

Н. Б. Кащена, Над. М. Гаркуша, Т.О. Сідорова, Г. Г. Лисак

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний посібник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Н. Б. Кащена, Над. М. Гаркуша, Т.О. Сідорова, Г. Г. Лисак

**АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

Навчальний посібник

**Харків
2013**

УДК 65.011.47
ББК 65.053
К 31

Авторський колектив:
Н.Б. Кащена, Над.М. Гаркуша, Т.О. Сідорова, Г.Г. Лисак

Рецензенти:

д-р екон. наук, проф. В.М. Онегіна
д-р екон. наук, проф. А.А. Пилипенко
д-р екон. наук, проф. А.С. Крутова

Рекомендовано до видання вченою радою ХДУХТ,
протокол засідання № 4 від 31.10.12 р.

К 31 **Аналіз** господарської діяльності підприємства : навч. посібник /
Н. Б. Кащена [та ін.] Харк. держ. ун-т харч. та торг. – Харків, 2013. –
396 с.

ISBN

Посібник підготовлено відповідно до робочої програми дисципліни
«Аналіз господарської діяльності».

У навчальному посібнику висвітлюються теоретичні та методичні основи
аналізу господарської діяльності підприємства, а саме: суть ключових понять і
категорій, інформаційні джерела, організація, методика аналізу наявності та
ефективності використання виробничих ресурсів, доходів, витрат, фінансових
результатів та фінансового стану підприємства, результатів його інвестиційної
та зовнішньоекономічної діяльності.

Призначений для студентів, аспірантів, викладачів, керівників,
бухгалтерів, економістів, наукових і практичних працівників.

УДК 65.011.47
ББК 65.053

© Кащена Н. Б., Гаркуша Н. М., Сідорова Т.О.,
Лисак Г. Г., 2013

ISBN

© Харківський державний університет харчування
та торгівлі, 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1 Організація аналізу господарської діяльності підприємства.....	9
1.1 Теоретичні основи організації аналізу.....	9
1.2 Технологія аналізу: етапи, процедури, операції, дії.....	22
1.3 Організація аналізу із застосуванням інформаційних технологій обробки економічної інформації.....	24
Тема 2 Інформаційне забезпечення аналізу.....	35
2.1 Економічна інформація: склад та характеристика.....	35
2.2 Особливості формування якісної інформаційної бази для аналізу.....	40
Тема 3 Узагальнення результатів аналізу.....	50
3.1 Системний підхід в представленні результатів аналізу господарської діяльності підприємства.....	50
3.2 Форми оформлення результатів дослідження і їх характеристика.....	51

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ, ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 4 Методика аналізу доходів підприємства.....	63
4.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу доходів підприємства.....	63
4.2 Аналіз доходів підприємства за загальним обсягом, складом і структурою.....	66
4.3 Оцінка ступеня виконання плану і динаміки доходу від основної діяльності підприємства.....	69
4.4 Факторний аналіз зміни доходу від основної діяльності (виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг)....	76
4.5 Аналіз доходів від іншої звичайної діяльності підприємства.....	79

Тема 5	Методика аналізу виробництва продукції та послуг.....	91
5.1	Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу виробництва продукції та послуг.....	91
5.2	Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг.....	93
5.3	Факторний аналіз зміни обсягу виробництва продукції та послуг.....	99
Тема 6	Методика аналізу трудових ресурсів.....	114
6.1	Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу трудових ресурсів підприємства.....	114
6.2	Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами..	117
6.3	Аналіз використання робочого часу.....	122
6.4	Аналіз ефективності використання трудових ресурсів, і чинників, що визначають її зміну.....	125
6.5	Аналіз витрат на оплату праці персоналу.....	132
Тема 7	Методика аналізу основних засобів.....	149
7.1	Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу основних засобів підприємства.....	149
7.2	Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами...	152
7.3	Аналіз використання основних засобів підприємства.....	158
7.4	Факторний аналіз ефективності використання основних засобів підприємства.....	170
Тема 8	Методика аналізу матеріальних ресурсів.....	182
8.1	Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу матеріальних ресурсів підприємства.....	182
8.2	Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.....	185
8.3	Аналіз формування матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг).....	195
8.4	Оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.....	208
Тема 9	Методика аналізу витрат підприємства.....	
9.1	Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу витрат підприємства.....	227

9.2	Аналіз витрат за загальним обсягом, складом та структурою	231
9.3	Аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції.....	234
9.4	Аналіз собівартості виробництва окремих видів продукції...	240
9.5	Аналіз прямих витрат (матеріальних, трудових) на виробництво і реалізацію продукції.....	242
9.6	Аналіз комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції.....	245
9.7	Аналіз витрат на 1 грн. товарної продукції.....	248
9.8	Аналіз витрат від іншої звичайної діяльності підприємства..	250

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ І РЕЗУЛЬТАТІВ ЗВИЧАЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 10	Методика аналізу фінансових результатів і рентабельності.....	264
10.1	Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів і рентабельності підприємства.....	264
10.2	Оцінка ступеня виконання плану і динаміки показників фінансових результатів.....	267
10.3	Факторний аналіз показників прибутку підприємства.....	270
10.4	Оцінка рентабельності підприємства і чинників, що її визначають.....	272
10.5	Аналіз рентабельності продукції.....	275
10.6	Методика підрахунку резервів збільшення суми прибутку і рентабельності.....	277
Тема 11	Методика аналізу фінансового стану підприємства.....	287
11.1	Значення, завдання та інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства.....	287
11.2	Аналіз складу і структури майна підприємства та джерел його утворення.....	290
11.3	Аналіз власного капіталу підприємства.....	292
11.4	Аналіз оборотності оборотних коштів.....	296
11.5	Оцінка фінансової стійкості підприємства.....	305
11.6	Аналіз платоспроможності підприємства.....	314
Тема 12	Методика аналізу інвестиційної діяльності.....	325
12.1	Значення, задачі та інформаційна база аналізу	

інвестиційної діяльності підприємства.....	325
12.2 Аналіз реальних інвестицій підприємства.....	326
12.3 Аналіз фінансових інвестицій підприємства.....	336
Тема 13 Методика аналізу зовнішньоекономічної діяльності.....	355
13.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства.....	355
13.2 Аналіз ступеня виконання плану і динаміки експортно– імпортних операцій підприємства за загальним обсягом, складом та структурою.....	356
13.3 Аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства.....	359
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	375
ДОДАТКИ.....	381

ПЕРЕДМОВА

Ефективна діяльність підприємств у довгостроковому періоді, забезпечення високих темпів їх розвитку і підвищення конкурентноздатності значною мірою визначаються якістю управління господарськими процесами підприємства.

Комплекс питань, пов'язаних зі здійсненням звичайної діяльності підприємства, потребує досить глибоких знань теорії та практичних навичок прийняття рішень у сфері обґрунтування потреби в господарських і фінансових ресурсах, доцільного їх розміщення і використання, підвищення рівня ефективності господарювання. Суттєвою складовою набуття знань з економічно грамотного управління є аналіз господарської діяльності підприємства.

За допомогою аналізу вивчаються тенденції розвитку, глибоко і системно досліджуються фактори змін результатів діяльності, обґрунтовуються плани й управлінські рішення, здійснюється контроль за їхнім виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва і реалізації продукції (товарів), оцінюються результати діяльності підприємства, виробляється економічна стратегія його розвитку.

Кваліфікований економіст, фінансист, бухгалтер, аудитор та інші фахівці економічного профілю повинні добре володіти сучасними методами економічних досліджень, майстерністю системного комплексного мікроекономічного аналізу. Завдяки знанням методики і володіння навичками технології аналізу, управлінський персонал підприємства зможе легко адаптуватися до змін ринкової ситуації і знаходити правильні рішення в умовах невизначеності й ризику.

Призначення даного посібника – поглибити теоретичну підготовку студентів і сприяти оволодінню практичними навичками проведення аналізу господарської діяльності підприємства незалежно від форм власності й організаційно-правових форм господарювання.

Структура і зміст навчального посібника відповідає робочій програмі навчальної дисципліни «Аналіз господарської діяльності», яка входить до циклу нормативних дисциплін професійної підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» в галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво» за напрямом 6.030509 «Облік і аудит».

Навчальний посібник охоплює основне коло питань, пов'язаних з аналізом господарської діяльності підприємства, і складається з трьох змістовних модулів: «Організаційне та інформаційне забезпечення аналізу господарської діяльності підприємства», «Аналіз виробничих ресурсів, доходів та витрат підприємства» та «Аналіз фінансового стану і результатів звичайної діяльності підприємства».

У першому модулі розкриваються теоретичні основи організації аналітичних досліджень на підприємстві, технологія проведення аналізу господарської діяльності, особливості формування якісної інформаційної

бази для аналізу, підходи до узагальнення і представлення результатів аналітичних досліджень.

У другому модулі висвітлюються методики аналізу наявності та ефективності використання трудових і матеріальних ресурсів, основних засобів, а також доходів та витрат підприємства.

Третій модуль розкриває методики аналізу фінансових результатів і рентабельності підприємства, його фінансового стану, результатів інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності.

Складовою частиною посібника є таблиці, діаграми, графіки і додатки, які доцільно використовувати при проведенні семінарських і практичних занять як методичну основу.

На допомогу тим студентам, які бажають поглибити свої знання за питаннями, які їх зацікавили, у кінці навчального посібника наводиться список рекомендованої літератури, що містить значний перелік останніх нормативно-правових актів та науково-практичних видань.

Для самоперевірки знань студентам після кожної теми пропонуються питання для самоконтролю.

Для активізації навчального процесу і кращого засвоєння студентами методики аналізу основних економічних показників господарської діяльності підприємства у посібнику наведено тестові завдання за кожною темою.

Для формування практичних навичок з аналізу результатів господарської діяльності підприємства, виявлення та обчислення величини невикористаних резервів й обґрунтування на цій основі управлінських рішень з підвищення ефективності господарювання, наводяться ситуаційні завдання.

Посібник зарадить підвищенню рівня засвоєння студентами теоретичних основ і сучасних методів аналізу господарської діяльності підприємства, які суттєво допоможуть їм на практиці в обґрунтуванні ефективних управлінських рішень щодо стабільного розвитку підприємства.

Автори сподіваються, що даний навчальний посібник буде корисним не лише при підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» в галузі знань «Економіка і підприємництво», а також для викладачів, керівників, бухгалтерів, економістів, інвестиційних менеджерів, наукових працівників і фахівців, які досліджують проблеми ефективності господарської діяльності підприємства.

Автори висловлюють щиру подяку рецензентам д-ру екон. наук, проф. Онегіній В.М., д-ру екон. наук, проф. Пилипенко А.А. та д-ру екон. наук, проф. Крутовій А.С. за змістовні рецензії на рукопис навчального посібника та цінні поради. Автори книги будуть сердечно вдячні тим, хто подасть зауваження та пропозиції щодо написання в майбутньому нового посібника. Отож, критичні зауваження і фахові поради автори чекають за адресою: 61005, Україна, м. Харків, вул. Ключківська 333, кім.417, Харківський державний університет харчування та торгівлі, кафедра аналізу господарської діяльності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1

ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Зміст

- 1.1 Теоретичні основи організації аналізу
- 1.2. Технологія аналізу: етапи, процедури, операції, дії
- 1.3 Організація аналізу із застосуванням інформаційних технологій обробки економічної інформації

Рекомендована література: [48, с.10-37], [70, с.158–170], [35, с. 157–168], [42, с. 115–117], [56, с.41–53, 66–84], [62, с.68–74].

1.1 Теоретичні основи організації аналізу

Господарська діяльність підприємств, як і інші явища суспільного життя, потребує систематичного вивчення для успішного й ефективного управління нею. Одним із способів вивчення діяльності є економічний аналіз.

Економічний аналіз (англ. *Economic Analysis*, від грец. *analysis* — розкладання, розчленування) — взаємопов'язані й взаємозумовлені методи вивчення і наукового дослідження певних явищ, процесів, дій, результатів.

Економічний аналіз слід розглядати як спеціальну галузь знань і функцію управління підприємством.

Як спеціальна галузь знань економічний аналіз являє собою систему наукових методів пізнання сутності економічних явищ та процесів (економіки підприємства, галузі, держави тощо), що ґрунтується на розчленуванні їх на складові і вивченні їх в усьому розмаїтті зв'язків і залежностей.

Основні завдання економічного аналізу полягають в тім, щоб дати об'єктивну оцінку результатам господарсько-фінансової діяльності підприємства в цілому та окремих його ланок, з'ясувати недоліки в їх роботі, виявити передовий досвід та внутрішньогосподарські резерви, розробити заходи щодо покращення господарської ситуації на підприємстві та досягнення найкращих економічних результатів з мінімальним витраченням коштів. Комплексна реалізація окреслених завдань дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення з підвищення ефективності господарської та фінансової діяльності підприємств.

Як функція управління підприємством економічний аналіз забезпечує виявлення внутрішньогосподарських резервів, науковість розробки планів та прийняття рішень фінансово–виробничого характеру.

Успішне проведення економічного аналізу значною мірою залежить від його організації, яка покликана налагодити, впорядкувати, привести в системну норму наявне інформаційно–методологічне забезпечення з'ясування змін результатів господарської діяльності підприємства.

Організація аналітичної роботи передбачає:

- розробку загальних засад і порядку проведення аналізу (вибір об'єктів і організаційних форм аналітичного дослідження);
- загальне керівництво і розподіл обов'язків між окремими дослідниками;
- планування аналітичної роботи, окремих її елементів та етапів;
- матеріальне, методичне, інформаційне і наукове забезпечення;
- аналітичне опрацювання даних про хід і результати господарювання;
- оформлення результатів аналізу і прийом виконаних аналітичних робіт;
- контроль за впровадженням у виробництво розроблених за результатами аналізу пропозицій щодо поліпшення діяльності підприємства

Основними вимогами, які висуваються до організації економічного аналізу на підприємстві, є.

- науковий характер аналізу;

Практично це означає, що аналітичні дослідження повинні ґрунтуватися на новітніх досягненнях науки і передового досвіду, будуватися з урахуванням дії економічних законів у межах конкретного підприємства, проводитися з використанням науково обґрунтованих методик.

- обґрунтований розподіл обов'язків з проведення аналізу між окремими службами і виконавцями;

Від того, наскільки доцільний цей розподіл, залежить повнота охоплення об'єктів аналізу, виключається можливість багатократного (різними особами) проведення тих самих досліджень. Це сприяє більш ефективному використанню робочого часу спеціалістів і забезпечує комплексність аналізу.

- ефективність аналітичних досліджень;

Витрати на проведення економічного аналізу повинні бути найменшими за оптимальної глибини аналітичних досліджень і їх комплексності. У зв'язку з цим під час проведення аналітичних досліджень повинні використовуватися передові методики, раціональні методики збору і зберігання даних ЕОМ, інші технічні засоби.

- уніфікація організації аналітичної роботи.

Створення спеціальних єдиних методик, розроблених таблиць, додатних для порівняння, оцінки, узагальнення зменшує витрати часу на аналіз, сприяє підвищенню його ефективності.

Отже, під *організацією економічного аналізу* на підприємстві слід розуміти цілеспрямовану діяльність щодо упорядкування і удосконалення

методики і техніки аналізу, процесів збору первинної аналітичної інформації, її обробки, узагальнення і отримання відомостей, необхідних для управління підприємством.

Основними завданнями організації економічного аналізу є:

- забезпечення ефективності аналізу, його розвиток та вдосконалення;
- раціональна організація праці виконавців аналізу;
- забезпечення ефективного використання аналітичної інформації в управлінні;
- автоматизація аналітичних робіт;
- підвищення якості аналітичної інформації;
- скорочення термінів проведення аналітичної роботи;
- раціоналізація аналітичних процесів.

Організація економічного аналізу, як наукового методу пізнання сутності економічних явищ та процесів господарської діяльності підприємства, базується на **загальноприйнятих методологічних принципах:**

- цільового характеру;
- системності;
- організації аналітичних структур (рис. 1.1).

Принципи цільового характеру	Принципи системності	Принципи організації аналітичних структур
⇒ примату мети; ⇒ дерева мети	⇒ цілісності; ⇒ системності; ⇒ безперервності; ⇒ випереджального розгляду; ⇒ паралельності; ⇒ прямо точності; ⇒ ритмічності; ⇒ субординації; ⇒ пропорційності; ⇒ динамічності; ⇒ всебічності; ⇒ системоутворюючих взаємовідносин	⇒ підлеглих загальній логіці; ⇒ відповідальності; ⇒ делегування повноважень; ⇒ взаємодії функцій; ⇒ взаємодії різних видів обліку; ⇒ адекватності; ⇒ спеціалізації і кооперації

Рисунок 1.1 – Принципи організації економічного аналізу

Характеристика методологічних принципів організації економічного аналізу на підприємстві надана в табл. 1.1

Таблиця 1.1 - Принципи організації економічного аналізу

Групи принципів	Характеристика принципів
Перша група - принципи цільового характеру	
примату мети	визначення сутності поняття організації як досягнення запланованого результату організаційної діяльності. Наприклад, організація аналізу як цілеспрямована діяльність керівництва щодо підвищення ефективності інформаційної системи аналізу на підприємстві
дерева мети	розробка програми організації, яка буде покладена в основу побудови конкретних процесів і систем. Наприклад, проектування форми організаційної побудови аналітичного апарату при створенні аналітичного відділу як структурного підрозділу підприємства
Друга група - принципи системності	
системності	встановлює загальні вимоги формування, представлення організації аналізу у вигляді сукупності взаємопов'язаних елементів. Наприклад, організація аналізу є сукупність організаційних, технічних і методичних робіт, пов'язаних із забезпеченням аналітичного процесу і роботи персоналу
цілісності	виявляється в комплексному використанні усіх джерел економічної інформації (облікової, статистичної тощо)
всебічності	передбачає облік всіх внутрішніх зв'язків і чинників, що впливають на функціонування системи. Наприклад, при побудові економічного аналізу враховують види і масштаб діяльності підприємства, організаційну структуру його управління, самостійність підрозділів і т. п.
безперервності	припускає послідовну побудову аналітичного процесу при вирішенні певних задач
субординації	вимагає при організації економічного аналізу будувати ієрархію елементів і відносин за якими-небудь критеріями (аналіз наявності матеріалів за місцями зберігання, за матеріально відповідальними особами, за видами, марками, сортами, підрозділами; аналіз заробітної плати за видами оплати, формами оплати, в розрізі категорій персоналу)
динамічності	встановлює, що всі характеристики інформаційної системи аналізу слід розглядати такі, що змінюються у часі (затвердження стандартів обліку, інших нормативно-правових актів, зміна виду діяльності підприємства і т. п. вносять зміни в організацію аналізу)

1	2
системоутворюючих взаємовідносин	припускає виділення тих зв'язків між елементами аналітичної системи, які забезпечують її цілісність і розвиток (ресурс – результат – резерв)
випереджального розгляду	припускає постійну наявність проблем, рішення яких продиктовано часом і викликає необхідність прогнозування в майбутньому (відсутність автоматизації аналізу та необхідність її впровадження, відсутність внутрішніх організаційних регламентів аналітичних досліджень)
пропорційності	вимагає правильного співвідношення між різними об'єктами і елементами аналізу (розподіл робіт між аналітиками на персональних комп'ютерах, закріплення конкретних виконавців за певними ділянками робіт залежно від рівня кваліфікації)
ритмічності	означає, що всі дані повинні надходити в аналітичний відділ у встановленні терміни, що сприяє ритмічному виконанню аналітичних процедур
паралельності	вимагає обов'язкової наявності підсистем економічного аналізу (аналіз грошових коштів, аналіз доходів та витрат, аналіз необоротних активів)
Третя група - принципи організації аналітичних структур	
підлеглості загальній логіці організації управління	організація аналізу і аналітичної служби не може будуватися поза зв'язком з організацією системи управління підприємством
делегування повноважень і відповідальності аналітиків	припускає, що частина відповідальності і повноважень за загальну організацію аналізу на підприємстві лежить на керівнику підприємства
взаємодії функцій	припускає, що організація аналізу повинна забезпечувати ефективне управління через взаємозв'язок аналізу з функціями обліку, контролю та планування
взаємодії різних видів аналізу	встановлює, що для вирішення конкретних задач організація аналізу повинна будуватися на взаємозв'язку його видів (наприклад, взаємозв'язок з оперативним, поточним та перспективним аналізом або функціонально-вартісним та екологічним, тощо)
адекватності	означає побудову аналізу стосовно конкретних умов управління (аналіз ефективності використання основних засобів за групами, за місцями експлуатації)
спеціалізації і кооперації	означає розподіл праці персоналу за об'єктами аналізу, структурними підрозділами, покваліфікаційно

Організація економічного аналізу, як система спеціальних знань, має свій об'єкт і предмет, методика і методи дослідження.

Предмет організації економічного аналізу полягає у дослідженні аналітичного процесу з погляду технології побудови, праці виконавців, а також забезпечення аналізу.

Об'єкт організації економічного аналізу характеризує явище або процес, на який направлена організаційна діяльність, і диференціюється залежно від елементів предмету організації економічного аналізу.

Об'єктами організації економічного аналізу є:

- аналітичний процес;
- організаційна побудова аналітичних підрозділів;
- праця виконавців;
- забезпечення економічного аналізу;
- технологія аналітичного процесу.

Кожний з вище вказаних об'єктів має свої підоб'єкти організації (рис. 1.2).

ОБ'ЄКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ НА ПІДПРИЄМСТВІ				
Аналітичний процес	Організаційна побудова аналітичних підрозділів	Технологія	Робота виконавців	Забезпечення
⇒ аналітична номенклатура; ⇒ носій аналітичної інформації; ⇒ рух носіїв аналітичної інформації	⇒ організаційна побудова аналітичної служби; ⇒ організаційна побудова інших структурних підрозділів підприємства, в якому здійснюються аналітичні операції	⇒ аналітична операція; ⇒ стадія аналізу; ⇒ етап аналізу	⇒ праця аналітичного персоналу; ⇒ праця інших виконавців, чий функціональні обов'язки пов'язані з виконанням аналітичних операцій	⇒ нормативно-правове; ⇒ технічне; ⇒ інформаційне; ⇒ ергономічне; ⇒ соціальне; ⇒ організаційне

Рисунок 1.2 – Об'єкти організації економічного аналізу та їх складові

Характеристика об'єктів організації економічного аналізу та їх складових надана в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 - Об'єкти організації економічного аналізу

Об'єкт і його складові	Характеристика об'єкту і його складових
1	2
Аналітичний процес – система дій від визначення проблеми до пропозицій щодо досягнення мети	
аналітична номенклатура	склад (перелік) даних, які містяться у нормах, нормативах, кошторисах, квотах тощо та фактично облікованих характеристиках господарських фактів, явищ та процесів — майнових об'єктів та правових суб'єктів, господарських операціях та результатах господарювання, які використовуються в аналітичному процесі для оцінювання результатів господарської діяльності, підготовки управлінських рішень
носії аналітичної інформації	документ, в якому зафіксовані аналітичні номенклатури та їх зміни. Як правило, аналітичні таблиці, діаграми, графіки тощо
рух носіїв аналітичної інформації	організація документообігу та документопотоку
Організаційна побудова аналітичних підрозділів – форма поділу та кооперування праці, яка передбачає розподіл усього комплексу аналітичних робіт між виконавцями	
організаційна побудова аналітичної служби та інших структурних підрозділів підприємства, в яких здійснюються аналітичні операції	централізована або децентралізована форма побудови аналітичної служби. Централізована – весь персонал аналітичного відділу підприємства в адміністративному і методологічному відношенні підкоряється начальнику планово-фінансового відділу або головному бухгалтерові. При цій формі в структурних підрозділах підприємства не передбачено створення аналітичних підрозділів. Збір первинних даних і їх передачу здійснюють відповідальні працівники. Децентралізована – частина персоналу в адміністративному відношенні підкоряється керівникам структурних підрозділів підприємства, а в методичному – начальнику планово-економічного відділу або головному бухгалтерові. При цій формі в структурних підрозділах підприємства створюються аналітичні відділи, які здійснюють збір і обробку первинних даних, формування проміжних результатів аналізу і передачу даних у планово-економічний відділ для узагальнення результатів аналітичних досліджень
Робота виконавців – сукупність організаційних, техніко-економічних, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних і естетичних заходів, направлених на раціоналізацію аналітичного процесу	
праця аналітичного персоналу й інших виконавців, чий функціональні обов'язки пов'язані з виконанням аналітичних операцій	організація праці аналітичного персоналу регламентує обов'язки і відповідальність окремих виконавців, усуває паралелізм в роботі, об'єднує працю різних виконавців, передбачає комплексне рішення питань організації праці. Включає: розподіл і кооперацію праці; нормування праці; стимулювання праці; методи і прийоми праці; організацію робочих місць і зон обслуговування; створення сприятливих умов праці.

1	2
Забезпечення економічного аналізу – сукупність організаційних і нормативно-правових регламентів, технічних засобів, ергономічних і соціальних умов організації аналітичного процесу	
нормативно-правове	наявність законів, стандартів, постанов державних органів управління, внутрішніх організаційних регламентів з аналізу
технічне забезпечення	наявність сучасних технічних засобів, їх вдосконалення
ергономічне забезпечення	правила та стандарти щодо умов праці аналітичних працівників
соціальне	мікроклімат в колективі, культура праці, організація харчування, гігієна, санітарія
організаційне	регламентація аналітичного процесу та роботи аналітиків (положення про організацію аналізу, посадові інструкції, тощо)
Технологія економічного аналізу – сукупність аналітичних операцій, стадій та етапів аналітичного процесу	
аналітична операція	дія над економічними даними або інформацією з метою розрахунку відхилень їх фактичного значення від визначених критеріїв, виявлення причин таких відхилень, їх кількісного впливу, тобто отримання різних проміжних або кінцевих (вихідних) аналітичних показників, які використовуються для прийняття управлінських рішень. Аналітичні операції поділяються на три типи - механічні (запис у аналітичні таблиці, їх переміщення, зберігання), переробні (групування сукупності даних, виконання математичних розрахунків), творчі (проведення підсумкової оцінки, узагальнення результатів, формування висновків тощо)
стадія аналізу	формується за сукупністю аналітичних операцій
етап аналізу	формується за сукупністю стадій аналітичного процесу

Методика організації економічного аналізу становить сукупність правил, методичних і технічних способів найбільш доцільного виконання аналітичних досліджень, які забезпечують функціонування аналітичної системи в системі управління підприємств.

Методика організації економічного аналізу реалізується через сукупність методів дослідження – загальнонаукових (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування, конкретизація, моделювання, проектування) та конкретно-наукових (статистичні, традиційні економічного аналізу, графічні, економіко-математичні, евристичні (експертні), тощо) (рис. 1.3).

Організацію економічного аналізу слід розглядати як особистий вид діяльності колективу людей – виконавців аналізу і як технологічний процес, що являє собою сукупність певних операцій.

Як особистий вид діяльності виконавців аналізу, організація аналітичної роботи на підприємстві передбачає:

- організацію регламентації аналітичного процесу;

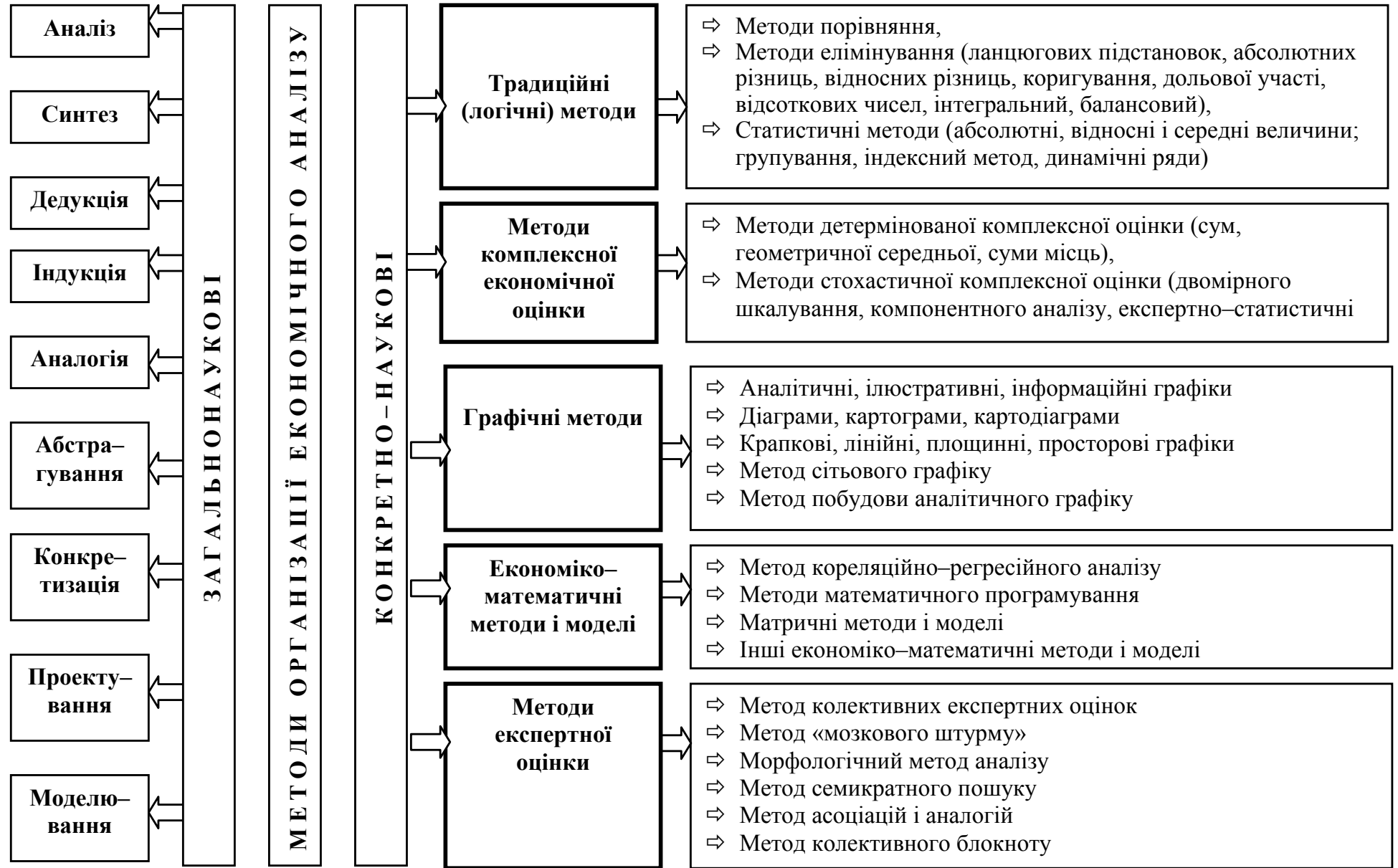

Рисунок 1.3 – Методи організації економічного аналізу на підприємстві

- визначення задач і функцій персоналу аналітичного відділу та його керівника;
- планування аналітичної роботи в цілому, окремих її робіт та етапів (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Напрями організації економічного аналізу як виду діяльності

Організація регламентації аналітичного процесу на підприємстві передбачає вибір організаційних форм його проведення та визначення функцій підрозділів підприємства, які займаються аналітичними дослідженнями.

В практиці аналітичної роботи, залежно від складу і технічного рівня апарату управління підприємством, виокремлюють централізовану і децентралізовану форми організації аналізу.

Централізована форма базується на тому, що вся аналітична діяльність зосереджується у спеціальному структурному підрозділі (планово–економічному чи аналітичному відділі або відділі економічного аналізу) (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Централізована форма організаційної побудови апарату аналітичної служби

Подібна організація аналітичних досліджень гарантує єдність методичного забезпечення аналізу, чіткий розподіл функцій між виконавцями, можливість використання прогресивних інформаційних технологій. Основним недоліком такої організаційної форми проведення економічного аналізу є відокремленість аналітичної роботи від функціональних сфер підприємства.

Децентралізована форма передбачає, що аналіз проводять працівники функціональних підрозділів відповідно до їх компетенції. У такому випадку забезпечується комплексне вивчення окремих функціональних сфер підприємства та пошук найоптимальнішого варіанта їх розвитку, усунення дублювання робіт функціональними службами (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Децентралізована форма організаційної побудови апарату аналітичної служби

При децентралізованій формі організаційної побудови апарату аналітичної служби підприємства варто пам'ятати, що розподіл обов'язків між окремими виконавцями повинен бути обґрунтованим, зокрема з урахуванням розміру підприємства, структури виробництва та управління, технічної оснащеності управлінських процесів, організації інформаційного

забезпечення, тощо. Це сприяє зменшенню обсягу робіт з обробки інформації, використанню результатів аналізу для прийняття управлінських рішень у кожній функціональній сфері.

Незалежно від організаційних форм методичне керівництво аналітичними дослідженнями здійснюється: на великих підприємствах – заступником директора з економічних питань (головним економістом), а на середніх і малих – головним бухгалтером.

Виконання завдань економічного аналізу на всіх стадіях виробничо-господарської діяльності підприємства потребує повного охоплення аналітичною роботою всіх служб і дільниць. Тому необхідно розподілити обов'язки й відповідальність між структурними підрозділами та окремими спеціалістами (виконавцями), ураховуючи кількість, територіальну цілісність структурних підрозділів і систем управління, структуру виробництва, структуру й технічну оснащеність управлінського апарату; організацію планування та обліку.

Провідними в організації та здійсненні аналізу виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства і його підрозділів є планово-економічний, бухгалтерський і фінансовий відділи. Ці функціональні служби під керівництвом головного економіста (заступника директора з економічних питань) розробляють методи аналізу окремих об'єктів і показників; проводять попередній, оперативний і наступний (завершальний) аналіз діяльності підприємства в цілому і окремих його підрозділів; здійснюють контроль за проведенням аналізу іншими відділами підприємства та економічними службами окремих цехів; готують висновки і розробляють заходи для прийняття управлінських рішень за результатами проведеного аналізу.

В процесі аналізу виробничо-господарської діяльності можуть брати участь також і технічні служби: відділ якості продукції або відділ технічного контролю (ВТК), виробничий відділ, відділи головного технолога, головного механіка, головного енергетика, конструкторський відділ та ін. Ці служби здебільшого здійснюють техніко-економічний аналіз, який уможливує пов'язання виробничо-технологічних факторів із кількісними та якісними показниками роботи окремих дільниць і підрозділів підприємства.

Розподіл обов'язків між функціональними службами підприємства щодо виконання аналітичних робіт залежить від напрямів аналітичних досліджень, потреб управління та компетенції працівників функціональних підрозділів, і закріплюється відповідними організаційними регламентами.

Основним внутрішнім організаційним регламентом, що визначає задачі і функції персоналу аналітичного відділу та встановлює розподіл обов'язків між функціональними службами підприємства є положення про аналітичний відділ.

Задачі і функції персоналу аналітичного відділу та його керівника визначаються посадовими інструкціями та стандартами.

Поряд з положеннями та посадовими інструкціями для організаційного забезпечення аналітичних робіт широко використовують графіки, інструкції, програми, регламенти робочого дня тощо. У графіку аналітичної роботи визначають види робіт, конкретних виконавців, заплановані та фактичні

терміни виконання. Приклад зведеного графіку аналітичних робіт подано у табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Зведений графік аналітичних робіт у бухгалтерії підприємства

Види роботи	Відповідальний	Термін виконання	Позначка про виконання
Аналіз витрат виробництва	Заступник головного бухгалтера	У міру надходження документів	
Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості	Головний бухгалтер	9-го	
Аналіз виконання фінансового плану	Головний бухгалтер	10-го	
Аналіз виконання плану реалізації	Економіст	10-го	

Достатньо важливим елементом організації економічного аналізу на підприємстві є планування аналітичної роботи в цілому, окремих її робіт та етапів. Розрізняють загальний план аналітичної роботи та план (програму) конкретних аналітичних робіт.

Загальний план такої роботи складається на рік. Його структура включає розділи господарської діяльності; об'єкти, що мають вивчатися; періодичність і терміни проведення аналізу; коло виконавців та осіб, відповідальних за певні розділи аналізу; джерела інформації і способи її поповнення. Обсяг аналітичної роботи, терміни її проведення, склад виконавців визначають, виходячи із завдань аналізу.

Плани окремих робіт складаються відповідно до загального плану аналітичної роботи і передбачають визначення об'єктів та етапів аналізу, термінів виконання робіт, визначення конкретизованих завдань та відповідальних технічних виконавців.

Програма включає розгорнутий та деталізований перелік питань, які передбачено вивчити, послідовність проведення аналізу; методику аналізу окремих факторів; комплект форм, схем, аналітичних таблиць та графіків, які треба обов'язково опрацювати під час аналізу. Якісне складання програми забезпечує цілісність і повноту проведення аналітичного дослідження.

Визначаючи зміст аналітичної роботи та терміни її проведення, необхідно врахувати наявність готового матеріалу для аналізу, трудомісткість збирання та опрацювання додаткової інформації, а також час, потрібний для виконання окремих робіт за етапами.

1.2. Технологія аналізу: етапи, процедури, операції, дії

Як технологічний процес організація аналітичної роботи складається з трьох етапів: підготовчого, основного і завершального (рис. 1.7).

Підготовчий (попередній) етап – комплекс робіт, під час яких здійснюється підготовка різної інформації до аналітичної обробки.

На цьому етапі здійснюється вибір об'єкта дослідження, вивчаються матеріали попередніх аналітичних досліджень та інших перевірок, визначаються мета і напрям використання результатів аналізу, розробляються програма, календарний план та розподіляються функції серед виконавців, визначаються джерела інформації, розробляються макети аналітичних таблиць, графіків, схем і методичні вказівки щодо їх складання, розрахунку впливу окремих факторів та ін.

Важливим елементом попереднього (підготовчого) етапу є перевірка якості джерел аналізу. Повинні бути перевірені:

- правильність оформлення джерел аналізу;
- погодженість показників у різних формах звітності;
- повнота складу аналізованих показників;
- наступність показників;
- методична єдність формування показників.

Ще одним із важливих моментів організації попереднього етапу є рух аналітичної інформації. Вихідним моментом цієї роботи є визначення складу виконавців із проведення аналізу в кожному структурному підрозділі підприємства.

Основний етап – аналітична обробка вихідних даних і формування вихідних даних для використання у підготовці управлінських рішень.

В рамках цього етапу передбачається збір, відбір, класифікація джерел інформації, перевірка їх доброякісності, створення допоміжної інформації, попереднє ознайомлення з показниками, складання аналітичних таблиць та аналітичну їх обробку, розрахунок впливу факторів, визначення кола взаємодіючих факторів, їх взаємозв'язку та взаємозалежності, встановлення та обрахування резервів підвищення ефективності виробництва.

Обробка даних полягає в перетворенні вхідної інформації у вихідну за допомогою логічних та обчислювальних операцій. Аналітична обробка інформації здійснюється за допомогою конкретно-наукових методів і прийомів економічного аналізу.

Завершальний етап – узагальнення аналітичної інформації.

На цьому етапі дається узагальнююча оцінка діяльності, узагальнюються та оформляються результати аналізу, підраховуються зведені резерви виробництва, розробляються пропозиції щодо їх використання, видаються розпорядчі акти за результатами аналізу, проводяться обговорення їх у колективі та здійснюється контроль за виконанням вимог розпорядчих документів.

У процесі аналітичної роботи окремі складові названих етапів можуть повторюватися. Така ситуація стає можливою, наприклад, тоді, коли на якомусь

Підготовчий етап: - комплекс робіт, під час яких здійснюється підготовка різної інформації до аналітичної обробки

1. Розробка плану та програми аналітичної роботи.
2. Вибір і визначення загального стану об'єкта аналізу.
3. Формування цілей та завдань аналізу і напрямків використання його результатів.
4. Розробка системи синтетичних та аналітичних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу.
5. Розподіл роботи між аналітиками.
6. Розробка макетів і форм аналітичних таблиць, графіків, схем.
7. Перевірка достовірності джерел інформації та вивчення матеріалів попередніх обстежень.
8. Визначення конкретних виконавців та розподіл обов'язків між ними, а також інші організаційні питання.

Основний етап - аналітична обробка вихідних даних і формування вихідних даних для використання у підготовці управлінських рішень

1. Збирання та опрацювання необхідної інформації.
2. Перевірка повноти й вірогідності звітних даних, проведення арифметичного, логічного і балансового зведення показників.
3. Визначення загальних відхилень величини показників виконання завдань від базових величин.
4. Виявлення взаємодіючих факторів і обчислення їхнього впливу на зміну величини показників.
5. Виявлення невикористаних можливостей (перспективних резервів) підвищення ефективності виробництва.

Завершальний етап - узагальнення аналітичної інформації

1. Проведення підсумкової оцінки діяльності і узагальнення результатів аналізу.
2. Розробка висновків і пропозицій щодо прийняття належних управлінських рішень за результатами аналізу, відповідно до його цілей і завдань. Ці висновки та пропозиції оформляються у вигляді пояснювальної записки до звіту чи доповідної записки на ім'я керівника підприємства або особи, за дорученням якої проводився аналіз.
3. Розробка організаційно-технічних заходів щодо усунення недоліків, підвищення ефективності використання виявлених резервів (за виконанням заходів слід встановити дійовий повсякденний контроль).
4. Підготовка розпорядчих актів, призначення осіб, відповідальних за виконання прийнятих рішень.
5. Контроль за впровадженням у виробництво пропозицій, що їх було висунуто за результатами аналізу.

Рисунок 1.7 – Організація економічного аналізу як технологічний процес

із етапів дослідження виникає необхідність розширити факторне поле аналізу, що потребує нової допоміжної роботи.

Зрозуміло, що межі етапів мають певною мірою умовний характер і є дуже рухливими: за рахунок інтенсифікації робіт на одному з етапів відбувається скорочення на якомусь іншому і т. п.

На кожному етапі об'єктами організації аналітичного процесу є аналітичні номенклатури, носії аналітичних номенклатур, рух носіїв аналітичної номенклатури у процесі обробки та формування показників, забезпечення аналітичного процесу.

Головним завданням такої поетапної регламентації економічного аналізу є забезпечення дійового поточного контролю за дотриманням якості аналітичної роботи і термінів її виконання.

Проект організації етапів аналітичного процесу на прикладі дослідження реальних і фінансових інвестицій підприємства представлений у додатку А.

1.3 Організація аналізу із застосуванням інформаційних технологій обробки економічної інформації

Неодмінною умовою вдосконалення управління є докорінна реконструкція його технічної та інформаційної бази на основі автоматизованої системи аналізу з використанням автоматизованих робочих місць.

Автоматизація аналізу господарської діяльності в сучасних умовах повинна реалізуватись у вирішенні **завдань**:

- визначення ролі і місця економічного аналізу в системі управління;
- класифікація завдань;
- побудова концептуальної моделі автоматизованої обробки аналітичної інформації;
- створення інформаційної мови аналітика, яка дасть змогу користувачеві працювати в діалоговому режимі;
- системне вирішення завдань аналізу;
- використання засобів моделювання аналітичного процесу;
- організація автоматизованої системи дослідження;
- прогнозування господарсько–фінансової діяльності підприємства;
- розроблення сучасних засобів спілкування в діалоговому режимі з інформаційною системою аналізу;
- створення на основі комплексного підходу автоматизованої системи прийняття управлінського рішення.

Основними принципами організації аналітичного процесу в умовах функціонування автоматизованої системи обробки інформації є:

- системність (дозволяє використовувати математичний опис функціонування, дослідження різноманітних властивостей окремих елементів системи в цілому, проводити моделювання аналітичних процесів);

- стандартизація та уніфікація (дає змогу скоротити термін впровадження автоматизованої інформаційної системи, а також трудові та вартісні витрати на створення цієї системи);
- сумісність (дозволяє забезпечити здатність взаємодії інформаційної системи різних видів, рівнів у процесі їх сумісного функціонування);
- розвиток (сприяє постійному поповненню й оновленню функцій системи та видів її забезпечення);
- ефективність (полягає в раціональному співвідношенні між витратами на створення автоматизованої системи аналізу та ефектом).

Ефективність автоматизації аналітичного процесу оцінюється на підставі показників річної економії та річного економічного ефекту.

Величина річної економії визначається сумуванням економії, отриманої за рахунок:

1) удосконалення управління при використанні інформації в умовах автоматизації економічного аналізу;

2) зменшення витрат на обробку інформації. Річна економія (E_p) визначається за формулою:

$$E_p = P_y + P_z, \quad (1.1)$$

де P_y – річна економія за рахунок удосконалення управління при використанні інформації в умовах автоматизації економічного аналізу, грн.;

P_z – річна економія, отримана від зменшення витрат, грн.

Річний економічний ефект ($E_{річ}$) визначається за формулою:

$$E_{річ} = E_n \times K_p, \quad (1.2)$$

де E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень (вважається рівним 0,15);

K_p – одноразові витрати на розроблення та впровадження проекту, грн.

Аналіз господарської діяльності підприємства проводиться з використанням як внутрішніх, так і зовнішніх спеціальних програм з метою одержання інформації для різних користувачів: адміністрації підприємства; акціонерів, інвесторів, продавців, покупців, різних кредиторів; органів державної податкової адміністрації України, органів статистики; банків.

Серед програмних продуктів, які пропонуються на ринку інформаційних систем обробки економічної інформації, і є найбільш придатними для цілей аналізу є: «ИНЭК Аналітик», «ИНЭК Інвестор», «Sales Expert», «ИНЭК–АФСР», «MARKETING Analytic 4», «MARKETING Analytic 4», «Audit Expert», «ФинЭксперт» (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 - Основні характеристики програмних продуктів для економічного аналізу діяльності підприємств

Програмний продукт	Можливості
1. «ИНЭК Аналитик»	Реалізовано комплексну оцінку фінансового стану підприємства, що кількісно характеризує рівень його фінансового стану, рейтинг щодо інших підприємств і рівень інвестиційної привабливості
2. «ИНЭК Инвестор»	Дозволяє проводити оцінку фінансового стану об'єктів інвестування та розподілити об'єкти, що аналізуються, за кількома групами інвестиційної привабливості
3. «Sales Expert»	Призначена для управління збутовою діяльністю господарюючого суб'єкта. Вона дозволяє проводити маркетинговий аналіз (здійснювати оцінку стану підприємства на ринку, проводити порівняльний аналіз його збутової діяльності з конкурентами, формувати оптимальну структуру збуту продукції)
4. «ИНЭК-АФСР»	На підставі вихідних даних дозволяє розраховувати такі параметри як ліквідність, фінансова стійкість, оборотність тощо. Програма містить довідник допустимих значень (верхню та нижню межу) коефіцієнтів для різних галузей економіки. Перевагою програми є те, що таблиці з розрахованими показниками можна зберігати в DBF-форматі та експортувати в EXCEL
5. «MARKETING Analytic 4»	Програма складається з ряду модулів, кожен з яких виконує певні функції. Модуль e-Commerce призначений для збору інформації, необхідної діяльності підприємства.
5. «MARKETING Analytic 4»	Модуль Analyzer для маркетингового аналізу комерційної діяльності містить засоби для оперативного аналізу маркетингових даних. Засоби побудови візуальних запитань та попереднього статистичного аналізу полегшують процес виділення даних, що цікавлять аналітика
6. «Audit Expert»	Передбачені можливості проведення ретроспективного і перспективного аналізу. При здійсненні розрахунків можна отримати відповідні експертні висновки з використанням методик аналізу фінансового стану підприємств, що застосовуються як в Україні, так і за кордоном. На підставі даних бухгалтерських звітів є можливість отримання ряду аналітичних даних, що дозволяють провести не тільки аналіз поточного фінансового стану підприємства, але й оцінити динаміку його зміни, а також побудувати прогноз на найближчий час. Це єдина система, яка дозволяє провести часткову або повну переоцінку різних статей активів і пасивів балансу для проведення фінансового аналізу за реальними даними. В програмі є можливість проведення поглибленого дослідження господарської діяльності підприємства на основі власних методик
7. «ФинЭксперт»	Дана система спроектована як додаток до EXCEL і використовує в повному обсязі всі його можливості. Особливістю програми є можливість моделювання і прогнозування фінансового стану підприємства. Для цього на основі даних за ряд звітних періодів розраховуються в динаміці основні коефіцієнти. Зміни показників проводяться із застосуванням математико-статистичних методів аналізу часових рядів. При зберіганні темпів зміни цих показників програма буде прогнозувати показники та форми звітності, що є ефективними при їх використанні у плануванні на невеликих часових інтервалах

Незважаючи на широкі функціональні можливості сучасних аналітичних комп'ютерних програм, більшість з них не повністю відповідають критеріям і характеристикам комплексного економічного аналізу, оскільки в якості основного (а іноді і єдиного) джерела формування інформаційної бази використовують фінансову звітність підприємства.

Альтернативою ефективного виконання основних функцій економічного аналізу можуть бути ERP– системи.

ERP (Enterprise Resource Planning – планування ресурсів підприємства) – це сучасна концепція управління підприємством, що є логічним продовженням MRPII. Концепція MRPII (*Manufacturing Resource Planning* – планування виробничих ресурсів) – методологія детального планування виробництва підприємства, яка включає облік і планування завантаження виробничих потужностей; планування потреб у всіх ресурсах виробництва, планування виробничих затрат; моделювання ходу виробництва, його облік; планування випуску продукції, оперативне коригування плану та виробничих завдань.

Концепція ERP має більші функціональні можливості, ніж MRPII, та дозволяє вирішувати наступні завдання:

- проводити аналітичну розробку планових (нормативних) даних з бізнес–процесів;
- здійснювати фіксацію результатів бізнес–процесів і надання користувачам проаналізованої інформації.

Застосовуючи механізм побудови фінансової звітності, в системі можна задати методики розрахунку необхідних коефіцієнтів і оперативно їх контролювати.

Функціональні можливості ERP–систем можна посилювати іншими спеціалізованими програмними продуктами. Це пов'язано з тим, що спеціалізовані програми можуть виконувати функції, які відсутні в ERP–системах; перш за все, функції, пов'язані з багатовимірним аналізом і багато параметричним моделюванням. При цьому необхідним є створення інтерфейсів, які б дозволили спеціалізованим продуктам і ERP–системам обмінюватись інформацією один з одним. Так, наприклад, виконуючи функції з аналізу та прогнозування фінансового стану підприємства, ERP–система використовується як джерело історичних даних. Ці дані можуть бути оброблені спеціалізованими статистичними та OLAP (On–Line Analytical Process) пакетами. Включення таких пакетів до складу ERP–системи середнього рівня, як правило, не практикується, і більш доцільним є використання сторонніх продуктів, узгодивши їх з ERP–системою. Слід зазначити, що база даних ERP–системи, будучи джерелом інформації для таких пакетів, повинна містити всі необхідні аналітичні ознаки, по яким потім будуть проводитись вибірки даних. Це повинно забезпечуватись на етапі введення інформації до ERP–системи.

Не дивлячись на те, що в останній час великі підприємства активно впроваджують дорогі зарубіжні системи Oracle, SAP, Scala, можна констатувати достатньо стійку тенденцію заміщення зарубіжних програм відповідними російськими та вітчизняними розробками, які є кращими за зарубіжні аналоги.

Питання для самоконтролю

1. Економічний аналіз як наука і засіб обґрунтування управлінських рішень і контролю за їх виконанням.
2. Роль економічного аналізу у визначенні і використанні резервів підвищення ефективності фінансово–господарської діяльності підприємства.
3. Характеристика і класифікація основних категорій економічного аналізу: ресурси, фактори (чинники), резерви виробництва.
4. Характеристика предмету, суб'єктів і об'єктів економічного аналізу.
5. Зміст аналізу господарської діяльності підприємств.
6. Функції економічного аналізу та їх реалізація в процесі вирішення певних тактичних і стратегічних завдань розвитку підприємства.
7. Характеристика загальнонаукових та конкретно наукових методів економічного аналізу.
8. Методика пошуку резервів і розробка заходів для їх реалізації з метою підвищення ефективності виробництва.
9. Мета і завдання організації економічного аналізу на підприємстві.
10. Принципи організації аналітичних досліджень.
11. Методичне забезпечення організації економічного аналізу.
12. Методика, предмет та об'єкти організації економічного аналізу.
13. Характеристика організаційних форм побудови аналітичного процесу на підприємстві.
14. Внутрішні регламенти, які регулюють організацію і здійснення економічного аналізу на підприємстві, їх структура.
15. Планування аналітичної роботи на підприємстві.
16. План і програма аналізу: розробка та основні елементи.
17. Характеристика основних етапів реалізації технології аналітичних досліджень.
18. Інформаційні системи і технології при проведенні аналітичних досліджень.
19. Принципи організації аналітичних досліджень в умовах комп'ютерної обробки даних.
20. Технології організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі.
21. Програмне забезпечення економічного аналізу і його особливості.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Основними завданнями економічного аналізу є:

- а) об'єктивна оцінка результатів господарсько-фінансової діяльності підприємства в цілому та окремих його ланок, з'ясування недоліків в їх роботі;
- б) виявлення передового досвіду та внутрішньогосподарських резервів;
- в) розробка заходів щодо покращення господарської ситуації на підприємстві та досягнення найкращих економічних результатів з мінімальним витраченням коштів;
- г) усе перераховане вище.

2. Основними вимогами, які висуваються до організації економічного аналізу на підприємстві, є:

- а) науковий характер аналізу та обґрунтований розподіл обов'язків з проведення аналізу між окремими службами і виконавцями;
- б) ефективність аналітичних досліджень;
- в) уніфікація організації аналітичної роботи;
- г) усе перераховане вище.

3. Під організацією економічного аналізу розуміють:

- а) прийняття обґрунтованих управлінських рішень з підвищення ефективності господарської та фінансової діяльності підприємств;
- б) цілеспрямовану діяльність щодо упорядкування і удосконалення методики і техніки аналізу, процесів збору первинної аналітичної інформації, її обробки, узагальнення і отримання відомостей, необхідних для управління підприємством;
- в) сукупність правил, методичних і технічних способів найбільш доцільного виконання аналітичних досліджень, які забезпечують функціонування аналітичної системи в системі управління підприємств;
- г) цілеспрямовану діяльність щодо покращення господарської ситуації на підприємстві та досягнення найкращих економічних результатів з мінімальним витраченням коштів.

4. Предмет організації економічного аналізу це:

- а) дослідження аналітичного процесу з погляду технології побудови, праці виконавців, а також забезпечення аналізу;
- б) явище або процес, на який направлена організаційна діяльність, і диференціюється залежно від елементів предмету організації економічного аналізу;

в) сукупність правил, методичних і технічних способів найбільш доцільного виконання аналітичних досліджень, які забезпечують функціонування аналітичної системи в системі управління підприємств;

г) дослідження аналітичного процесу за для покращення господарської ситуації на підприємстві та досягнення найкращих економічних результатів.

5. Об'єкт організації економічного аналізу характеризує:

а) дослідження аналітичного процесу з погляду технології побудови, праці виконавців, а також забезпечення аналізу;

б) явище або процес, на який направлена організаційна діяльність, і диференціюється залежно від елементів предмету організації економічного аналізу;

в) сукупність правил, методичних і технічних способів найбільш доцільного виконання аналітичних досліджень, які забезпечують функціонування аналітичної системи в системі управління підприємств;

г) дослідження аналітичного процесу за для покращення господарської ситуації на підприємстві та досягнення найкращих економічних результатів.

6. Методика організації економічного аналізу це:

а) дослідження аналітичного процесу з погляду технології побудови, праці виконавців, а також забезпечення аналізу;

б) явище або процес, на який направлена організаційна діяльність, і диференціюється залежно від елементів предмету організації економічного аналізу;

в) сукупність правил, методичних і технічних способів найбільш доцільного виконання аналітичних досліджень, які забезпечують функціонування аналітичної системи в системі управління підприємств

г) дослідження аналітичного процесу за для покращення господарської ситуації на підприємстві та досягнення найкращих економічних результатів.

7. Об'єктами організації економічного аналізу є:

а) аналітичний процес; організаційна побудова аналітичних підрозділів; праця виконавців; забезпечення економічного аналізу; технологія аналітичного процесу;

б) економічні процеси, явища, що відбуваються в результаті основної діяльності підприємства;

в) основна діяльність підприємства та економічна інформація, отримана в результаті цієї діяльності;

г) аналітичний процес та технологія аналітичного процесу.

8. До загальнонаукових методів дослідження економічного аналізу відносяться:

а) традиційні (логічні), методи комплексної економічної оцінки, графічні, економіко-математичні методи і моделі, методи експертної оцінки;

б) статистичні, традиційні економічного аналізу, евристичні;

в) аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, конкретизація, моделювання, проектування;

г) порівняння, детермінованої комплексної оцінки, метод кореляційно-регресійного аналізу.

9. До конкретно–наукових методів дослідження економічного аналізу відносяться:

а) традиційні (логічні), методи комплексної економічної оцінки, графічні, економіко-математичні методи і моделі, методи експертної оцінки;

б) статистичні, традиційні економічного аналізу, евристичні;

в) аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, конкретизація, моделювання, проектування;

г) порівняння, детермінованої комплексної оцінки, метод кореляційно-регресійного аналізу.

10. Організація аналітичної роботи виконавців аналізу на підприємстві передбачає:

а) організацію регламентації аналітичного процесу;

б) визначення задач і функцій персоналу аналітичного відділу та його керівника;

в) планування аналітичної роботи в цілому, окремих її робіт та етапів.

г) усе перераховане вище.

11. Положення про аналітичний відділ визначає:

а) види робіт, конкретних виконавців, заплановані та фактичні терміни виконання аналітичної роботи;

б) задачі і функції персоналу аналітичного відділу та встановлює розподіл обов'язків між функціональними службами підприємства;

в) задачі і функції персоналу аналітичного відділу та його керівника;

г) об'єкти та етапи аналізу, терміни виконання робіт, конкретні завдання та відповідальних технічних виконавців.

12. Посадові інструкції та стандарти визначають:

а) види робіт, конкретних виконавців, заплановані та фактичні терміни виконання аналітичної роботи;

б) задачі і функції персоналу аналітичного відділу та встановлює розподіл обов'язків між функціональними службами підприємства;

в) задачі і функції персоналу аналітичного відділу та його керівника;

г) об'єкти та етапи аналізу, терміни виконання робіт, конкретні завдання та відповідальних технічних виконавців.

13. Графік аналітичної роботи визначає:

а) види робіт, конкретних виконавців, заплановані та фактичні терміни виконання аналітичної роботи;

20. Цей принцип дозволяє забезпечити здатність взаємодії інформаційної системи різних видів, рівнів у процесі їх сумісного функціонування:

- а) системності;
- б) стандартизації та уніфікації;
- в) сумісності;
- г) розвитку.

21. Цей принцип сприяє постійному поповненню й оновленню функцій системи та видів її забезпечення:

- а) системності;
- б) стандартизації та уніфікації;
- в) ефективності;
- г) розвитку.

22. Цей принцип дає змогу скоротити термін упровадження автоматизованої інформаційної системи, а також трудові та вартісні витрати на створення цієї системи:

- а) системності;
- б) стандартизації та уніфікації;
- в) ефективності;
- г) розвитку.

23. Цей принцип полягає в раціональному співвідношенні між витратами на створення автоматизованої системи аналізу та ефектом:

- а) системності;
- б) стандартизації та уніфікації;
- в) ефективності;
- г) розвитку.

24. Ефективність автоматизації аналітичного процесу оцінюється на підставі показників:

- а) річної економії та річного економічного ефекту;
- б) нормативного коефіцієнту ефективності капітальних вкладень;
- в) річної економії за рахунок удосконалення управління та річної економії, отримана від зменшення витрат;
- г) одноразових витрат на розроблення та впровадження проекту.

25. Величина річної економії визначається:

- а) сумуванням економії, отриманої за рахунок удосконалення управління при використанні інформації в умовах автоматизації економічного аналізу та зменшення витрат на обробку інформації;
- б) сумуванням економії, отриманої за рахунок удосконалення управління при використанні інформації в умовах автоматизації економічного аналізу та одноразових витрат на розроблення та впровадження проекту;
- в) добутком нормативного коефіцієнта ефективності капітальних вкладень та одноразових витрат на розроблення та впровадження проекту;
- г) добутком економії, отриманої за рахунок удосконалення управління при використанні інформації в умовах автоматизації економічного аналізу та зменшення витрат на обробку інформації.

Практичні завдання

Завдання № 1. Для правильної організації аналітичної роботи на підприємстві Вам, як аналітику, необхідно представити загальнонаукові методи організації економічного аналізу і надати їм характеристику.

Завдання № 2. Для правильної організації аналітичної роботи на підприємстві Вам, як аналітику, необхідно представити конкретно-наукові методи організації економічного аналізу і надати їм характеристику.

Завдання № 3. Для організаційного забезпечення аналітичного процесу на підприємстві Вам, як керівнику аналітичної служби, необхідно розробити положення про організацію аналізу на підприємстві.

Завдання № 4. Для організаційного забезпечення аналітичного процесу на підприємстві Вам, як керівнику аналітичної служби, необхідно розробити положення про аналітичний відділ.

Завдання № 5. Для якісного організаційного забезпечення аналітичного процесу на підприємстві Вам, як керівнику аналітичної служби, необхідно розробити посадову інструкцію аналітика.

Завдання № 6. Для якісного організаційного забезпечення аналітичного процесу на підприємстві Вам, як керівнику аналітичної служби, необхідно підготувати проект посадової інструкції керівника аналітичного відділу для узгодження його з керівником підприємства.

Завдання № 7. Для ефективного забезпечення процесу аналізу товарних запасів Вам, як аналітику, необхідно:

- 1) розробити перелік аналітичних номенклатур;
- 2) сформувавати пакет носіїв економічної інформації;
- 3) визначити рух носіїв аналітичної інформації;
- 4) зробити висновки.

Завдання № 8. Для ефективного забезпечення процесу аналізу основних засобів Вам, як аналітику, необхідно розробити програму аналізу, враховуючи особливості технології його проведення.

Завдання № 9. Для ефективного забезпечення процесу аналізу господарської діяльності підприємства Вам, як керівнику аналітичної служби, необхідно розробити план аналізу діяльності підприємства за рік.

Зміст

- 2.1 Економічна інформація: склад та характеристика
- 2.2 Особливості формування якісної інформаційної бази для аналізу

Рекомендована література: [48, с. 47-66], [70, с. 126–158], [35, с. 168–179], [42, с. 94–115], [56, с. 53–64], [62, с.68–74].

2.1 Економічна інформація: склад та характеристика

Глибина і ефективність аналізу багато в чому залежить від обсягу і якості інформації, яка використовується при його проведенні.

Під інформацією (від лат. *informatio* – пояснення, повідомлення, викладення), зазвичай, розуміють впорядковані відомості про процеси і явища зовнішнього світу, сукупність будь-яких знань тощо.

Для якісного управління підприємством необхідна оптимальна кількість інформації. Нестача інформації не дає змоги отримати повне уявлення про досліджуваний об'єкт, в той час як її надмірність заважає переробці інформації, аналізу і узагальненню, в результаті чого можна дійти необґрунтованих висновків.

Економічна інформація становить систему (сукупність) даних про діяльність суб'єкта господарювання, яка відображає характер планової та фактичної виробничо-господарської діяльності, причинні взаємозв'язки між системою управління та об'єктами аналізу, і представлена набором відповідних показників.

Цінність економічної інформації, зазвичай, визначається економічним ефектом функціонування об'єкту управління, викликаним її споживчою вартістю, і розглядається в трьох аспектах: споживчому – корисності для управління, економічному – вартості; естетичному – сприйнятті людиною.

Економічну інформацію, залежно від поставлених завдань впливу на об'єкт управління і технологій розв'язання аналітичних задач, класифікують за:

- функціями управління на прогностну, планову, облікову, нормативну та аналітичну (інформацію для аналізу господарської діяльності та оперативного управління);
- місцем утворення на внутрішню й зовнішню;
- рівнем доступності на конфіденційну та відкриту;
- стадіями оброблення на вхідну та вихідну;
- стабільністю на постійну (сталу), умовно-постійну та змінну;
- змістом на комплексну і тематичну;
- потребами для управління на оперативну, поточну і перспективну;
- насиченістю реквізитами на достатню, недостатню і надлишкову;

- способом подання на текстову, графічну (графіки, діаграми, схеми, креслення) і мультимедіа;
- способом фіксації на усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях;
- елементами структури на реквізит, показник, масив, потік (табл. 2.1).

Для формування масиву економічної інформації використовують різноманітні джерела даних (документи). Потреба в конкретних джерелах даних про стан суб'єкта господарювання залежить від періоду, що аналізується, цілей та завдань економічного аналізу.

Склад, зміст та якість джерел інформації, які залучається до аналізу, мають визначальну роль у забезпеченні його дієвості. Аналіз не обмежується тільки економічними даними, а широко використовує технічну, технологічну та іншу інформацію.

Всі джерела даних, що залучаються для проведення економічного аналізу, традиційно поділяють на:

- нормативно–планові – всі види планів, які розробляються на підприємстві (перспективні, поточні, оперативні, бізнес–плани, плани–графіки виробництва, технологічні карти), а також офіційні нормативні документи та матеріали, кошториси, цінники, проектні завдання, тощо;
- обліково–звітні – всі документи бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку, а також фінансової, податкової та статистичної звітності;
- поза облікові – всі види документів, які містять дані, що не передбачені встановленими формами обліку чи звітності (господарсько–правові документи, спеціальні обстеження, пояснювальні та доповідні записки, матеріали преси, тощо).

Комплексне використання перерахованих джерел інформації та правильне їх поєднання в процесі економічного аналізу дозволяють всебічно та глибоко вивчити всі сторони господарської діяльності та повніше виявити резерви економічного та соціального розвитку.

Більша частина економічної інформації, що використовується в аналізі і формується з відповідних джерел, має форму показників. Показники дають кількісні та якісні характеристики різних аспектів господарської діяльності підприємства або окремих економічних явищ і процесів. Кількість показників може зростати шляхом їх диференціації або інтеграції залежно від мети і змісту аналізу, глибини вивчення відповідних об'єктів і процесів.

У практиці аналітичних досліджень розрізняють:

- кількісні та якісні показники;
- натуральні, трудові, вартісні;
- абсолютні та відносні;
- загальні, часткові та допоміжні;
- планові, нормативні, облікові, звітні (фактичні) та аналітичні;
- результативні та факторні (табл. 2.2).

Таблиця 2.1 - Класифікація економічної інформації

Класифікаційна ознака	Вид інформації	Характеристика інформації
1	2	3
Функція управління	нормативна	сукупність даних, що регламентують господарсько-фінансову діяльність підприємств. Розрізняють нормативно-правову (розпорядження органів законодавчої та виконавчої влади, які регулюють економічну діяльність підприємства), нормативно-довідкову (норми та нормативи, які визначаються керівництвом підприємства, наприклад, норми витрат матеріалів, палива, електроенергії, розцінки, тарифні ставки, амортизаційні відрахування тощо) та довідкову (однакові дані для всіх функціональних різновидів, тобто назва підприємства, міністерства, відомства, штатний розпис, список постачальників і покупців тощо) інформацію.
	планова	сукупність даних всіх типів планів, які розробляються на підприємстві (перспективні, поточні, оперативні, бізнес-плани, плани-графіки виробництва, технологічні карти, тощо), і свідчать про бажані результати господарських процесів і діяльності в цілому
	облікова	сукупність даних бухгалтерського, статистичного й оперативного обліку (облікові реєстри, первинні документи, відомості про використання робочого часу, виконання норм виробітку, зростання продуктивності праці та ін.)
	аналітична	сукупність даних, отриманих під час аналізу результатів господарських процесів і діяльності підприємства в цілому
	прогнозна	сукупність даних, отриманих під час визначення тенденцій розвитку результатів господарських процесів і діяльності підприємства в цілому, і з'ясування їх величини на майбутнє
Місце утворення	зовнішня	сукупність даних, що виникає за межами підприємства, і має безпосереднє відношення до досліджуваної предметної області. В структурі зовнішньої інформації розрізняють офіційно опубліковану та синдикативну (придбану у спеціальних інформаційно-консультаційних організацій)
	внутрішня	сукупність даних, що формуються на самому підприємстві і характеризують результати його господарських процесів і діяльності в цілому
Рівень доступності	конфіденційна	сукупність даних, які не підлягають розголошенню і мають різний рівень надійності. Наприклад, відомості про науково-технічні досягнення, можливі зміни в технології виробництва, оподаткуванню тощо
	відкрита	сукупність даних про діяльність підприємства, що підлягають оприлюдненню
Стадія оброблення	вхідна	сукупність даних, що реєструються в місці їх отримання і використовуються для розв'язання аналітичних задач (наприклад, наявність основних засобів, кількість і склад працівників
	вихідна	сукупність даних, які є підсумком обробки вхідних даних.

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
		Розрізняють проміжну (дані, необхідні для розв'язання аналітичних задач у наступних періодах) і результатну вихідну інформацію. Результатні дані архівуються й накопичуються у базі даних для розв'язування для вивчення динаміки показників чи процесів та інших взаємозв'язаних задач
стабільність	постійна	сукупність даних, які не змінюють своїх значень протягом певного періоду (наприклад, звітні дані)
	умовно-постійна	сукупність даних, що зберігає протягом тривалого періоду значення показників (наприклад, нормативи, норми)
	змінна	сукупність даних, яка характеризується частою зміною значень показників (наприклад, відомості про нарахування заробітної плати)
Зміст	комплексна	сукупність даних, які всебічно характеризують результати господарських процесів і діяльності підприємства в цілому
	тематична	сукупність даних, які характеризують певний аспект діяльності підприємства, наприклад рівень його платоспроможності, рівень технічної оснащеності праці, тощо
Потреба для управління	оперативна	сукупність даних для обґрунтування управлінських рішень в оперативному порядку
	поточна	сукупність даних для обґрунтування поточних управлінських рішень
	перспективна	сукупність даних для обґрунтування управлінських рішень на перспективу
Насиченість реквізитами	достатня	незначна (мінімальна) сукупність цілком конкретних за змістом даних, які необхідні для розв'язання певної задачі
	недостатня	сукупність даних, які за своїм змістом не повністю відображають стан об'єкту дослідження і не можуть бути повною мірою використані для розв'язання певної аналітичної задачі
	надлишкова	сукупність даних, які за своїм змістом є зайвими і не використовуються під час розв'язання певних аналітичних задач
Спосіб подання	текстова	сукупність даних, представлена у вигляді тексту
	графічна	сукупність даних, представлена в графічному вигляді
	мультимедія	сукупність даних, представлених із застосуванням засобів мультимедія
Спосіб фіксації	усна	сукупність даних, які передаються в усній формі
	документальна	сукупність даних, які відображені в документах, і зафіксована на паперових або машинних носіях
Елемент структури	показник	характеризує об'єкт управління з якісного й кількісного боку; має назву, яка розкриває його форму, та значення, котре доповнює форму кількісно-якісними характеристиками
	масив	основна інформаційна сукупність даних, яка визначається набором взаємозв'язаних показників з усіма їх значеннями, і використовується в інформаційних процедурах
	потік	сукупність масивів, що стосуються даних певної ділянки аналітичної та управлінської роботи

Таблиця 2.2 – Класифікація показників, які використовуються в аналізі господарської діяльності підприємств

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид показника	Характеристика показника
1	За економічним змістом	кількісний	надає кількісну характеристику економічних явищ (наприклад, кількість устаткування, кількість складів, кількість працівників, тощо), і виражається абсолютними величинами
		якісний	надає якісну характеристику економічних явищ, визначає їх внутрішні ознаки і особливості (наприклад, фондвіддача, продуктивність праці, оборотність товарних запасів, тощо), і виражається відносними величинами (як співвідношення двох кількісних показників)
2	За способом вимірювання	натуральний	виражають величину явища у фізичних одиницях виміру (наприклад, маса – кілограми, тони; довжини – метри, кілометри; обсяг – літри, кубічні метри)
		вартісний	виражають величину складних економічних явищ у вартісному вимірюванні
		трудовий	виражають величину явища відносно витрат праці на створення результату (наприклад, трудомісткість виробництва продукції, тощо)
3	За характером відображення	абсолютний	виражається у вартісних, натуральних або трудових одиницях виміру
		відносний	виражається у відсотках або коефіцієнтах, і визначається як співвідношення двох абсолютних показників
4	За ступенем синтезу	узагальнюючий	надає загальну характеристику складних економічних явищ (наприклад, узагальнюючими показниками продуктивності праці є середньорічний, середньоденний, часовий виробіток продукції одним працівником)
		частковий	відображає певні сторони, елементи досліджуваних явищ і процесів (наприклад, частковими показниками продуктивності праці є витрати робочого часу на виробництво продукції певного виду, кількість виробленої продукції за одиницю робочого часу)
		допоміжний	використовується для більш повної характеристики того чи іншого об'єкту аналізу (наприклад, допоміжним показником під час аналізу продуктивності праці є кількість робочого часу, який було витрачено на виробництво одиниці продукції певного виду)
5	За способом формування	нормативний	відображає норми витрат виробничих ресурсів, норми амортизації, тощо
		плановий	міститься у планових документах
		обліковий	формується за даними фінансового, податкового та статистичного обліку
		звітний (фактичний)	міститься у фінансовій, податковій, внутрішній та статистичній звітності підприємства
		аналітичний	розраховується під час аналізу господарської діяльності для оцінки ефективності господарювання
6	За рівнем впливу	факторний	визначає поведінку результативного показника і є причиною зміни його величини
		результативний	розглядається як результат впливу низки причин і є об'єктом дослідження, який змінюється під впливом факторних показників

Кожний показник має певний зміст і значення, проте лише їх комплексне використання забезпечує всебічне й об'єктивне дослідження господарської діяльності підприємства.

Система економічних показників – це сукупність взаємозалежних і підпорядкованих показників, що відображають господарські процеси підприємства, які відбуваються у визначених умовах місця і часу.

Інформаційна модель комплексного аналізу господарської діяльності підприємства у вигляді системи взаємозалежних економічних показників, представлена на рис. 2.1.

Як бачимо, всі показники господарської діяльності підприємства перебувають у тісному зв'язку і залежності. Взаємозв'язок основних показників визначає послідовність виконання комплексного аналізу від вивчення первинних показників до узагальнюючих.

2.2 Особливості формування якісної інформаційної бази для аналізу

Цінність і своєчасність управлінських рішень значною мірою залежить від якості інформаційної бази економічного аналізу.

Інформаційна база економічного аналізу – дані сукупності форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування економічної інформації, яка використовується з метою вироблення управлінських рішень.

Якісна інформаційна база економічного аналізу повинна:

- формуватися відповідними способами із дотриманням основних принципів забезпечення якості інформації;
- містити мінімальний обсяг інформації при максимальному його смислового навантаженні для вироблення управлінських рішень;
- відповідати системі управлінських функцій;
- відповідати рівню управління (перш за все це стосується ступеня узагальнення і широти параметрів об'єкта аналізу);
- забезпечувати мінімально необхідний для всіх органів управління обсяг інформації про головні цілі підприємства;
- подаватися у наочному вигляді (рис. 2.2).

Основними **способами формування інформаційної бази** даних економічного аналізу є:

- сканування – пошук вже сформованої (ретроспективної) інформації;
- моніторинг – відстеження поточної інформації, яка з'являється;
- прогнозування – формування інформації про майбутній стан підприємства і його оточення.

Формування якісної інформаційної бази економічного аналізу ґрунтується на принципах:

- інформаційної затребуваності, тобто виявлення інформаційних потреб і способів найефективнішого їх задоволення;

Система показників комплексного аналізу господарської діяльності підприємств

Рисунок 2.1 – Інформаційна модель комплексного аналізу господарської діяльності підприємства

Інформаційна база економічного аналізу – дані сукупності форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування економічної інформації, яка використовується з метою вироблення управлінських рішень

Вимоги до формування інформаційної бази економічного аналізу

- накопичення даних відповідними способами із дотриманням основних принципів забезпечення якості інформації
- мінімальний обсяг інформації при максимальному його смислового навантаженні для вироблення управлінських рішень
- відповідність системі управлінських функцій
- відповідність рівню управління (перш за все це стосується ступеня узагальнення і широти параметрів об'єкта аналізу)
- забезпечення мінімально необхідного для всіх органів управління обсягу інформації про головні цілі підприємства
- подання у наочному вигляді

Рисунок 2.2 – Інформаційна база економічного аналізу і вимоги до її якісного формування

- об'єктивності відзеркалення господарських фактів, явищ і процесів діяльності, незважаючи на особисті уподобання чи вигоду та можливість впливу на рішення користувачів;
- достовірності інформації, що характеризується правдивістю, відповідністю нормативним актам і внутрішньогосподарським положенням, нейтральністю і прозорістю даних обліку і звітності;
- єдності інформації, що надходить з різних джерел, усунення дублювання і суперечностей у первинній інформації;
- оперативності інформації, що забезпечується шляхом фіксації, обробки, зберігання та найскорішої передачі даних, необхідних для проведення аналізу. Обумовлюється використанням новітніх засобів зв'язку і впровадженням методів дистанційної передачі первинних даних безпосередньо на сприймаючі пристрої ЕОМ;

– доречності інформації, що визначається своєчасністю, цінністю, корисністю для прогнозування й оцінки;

– раціональності інформації, що передбачає достатність, оперативність, високий коефіцієнт використання первинної інформації, відсутність зайвих даних, подолання протиріччя між зростанням обсягу інформації і постійної її нестачею для раціонального управління через високу вартість отримання необхідних відомостей;

– повноти і аналітичності інформації, тобто забезпечення надходження даних саме про ті напрями діяльності та з такою мірою їх деталізації, що необхідні для всебічного вивчення економічних явищ і процесів, проведення вичерпного факторного аналізу і визначення резервів господарювання;

– співставності інформації, що забезпечує порівняння (у просторі і часі) даних діяльності суб'єкта господарювання з метою виявлення тенденцій і закономірностей розвитку з урахуванням умов співставності даних;

– ефективності інформації, що означає мінімум витрат на збір, обробку, зберігання та використання даних, необхідних для забезпечення потреб аналізу і управління;

– всебічної обробки первинної інформації на ЕОМ з виведенням на її основі необхідних похідних показників; можливе обмеження обсягу первинної інформації та підвищення коефіцієнта її використання; кодування первинних даних з метою ефективного використання каналів зв'язку і пристроїв перетворення інформації;

– технологічної забезпеченості, тобто розробки програм користування й аналізу первинної інформації для конкретних завдань.

Підготовка інформації для проведення економічного аналізу передбачає:

– перевірку (за формою та сутністю) даних на доброякісність;

– систематизацію і групування вхідних даних відносно визначеного об'єкту аналізу;

– надання показникам порівнянного виразу (за єдністю оцінки, розрахунку, обсягу і структури);

– спрощення цифрових значень (за рахунок округлень, сумувань, об'єднань чи диференціацій).

Перевірка інформаційної бази аналізу за формою та сутністю здійснюється прийомами документального контролю і спрямована на визначення:

– правильності оформлення документів з точки зору їх наявності та заповнення обов'язкових реквізитів;

– узгодженості взаємних величин;

– узгодженості показників у різних формах звітності;

– відповідності і наступності цифр, перенесених з попередніх періодів і з інших документів;

– правильності арифметичних сум, підсумків.

На практиці часто неможливо перевірити абсолютно всі документи, тому застосовують процедуру відбору даних і оцінки результатів отриманої інформації. Для цього використовують методи:

- систематичного відбору (через постійні інтервали, починаючи з випадково вибраного числа);
- випадкового відбору (за таблицею випадкових чисел);
- комбінованого відбору (комбінація випадкового і систематичного відбору).

За підсумками перевірок можна зробити висновок про можливість використання даної інформації в аналізі, або про необхідність відповідних поправок і коректив.

Систематизація і групування вхідних даних відносно визначеного об'єкту аналізу передбачає побудову багаторівневої системи взаємозалежних показників, які дозволять забезпечити всебічне його вивчення, проведення вичерпного факторного аналізу, виявлення резервів зростання та розробку заходів щодо їх практичного впровадження в діяльність підприємства.

Надання показникам порівняного виразу обумовлюються потребами порівняльного аналізу, і забезпечується такими способами, як нейтралізація впливу вартісного та якісного факторів шляхом доведення їх до єдиного базису, використання середніх і відносних величин, методів перерахунку тощо.

Після перевірки інформації, формування необхідної системи показників, надання їм порівняного виразу і спрощення цифрових значень, переходять безпосередньо до аналітичного опрацювання інформації, а саме:

- проведення аналітичних розрахунків;
- вивчення і осмислення опрацьованих матеріалів;
- узагальнення результатів аналізу і представлення їх органам управління.

Питання для самоконтролю

1. Система економічної інформації як база даних для економічного аналізу: сутність, класифікація.
2. Характеристика економічної інформації за функціями управління та місцем утворення.
3. Характеристика економічної інформації за рівнем доступності та стадіями оброблення.
4. Характеристика економічної інформації за стабільністю та змістом .
5. Характеристика економічної інформації за потребами для управління та насиченістю реквізитами.
6. Характеристика економічної інформації за способом подання та способом фіксації та елементами структури.
7. Джерела інформації для аналізу господарської діяльності: бухгалтерські, статистичні та дані вибіркового обліку.
8. Схема взаємозв'язку різних видів інформації.

9. Принципи організації інформаційного забезпечення аналізу та їх характеристика.

10. Система показників, що відображають господарські процеси підприємств різних форм власності та характеризують якість їх роботи: формування, взаємозалежність, підпорядкування.

11. Умови формування якісної інформаційної бази для проведення аналітичних досліджень.

12. Основні способи формування інформаційної бази даних економічного аналізу та їх характеристика.

13. Підготовка та обробка вихідних даних для аналізу діяльності підприємства.

14. Перевірка якості і достовірності інформації: вимоги, принципи, методи.

15. Перевірка інформаційної бази аналізу за формою та сутністю.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Під економічною інформацією розуміють:

а) впорядковані відомості про процеси і явища зовнішнього світу, сукупність будь-яких знань тощо;

б) сукупність даних про діяльність суб'єкта господарювання;

в) систему даних про діяльність суб'єкта господарювання, яка відображає характер планової та фактичної виробничо-господарської діяльності, причинні взаємозв'язки між системою управління та об'єктами аналізу, і представлена набором відповідних показників;

г) сукупність відомостей, даних, повідомлень, нових знань про керований об'єкт, процеси, явища, які підлягають збиранню і реєстрації.

2. Для якісного управління підприємством необхідна:

а) оптимальна кількість інформації;

б) безліч інформації;

в) планова інформація;

г) оперативна інформація.

3. Основні аспекти цінності економічної інформації:

а) споживчий;

б) економічний;

в) естетичний;

г) усе перераховане вище.

4. За функціями управління економічну інформацію поділяють на:

а) внутрішню й зовнішню;

- б) прогнозну, планову, облікову, нормативну та аналітичну;
- в) оперативну, поточну і перспективну;
- г) достатню, недостатню і надлишкову.

5. За місцем утворення економічну інформацію поділяють на:

- а) внутрішню й зовнішню;
- б) прогнозну, планову, облікову, нормативну та аналітичну;
- в) оперативну, поточну і перспективну;
- г) достатню, недостатню і надлишкову.

6. . За рівнем доступності економічну інформацію поділяють на:

- а) внутрішню й зовнішню;
- б) прогнозну, планову, облікову, нормативну та аналітичну;
- в) конфіденційну та відкриту;
- г) достатню, недостатню і надлишкову.

7. За стадіями оброблення економічну інформацію поділяють на:

- а) вхідну та вихідну;
- б) оперативну, поточну і перспективну;
- в) постійну (сталу), умовно-постійну та змінну;
- г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

8. . За стабільністю економічну інформацію поділяють на:

- а) вхідну та вихідну;
- б) оперативну, поточну і перспективну;
- в) постійну (сталу), умовно-постійну та змінну;
- г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

9. За змістом економічну інформацію поділяють на:

- а) комплексну і тематичну;
- б) оперативну, поточну і перспективну;
- в) постійну (сталу), умовно-постійну та змінну;
- г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

10. За потребами для управління економічну інформацію поділяють на:

- а) комплексну і тематичну;
- б) оперативну, поточну і перспективну;
- в) постійну (сталу), умовно-постійну та змінну;
- г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

11. За насиченістю реквізитами економічну інформацію поділяють на:

а) реквізит, показник, масив, потік;
б) текстову, графічну;
в) достатню, недостатню і надлишкову;
г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

12. За способом подання економічну інформацію поділяють на:

а) реквізит, показник, масив, потік;
б) текстову, графічну;
в) достатню, недостатню і надлишкову;
г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

13. За способом фіксації економічну інформацію поділяють на:

а) реквізит, показник, масив, потік;
б) текстову, графічну;
в) достатню, недостатню і надлишкову;
г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

14. За елементами структури економічну інформацію поділяють на:

а) реквізит, показник, масив, потік;
б) текстову, графічну;
в) достатню, недостатню і надлишкову;
г) усну й документальну інформацію, зафіксовану на паперових і машинних носіях.

15. Джерела даних для проведення економічного аналізу поділяють на:

а) нормативно-планові; б) обліково-звітні;
в) позаоблікові; г) усе перераховане вище.

16. Інформаційна база економічного аналізу це:

а) нормативно-планові та обліково-звітні джерела інформації;
б) сукупність відомостей, даних, повідомлень, нових знань про керований об'єкт, процеси, явища, які підлягають збиранню і реєстрації;
в) дані сукупності форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування економічної інформації, яка використовується з метою розробки управлінських рішень;
г) дані бухгалтерської та статистичної звітності.

17. Способи формування інформаційної бази даних економічного аналізу:

а) сканування; б) моніторинг;
в) прогнозування; г) усе перераховане вище.

18. Формування якісної інформаційної бази економічного аналізу ґрунтується на принципах:

- а) інформаційної затребуваності, об'єктивності віддзеркалення господарських фактів, достовірності та єдності інформації;
- б) оперативності, доречності, раціональності, повноти і аналітичності інформації;
- в) співставності інформації, ефективності інформації, всебічної обробки первинної інформації на ЕОМ, технологічної забезпеченості;
- г) усе перераховане вище.

19. Підготовка інформації для проведення економічного аналізу включає:

- а) перевірку, систематизацію і групування вхідних даних;
- б) перевірку вхідних даних на доброякісність і надання показникам порівнянного виразу;
- в) перевірку, систематизацію і групування вхідних даних, надання показникам порівнянного виразу та спрощення цифрових значень;
- г) систематизацію і групування вхідних даних відносно визначеного об'єкту аналізу.

20. До методів відбору даних і оцінки результатів отриманої інформації відносять:

- а) метод систематичного відбору;
- б) метод випадкового відбору;
- в) метод комбінованого відбору;
- г) усе перераховане вище

21. Перевірка інформаційної бази аналізу за формою та сутністю здійснюється прийомами:

- а) документального контролю;
- б) елімінування;
- в) екстраполяції;
- г) інверсії.

22. Перевірка інформаційної бази аналізу за формою та сутністю спрямована на визначення:

- а) правильності оформлення документів з точки зору їх наявності та заповнення обов'язкових реквізитів;
- б) узгодженості взаємних величин і показників у різних формах звітності;
- в) відповідності і наступності цифр, перенесених з попередніх періодів і з інших документів, а також правильності арифметичних сум, підсумків;
- г) усього перерахованого вище.

23. Аналітичне опрацювання інформації передбачає:

- а) проведення аналітичних розрахунків;
- б) вивчення і осмислення опрацьованих матеріалів;
- в) узагальнення результатів аналізу і представлення їх органам управління;
- г) усе перераховане вище.

Практичні завдання

Завдання № 1. Для ефективного забезпечення процесу аналізу Вам, як аналітику, необхідно представити пакет нормативно-планової інформації для оцінки наявності та ефективності використання сировини і матеріалів на підприємстві з виробництва меблів.

Завдання № 2. Для ефективного забезпечення процесу аналізу Вам, як аналітику, необхідно представити пакет обліково-звітної інформації для оцінки собівартості виробництва продукції на молокопереробному комбінаті.

Завдання № 3. Для ефективного забезпечення процесу аналізу Вам, як аналітику, необхідно визначити перелік поза облікових джерел інформації для оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства.

Завдання № 4. Використовуючи системний підхід Вам, як аналітику, необхідно розробити інформаційну модель аналізу виробництва товарної продукції підприємства у вигляді системи взаємозалежних показників.

Завдання № 5. Вам, як керівнику аналітичної служби, необхідно визначити і викласти у письмовій формі основні вимоги до формування якісного інформаційного забезпечення аналітичного процесу і довести їх до підлеглих.

Завдання № 6. Вам, як керівнику аналітичної служби, необхідно визначити і викласти у письмовій формі основні принципи формування якісного інформаційного забезпечення аналітичного процесу і довести їх до підлеглих.

Зміст

3.1 Системний підхід в представленні результатів аналізу господарської діяльності підприємства

3.2 Форми оформлення результатів дослідження і їх характеристика

Рекомендована література: [48, с. 331-353], [70, с. 158-170], [35, с. 179-185], [56, с.64-66].

3.1 Системний підхід в представленні результатів аналізу господарської діяльності підприємства

Представлення результатів аналізу у відповідно узагальненому і оформленому вигляді являю собою кінцевий етап аналітичної роботи. На цьому етапі синтезуються результати досліджень фактів господарської діяльності підприємств залежно від чинників, які на них впливають, крім того, визначається «ціна» досягнення цих результатів. Що більше таких чинників, то складніше підготувати якісні практичні висновки. У цьому разі необхідно використовувати системний підхід до групування факторів за певними ознаками і обирати головні, залежно від поставленої мети аналізу.

Основна мета узагальнення результатів аналізу – надати системну характеристику кількісних і якісних змін основних економічних показників господарської діяльності підприємств за рахунок зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, що їх визначають, та розробити заходи щодо покращення досліджуваних показників.

Завданнями узагальнення результатів аналізу є:

- оцінка роботи підприємства і його підрозділів для з'ясування успішності їх роботи і матеріального стимулювання;
- оформлення результатів аналізу;
- формування пропозицій за результатами аналізу та контроль за їх реалізацією (рис. 3.1).

Щоб очікувані наслідки аналізу забезпечували реальні практичні потреби, обумовлювали пошук і застосування цивілізованих шляхів сталого й ефективного господарювання, аналітикові необхідно знати загальні методологічні принципи аналізу, найважливішими з яких є визнання: взаємозв'язку, взаємозумовленості всіх явищ та процесів, їхнього розвитку; взаємодії кількісних факторів; єдності цілого й частки, тобто єдності одиничних явищ і процесу в цілому; єдності динаміки явищ, що аналізуються, і їх статистичного стану в окремі моменти часу.

Основна мета узагальнення результатів аналізу – надати системну характеристику кількісних і якісних змін основних економічних показників господарської діяльності підприємств за рахунок зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, що їх визначають, та розробити заходи щодо покращення досліджуваних показників.

Завдання узагальнення результатів економічного аналізу

- оцінка роботи підприємства і його підрозділів для з'ясування успішності їх роботи і матеріального стимулювання
- оформлення результатів аналізу
- формування пропозицій за результатами аналізу та контроль за їх реалізацією

Рисунок 3.1 – Мета і завдання узагальнення результатів аналізу господарської діяльності підприємства

Ефективне використання результатів економічного аналізу потребує такого їх узагальнення, за якого б забезпечувались повнота оцінки і висновків, наочність та своєчасність отримання матеріалів аналізу, відповідність їх конкретній потребі будь-якого ланцюга управління підприємством. Таке узагальнення необхідне для всебічного дослідження причин недоглядів і розкритих резервів на всіх ділянках роботи підприємства і на цій основі розробки й впровадження потрібних заходів. Узагальненням повинні бути охоплені також відомості про невиконані в намічені раніш терміни заходи, включаючи і передбачене за планом підвищення ефективності виробництва.

Системне використання результатів аналізу і здійснення намічених заходів за цими результатами є такою ж обов'язковою функцією, як і виконання основних планових завдань.

3.2 Форми оформлення результатів дослідження і їх характеристика

Оформлення результатів аналізу передбачає формування аналітичної інформації у послідовності, обумовленій порядком ведення аналізу, із включенням установлених взаємозв'язків, впливів чинників і причин, резервів, із висновками за досліджуваними ділянками роботи. Аналітична інформація відрізняється від джерел аналізу стислістю і комплексним характером змісту, що дозволяє використовувати її безпосередньо в управлінні виробництвом для прийняття необхідних рішень.

Результати аналізу оформляються залежно від поставленої мети, масштабу об'єкта, місця проведення аналізу (ділянка, цех, підприємство), часу та інших характеристик у нетекстовій або описовій формі (рис. 3.2).

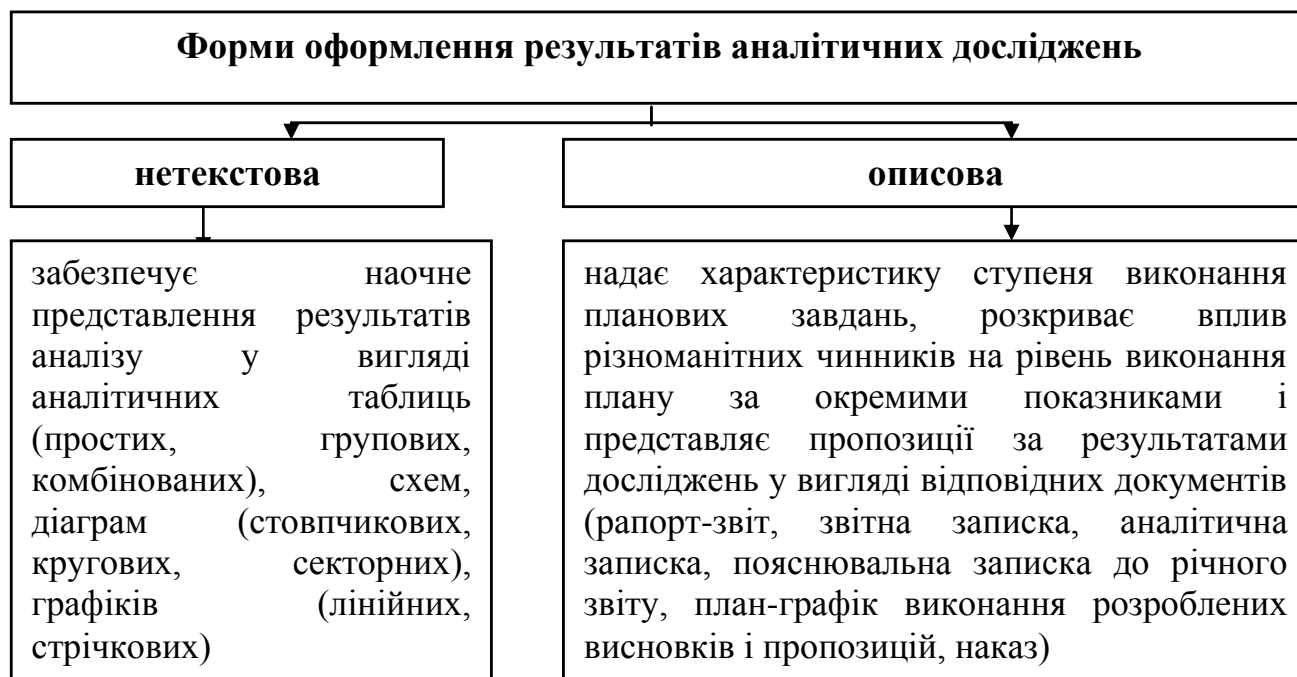

Рисунок 3.2 – Характеристика форм представлення узагальнених результатів аналізу господарської діяльності підприємства

Подання результатів аналітичних досліджень в нетекстовій формі скорочує період між проведенням економічного аналізу та використанням його результатів, і як правило, розраховане на висококваліфікованих працівників, здатних самостійно розібратися в обробленій і систематизованій інформації, приймати необхідні рішення.

Аналітичні таблиці, схеми, діаграми, графіки повинні бути наочними і простими для використання. Показники у них необхідно розмішувати так, щоб вони одночасно використовувались як аналітичний та ілюстративний матеріал.

Аналітичні таблиці повинні складатися за єдиними формами, стосовно особливостей окремих галузей промисловості, з урахуванням систематичного характеру аналізу й охоплення ними групи взаємозалежних показників. Форма і зміст аналітичних таблиць повинні відповідати вимогам повноти відображення, правильного угруповання і доцільної послідовності показників окремих сторін діяльності підприємства.

Таблиця містить два основні елементи: підмет і присудок. Підмет показує перелік показників, які характеризують явище, і відповідає на питання: Хто? Що? Присудок вказує на ознаки, якими характеризується підмет.

Таблиці можуть бути:

- простими (подається перелік інформації про явище, яке вивчається);
- груповими (дані об'єднуються в групи за однією суттєвою ознакою);

– комбінованими (матеріал розбивають на групи і підгрупи за двома і більше ознаками).

Аналітичні таблиці дають змогу визначити та оцінити ступінь відхилення фактичних даних, тобто результатів роботи, від заданих заздалегідь величин (кошторису, норми, плану). У таких таблицях поєднуються нормативні, фактичні дані, їх числові різниці та інші характеристики.

Під час складання аналітичних таблиць не рекомендується в одній таблиці відображати всі показники, їх логічний поділ в окремих таблицях сприяє більшій наочності.

З метою більш наочного відображення результатів аналізу замість аналітичних таблиць доцільно використовувати графіки. Їх застосування найбільш раціональне при відображенні зв'язків між окремими показниками роботи підприємства у динаміці, якщо їх кількість обмежена, наприклад, графіки ритмічності виробництва продукції, співвідношення росту товарної продукції, продуктивності праці і чисельності працівників, співвідношення росту продуктивності праці й технічної озброєності праці одного робітника, тощо.

Побудова графіків здійснюється у відповідності з правилами ДСТУ 3008–95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки» засобами Microsoft Excel та має супроводжуватися дотриманням наступних правил:

- графік має складатися з 5 елементів: графічного образу, поля графіка, просторових орієнтирів, масштабних орієнтирів, експлікації;
- вибір графічного образу має бути обґрунтованим на відповідність наведеним даним;
- вибір рівномірної чи нерівномірної масштабної шкали, як складової масштабних орієнтирів, слід обґрунтовувати виходячи з наведених даних;
- наведення експлікації (розташування легенди, назви графіка, підписи масштабних шкал із зазначенням одиниць виміру показників) до графіка має здійснюватися за правилами ДСТУ 3008–95.

Найбільш поширеними є лінійні графіки, які відображають зв'язок окремих показників у вигляді ламаних ліній. Використовують також стрічкові, стовпчикові і секторні діаграми, номограми, які дозволяють наочно порівняти величини окремих показників, відобразити їх питому вагу чи показати зв'язок між ними. Ілюстрація досягнень або недоліків цехів, дільниць, окремих бригад за допомогою графіків чи діаграм сприяє широкій їх гласності, ознайомленню робітників з результатами їх праці.

Описова форма оформлення результатів аналізу надає характеристику ступеня виконання планових завдань, розкриває вплив різноманітних чинників на рівень виконання плану за окремими показниками і представляє пропозиції за результатами досліджень у вигляді відповідних документів.

- рапорту–звіту;
- звітної записки;
- аналітичної записки;
- пояснювальної записки до річного звіту;

- плану–графіку виконання розроблених висновків і пропозицій;
- наказу.

Рапорт–звіт складається за результатами щоденного аналізу роботи структурних підрозділів (цехів, дільниць). По суті це аналітична інформація, в якій кожна аналітична таблиця відображає один з показників роботи структурного підрозділу за поточний день в розрізі окремих дільниць з причинами установлених відхилень від плану і порушень норм витрачання ресурсів. Такий звіт не потребує супроводжувального тексту, легко обдивляється і дозволяє безпосередньо за його даними робити висновки. Основне призначення рапорту–звіту як форми узагальнення результатів аналізу роботи структурних підрозділів – бути повноцінною інформацією для керівництва структурних підрозділів з метою її вивчення, розробки заходів, здійснення контролю за їх виконанням. Намічені заходи записуються у рапорт–звіт наступного дня. При розгляді рапорту–звіту за поточний день поряд з дослідженням показників роботи структурних підрозділів встановлюються також причини невиконання заходів, намічених раніше. Такий же характер оформлення результатів щоденного аналізу зберігається і в цілому по підприємству.

Звітна записка складається за результатами аналізу роботи оперативних відділів (матеріально–технічного постачання, інструментального господарства, енергомеханічного і фінансово–збутового, тощо) за кожен декаду. В ній висвітлюється стан відповідних ресурсів, причини порушень умов їх надходження і використання, а також прийняті заходи по усуненню недоліків в роботі і її покращення. Звітні записки представляються директорові підприємства для інформування про стан справ у відповідних службах і прийнятих заходах щодо покращення їх роботи.

Аналітична записка складається за результатами аналізу роботи підприємства за місяць. В ній відображають характеристику стану ресурсів, причини порушень, а також ужиті заходи щодо певних порушень. Аналітична записка містить висновки за результатами діяльності та пропозиції щодо їх покращення. Особливу увагу при складанні аналітичної записки приділяють пропозиціям, які вносяться за результатами аналізу. Вони повинні бути обґрунтованими і спрямованими на покращення результатів господарської діяльності підприємства. Кожна пропозиція повинна бути чіткою, реальною, визначати конкретні терміни виконання та осіб, відповідальних за усунення недоліків. Структурно аналітична записка містить:

- загальні дані про об'єкт;
- характеристику виконання плану, договору;
- характеристику відхилень;
- вплив окремих факторів на показники діяльності;
- висновки;
- пропозиції.

Пояснювальна записка до річного звіту складається за результатами аналізу роботи підприємства за рік у вигляді короткого пояснювального тексту до аналітичних записок. Пояснювальна записка починається із загальної

характеристики виконання підприємством плану за окремими його розділами, потім розкривається вплив різноманітних чинників на рівень виконання плану за окремими показниками, і наприкінці робляться висновки, у яких розкривається взаємозв'язок між показниками різноманітних таблиць, пояснюються причини відхилення від плану і оцінюються окремі сторони діяльності підприємства. У пояснювальній записці ретельно висвітлюють формування показників, які є критеріями оцінки ефективної роботи підприємства, дають оцінку діяльності підприємства, вміщують висновки, пропозиції та заходи, спрямовані на усунення недоліків. При здійсненні аналізу безпосередньо на підприємстві висновки можуть бути значно поглиблені за рахунок залучення даних щоденного аналізу. Загальні найважливіші висновки і пропозиції, що містяться у пояснювальній записці, повинні бути конструктивними, чіткими і ясними, розрахованими на практичне їх впровадження і виконання, сприяти покращенню роботи, раціональному використанню матеріальних та трудових ресурсів, ліквідації втрат та удосконаленню виробництва з урахуванням досягнень науки і практики. Особливу увагу при формуванні висновків приділяють підрахунку (зведенню) розкритих резервів і їх використанню. Зведення резервів визначає можливості росту виробництва та покращення інших показників плану на перспективу, і здійснюється шляхом узагальнення результатів факторного аналізу за даними від'ємного впливу чинників на досліджувані показники. Розгляд зведення резервів з метою їх використання для подальшого росту виробництва має свою специфіку, яка полягає у розходженні рівня окремих груп резервів, пов'язаних з трьома групами ресурсів, без яких неможливе виробництво продукції. Оскільки зростання обсягу виробництва потребує повного забезпечення всіма ресурсами, нерівномірний за окремими групами рівень викритих резервів дозволяє їх використовувати лише в межах групи з найменшою величиною резервів, що стримує використання інших груп резервів з більшою величиною. Вважаємо, що з урахуванням значимості тієї чи іншої групи резервів і відповідно ресурсів, не можливо вважати визначальною якусь одну з них. Пояснюється це тим, що виробництво неможливе без комплексного використання всіх ресурсів. Можливо говорити лише про більшу чи меншу забезпеченість виробництва тими чи іншими ресурсами.

Самостійним або додатковим документом, в якому відображаються результати аналізу, є наказ, в якому містяться: загальна оцінка роботи; визначаються заходи; терміни початку та закінчення здійснення заходів; матеріальні та грошові ресурси; виконавці; відповідальні та контролюючі особи чи підрозділи. Наказ за підписом керівника підприємства є обов'язковим для всіх працівників, і за його виконанням встановлюється дійовий і повсякденний контроль. Інакше одні й ті ж недоліки в роботі підприємства повторюватимуться в матеріалах наступних перевірок.

Питання для самоконтролю

1. Систематизація результатів економічного аналізу.
2. Завдання узагальнення результатів аналізу та напрями і способи їх вирішення.
3. Форми оформлення результатів дослідження.
4. Нетекстові способи оформлення результатів аналізу: характеристика та види.
5. Аналітичні таблиці: типи, застосування, умови оформлення.
6. Графіки: види, застосування, умови оформлення.
7. Діаграми: види, застосування, умови оформлення.
8. Основні види документів, які оформляються за підсумками аналітичного дослідження.
9. Методи і способи наочного представлення результатів аналізу.
10. Вимоги щодо складання і характеристика основних складових рапорту–звіту.
11. Вимоги щодо складання і характеристика основних складових звітної записки;
12. Вимоги щодо складання і характеристика основних складових аналітичної записки;
13. Вимоги щодо складання і характеристика основних складових пояснювальної записки до річного звіту;
14. Вимоги щодо складання і характеристика основних складових плану–графіку виконання розроблених висновків і пропозицій;
15. Вимоги щодо складання і характеристика основних складових наказу.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Основною метою узагальнення результатів аналізу є:
 - а) оцінка роботи підприємства і його підрозділів для з'ясування успішності їх роботи і матеріального стимулювання;
 - б) надання системної характеристики кількісних і якісних змін основних показників діяльності підприємств за рахунок зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та розробка заходів щодо покращення досліджуваних показників;

в) надання системної характеристики якісних змін основних показників діяльності підприємств за рахунок зміни факторів внутрішнього середовища;

г) надання системної характеристики кількісних змін основних показників діяльності підприємств за рахунок зміни факторів внутрішнього середовища.

2. До основних завдань узагальнення результатів аналізу відносяться:

а) оцінка роботи підприємства і його підрозділів;

б) оформлення результатів аналізу;

в) формування пропозицій за результатами аналізу та контроль за їх реалізацією;

г) усе перераховане вище.

3. Результати аналізу можуть бути оформлені у вигляді:

а) описової та нетекстової форм;

б) аналітичних таблиць;

в) графіку;

г) звітної та аналітичної записок.

4. Таблиці можуть бути:

а) простими;

б) груповими;

в) комбінованими;

г) усе перераховане вище.

5. Аналітичні таблиці, що розбивають матеріал на групи і підгрупи за двома і більше ознаками називаються:

а) простими;

б) груповими;

в) комбінованими;

г) описово-інформаційними.

6. Аналітичні таблиці в яких дані об'єднуються в групи за однією суттєвою ознакою називаються:

а) простими;

б) груповими;

в) комбінованими;

г) описово-інформаційними.

7. Аналітичні таблиці в яких подається перелік інформації про явище, яке вивчається називаються:

а) простими;

б) груповими;

в) комбінованими;

г) описово-інформаційними.

8. Найбільш поширеними видами графіків є:

а) стовпчикові діаграми;

б) секторні діаграми;

в) лінійні діаграми;

г) радіальні діаграми.

9. Описова форма оформлення результатів аналізу у вигляді рапорту–звіту складається за результатами:

а) аналізу роботи оперативних відділів підприємства за кожну декаду;

б) аналізу роботи підприємства за місяць;

в) роботи підприємства за рік у вигляді короткого пояснювального тексту до аналітичних записок;

г) щоденного аналізу роботи структурних підрозділів підприємства.

10. Описова форма оформлення результатів аналізу у вигляді звітної записки складається за результатами:

а) аналізу роботи оперативних відділів підприємства за кожну декаду;

б) аналізу роботи підприємства за місяць;

в) роботи підприємства за рік у вигляді короткого пояснювального тексту до аналітичних записок;

г) щоденного аналізу роботи структурних підрозділів підприємства.

11. Описова форма оформлення результатів аналізу у вигляді аналітичної записки складається за результатами:

а) аналізу роботи оперативних відділів підприємства за кожну декаду;

б) аналізу роботи підприємства за місяць;

в) роботи підприємства за рік у вигляді короткого пояснювального тексту до аналітичних записок;

г) щоденного аналізу роботи структурних підрозділів підприємства.

12. Описова форма оформлення результатів аналізу у вигляді пояснювальної записки складається за результатами:

а) аналізу роботи оперативних відділів підприємства за кожну декаду;

б) аналізу роботи підприємства за місяць;

в) роботи підприємства за рік у вигляді короткого пояснювального тексту до аналітичних записок;

г) щоденного аналізу роботи структурних підрозділів підприємства.

13. Самостійним або додатковим документом, в якому відображаються результати аналізу, є:

а) наказ;

б) план–графік виконання розроблених висновків і пропозицій;

в) пояснювальна записка до річного звіту;

г) рапорт-звіт.

14. Складовими елементами аналітичної записки є:

а) загальні дані про об'єкт, характеристика відхилень, вплив окремих факторів на показники діяльності, висновки;

б) загальні дані про об'єкт, характеристика виконання плану (договору) і вплив окремих факторів на показники діяльності;

в) загальні дані про об'єкт, вплив окремих факторів на показники діяльності, висновки та пропозиції.

г) загальні дані про об'єкт, характеристика виконання плану (договору) і відхилень, вплив окремих факторів на показники діяльності, висновки та пропозиції.

15. Особливу увагу при складанні аналітичної записки приділяють;
- а) характеристики виявлених відхилень;
 - б) пропозиціям, які вносяться за результатами аналізу;
 - в) прогнозуванню досліджуваних показників;
 - г) висновкам за результатами аналізу.

Практичні завдання

Завдання № 1. На підставі вибіркової інформації по відділу матеріально-технічного постачання ТОВ «Петрі» за декаду, наведеної в табл. 3.1, необхідно дослідити вплив рівня забезпеченості матеріалами на обсяг виробництва продукції А, і узагальнити результати аналізу, склавши звітну записку. В звітній записці надати характеристику:

- 1) ступеня виконання плану матеріально-технічного постачання і виробництва продукції А;
- 2) причинам порушень плану постачання та їх впливу на обсяг випуску продукції;
- 3) резервам покращення рівня матеріально-технічного постачання і підвищення виробництва продукції.

Таблиця 3.1 - Вибіркова інформація відділу матеріально-технічного постачання щодо руху матеріалів і їх використанні у виробництві (за декаду)

№ з/п	Показники	План	Факт
	Залишок матеріалів на початок декади, кг	2813	3375
	Надходження матеріалів, кг	11250	10800
	Витрачання матеріалів, кг	11532	13838
	Залишок матеріалів на кінець декади, кг	2531	337
	Витрачання матеріалів на виробництво одиниці продукції А, кг	15	13,5
	Випуск продукції А, од.	750	800

Завдання № 2. На підставі розшифровки витрат на матеріали до звітної калькуляції продукції В (табл. 3.2), яка виробляється цехом № 1 ТОВ «Скілур», і додаткової інформації, необхідно дослідити вплив зміни цін і норм витрачання матеріалів на суму прямих матеріальних витрат на виробництво одиниці

продукції В, і узагальнити результати аналізу, склавши рапорт-звіт. В рапорті-звіті надати характеристику:

1) ступеня виконання плану витрачання окремих видів матеріалів на виробництво продукції В;

2) впливу зміни цін і норм на суму прямих матеріальних витрат на виробництво одиниці продукції В;

3) заходам, що пропонуються до раціоналізації витрачання матеріальних ресурсів.

Таблиця 3.2 – Розшифровка статті «Сировина і основні матеріали» до калькуляції виробу В (одиниця продукції – 1 од.)

№ з/п	Сировина і матеріали	Витрачання на одиницю продукції								
		за даними попереднього дня			за планом звітнього дня			за фактичною собівартістю		
		кількість	ціна, тис. грн	сума, тис. грн	кількість	ціна, тис. грн	сума, тис. грн	кількість	ціна, тис. грн	сума, тис. грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Чугун літійний, кг	16,0	0,3	4,8	15,5	0,3	4,65	14,8	0,35	5,18
2	Залізо кругле, кг	0,5	0,5	0,25	0,5	0,5	0,25	0,4	0,5	0,2
3	Залізо плосове, кг	0,4	0,4	0,16	0,3	0,4	0,12	0,6	0,4	0,24
4	Інші основні матеріали, тис. грн	х	х	0,57	х	х	0,49	х	х	0,47
5	Разом	х	х	5,78	х	х	5,51	х	х	6,09
6	Відходи	х	х	0,32	х	х	0,3	х	х	0,28
7	Разом за виключенням відходів	х	х	5,46	х	х	5,21	х	х	5,81

Додаткова інформація:

1. Підприємством було переглянуто технологію виробництва у літійному цеху, що сприяло зменшенню чергової ваги однієї з чугунних деталей, які використовуються для виробництва продукції В.

2. Для покращення експлуатаційних якостей продукції В було прийнято рішення при її виготовленні щодо заміни однієї з деталей, яка виготовлялася раніше з чугунку, на деталь, яку виготовлятимуть із заліза.

Завдання № 3. На підставі інформації про рух готових виробів і собівартість готової продукції за місяць ТОВ «Тафт», наведеної в табл. 3.3, необхідно дослідити ступінь виконання плану випуску, собівартості, реалізації та залишків готової продукції підприємства, а також дослідити причини змін

залишків готової продукції, і узагальнити результати аналізу, склавши аналітичну записку. В аналітичній записці надати характеристику:

1) ступеня виконання плану за показниками руху готових виробів і собівартості;

2) причин порушень плану залишку готових виробів;

3) заходів з покращення господарської ситуації щодо залишків готової продукції.

Таблиця 3.3 – Інформація про рух готових виробів і собівартість одиниці готової продукції за місяць

№ з/п	Вироби	Рух готових виробів, т.							Собівартість одиниці готової продукції, грн.	
		Залишок на початок місяця	Випуск продукції		Відвантаження продукції		Залишок на кінець місяця			
			план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
1	А	118	900	1000	970	1050	48	68	98	96
2	Б	54	500	600	485	515	69	139	195	190
3	В	100	1900	1940	1920	1905	80	135	50	51

Завдання № 4. На основі інформації про наявність устаткування на підприємстві ТОВ «Прадо» в розрізі вікових груп (табл. 3.4), необхідно:

1) оцінити середній вік устаткування в цілому по підприємству і в розрізі кожної групи;

2) результати аналізу оформити у вигляді аналітичної таблиці (спроектувати макет таблиці і дати їй назву);

3) зробити висновки.

Таблиця 3.4 – Інформація про наявність устаткування ТОВ «Прадо»

№ з/п	Види обладнання	Терміни експлуатації			
		до 5-ти років	до 10-ти років	до 20-ти років	більше 20 років
1	Швейні машини	39	164	252	216
2	Силові машини	5	10	12	4
3	Металорізальні верстати	1	2	11	5
4	Насоси, компресори	2	12	16	3
5	Вимірювальні прилади	3	7	6	-
6	Обчислювальна техніка	12	34	23	-
7	Транспортні засоби	20	56	35	17
Всього		82	283	355	245

Завдання № 5. На основі інформації про реалізацію хлібобулочних виробів ТОВ «УПК», наведеної в табл. 3.5, необхідно:

1) оцінити динаміку реалізації хлібобулочних виробів за загальними обсягом, складом та структурою;

2) результати аналізу оформити у вигляді аналітичної таблиці (спроектувати макет таблиці і дати їй назву);

3) зробити висновки.

Таблиця 3.5 – Інформація про реалізацію хлібобулочних виробів ТОВ «УПК»
(тис. грн.)

№ з/п	Хлібобулочні вироби	Минулий рік	Звітний рік
1	Хліб пшеничний формовий	4400	5300
2	Хліб житній подовий	1968	2156
3	Батон столичний	1726	1619
4	Калач святковий	225	142
5	Булочка здобна	145	141
6	Ріжок козацький	56	43

Завдання № 6. Використовуючи дані завдання № 5, дослідити структурну динаміку реалізації хлібобулочних виробів. Для наочності представлення результатів аналізу необхідно:

1) побудувати структурні діаграми за обидва періоди;

2) побудувати стовпчикову діаграму структурної динаміки ;

3) зробити висновки.

Завдання № 7. Використовуючи дані завдання № 4, дослідити зміни вікового складу окремих видів устаткування ТОВ «Прадо». Для наочності представлення результатів аналізу необхідно:

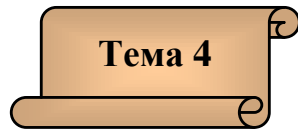
1) побудувати лінійні графіки наявності обладнання за термінами їх експлуатації;

2) зробити висновки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ, ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА

Зміст

4.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу доходів підприємства

4.2 Аналіз доходів підприємства за загальним обсягом, складом і структурою

4.3 Оцінка ступеня виконання плану і динаміки доходу від основної діяльності підприємства

4.4 Факторний аналіз зміни доходу від основної діяльності (виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг)

4.5 Аналіз доходів від іншої звичайної діяльності підприємства

Рекомендована література: 11, 19, 24, [48, с. 89-141], [70, с. 173–174, 179–181, 314–349], [35, с. 337–426], [42, с. 215–236, 361–366], [56, с. 261–265, 520–521], [62, с. 97–118], [68, с. 130–144], [65, с. 82–113].

4.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу доходів підприємства

Доходи підприємства є вираженими в грошовій формі надходженнями економічних вигід, які виникають в результаті звичайної діяльності і надзвичайних подій підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), відсотків, дивідендів тощо.

Методологічні засади формування інформації про доходи в системі бухгалтерського обліку та її розкриття у фінансовій звітності підприємства визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід". Згідно цього стандарту *дохід* – збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу.

Доходи господарської діяльності підприємства формуються в цілому і за її видами:

- доходи від основної діяльності;
- доходи від операційної діяльності;
- доходи від фінансової діяльності;

- доходи від інвестиційної діяльності;
- доходи від іншої операційної діяльності;
- доходи від іншої звичайної діяльності;
- доходи від звичайної діяльності;
- доходи від надзвичайних ситуацій;
- доходи від господарської діяльності підприємства (рис. 4.1).

Мета аналізу доходів підприємства – вивчення і виявлення потенційних можливостей збільшення доходів господарської діяльності підприємства.

Задачі аналізу доходів:

- об'єктивна оцінка ступеня виконання плану доходів підприємства за загальним обсягом, складом і структурою (в цілому і в розрізі видів діяльності, періодів часу і структурних підрозділів);
- оцінка динаміки розвитку доходів підприємства за загальним обсягом, складом і структурою (в цілому і в розрізі видів діяльності, періодів часу і структурних підрозділів);
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни доходів (в цілому і в розрізі видів діяльності, періодів часу і окремих структурних підрозділів) підприємства;
- аналіз окремих видів доходів звичайної діяльності і виявлення резервів їх збільшення (в розрізі видів діяльності);
- підрахунок резервів збільшення доходів і розробка заходів з їх практичної реалізації.

Інформаційну основу проведення аналізу доходів підприємства становить:

- нормативно–планова (річний план розвитку підприємства, перспективні плани (програми) розвитку операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, виробнича програма, фінансовий план, оперативні плани розвитку підприємства та його структурних підрозділів (місячні, декадні, позмінні);
- облікова й звітна (відомості, журнали, книги, журнали–ордери, призначені для хронологічного, системного чи комбінованого накопичення, групування та узагальнення інформації про доходи, дані рахунків класу 7 «Доходи і результати діяльності», форма № 2 «Звіт про фінансові результати», тощо);
- позаоблікова інформація (акти та висновки внутрішнього та зовнішнього аудиту, ревізій, перевірок діяльності податковими службами та професійними консалтинговими фірмами, пояснювальні та доповідні записки, тощо).

Основним джерелом для аналізу доходів підприємства в динаміці є форма № 2 «Звіт про фінансові результати». В першому розділі цієї форми наводяться дані, які відображають доходи звітного періоду за видами діяльності, зокрема:

- у статті «Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» (рядок 010) відображається загальний доход (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг, тобто без урахування наданих знижок,

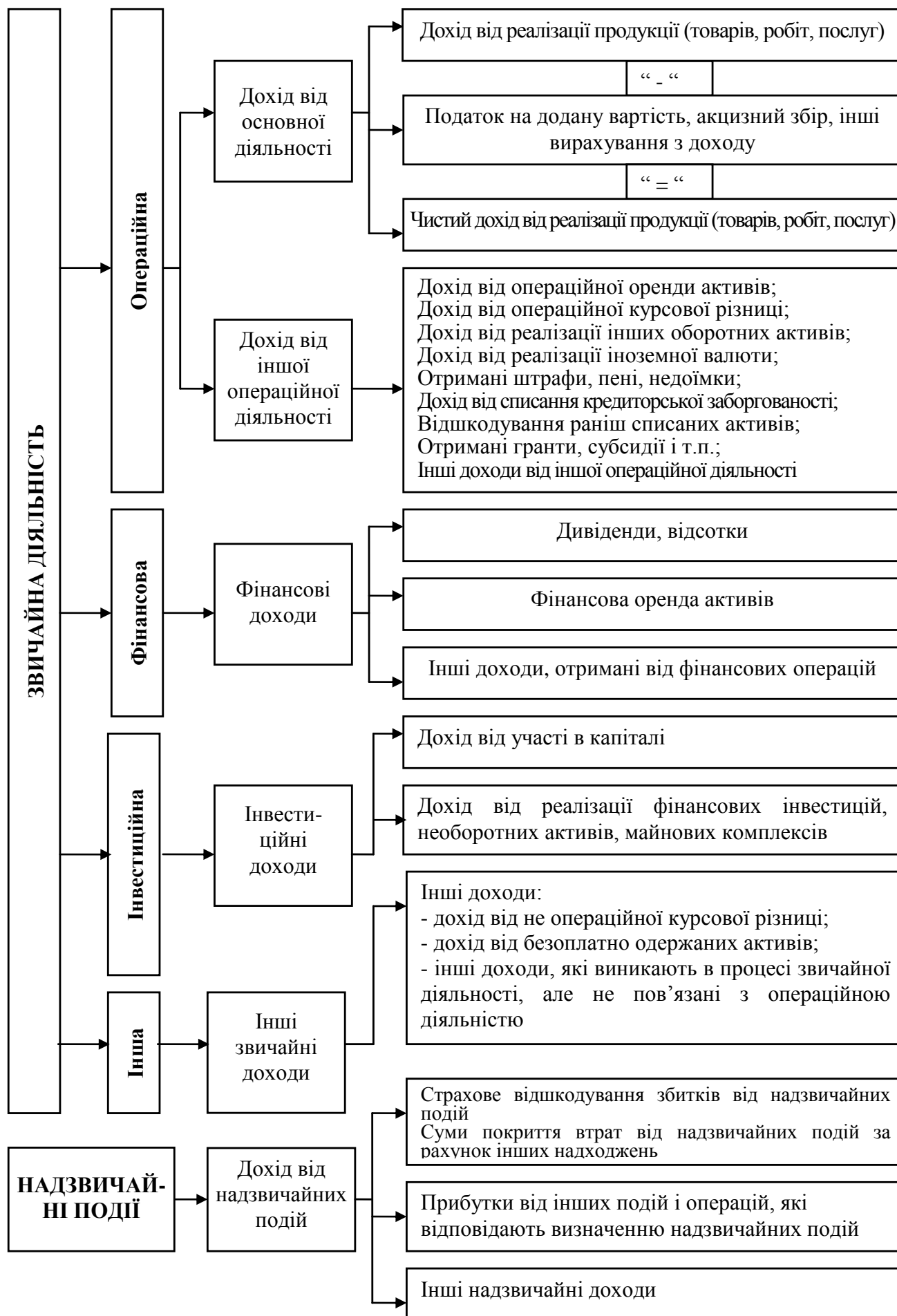

Рисунок 4.1 – Склад доходів підприємства за видами діяльності

повернення проданих товарів та податків з продажу (податку на додану вартість, акцизного збору тощо);

- чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається у рядку 035 шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок тощо;

- у статті «Інші операційні доходи» (рядок 060) відображаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зокрема дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій) тощо;

- у статті «Доход від участі в капіталі» (рядок 110) відображається дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться за методом участі в капіталі;

- у статті «Інші фінансові доходи» (рядок 120) показуються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі);

- у статті «Інші доходи» (рядок 130) показується дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства;

- стаття «Надзвичайні доходи» (рядок 200) відображає доходи, які виникли внаслідок надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо).

Зазначимо, що у структурі доходів найбільшу частку має дохід від реалізації продукції, всі інші доходи становлять незначну частку загальних доходів підприємства.

Методика аналізу доходів підприємства передбачає їх системне вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 4.2).

Комплексний аналіз доходів підприємства забезпечує наукове обґрунтування вибору управлінських рішень щодо збільшення доходів і підвищення ефективності господарської діяльності підприємства в цілому.

4.2 Аналіз доходів підприємства за загальним обсягом, складом і структурою

Аналіз доходів підприємства передбачає оцінку ступеня виконання плану формування доходів та їх динаміки. Доходи підприємств оцінюються в абсолютних і відносних показниках.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки розвитку доходів за загальним обсягом, складом і структурою припускає вивчення змін в їх складі і структурі в абсолютних і відносних одиницях виміру, і виявлення потенційних можливостей збільшення доходів.

Рисунок 4.2 – Структурно-логічна схема методики економічного аналізу доходів підприємства

Якщо протягом звітного періоду спостерігалася зміна відпускних цін на продукцію (товари, роботи чи послуги), що реалізується підприємством, то оцінці ступеня виконання плану і вивченню динаміки доходів повинна передувати процедура перерахунку доходів підприємства в порівняний вигляд:

$$D_1^{зiст} = OD_1^{зiст} + \Phi D_1 + ID_1 + D_1^{iнш} + D_1^{нзв} \quad (4.1)$$

де $D_1^{зiст}$ – фактичні доходи підприємства в зіставлених умовах, грн.;

$OD_1^{зiст}$ – фактичні доходи операційної діяльності в зіставлених умовах, грн.;

ΦD_1 – фактичні доходи фінансової діяльності, грн.;

ID_1 – фактичні доходи інвестиційної діяльності, грн.;

$D_1^{iнш}$ – фактичні доходи від іншої звичайної діяльності, грн.;

$D_1^{нзв}$ – фактичні доходи від надзвичайних подій, грн.

Фактичні доходи операційної діяльності в зіставлених умовах ($OD_1^{зiст}$) обчислюються двома способами:

➤ 1–ий спосіб – на підставі середнього індексу зміни цін на продукцію (товари, роботи, послуги):

$$OD_1^{зiст} = \frac{D_1^{осн}}{I_{цiн}} + D_1^{iн.оп} \quad (4.2)$$

де $D_1^{осн}$ – фактичні доходи основної діяльності (виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в діючих умовах, грн.;

$I_{цiн}$ – середній індекс зміни цін на продукцію (товари, роботи, послуги) основної діяльності, коеф.;

$D_1^{iн.оп}$ – фактичні доходи від іншої операційної діяльності в діючих умовах, грн.

➤ 2–ий спосіб – на підставі індивідуальних індексів зміни цін на продукцію (товари, роботи, послуги) за окремими видами продукції (товарів, робіт, послуг):

$$OD_1^{зiст} = D_1^{осн,зiст} + D_1^{iн.оп} = \sum \frac{D_{j1}^{осн}}{i_{цiнj}} + D_1^{iн.оп} \quad (4.3)$$

де $D_1^{осн}$ – фактичні доходи основної діяльності (виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в діючих умовах, грн.;

$D_{j1}^{осн}$ – фактичні доходи (виручка від реалізації) j -го виду продукції (товарів, робіт, послуг) в діючих умовах, грн.;

$i_{циnj}$ – індивідуальний індекс зміни цін на продукцію (товари, роботи, послуги) j -го виду, коеф.;

$D_I^{in.on}$ – фактичні доходи від іншої операційної діяльності в діючих умовах, грн.

Для оцінки складу і структури доходів порівняно з планом і в динаміці використовують методи горизонтального та вертикального аналізу і обчислюють абсолютне і відносне відхилення від плану, абсолютний приріст (зниження) та темп зростання (зниження) доходів.

4.3 Оцінка ступеня виконання плану і динаміки доходу від основної діяльності підприємства

Доход від основної діяльності підприємства визначається за величиною виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) здійснюється за загальним обсягом, складом, структурою (за видами продукції та структурними підрозділами) та виконанням договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг).

Якщо протягом звітнього періоду спостерігалася зміна відпускних цін на продукцію (товари, роботи чи послуги), що реалізується підприємством, то оцінка ступеня виконання плану і динаміки доходу від основної діяльності повинна проводитися у діючих і порівняних умовах. При цьому попередньо слід визначити фактичний обсяг реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у порівняних умовах (на підставі середнього індексу чи індивідуальних індексів зміни цін на продукцію (товари, роботи, послуг)).

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки розвитку доходів основної діяльності підприємств передбачає знаходження абсолютних і відносних змін за показником виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в цілому по підприємству, за окремими видами продукції (товарів, робіт, послуг), структурними підрозділами та періодами часу, а також з'ясування ступеня виконання договірних зобов'язань на поставку продукції передбаченого асортименту і якості у визначені терміни.

Аналіз виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) порівняно з планом і в динаміці здійснюється шляхом оцінки:

- обґрунтованості та напруженості виконання договорів на поставку продукції (товарів, робіт, послуг);
- виконання замовлень за поставками продукції (товарів, робіт, послуг) у встановлені терміни згідно затвердженого асортименту і якості;
- ритмічності і рівномірності виконання замовлень за поставками продукції (товарів, робіт, послуг);
- наслідків порушень виконання замовлень за поставками продукції (товарів, робіт, послуг) (рис. 4.3).

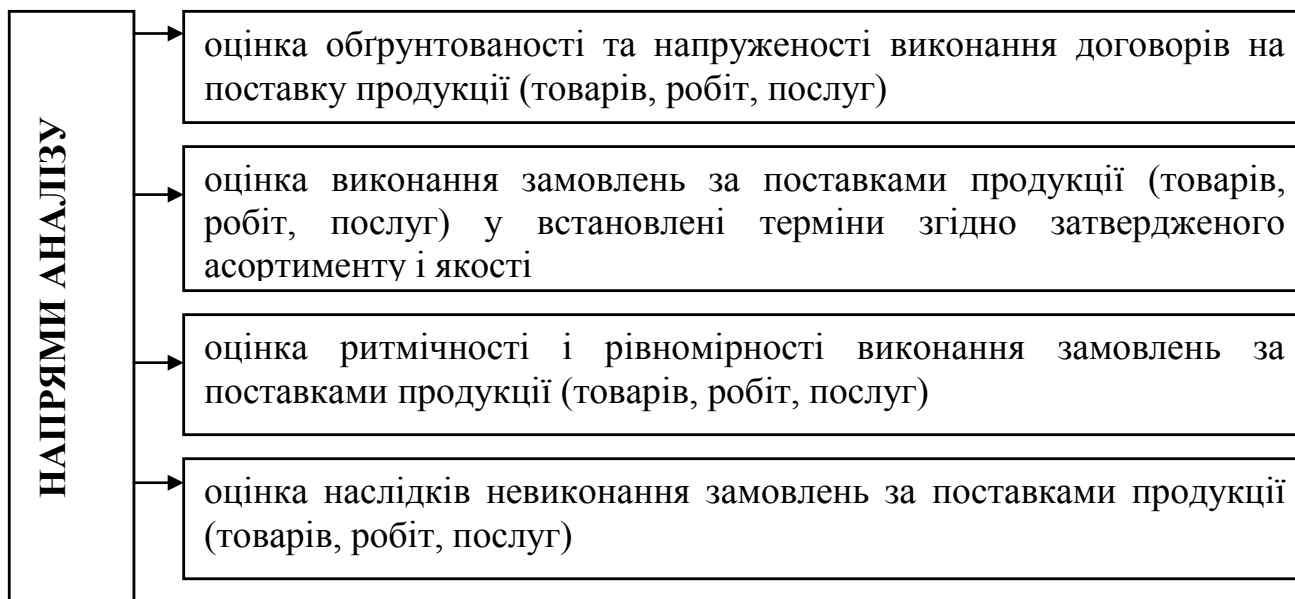

Рисунок 4.3 – Напрями аналізу виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг)

За кожним з напрямів оцінки виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) обчислюються відповідні оціночні показники (табл. 4.1).

Для оцінки обґрунтованості та напруженості виконання договорів на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) розраховують:

- коефіцієнт напруженості поставок ($K_{пост}^{нап}$), як виражене у відсотках співвідношення розміру фактично поставленої продукції і виробничої потужності підприємства;

- коефіцієнт обґрунтованості поставок ($K_{пост}^{обг}$), як виражене у відсотках співвідношення розміру договірних зобов'язань і виробничої потужності підприємства.

Оцінку виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) за асортиментом, якістю та термінами поставки здійснюють на підставі розрахунку коефіцієнтів дотримання:

- асортименту поставок ($K_{пост}^{ас}$);
- якості поставок ($K_{пост}^{як}$);
- термінів поставок ($K_{пост}^{терм}$).

Сутність цих коефіцієнтів полягає у тому, що ступінь виконання договірних зобов'язань визначається як виражене у відсотках відношення обсягу фактичної поставки, який не перевищує передбачений договором, до обсягу договірних зобов'язань.

Оцінку ритмічності і рівномірності виконання замовлень за поставками продукції (товарів, робіт, послуг), як правило, здійснюють на підставі обчислення коефіцієнтів ритмічності і рівномірності поставок.

Таблиця 4.1 – Відносні показники, які обчислюють під час аналізу виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг)

№ з/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1	2	3	4	5
1.	коефіцієнт напруженості поставок ($K_{пост}^{напр}$)	$K_{пост}^{напр} = \frac{П}{ПВ}$	$П$ - обсяг фактично поставленої в звітному періоді продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;	Характеризує напруженість виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг)
2.	коефіцієнт обґрунтованості поставок ($K_{пост}^{обгр}$).	$K_{пост}^{обгр} = \frac{З}{ПВ}$	$З$ - розмір договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;	Характеризує обґрунтованість виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) відповідно до виробничої потужності підприємства
			$ПВ$ - виробнича потужність підприємства щодо поставки продукції (товарів, робіт, послуг), грн.	
3.	коефіцієнт дотримання асортименту поставок ($K_{пост}^{ас}$)	$K_{пост}^{ас} = \frac{П_{1(0)}^{ас}}{П_0}$	$П_{1(0)}^{ас}$, $П_{1(0)}^{як}$, $П_{1(0)}^{терм}$ - обсяг фактично поставленої в звітному періоді продукції (товарів, робіт, послуг) заданого асортименту, якості та відповідно термінів поставки, який не перевищує передбачений договором, грн.;	Характеризує ступінь виконання плану реалізації (дотримання договірних зобов'язань на поставку) продукції (товарів, робіт, послуг) заданого асортименту

1	2	3	4	5
4.	коефіцієнт дотримання якості поставок ($K_{пост}^{як}$)	$K_{пост}^{як} = \frac{\Pi_{1(0)}^{як}}{\Pi_0}$	Π_0 - передбачений договором обсяг поставки продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;	Характеризує ступінь виконання плану реалізації (дотримання договірних зобов'язань на поставку) продукції (товарів, робіт, послуг) заданого рівня якості
5.	коефіцієнт дотримання термінів поставок ($K_{пост}^{терм}$)	$K_{пост}^{терм} = \frac{\Pi_{1(0)}^{терм}}{\Pi_0}$		Характеризує ступінь виконання плану реалізації (дотримання договірних зобов'язань на поставку) продукції (товарів, робіт, послуг) відповідно визначених термінів поставки
6	коефіцієнт ритмічності поставок ($K_{пост}^{ритм}$)	➤ за кількістю періодів, в яких план виконано: $K_{пост}^{ритм} = \frac{K_{\Pi}^{П.ВИК}}{K_{\Pi}} \times 100$ ➤ «методом заліку»: $K_{пост}^{ритм} = \frac{\sum \Pi_{i(0)}}{\sum \Pi_{i_0}} \times 100$	$K_{\Pi}^{П.ВИК}$ - кількість періодів, в яких виконано план поставки продукції (товарів, робіт, послуг), од.; K_{Π} - загальна кількість періодів дослідження, од.; $\Pi_{i(0)}$ - обсяг фактично поставленої в i-му періоді продукції (товарів, робіт, послуг), який не перевищує передбачений договором, грн.; Π_{i_0} - передбачений договором обсяг поставки продукції (товарів, робіт, послуг) в i-му періоді, грн.;	Коефіцієнт ритмічності поставок характеризує у відносних одиницях ступінь ритмічності виконання планового завдання щодо поставки продукції (товарів, робіт, послуг) протягом періоду, що вивчається

1	2	3	4	5
		➤ з використанням системи показників аритмічності $K_{пост}^{ритм} = \%_{пост}^{ен} - K_{ар}^{заг};$ $K_{ар}^{заг} = K_{ар}^{+} + K_{ар}^{-} ;$ $K_{ар}^{+} = \frac{\sum (Pi_1 - Pi_0)}{\sum Pi_0} \times 100,$ якщо $Pi_1 > Pi_0$; $K_{ар}^{-} = \frac{\sum (Pi_0 - Pi_1)}{\sum Pi_0} \times 100,$ якщо $Pi_0 > Pi_1$	$\%_{пост}^{ен}$ - відсоток виконання плану поставки продукції у звітному періоді, %; $K_{ар}^{заг}$ - загальний коефіцієнт аритмічності поставки, %; $K_{ар}^{+}$ - позитивний коефіцієнт аритмічності поставки, %; $K_{ар}^{-}$ - негативний коефіцієнт аритмічності поставки, %; Pi_0, Pi_1 - передбачений договором і фактичний обсяг поставки продукції (товарів, робіт, послуг) в i-му періоді, грн.;	Загальний коефіцієнт аритмічності характеризує у відносних одиницях порушення договірних зобов'язань щодо поставки продукції (товарів, робіт, послуг) протягом періоду, що вивчається. Позитивний коефіцієнт аритмічності характеризує у відносних одиницях ступінь перевиконання планового завдання щодо поставки продукції (товарів, робіт, послуг) протягом періоду, що вивчається. Негативний коефіцієнт аритмічності характеризує у відносних одиницях ступінь недовиконання планового завдання щодо поставки продукції (товарів, робіт, послуг) протягом періоду, що вивчається.
7	коефіцієнт рівномірності поставок ($K_{пост}^{рівн}$)	$K_{рівн} = 100 - K_{вар};$ $K_{вар} = \frac{\sigma}{X} \times 100;$	$K_{вар}$ - коефіцієнт варіації виконання плану поставки (розподілу обсягів поставки), %; σ - середньоквадратичне відхилення ступеня виконання плану поставки (або обсягу поставки) відносно його середнього рівня, %	Коефіцієнт рівномірності поставок характеризує у відносних одиницях ступінь рівномірності виконання планового завдання щодо поставки продукції (товарів, робіт, послуг) протягом періоду, що вивчається. Коефіцієнт варіації характеризує ступінь нерівномірності виконання плану поставок продукції (товарів, робіт, послуг).

Продовження таблиці 4.1

1	2	3	4	5
		$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2}{n}}$	X_i - відсоток виконання плану поставки (або обсяг поставки) за i-й період часу (чи i-м структурним підрозділом), % (або грн.); \bar{X} - середній відсоток виконання плану поставки (або обсяг поставки) в цілому по підприємству за досліджуваний період, % (або грн.) n- кількість періодів часу (підрозділів), міс. (од.)	Середньоквадратичне відхилення характеризує середнє коливання ступеня виконання плану поставки продукції (товарів, робіт, послуг) (або розподілу обсягу поставок) щодо його середнього рівня за період, що вивчається.
8	втрати обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рахунок неритмічного ($BP_{не\ ритм}$) і нерівномірного ($BP_{не\ рівн}$) виконання плану договірних зобов'язань на поставку	$BP_{не\ ритм} = \frac{(100 - K_{пост}^{ритм}) \times P_1}{100}$ $BP_{не\ рівн} = \frac{(100 - K_{пост}^{рівн}) \times P_1}{100}$ або $BP_{не\ рівн} = \frac{K_{вар} \times P_1}{100}$	$K_{пост}^{ритм}$ - коефіцієнт ритмічності поставок, %; $K_{пост}^{рівн}$ - коефіцієнт рівномірності поставок, %; P_1 - фактичний обсяг реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.; $K_{вар}$ - коефіцієнт варіації виконання плану поставки, %	Показує розмір втрат обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рахунок порушень ритмічності і рівномірності виконання плану договірних зобов'язань на поставку

Нагадаємо, що під ритмічністю виконання замовлень на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) слід розуміти точність відповідності фактичних даних передбаченим плановим завданням на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) за визначеним обсягом, складом і структурою в будь-яку одиницю часу, для якої таке завдання встановлено. В свою чергу рівномірність виконання замовлень на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) передбачає розподіл в рівному обсязі і в рівні проміжки часу контрольованих величин (обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)).

Коефіцієнт ритмічності поставок ($K_{пост}^{ритм}$) може бути обчислений трьома методами:

- за кількістю періодів, в яких план поставки продукції (товарів, робіт, послуг) виконаний (як виражене у відсотках співвідношення кількості періодів, у яких виконаний план поставки, до загальної кількості періодів дослідження);
- за середнім відсотком, так званий «метод заліку», (як виражене у відсотках співвідношення обсягу фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг), що не перевищує передбачений договором, та обсягу поставки продукції (товарів, робіт, послуг) згідно укладених договорів на поставку);
- з використанням системи показників аритмічності (як різниця між відсотком виконання плану поставки продукції (товарів, робіт, послуг) та загальним коефіцієнтом аритмічності виконання договірних зобов'язань на поставку).

Коефіцієнт рівномірності виконання замовлень за поставками продукції (товарів, робіт, послуг) ($K_{пост}^{рівн}$) обчислюється різницею між 100 і коефіцієнтом варіації ($K_{вар}$).

Коефіцієнт варіації ($K_{вар}$) визначається вираженням у відсотках співвідношенням середньоквадратичного відхилення (σ) і середнього значення показника виконання плану поставки (\bar{X}) протягом досліджуваного періоду.

Середньоквадратичне відхилення показує як в середньому коливається виконання плану поставки продукції (товарів, робіт, послуг) відносно його середнього рівня за період, що вивчається, і обчислюється за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2}{n}} \quad (4.4)$$

де X_i – відсоток виконання плану поставки за i -й період часу (чи i -м структурним підрозділом), % (або грн.);

\bar{X} – середній відсоток виконання плану поставки в цілому по підприємству за досліджуваний період, % (або грн.)

n – кількість періодів часу (підрозділів), міс. (од.)

Неритмічне і нерівномірне виконання договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) по суті є порушеннями. Відтак, в рамках аналізу наслідків порушень виконання замовлень за поставками продукції (товарів, робіт, послуг) доцільною є оцінка наслідків дії неритмічного і нерівномірного виконання договірних зобов'язань за поставкою на зміну обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). В процесі такої оцінки визначають втрати обсягу реалізації продукції за рахунок неритмічного і нерівномірного виконання плану договірних зобов'язань на поставку продукції (товарів, робіт, послуг).

4.4 Факторний аналіз зміни доходу від основної діяльності (виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг)

Перспективи збільшення доходу від основної діяльності підприємства (обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)) на ринку товарів і послуг багато в чому обумовлюються дією сукупності факторів зовнішнього й внутрішнього середовища. У цьому контексті факторний аналіз доходів від основної діяльності передбачає виявлення й кількісне вимірювання впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на зміну обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Метою факторного аналізу доходу від основної діяльності підприємства (обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)) є виявлення потенційних можливостей збільшення обсягів реалізації продукції й розробка заходів щодо їх впровадження в практичну діяльність підприємства.

На зміну обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) порівняно з планом і в динаміці впливають зовнішні (об'єктивні, що не залежать від підприємства) і внутрішні (суб'єктивні, залежні від підприємства) фактори.

До зовнішніх (об'єктивних) факторів відноситься зміна:

- макроекономічної ситуації в країні;
- податкового законодавства;
- платоспроможного попиту населення;
- обсягу й структури споживчого ринку;
- обсягу й структури попиту та пропозиції;
- цін на сировину й товари.

До внутрішніх (суб'єктивних) факторів відноситься зміна обсягу, асортименту і якості продукції, що виробляється і реалізується підприємством, зміна показників наявності, структури та ефективності використання виробничих ресурсів підприємства (основних засобів, трудових ресурсів та матеріальних ресурсів), тощо.

Слід зазначити, що не всі об'єктивні фактори піддаються кількісній оцінці в процесі детермінованого факторного аналізу. Для встановлення сили впливу їх на зміну розміру доходу від основної діяльності підприємства застосовуються методи стохастичного факторного аналізу – експертних оцінок і кореляційно–регресійного аналізу. З їхньою допомогою не тільки оцінюються

результати реалізації на основі кількісного вираження зв'язку, але й установлюються закономірності розвитку й впливу окремих факторів зовнішнього середовища.

Із усього комплексу об'єктивних факторів, що впливають на зміну ступеня виконання плану й динаміки обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), за допомогою традиційних прийомів економічного аналізу можна встановити тільки вплив зміни цін на сировину й товари.

Вплив цінового фактору на зміну обсягу доходу від основної діяльності підприємства (виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг) визначається в такий спосіб:

$$\Delta D^{осн} \Delta_{цін} = D_1^{осн} - D_1^{осн.,зіст}, \quad (4.5)$$

де $D_1^{осн}$, $D_1^{осн.,зіст}$ – фактичні доходи основної діяльності (виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)) у діючих і відповідно порівняних умовах, грн.

Вплив суб'єктивних (внутрішніх) чинників, зокрема обсягу, структури і ціни продукції; середньорічної вартості основних засобів, їх структури та фондівддачі (основних засобів та їх активної частини); середньої чисельності і структури працівників підприємства, продуктивності, фондоозброєності та технічної озброєності їх праці; середньої вартості сировини і матеріалів; наявності та ефективності використання виробничої площі згідно режиму роботи підприємства, тощо на зміну доходу від основної діяльності підприємства представляється можливим оцінити за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних моделей залежності обсягу реалізації продукції від чинників, що її визначають:

$$P = ГП_n + B - ГП_к, \quad (4.6) \quad P = ГП_n + B + НВП_n - НВП_к - ГП_к, \quad (4.12)$$

$$P = \sum(q_i \times p_i), \quad (4.7) \quad P = \sum(Q \times d_{q_i} \times p_i), \quad (4.13)$$

$$P = Q \times \bar{p}, \quad (4.8) \quad P = \bar{OЗ} \times \Phi B, \quad (4.14)$$

$$P = \overline{OЗ^{акт}} \times \Phi B^{акт}, \quad (4.9) \quad P = \bar{OЗ} \times d_{OЗ^{акт}} \times \Phi B^{акт}, \quad (4.15)$$

$$P = \bar{S} \times O_{1M^2}, \quad (4.10) \quad P = \bar{S} \times D \times ТРД \times O_{1M^2}^{2од}, \quad (4.16)$$

$$P = \bar{Q} \times ПП, \quad (4.11) \quad P = \bar{Q} \times d_{Q^{нен}} \times ПП^{нен}, \quad (4.17)$$

$$P = \bar{Q} \times D \times ТРД \times ПП^{час}, \quad (4.18)$$

$$P = \bar{Q} \times d_{Q^{нен}} \times \Phi O_{ТЕХН} \times \Phi B^{акт}, \quad (4.19)$$

де P – обсяг реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у звітному періоді, грн.;

B – обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) у звітному періоді, грн.;

$ГП_n, ГП_k$ – відповідно залишки готової продукції на початок і кінець звітного періоду, грн.;

$НВП_n, НВП_k$ – відповідно залишки відвантаженої, але не оплаченої продукції, на початок і кінець звітного періоду, грн.

Q – загальна кількість реалізованої продукції, тис. од.;

q_i – кількість реалізованої продукції i -го виду, тис. од.;

\bar{p}_i, \bar{P} – відповідно ціна реалізації продукції i -го виду та середня ціна на продукцію, грн.;

d_{q_i} – питома вага реалізації продукції i -го виду, коеф.;

$\overline{OЗ}$ – середня вартість основних засобів за період, грн.;

$OЗ^{акт}$ – середня вартість активної частини основних засобів за період, грн.;

$ФВ$ – фондвіддача основних засобів, грн.

$ФВ^{акт}$ – фондвіддача активної частини основних засобів, грн.;

$d_{OЗ^{акт}}$ – питома вага активної частини основних засобів в загальній їх вартості за звітний період, коеф.;

\bar{S} – середній розмір виробничої площі за аналізований період, м².;

D – кількість робочих днів підприємства в періоді, що аналізується, дні.;

TRD – середня тривалість робочого дня, годин.;

$O_{1м^2}$ – середньорічний обсяг реалізації продукції, що припадає на 1 м² площі підприємства, призначеної для реалізації, грн./ 1 м².;

$O_{1м^2}^{20d}$ – середньогодинний обсяг реалізації продукції, що припадає на 1 м² площі підприємства, призначеної для реалізації, грн./ 1 м².;

$\bar{Ч}$ – середньооблікова чисельність працюючих на даному підприємстві, чол.;

$ПП$ – продуктивність праці одного працівника, грн.;

$d_{ч^{нен}}$ – питома вага працівників промислово–виробничого персоналу в загальній їх чисельності за звітний період, коеф.;

$ПП^{нен}$ – продуктивність праці працівника промислово–виробничого персоналу, грн.;

$ПП^{20d}$ – середньогодинна продуктивність праці одного працівника, грн.;

$ФO_{TECH}$ – технічна озброєність праці робітників промислово–виробничого персоналу, коеф.;

Завершальним етапом факторного аналізу доходу від основної діяльності підприємства є пошук потенційних резервів зростання обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів в практичну діяльність підприємства.

Збільшення обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) можливе за рахунок запровадження наступних заходів:

- покращення структури, асортименту та якості продукції, що виробляється підприємством;
- скорочення внутрішньозмінних і цілодобових простоїв роботи обладнання;
- покращення структури основних засобів і трудових ресурсів;
- підвищення рівня ефективності використання трудових ресурсів;
- скорочення матеріаломісткості виробництва продукції;
- підвищення продуктивності роботи обладнання за рахунок його модернізації, інтенсивнішого використання і т. ін.

4.5 Аналіз доходів від іншої звичайної діяльності підприємства

Доходи від інших видів звичайної діяльності підприємства визначаються за величиною доходів, які виникають в процесі інвестиційної, фінансової й іншої звичайної діяльності.

Інвестиційна діяльність – це діяльність підприємства, пов'язана з придбанням тих необоротних активів і фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Фінансова діяльність – це діяльність підприємства, яка приводить до зміни розміру і складу власного і позикового капіталу підприємства.

До доходів інвестиційної діяльності відносяться:

- доходи від інвестицій в асоційовані, сумісні та дочірні підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі;
- доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних матеріальних і нематеріальних активів, майнових комплексів;

До доходів фінансової діяльності відносяться:

- отримані дивіденди і відсотки;
- доходи від фінансової оренди активів;
- інші доходи, отримані від фінансових операцій.

До доходів від іншої звичайної діяльності відносяться:

- 1) доходи, що формуються в результаті іншої операційної діяльності:
 - дохід від реалізації інших оборотних активів;
 - дохід від операційної оренди активів;
 - дохід від операційної курсової різниці;
 - отримані штрафи, пені, недоїмки;
 - дохід від списання кредиторської заборгованості;
 - дохід від безоплатно одержаних активів;
 - інші доходи від операційної діяльності.

- 2) – доходи, що формуються в результаті іншої звичайної діяльності.
- дохід від реалізації іноземної валюти;
 - дохід від реалізації не операційної курсової різниці;
 - дохід від безоплатно одержаних активів;
 - інші доходи від звичайної діяльності.

Мета аналізу доходів від іншої звичайної діяльності підприємства - пошук потенційних можливостей збільшення доходів від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності підприємства (рис. 4.4).

Мета аналізу доходів від іншої звичайної діяльності підприємства – пошук потенційних можливостей збільшення доходів від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності підприємства

1 оцінка зміни доходів від іншої звичайної діяльності за загальним складом та структурою

2 з'ясування причин зміни видового складу і структури доходів

3 виявлення резервів збільшення суми доходів від інших видів звичайної діяльності

4 розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів збільшення доходів від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності в практику господарювання підприємства

Рисунок 4.4 – Мета і етапи аналізу доходів від іншої звичайної діяльності підприємства

Аналіз доходів від інших видів звичайної діяльності підприємства здійснюється поетапно:

1–й етап – вивчення складу і структури доходів за їх видами;

2–й етап – встановлення причин зміни видового складу і структури доходів;

3–й етап – виявлення резервів збільшення суми доходів від інших видів звичайної діяльності;

4-й етап – розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів збільшення доходів від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності в практику господарювання підприємства.

На першому етапі, як правило, визначаються абсолютні і відносні відхилення звітних показників доходів від інвестиційної, фінансової і іншої звичайної діяльності відносно показників попередніх періодів, і визначаються тенденції їх змін.

На другому етапі з'ясовуються і кількісно оцінюються причини, що зумовили зростання або зниження суми доходів в динаміці по підприємству в цілому і за окремими видами доходів. Такий аналіз дозволяє своєчасно реагувати на відхилення, які виникають, і розробляти відповідні заходи щодо недопущення зайвих втрат.

На третьому етапі аналізу роблять підрахунок резервів можливого збільшення величини доходів від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності.

На заключному, четвертому етапі, розробляють заходи щодо використання виявлених резервів для збільшення суми доходу від звичайної діяльності підприємства в цілому.

Питання для самоконтролю

1. Доходи підприємства як об'єкт економічного аналізу: визначення, оцінка, класифікація.
2. Значення й завдання аналізу доходів.
3. Загальна схема й послідовність проведення аналізу.
4. Система показників, які використовуються для характеристики доходів підприємства в цілому і у розрізі видів діяльності.
5. Інформаційна база аналізу доходів підприємства.
6. Аналіз ступеня виконання плану і динаміки доходів підприємства за загальним обсягом, складом та структурою (послідовність, аналітичні показники, перерахунок у порівняні умови).
7. Аналіз доходів від основної діяльності підприємства (виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг).
8. Сутність категорій «ритмічність» «рівномірність» та методичні підходи до оцінки ритмічності і рівномірності реалізації продукції.
9. Фактори, які впливають на ритмічність реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та методичні підходи до їх кількісного вимірювання.
10. Методика аналізу впливу зміни якості продукції, що виробляється на економічні показники роботи підприємства.

11. Методика детермінованого факторного аналізу зміни показників реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у динаміці і порівняно з планом: чинники, моделі, прийоми кількісної оцінки впливу факторів, методи визначення резервів.

12. Аналіз доходів від іншої звичайної діяльності підприємств: мета, задачі, джерела інформації.

13. Послідовність аналізу, система показників, чинники, які впливають на зміну суми доходів від іншої звичайної діяльності, і їх кількісне вимірювання.

14. Методика обчислення потенційних можливостей збільшення розміру доходів підприємства.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Доходи підприємства це:

а) економічні вигоди підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

б) виражені в грошовій формі надходженнями економічних вигід, які виникають в результаті звичайної діяльності і надзвичайних подій підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), відсотків, дивідендів тощо;

в) виражена в грошовій формі виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

г) усе перераховане вище.

2. Доход від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визнають:

а) за відвантаженням продукції покупцям;

б) за оплатою (чистим доходом);

в) або за відвантаженням продукції покупцям або за оплатою;

г) за даними бухгалтерського обліку.

3. Дохід від звичайної діяльності підприємства визначається:

а) різницею між сумою доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та податкових платежів з обороту;

б) сумою доходу від операційної діяльності та іншої звичайної діяльності;

в) сумою доходу від операційної, інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності;

г) сумою доходу від операційної та інвестиційної діяльності.

4. Мета аналізу доходів полягає у:

- а) вивчення і виявлення потенційних можливостей збільшення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) вивчення і виявлення потенційних можливостей збільшення доходів від основної діяльності;
- в) вивчення і виявлення потенційних можливостей збільшення доходів від надзвичайних подій;
- г) вивчення і виявлення потенційних можливостей збільшення доходів господарської діяльності підприємства;

5. Аналіз доходів підприємства передбачає:

- а) з'ясування змін їх складу і структури порівняно з планом і в динаміці;
- б) оцінку ритмічності і рівномірності формування доходу від основної діяльності;
- в) виявлення і кількісне вимірювання впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства на суму його доходів за підсумками господарської діяльності;
- г) усе перераховане вище.

6. Дохід від основної діяльності за певний період часу для цілей аналізу визначається:

- а) як сума виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) як сума вартості виробленої в цьому періоді продукції (товарів, робіт, послуг);
- в) різницею між сумою доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і податкових платежів з обороту;
- г) різницею між сумою доходу від операційної діяльності і податкових платежів з обороту.

7. Для перерахунку фактичної суми доходу від основної діяльності у порівнянні умови використовують середній індекс:

- а) відпускних цін на продукцію (товари, роботи, послуги);
- б) інфляції;
- в) цін придбання сировини і матеріалів;
- г) купівельної спроможності грошової одиниці.

8. Оцінка ступеня виконання плану доходу від основної діяльності за асортиментним складом продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства здійснюється на підставі вираженого у відсотках співвідношення:

- а) загальної фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг) в межах, передбачених договірними зобов'язаннями, до загального фактичного випуску продукції;
- б) загальної фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг) в межах, передбачених договірними зобов'язаннями, до загального обсягу договірних зобов'язань;

в) загальної фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг) до загального обсягу договірних зобов'язань;

г) загального обсягу договірних зобов'язань до загальної фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг) в межах, передбачених договірними зобов'язаннями.

9. Оцінка ступеня виконання плану доходу від основної діяльності за якістю продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства здійснюється на підставі вираженого у відсотках співвідношення:

а) загальної фактичної поставки в межах, передбачених договірними зобов'язаннями на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) визначеного рівня якості, до загального фактичного випуску продукції;

б) загального обсягу договірних зобов'язань поставки продукції (товарів, робіт, послуг), визначеного рівня якості, до загальної фактичної поставки продукції в межах, передбачених договірними зобов'язаннями;

в) загальної фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг) визначеного рівня якості до загального обсягу договірних зобов'язань;

г) загальної фактичної поставки в межах, передбачених договірними зобов'язаннями на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) визначеного рівня якості, до загального обсягу договірних зобов'язань.

10. Точність відповідності фактичних даних передбаченим плановим завданням на поставку продукції (товарів, робіт, послуг) за визначеним обсягом, складом і структурою в будь-яку одиницю часу, для якої таке завдання встановлено, характеризується поняттям:

а) відповідність;

б) ритмічність;

в) рівномірність;

г) стабільність.

11. Розподіл в рівному обсязі і в рівні проміжки часу контрольованих величин обсягу реалізації чи виробництва продукції (товарів, робіт, послуг), характеризується поняттям:

а) стабільність;

б) ритмічність;

в) рівномірність;

г) відповідність.

12. Оцінка ритмічності реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) здійснюється на підставі обчислення:

а) вираженого у відсотках співвідношення кількості періодів, у яких виконаний план поставки, до загальної кількості періодів дослідження;

б) вираженого у відсотках співвідношення обсягу фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг), що не перевищує передбачений договором, та обсягу поставки продукції (товарів, робіт, послуг) згідно укладених договорів на поставку);

в) різниці між відсотком виконання плану поставки продукції (товарів, робіт, послуг) та загальним коефіцієнтом аритмічності виконання договірних зобов'язань на поставку;

г) коефіцієнта ритмічності.

13. Розрахунок коефіцієнта ритмічності методом «заліку» передбачає визначення:

а) вираженого у відсотках співвідношення кількості періодів, у яких виконаний план поставки, до загальної кількості періодів дослідження;

б) вираженого у відсотках співвідношення обсягу фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг), що не перевищує передбачений договором, та обсягу поставки продукції (товарів, робіт, послуг) згідно укладених договорів на поставку);

в) різниці між відсотком виконання плану поставки продукції (товарів, робіт, послуг) та загальним коефіцієнтом аритмічності виконання договірних зобов'язань на поставку;

г) коефіцієнта ритмічності.

14. Розрахунок коефіцієнта рівномірності передбачає визначення різниці між 100 і:

а) середньоквадратичним відхиленням фактичної поставки продукції (товарів, робіт, послуг) від її середнього рівня за період;

б) середнім відсотком виконання плану поставки в цілому по підприємству за досліджуваний період;

в) коефіцієнтом варіації;

г) власний варіант відповіді.

15. При аналізі динаміки виручки від реалізації продукції (в цілому і за окремими її видами) за ряд років обчислюються наступні показники:

а) ланцюгові темп росту, темп приросту, абсолютний приріст; середньорічний темп росту; абсолютне значення одного відсотку приросту; середня ціна; запаси готової продукції;

б) базові темп росту, темп приросту, абсолютний приріст, середньорічний темп росту; відсоток виконання планового завдання;

в) базові або ланцюгові темпи зростання, темп приросту, абсолютний приріст; середньорічний темп зростання; абсолютне значення одного відсотку приросту;

г) абсолютні і відносні зміни виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в цілому і за окремими її видами.

16. Збільшення середньої відпускної ціни призводить до:

а) збільшення обсягу виробництва у вартісному вираженні;

б) збільшення обсягу реалізації у натуральному вираженні;

в) збільшення обсягу реалізації у вартісному вираженні;

г) власний варіант відповіді.

17. Збільшення кількості продукції, що випускається і реалізується підприємством, завжди призводить до:

- а) збільшення обсягу виробництва у вартісному вираженні;
- б) збільшення обсягу реалізації у вартісному вираженні;
- в) збільшення обсягу реалізації у натуральному вираженні;
- г) збільшення обсягу виробництва і реалізації у вартісному вираженні.

18. За наявності понаднормових залишків готової продукції на складі на початок звітної періоду, обсяг реалізації продукції:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) власний варіант відповіді.

19. За наявності понаднормових залишків готової продукції на складі на кінець звітної періоду, обсяг реалізації продукції:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) власний варіант відповіді.

20. За умови збільшення обсягів виробництва у звітному періоді, обсяг реалізації продукції:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) власний варіант відповіді.

21. Якщо фактичний обсяг реалізації продукції у вартісному вимірі порівняно з минулим роком збільшився на 6%, а ціни – на 2,5%, то фізичний обсяг реалізації продукції:

- а) збільшився на 6%;
- б) збільшився на 2,5%;
- в) збільшився на 3,4%;
- г) власний варіант відповіді.

22. Якщо фізичний обсяг реалізації продукції у звітному періоді порівняно з планом зменшився на 10%, обсяг реалізації продукції у вартісному вимірі:

- а) зменшився на 90%;
- б) зменшився у 1,1 рази;
- в) не змінився;
- г) власний варіант відповіді.

23. Якщо чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства у звітному періоді порівняно з планом збільшилася на 5%, а продуктивність їх праці зменшилася на 2%, то обсяг виробництва продукції:

- а) збільшився на 3%;
- б) збільшився на 2,9%;
- в) зменшився на 2%;
- г) власний варіант відповіді.

24. Обсяг реалізації продукції у минулому і звітному роках склав 1560 тис. грн. і 1700 тис. грн. відповідно. За звітній період ціни на сировину і товари збільшилися в середньому на 3 %. За рахунок цих змін обсяг товарної продукції у звітному році порівняно з минулим:

- а) збільшився на 140 тис. грн.;
- б) збільшився на 90,5 тис. грн.;
- в) збільшився на 49,5 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

25. Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за планом склала 15600 тис. грн. У звітному році середньорічна вартість основних засобів підприємства і їх активної частини зросла на 700 тис. грн. і 400,0 тис. грн. відповідно і склала 7650,0 тис. грн. та 4860,0 тис. грн. За рахунок зміни питомої ваги активної частини основних засобів у загальній їх вартості на підприємстві обсяг виручки від реалізації продукції:

а) збільшився на 274,5 тис. грн.;

б) зменшився на 172,1 тис. грн.;

в) зменшився на 600,9 тис. грн.;

г) власний варіант відповіді.

Практичні завдання

Завдання № 1. На підставі даних Звіту про фінансові результати ТОВ «Тріада», наведеного у додатку А, і додаткової інформації необхідно:

1. Визначити дохід від господарської діяльності, одержаний підприємством у звітному періоді, у порівняних умовах.

2. Оцінити структуру доходу від господарської діяльності підприємства у порівняних умовах.

3. Дослідити динаміку доходу підприємства за загальним обсягом, складом та структурою (у порівняних умовах).

4. Зробити висновки.

Додаткова інформація:

Протягом звітного періоду ціни на продукцію підприємства на споживчому ринку зросли на 5,5%.

Завдання № 2. На підставі даних про виконання у звітному періоді ТОВ «Веселка» зобов'язань на поставку продукції, наведених в табл. 4.2, необхідно:

1. Визначити виробничу потужність та обсяг поставки продукції у вартісному вимірі (за планом та фактично).

2. Оцінити ступінь виконання плану поставки продукції за загальним обсягом, структурою та асортиментом.

3. Оцінити обґрунтованість і напруженість виконання договірних зобов'язань щодо поставки продукції.

4. Визначити зміни обсягу реалізації продукції за рахунок зміни цін на окремі види продукції.

5. Зробити висновки.

Таблиця 4.2 – Виконання зобов'язань на поставку продукції ТОВ «Веселка»

Продукція	Обсяг поставки продукції, тис. од.			Оптова ціна за од., грн.	
	виробнича потужність	план	факт	план	факт
А	55	56	54	15	15
Б	60	61	60	19	21
В	64	65	68	15	16
Д	65	66	70	10	14

Завдання № 3. На підставі даних про виконання ТОВ «Галина» зобов'язань на поставку продукції, наведених в табл. 4.3, необхідно:

1. Визначити обсяг поставки продукції у вартісному вимірі і її структуру.
2. Оцінити ступінь виконання плану поставки продукції за загальним обсягом і структурою у розрізі періодів часу.
3. Оцінити ритмічність виконання договірних зобов'язань на поставку продукції використовуючи метод «заліку» та метод визначення питомої ваги кварталів, в яких договори на поставку продукції виконані.
4. Дослідити рівномірність виконання договірних зобов'язань на поставку продукції.
5. Визначити втрати обсягу реалізації продукції за рахунок неритмічного і нерівномірного виконання договірних зобов'язань.
6. Зробити висновки.

Таблиця 4.3 – Виконання зобов'язань на поставку продукції ТОВ «Галина»

№ з/п	Квартали	Поставка продукції, тис. од.		Оптова ціна за од., грн.	
		договірне зобов'язання	фактично відвантажено	за договором	фактично
1	Перший	50	50	15	17
2	Другий	55	51	20	20
3	Третій	60	55	15	17
4	Четвертий	65	61	10	12

Завдання № 4. На підставі даних про реалізацію продукції ЧП «Ліга», наведених в табл. 4.4, необхідно:

На підставі наведеної інформації необхідно:

1. Оцінити ступінь виконання плану реалізації продукції за загальним обсягом, складом та структурою.
2. Визначити розмір впливу чинників, пов'язаних з асортиментним складом продукції на зміни обсягу реалізації.

3. Визначити розмір можливих резервів і заходи щодо їх використання.
4. Зробити висновки.

Таблиця 4.4 – Обсяги реалізації продукції ЧП «Ліга» за звітний період

№ п/п	Вироби	Оптова ціна за 1 т.у.б., тис.грн.		Обсяг виробництва продукції, т.у.б.	
		План	Фактично	План	Фактично
1	А	60	65	10	12
2	Б	70	72	15	20
3	В	80	82	20	25
	Разом	-	-	45	57

Завдання № 5. На підставі даних ТОВ «Просто», наведених в табл. 4.5, і довідкової інформації необхідно:

1. Визначити вартість випуску товарної продукції за звітний період.
2. Оцінити ступінь виконання плану реалізації продукції ТОВ «Просто» і з'ясувати причини відхилення від плану.
3. Зробити висновки.

Таблиця 4.5 – Інформація про основні показники виробництва і реалізації продукції ТОВ «Просто»

№ з/п	Показники	Од. виміру	План	Факт
1	Залишки готової продукції			
	- на початок року	тис. грн.	850	600
	- на кінець року	тис. грн.	700	900
2	Залишки відвантаженої, але не оплаченої покупцями продукції			
	- на початок року	тис. грн.	1900	2200
	- на кінець року	тис. грн.	2500	4700
3	Обсяг виробництва товарної продукції	тис. од.	100	115
4	Середня відпускна ціна одиниці продукції	грн.	125	130

Довідково: На підприємстві виручка від реалізації (дохід) визначається після сплати відвантаженої продукції

Завдання № 6. На підставі даних ТОВ «Комплекс», наведених в табл. 4.6, необхідно:

1. Оцінити ефективність використання основних засобі та трудових ресурсів підприємств у звітному та минулому періодах.
2. Дослідити динаміку показників реалізації продукції, наявності та ефективності використання виробничих ресурсів.
3. Кількісно оцінити причини зміни порівняно з минулим періодом фактичного обсягу реалізації продукції.
4. Визначити розмір можливих резервів і заходи щодо їх використання.
5. Зробити висновки.

Таблиця 4.6 – Інформація про наявність виробничих ресурсів та обсяг реалізації ТОВ “Комплекс”

№ з/п	Показники	Од. виміру	Минулий рік	Звітний рік
1	Обсяг реалізованої продукції	тис.грн.	15300	16100
2	Середня вартість основних виробничих засобів всього, у т.ч.	тис.грн.	8250	9370
	- активної частини основних засобів	тис.грн.	4380	5010
3	Середня чисельність працівників підприємства всього, у т.ч.	чол.	140	138
	- промислово-виробничого персоналу	чол.	116	112

Зміст

- 5.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу виробництва продукції та послуг
- 5.2 Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг
- 5.3 Факторний аналіз зміни обсягу виробництва продукції та послуг

Рекомендована література: 11, 19, 24, [48, с. 89-141], [70, с. 173–174, 179–181, 314–349], [35, с. 337–426], [42, с. 215–236, 361–366], [56, с. 261–265, 520–521], [62, с. 97–118], [68, с. 130–144], [65, с. 82–113].

**Значення, задачі та інформаційне забезпечення
аналізу виробництва продукції та послуг**

Бажані обсяги реалізації і відповідні прибутки підприємства забезпечуються правильно обраною стратегією виробництва. Формування стратегії виробничої діяльності підприємства неможливе без аналізу виробництва продукції та послуг, що надаються підприємством.

Обсяг вироблених підприємством продукції та послуг характеризується у натуральних та вартісних показниках.

Обсяг виробленої продукції (послуг) у вартісному вимірі визначається показниками валової та товарної продукції (послуг), які обчислюються в:

- оптових цінах підприємств без податку на додану вартість і акцизного збору;
- діючих цінах звітного року;
- порівнянних цінах.

Основна мета аналізу випуску продукції та послуг - пошук внутрішніх, невикористаних резервів зростання обсягів виробництва продукції та послуг, що надаються підприємством.

Задачі аналізу виробництва продукції та послуг:

- встановлення обґрунтованості, напруженості і оптимальності виконання планового завдання з випуску продукції та послуг;
- об'єктивна оцінка ступеня виконання плану виробництва продукції та послуг, задоволення попиту споживачів;
- вивчення динаміки випуску продукції та послуг;
- оцінка ритмічності і рівномірності випуску продукції та послуг у розрізі періодів часу та структурних підрозділів підприємства;
- виявлення, кількісне вимірювання і узагальнення чинників, які впливають на відхилення фактичних показників обсягу виробництва продукції та послуг від планових і на їх динаміку;

- пошук можливостей збільшення обсягу випуску продукції та послуг;
- розробка заходів щодо ліквідації виявлених в процесі аналізу недоліків в роботі підприємства і максимального використання встановлених внутрішньогосподарських резервів зростання обсягу виробництва продукції та послуг.

Оснoву інформаційного забезпечення аналізу обсягу виробництва продукції та послуг складають: бізнес-план підприємства, державні замовлення, господарські договори, звіти про виконання планів з виробництва продукції цехами, дільницями, бригадами, матеріали спостережень, обстежень, соціологічних досліджень, дані оперативного, бухгалтерського та статистичного обліку

Методика аналізу виробництва продукції та послуг передбачає їх системне вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 5.1).

Рисунок 5.1 – Методика аналізу обсягу виробництва продукції та послуг

5.2 Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг

Аналіз обсягу виробництва продукції та послуг, як правило, починається з оцінки ступеня виконання плану і динаміки їх випуску, і проводиться у діючих і у порівняних умовах (якщо протягом звітного періоду спостерігалася зміна цін на сировину і матеріали, що використовуються у виробництві, і відпускних цін на продукцію (послуги)).

В процесі оцінки ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг обчислюються відповідні аналітичні показники (рис. 5.2).

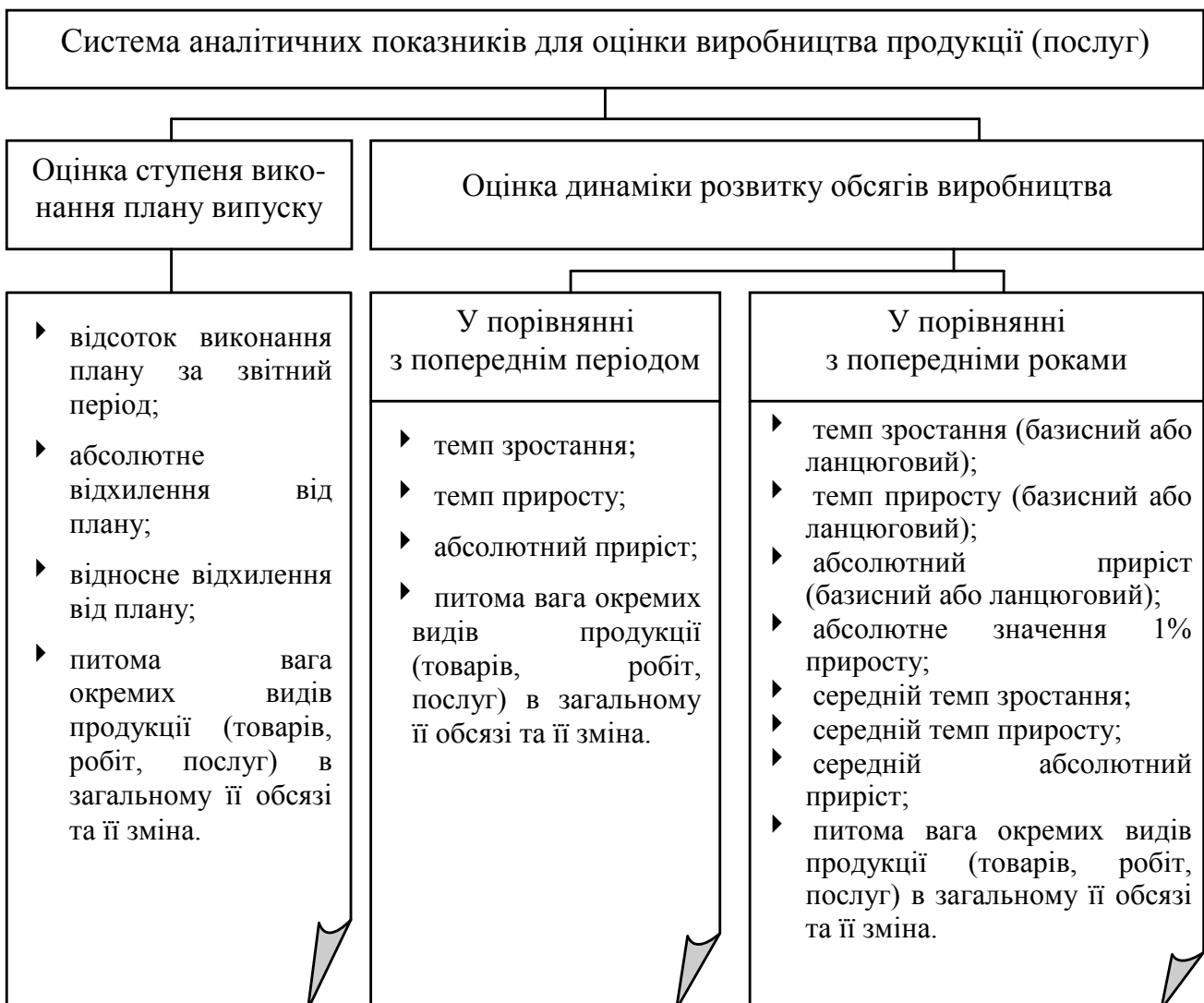

Рисунок 5.2 - Система аналітичних показників для оцінки ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг)

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції здійснюється в розрізі його складу, структури, асортименту та якості, ритмічності та рівномірності виробництва (рис. 5.3) на підставі обчислення відповідних оціночних показників (табл. 5.1).

Рисунок 5.3 - Напрями оцінки ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за загальним обсягом та складом, як правило, проводиться шляхом порівняння фактичних і базових (планових чи фактичних за минулий період) даних випуску продукції (товарів, робіт, послуг) в цілому по підприємству, за окремими її видами і структурними підрозділами. На підставі цих порівнянь в абсолютних і відносних одиницях виміру визначаються зміни обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг), і робиться висновок щодо виконання плану і динаміки виробництва.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за асортиментом базується на порівнянні базових (планових чи фактичних за минулий період), фактичних і фактичних, зарахованих у виконання плану за асортиментом, даних випуску продукції (послуг). При цьому визначаються абсолютні і відносні зміни обсягу виробництва продукції (послуг) в цілому по підприємству, за окремими її видами і структурними підрозділами, і обчислюється коефіцієнт асортиментності виробництва продукції (K^{ac}), який свідчить про ступінь дотримання передбаченого виробничою програмою асортименту виробництва продукції.

Коефіцієнт асортиментності виробництва продукції (K^{ac}) може бути обчислений трьома способами:

- за найменшим відсотком. При цьому в якості загального відсотку виконання плану за асортиментом приймається найменший відсоток виконання плану серед усіх видів продукції;

- за питомою вагою у загальному переліку найменувань продукції, за якими виконана виробнича програма. Цей показник пов'язаний з номенклатурою продукції, і обчислюється співвідношенням кількості видів продукції з повним виконанням виробничої програми та кількості планових позицій асортименту продукції;

Таблиця 5.1 – Показники, які обчислюють під час аналізу обсягу виробництва продукції (послуг) за асортиментом, структурою і якістю

№ з/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1	2	3	4	5
1.	коефіцієнт асортиментності виробництва продукції (K^{ac})	➤ за питомою вагою у загальному переліку найменувань продукції, за якими виконана виробнича програма: $K^{ac} = \frac{K_{\Pi}^{вик}}{K_{\Pi_0}} \times 100$ ➤ «методом заліку»: $K^{ac} = \frac{\sum B_{i(0)}}{\sum B_{i_0}} \times 100$	$K_{\Pi}^{вик}$ - кількість видів продукції з повним виконанням плану за асортиментом, од.; K_{Π_0} - кількість планових позицій асортименту продукції, од.; $B_{i(0)}$ - фактичний в межах виробничої програми за асортиментом обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) i-го виду, грн.; B_{i_0} - плановий обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) i-го виду, грн.	Свідчить про ступінь дотримання асортименту виробництва продукції, передбаченого виробничою програмою. Чим ближче значення коефіцієнта асортиментності до 1, тим більше підприємство зберегло передбачений натурально-речовий склад.
2.	коефіцієнт оновлення асортименту ($K_{он}^{ac}$)	➤ за кількістю нових видів продукції у загальній їх кількості: $K_{он}^{ac} = \frac{K_H}{K} \times 100$ ➤ за питомою вагою нових видів продукції у загальному обсязі виробництва продукції: $K_{он}^{ac} = \frac{B_H}{B} \times 100$	K_H, K - відповідно кількість нових видів продукції і загальна кількість видів продукції, що випускається на підприємстві, од.; B_H, B - відповідно обсяг випуску нових видів продукції і загальний обсяг виробництва продукції по підприємству, грн.	Відображає інтенсивність оновлення асортименту продукції, що виробляється підприємством. Чим вищим є значення показника, тим краще.

1	2	3	4	5
3.	коефіцієнт структури виробництва продукції ($K^{стр}$)	$K^{стр} = \frac{\sum B_i (B_{il(d_{i0})})}{\sum B_{i_0}} \times 100$	$B_i (B_{il(d_{i0})})$ - фактичний в межах виробничої програми за плановою структурою обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) i -го виду, грн.; B_{i_0} - плановий обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) i -го виду, грн.	Свідчить про ступінь дотримання визначеної виробничою програмою підприємства структури виробництва продукції, тобто збереження у фактичному випуску продукції запланованого співвідношення окремих її видів
4.	коефіцієнт якості виробництва продукції ($K^{як}$)	$K^{як} = \frac{\sum (q_{i_1} \times p_{i_0})}{Q_1 \times p_{I сорту_0}}$	q_{i_1} - фактична кількість виробленої продукції i -го сорту, од.; p_{i_0} - планова ціна продукції i -го сорту, грн.; Q_1 - фактичний обсяг виробництва продукції, од.; $p_{I сорту_0}$ - планова ціна продукції першого сорту, грн.	Свідчить про ступінь дотримання визначеної виробничою програмою підприємства якості продукції. Чим ближче значення коефіцієнта якості виробництва продукції до 1, тим краще підприємство дотримується заданого рівня якості продукції, і навпаки.

- за середнім відсотком (метод заліку). Згідно цього способу коефіцієнт асортиментності виробництва продукції визначається співвідношенням фактичного в межах виробничої програми за асортиментом і планового обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг).

Слід зазначити, що коефіцієнт асортиментності виробництва продукції та послуг може розглядатися лише як специфічний індикатор. Чим ближче значення коефіцієнта асортиментності до 1, тим більше підприємство зберегло передбачений натурально–речовий склад.

Виконати завдання за асортиментом чи дотриматися попереднього його рівня означає випустити продукцію (товари, роботи, послуги) відповідно до визначеної номенклатури.

Номенклатура – це перелік найменувань виробів із зазначенням кодів згідно із загальнодержавним статистичним класифікатором продукції.

Асортимент – це сукупність різновидів продукції кожного найменування, що відрізняються відповідними техніко–економічними показниками. Розрізняють повний, груповий і внутрішньогруповий асортимент.

В процесі аналізу виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції (послуг) за асортиментом здійснюється оцінка ступеня його оновлення. Для цього обчислюється коефіцієнт оновлення асортименту ($K_{он}^{ac}$) як співвідношення кількості (або вартості) нових видів продукції та загальної кількості (вартості) продукції, яка випускається підприємством. Цей показник характеризує інтенсивність оновлення асортименту продукції, що виробляється підприємством, і чим вище його значення, тим краще.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за структурою базується на порівнянні планових і фактичних, зарахованих у виконання плану за структурою, даних випуску продукції (товарів, робіт, послуг). При цьому обчислюється коефіцієнт структури виробництва продукції (K^{cmp}), який свідчить про ступінь дотримання визначеної виробничою програмою підприємства структури виробництва продукції.

Виконати завдання за структурою чи дотриматися попереднього її рівня означає зберегти у фактичному випуску продукції передбачені співвідношення окремих її видів. Чим ближче значення коефіцієнта структури виробництва продукції до 1, тим більше підприємство зберегло передбачене співвідношення окремих видів продукції, і навпаки.

В процесі аналізу також з'ясовують вплив зміни структури на основні економічні показники діяльності: обсяг виробництва і реалізації в грошовому вираженні, прибуток, рентабельність, фінансовий стан. Так, якщо в загальному випуску продукції збільшується питома вага дорожчої продукції, то обсяг її випуску і відповідно реалізації у вартісному вираженні збільшиться, і – навпаки. Те ж саме відбуватиметься і з прибутком у разі збільшення питомої ваги високорентабельної продукції і відповідного зменшення питомої ваги низькорентабельної.

Вплив зміни структури виробництва на основні показники господарювання підприємства визначають різними методами. Найчастіше застосовують метод прямого розрахунку за всіма виробами з урахуванням зміни питомої ваги кожного виробу в загальному обсязі виробництва та метод середніх цін (табл. 5.2).

Таблиця 5.2 – Кількісна оцінка впливу структурних зрушень на величину обсягу випуску продукції та послуг

Метод оцінки	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення
- прямого розрахунку	$\Delta ВП_{(d)} = (\sum Q_1 \times d_{1_i} - \sum Q_1 \times d_{0_i}) \times p_{0_i}$	$\Delta ВП_{(d)}$ - зміна обсягу виробництва продукції за рахунок структурних зрушень виробничої програми, грн.; d_{1_i}, d_{0_i} - фактична і базова питома вага i -го виду продукції, коеф.; p_{0_i} - базова ціна продукції i -го виду, грн.; Q_1 - фактичний обсяг випуску продукції, од.
- середніх цін	$\Delta ВП_{(d)} = (\sum d_{1_i} \times p_{0_i} - \sum d_{0_i} \times p_{0_i}) \times Q_1$	

Як свідчить практика, структура продукції залежить від того, наскільки ритмічно і рівномірно виконується завдання з випуску окремих видів продукції в часі і просторі.

Ритмічність не завжди означає рівномірність, оскільки планове завдання не може розподілятися порівну за місяцями року через різну кількість робочих днів, а також через сезонність виробництва.

Під час оцінки ритмічності і рівномірності виробництва продукції на підприємстві обчислюються коефіцієнти ритмічності і рівномірності (по аналогії з коефіцієнтами ритмічності і рівномірності виконання договірних зобов'язань на поставку продукції), а також визначається сезонність виробництва на підставі індексів сезонності.

Порушення ритмічності виробництва негативно впливає як на діяльність підприємства–виробника, так і на роботу його суміжників. Неритмічність погіршує всі економічні показники діяльності: знижується якість продукції, унаслідок чого підприємство втрачає своїх покупців; готова продукція накопичується на складах, що призводить до сповільнення оборотності оборотного капіталу; виникають непродуктивні витрати у зв'язку з простоями устаткування, робочої сили, транспорту, порушенням договірних зобов'язань за

поставками продукції покупцям. Усе це зменшує прибуток підприємства, погіршує його фінансовий стан.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за якістю здійснюється на підставі розрахунку коефіцієнта якості виробництва продукції ($K^{як}$).

Виконати завдання за якістю чи дотриматися попереднього її рівня для продукції, якість якої характеризується ґатунком (сортом), означає випустити продукцію передбаченого рівня якості, тобто відповідної сортності. Чим ближче значення коефіцієнта якості виробництва продукції до 1, тим краще підприємство дотримується заданого рівня якості продукції, і навпаки.

Оцінка обсягу виробництва за якістю передбачає також визначення економічної ефективності від поліпшення якості продукції (послуг). Економічна ефективність від поліпшення якості характеризується розміром додатково отриманого прибутку, а також зростанням обсягів виробництва і реалізації продукції (послуг) підвищеного рівня якості.

При підрахунку економічного ефекту кількісна оцінка впливу зміни якості продукції на зміну показників основної діяльності підприємства – обсяг виробництва ($\Delta B_{(сорт)}$), обсяг реалізації ($\Delta P_{(сорт)}$) та прибуток ($\Delta \Pi_{(сорт)}$), найчастіше здійснюється методом середніх цін (для продукції, якість якої визначається ґатунком (сортом)) або методом прямого розрахунку (табл. 5.3).

5.3 Факторний аналіз зміни обсягу виробництва продукції та послуг

Перспективи збільшення обсягу виробництва продукції (послуг) значною мірою обумовлюються дією сукупності факторів внутрішнього середовища функціонування підприємства. У цьому контексті факторний аналіз обсягу виробництва продукції (послуг) передбачає виявлення й кількісне вимірювання впливу внутрішніх факторів на зміну показників, якими характеризуються результати виробничої діяльності підприємства (валова та товарна продукція).

Метою факторного аналізу обсягу виробництва продукції (послуг) є виявлення потенційних можливостей збільшення обсягів випуску продукції (послуг) й розробка заходів щодо їх впровадження в практичну діяльність підприємства.

Вплив суб'єктивних (внутрішніх) чинників, зокрема обсягу і структури і ціни продукції; середньорічної вартості основних засобів, їх структури та фондівдачі (основних засобів та їх активної частини); середньої чисельності і структури промислово-виробничого персоналу підприємства, продуктивності, фондоозброєності та технічної озброєності їх праці; середньої вартості сировини і матеріалів; наявності та ефективності використання виробничої площі згідно режиму роботи підприємства, тощо на зміну обсягу виробництва визначається на підставі методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до детермінованих моделей залежності обсягу виробництва продукції (послуг) від чинників, що його визначають (табл. 5.4).

**Таблиця 5.3 – Методика аналізу впливу зміни якості продукції на показники основної діяльності підприємства:
обсяг виробництва, обсяг реалізації та прибуток**

Методи оцінки	Алгоритм розрахунку впливу зміни якості продукції на зміну		Умовні позначення
	середньої ціни, собівартості виробництва і прибутку одиниці продукції	обсягів виробництва, реалізації і прибутку	
1	2	3	4
- середніх цін (для продукції, якість якої визначається гатунком (сортом))	➤ зміна середньої ціни за рахунок зміни сортності: $\Delta \bar{p}_{(сорт)} = \frac{\sum ((d_{i1} - d_{i0}) \times p_{i0})}{100}$ ➤ зміна середніх витрат на виробництво одиниці продукції (собівартості виробу) за рахунок зміни сортності: $\Delta \overline{CB}_{(сорт)} = \frac{\sum ((d_{i1} - d_{i0}) \times CB_{i0})}{100}$ ➤ зміна середнього прибутку на виробництво одиниці продукції (прибутку виробу) за рахунок зміни сортності: $\Delta \overline{\Pi}_{(сорт)} = \frac{\sum ((d_{i1} - d_{i0}) \times \Pi_{i0})}{100}$ або $\Delta \overline{\Pi}_{(сорт)} = \Delta \bar{p}_{(сорт)} - \Delta \overline{CB}_{(сорт)}$	➤ зміна обсягу виробництва продукції за рахунок зміни сортності: $\Delta B_{(сорт)} = \Delta \bar{p}_{(сорт)} \times Q_1^{вин}$ ➤ зміна обсягу реалізації продукції за рахунок зміни сортності: $\Delta P_{(сорт)} = \Delta \bar{p}_{(сорт)} \times Q_1^{реал}$ ➤ зміна прибутку від реалізації продукції за рахунок зміни сортності: $\Delta \Pi_{(сорт)} = \Delta \overline{\Pi}_{(сорт)} \times Q_1^{реал}$ або $(\Delta \bar{p}_{(сорт)} - \Delta \overline{CB}_{(сорт)}) \times Q_1^{реал}$	d_{i1}, d_{i0} - фактична і базова питома вага i-го виду продукції, коеф.; p_{i0} - базова ціна продукції i-го виду, грн.; CB_{i0} - базова собівартість виробництва продукції i-го виду, грн.; Π_{i0} - базовий розмір прибутку від реалізації одиниці продукції i-го виду, грн.; $Q_1^{вин}, Q_1^{реал}$ - відповідно фактична кількість випущеної та реалізованої продукції, тис. од.

1	2	3	4
- прямого розрахунку	не визначається	➤ зміна обсягу виробництва продукції за рахунок зміни сортності: $\Delta B_{(сорт)} = \sum ((p_i'' - p_i') \times q_{il}^{вин})$ ➤ зміна обсягу реалізації продукції за рахунок зміни сортності: $\Delta P_{(сорт)} = \sum ((p_i'' - p_i') \times q_{il}^{реал})$ ➤ зміна прибутку від реалізації продукції за рахунок зміни сортності: $\Delta \Pi_{(сорт)} = \sum ((\Pi_i'' - \Pi_i') \times q_{il}^{реал})$ або $\Delta \Pi_{(сорт)} = \sum ((p_i'' - p_i') \times q_{il}^{реал}) - \sum ((CB_i'' - CB_i') \times q_{il}^{реал})$	p_i'', p_i' - відповідно ціна виробництва одиниці продукції i-го виду після і до зміни якості, грн.; $q_{il}^{вин}$ - кількість фактично виробленої продукції підвищеної якості, тис. од.; $q_{il}^{реал}$ - кількість фактично реалізованої продукції підвищеної якості, тис. од.; Π_i'', Π_i' - відповідно прибуток від реалізації одиниці продукції i-го виду після і до зміни якості, грн.; CB_i'', CB_i' - відповідно собівартість виробництва одиниці продукції i-го виду після і до зміни якості, грн.;

Таблиця 5.4 – Детерміновані моделі для кількісної оцінки впливу внутрішніх факторів на зміну обсягу виробництва продукції (послуг)

№ з/п	Група факторів	Факторні моделі	Умовні позначення
1	2	3	4
1.	- фактори, пов'язані з обсягом, структурою та ціною реалізації продукції	$B = \sum(q_i \times p_i)$ або $B = \sum(Q \times d_{q_i} \times p_i)$ або $B = Q \times \bar{p}$	Q - загальна кількість виробленої продукції, тис. од.; q_i - кількість виробленої продукції i -го виду, тис. од.; p_i, \bar{p} - відповідно відпускна ціна продукції i -го виду та середня відпускна ціна на продукцію, грн.; d_{q_i} - питома вага виробництва продукції i -го виду, коеф.
2.	- фактори, пов'язані з наявністю, структурою та ефективністю використання основних засобів та їх активної частини	$B = \overline{OЗ} \times \Phi B$ або $B = \overline{OЗ^{акт}} \times \Phi B^{акт}$ або $B = \overline{OЗ} \times d_{OЗ^{акт}} \times \Phi B^{акт}$	$\overline{OЗ}$ - середня вартість основних засобів за період, грн.; $\overline{OЗ^{акт}}$ - середня вартість активної частини основних засобів за період, грн.; ΦB - фондвіддача основних засобів, грн. $\Phi B^{акт}$ - фондвіддача активної частини основних засобів, грн.; $d_{OЗ^{акт}}$ - питома вага активної частини основних засобів в загальній їх вартості за звітний період, коеф.
3.	- фактори, пов'язані з умовами роботи підприємства, наявністю та ефективністю використання виробничої площі	$B = \bar{S} \times B_{1м^2}$ або $B = \bar{S} \times Д \times ТРД \times B_{1м^2}^{год}$	\bar{S} - середній розмір виробничої площі за аналізований період, м ² .; $Д$ - кількість робочих днів підприємства в періоді, що аналізується, дні.; $ТРД$ - середня тривалість робочого дня, годин.; $B_{1м^2}$ - середньорічний обсяг виробництва продукції, що припадає на 1 м ² виробничої площі, грн./ 1 м ² .;

1	2	3	4
			$B_{1m^2}^{год}$ - середньогодинний обсяг виробництва продукції, що припадає на 1 м ² виробничої площі, грн./ 1 м ² .
4.	- фактори, пов'язані з наявністю та ефективністю використання сировини і матеріалів в процесі виробництва продукції	$B = \overline{CM} \times MB$ або $B = \frac{\overline{CM}}{MM}$	\overline{CM} - середня вартість сировини і матеріалів, використаних для виробництва продукції, грн.; MB - матеріаловіддача, коеф.; MM - матеріаломісткість, коеф.
5.	- фактори, пов'язані з наявністю, структурою, технічною оснащеністю, умовами праці та ефективністю використання трудових ресурсів підприємства	$B = \overline{Ч} \times ПП$ або $B = \overline{Ч} \times d_{ч^{нпн}} \times ПП^{нпн}$ або $B = \overline{Ч} \times Д \times ТРД \times ПП^{час}$ або $B = \overline{Ч} \times d_{ч^{нпн}} \times \Phi O_{ТЕХН} \times \Phi B^{акт}$	$\overline{Ч}$ - середньооблікова чисельність працюючих на даному підприємстві, чол.; $ПП$ - продуктивність праці одного працівника, грн.; $d_{ч^{нпн}}$ - питома вага працівників промислово-виробничого персоналу в загальній їх чисельності за звітний період, коеф.; $ПП^{нпн}$ - продуктивність праці одного працівника промислово-виробничого персоналу, грн.; $ПП^{год}$ - середньогодинна продуктивність праці одного працівника, грн. $\Phi O_{ТЕХН}$ - технічна озброєність праці робітників промислово-виробничого персоналу, коеф.; $\Phi B^{акт}$ - фондівіддача активної частини основних засобів, коеф.

По завершенні аналізу обсягу виробництва продукції та послуг розробляються заходи щодо усунення причин недовиконання плану випуску продукції за асортиментом, структурою, якістю, ритмічністю і рівномірністю. При цьому особливу увагу приділяють усуненню тих причин, які пов'язані з недоліками в організації виробництва і несвоєчасним ремонтом устаткування, порушеннями технології виробництва, графіку та обсягів постачання матеріалів і комплектуючих, помилками у плануванні, тощо.

Питання для самоконтролю

1. Обсяг виробництва продукції та послуг як об'єкт економічного аналізу.
2. Значення й завдання аналізу обсягу виробництва продукції та послуг.
3. Загальна схема й послідовність проведення аналізу.
4. Система показників, які використовуються для характеристики обсягу виробництва продукції та послуг.
5. Інформаційна база аналізу результатів виробничої діяльності підприємства.
6. Аналіз ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за загальним обсягом, складом та структурою (послідовність, аналітичні показники, перерахунок у порівнянні умови).
7. Аналіз ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за асортиментом та якістю (послідовність, аналітичні показники).
8. Методичні підходи до оцінки ритмічності і рівномірності виробництва продукції та послуг.
9. Методика аналізу впливу зміни якості продукції, що виробляється на економічні показники роботи підприємства.
10. Методика детермінованого факторного аналізу зміни обсягу виробництва продукції та послуг у динаміці і порівняно з планом: чинники, моделі, прийоми кількісної оцінки впливу факторів, методи визначення резервів.
11. Методика обчислення потенційних можливостей збільшення обсягу виробничої діяльності підприємства.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

- Об'єктом аналізу виробництва продукції та послуг є:
 - обсяг, структура і асортимент виробництва продукції та послуг;
 - ритмічність і рівномірність виробництва продукції в цілому і за асортиментом;
 - якість і конкурентоспроможність продукції;
 - усе перераховане.

- Вартість всієї виготовленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг, включаючи незавершене виробництво – це:
 - валова продукція;
 - товарна продукція;
 - вироблена продукція;
 - реалізована продукція.

- Перелік найменувань виробів та їх кодів, встановлених для відповідних видів продукції у загальнодержавному класифікаторі промислової продукції - це:
 - асортимент;
 - номенклатура;
 - перелік;
 - виробнича програма.

- Виконати план за структурою виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) чи дотриматися попереднього її рівня означає:
 - зберегти у фактичному випуску продукції (товарів, робіт, послуг) бажане співвідношення окремих її видів;
 - дотримати у фактичному випуску продукції (товарів, робіт, послуг) досягнутого раніше співвідношення окремих її видів;
 - строго дотримати визначених планом показників структури виробництва продукції (товарів, робіт, послуг);
 - випустити продукцію відповідно до заданого асортименту.

- Виконати план за асортиментом випуску продукції (товарів, робіт, послуг) чи дотриматися попереднього його рівня означає:
 - реалізувати продукцію (товари, роботи, послуги) відповідно до визначеної номенклатури;
 - випустити продукцію (товари, роботи, послуги) відповідно до визначеної номенклатури;
 - випустити і реалізувати продукцію (товари, роботи, послуги) відповідно до визначеної номенклатури;
 - випустити продукцію відповідно до заданого асортименту.

6. Виконати план за якістю випуску чи дотриматися попереднього її рівня для продукції (товарів, робіт, послуг), що характеризується гатунком, означає:

- а) випустити і реалізувати продукцію (товари, роботи, послуги) бажаного рівня якості, тобто відповідної сортності;
- б) реалізувати продукцію (товари, роботи, послуги) бажаного рівня якості, тобто відповідної сортності;
- в) випустити продукцію (товари, роботи, послуги) бажаного рівня якості, тобто відповідної сортності;
- г) власний варіант відповіді.

7. Коефіцієнт асортиментності виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) може бути обчислений способом:

- а) найменшого відсотку;
- б) визначення питомої ваги у загальному переліку найменувань продукції тих видів продукції, за якими виконана виробнича програма;
- в) «заліку»;
- г) усіма перерахованими вище способами.

8. Оцінка ступеня оновлення асортименту продукції (товарів, робіт, послуг), що виробляється підприємством, здійснюється на підставі визначення:

- а) вираженого у відсотках співвідношення фактичної кількості (вартості) нових видів продукції до загальної бажаної кількості (вартості) продукції;
- б) вираженого у відсотках співвідношення кількості (або вартості) нових видів продукції та загальної кількості (вартості) продукції;
- в) різниці між фактичною і бажаною кількістю (вартістю) нових видів продукції;
- г) усього перерахованого вище.

9. Узагальнюючим показником якості продукції (товарів, робіт, послуг), що характеризується гатунком, є середній коефіцієнт сортності, який визначається вираженим у відсотках співвідношенням:

- а) кількості продукції 1-го сорту до загальної її кількості;
- б) вартості продукції усіх сортів до можливої вартості продукції за ціною 1-го сорту;
- в) вартості продукції 1-го сорту та загальної вартості продукції;
- г) загальної вартості продукції та вартості продукції першого сорту.

10. Для оцінки напруженості виконання плану виробничої програми визначають коефіцієнт використання потужності, як:

- а) співвідношення планового випуску продукції і виробничої потужності підприємства;
- б) співвідношення фактичного випуску продукції і виробничої потужності підприємства;

в) співвідношення планової і фактичної виробничої потужності підприємства;

г) співвідношення фактичного випуску і планової виробничої потужності підприємства.

11. Узагальнюючими показниками оцінки виконання плану з ритмічності є:

а) коефіцієнт ритмічності, коефіцієнт варіації, коефіцієнт аритмічності;

б) наявність доплат за понаднормові роботи, втрати від браку, оплата штрафів за недопоставку та несвоєчасне відвантаження продукції;

в) коефіцієнт рівномірності;

г) власний варіант відповіді.

12. Які внутрішні фактори спричиняють вплив на зміну обсягу виробництва продукції та послуг

а) всі фактори, пов'язані з наявністю та ефективністю використання виробничих ресурсів підприємства;

б) якість виробленої продукції;

в) впровадження нової техніки та технологій, наукової організації праці;

г) усе перераховане вище.

13. Зниження сортності товарної продукції:

а) знижує вартість товарної продукції;

б) збільшує вартість товарної продукції;

в) не впливає на обсяг товарної продукції;

г) власний варіант відповіді.

14. Вплив браку на обсяг товарної продукції можна обчислити

а) відношенням вартості браку до обсягу товарної продукції у цінах реалізації;

б) як добуток питомої ваги браку в собівартості валової продукції на її обсяг у цінах реалізації;

в) як добуток питомої ваги браку в собівартості товарної продукції на її обсяг у цінах реалізації.

15. Економічна ефективність поліпшення якості продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства характеризується:

а) розміром додатково отриманого прибутку від реалізації продукції підвищеної якості;

б) зростанням обсягів виробництва продукції підвищеного рівня якості;

в) зростанням обсягів реалізації продукції підвищеного рівня якості;

г) усім перерахованим вище.

16. Якщо в структурі виробленої продукції збільшується частка більш дорогої продукції, то обсяг виробництва у вартісному вираженні:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) власний варіант відповіді.

17. Збільшення питомої ваги продукції вищого та першого сорту (у структурі продукції, що розрізняється за сортами) призводить до:

- а) збільшення середньої ціни даного виду продукції;
- б) зменшення середньої ціни даного виду продукції;
- в) стабілізації середньої ціни даного виду продукції;
- г) пропорційного зменшення середньої ціни даного виду продукції.

18. Зростання питомої ваги активної частини основних засобів в загальній їх сумі на підприємстві, призводить до:

- а) збільшення обсягів виробництва продукції;
- б) зменшення обсягів виробництва продукції;
- в) зменшення виробничої потужності підприємства;
- г) власний варіант відповіді.

19. Якщо відсоток виконання плану випуску продукції окремого виду вищий за відсоток виконання плану випуску продукції в цілому по підприємству, то питома вага даного виду продукції в структурі виробництва:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінною;
- г) власний варіант відповіді.

20. Якщо зростає рівень технічної оснащеності праці промислово-виробничого персоналу підприємства, то обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг):

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) не залежить від цих змін;
- г) власний варіант відповіді.

21. У звітному році виробництво продукції планувалось на рівні 1800 од. за ціною 10 тис. грн. за од. Фактично виробили 1900 од продукції за ціною 9 тис. грн. за од. За рахунок зміни обсягів виробництва продукції її вартість:

- а) збільшилася на 1000 тис. грн.;
- б) збільшилася на 1900 тис. грн.;
- в) зменшилася на 900 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

22. У звітному році фактична продуктивність праці одного робітника виробництва збільшилася відносно плану на 3 % і склала 900 тис. грн./чол., а їх чисельність – на 2 чол. і склала 50 чол. За рахунок зміни продуктивності праці робітників обсяг виробництва продукції:

- а) збільшився на 1747,6 тис. грн.;
- б) збільшився на 1310 тис. грн.;
- в) збільшився на 3057,6 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

Таблиця 5.5 – Інформація щодо виконання плану виробництва продукції ПП «Мері»
(тис. грн.)

Вид продукції	Обсяг виробництва товарної продукції	
	план	факт
Блоки віконні	6591,3	6890,5
Блоки дверні	7120,8	7350,2
Полички книжні	4520,1	4268,2
Шафи для посуду	9120	8952,9
Столи кухонні*	8520,6	8820,2

Примітка: * - новий вид продукції.

Завдання № 2. На підставі даних ТОВ «Парасолька», наведених в табл. 5.6, необхідно:

1. Оцінити ступінь виконання плану виробництва продукції підприємством.
2. Визначити ритмічність виробництва продукції (всіма можливими методами).
3. Оцінити рівномірність виробництва продукції.
4. Зробити висновки.

Таблиця 5.5 – Інформація щодо виконання плану виробництва продукції
ТОВ «Парасолька»

(тис. грн.)

Період	Обсяг виробництва	
	план	факт
I-й квартал	7200	7580
II-й квартал	7450	7850
III-й квартал	7500	7300
IV-й квартал	7300	7100
Разом за рік	?	?

Завдання № 3. На підставі даних ТОВ «Герта», наведених в табл. 5.7, необхідно:

1. Оцінити ступінь виконання плану виробництва продукції за складом та структурою.
2. Розрахувати вплив структурних зрушень на обсяг виробництва продукції (використовуючи різні методи).
3. Зробити висновки.

Таблиця 5.7 – Інформація щодо виконання плану виробництва продукції ТОВ «Герта»

Вид продукції	Обсяг випуску продукції, тис. м		Відпускна ціна, грн.	
	план	факт	план	факт
А	1900	2082	50	58
В	2000	1820	63	59
С	5890	4950	48	44

Завдання № 4 На підставі даних ТОВ «Самсон», наведених в табл. 5.8, необхідно:

1. Оцінити ступінь виконання плану випуску товарної продукції за загальним обсягом, складом і структурою у порівняних цінах.

2. Визначити вплив зміни структури виробництва продукції на зміну середньої ціни та обсягу випуску товарної продукції у вартісній оцінці (різними способами).

3. Зробити висновки.

Таблиця 5.8 – Інформація щодо виконання плану виробництва шкарпеток ТОВ «Самсон»

Виріб	Оптова ціна за шт, грн.	Обсяг виробництва продукції, шт.	
		план	факт
Шкарпетки синтетичні	15,4	15000	8590
Шкарпетки вовняні	28,0	20100	19560
Шкарпетки напіввовняні	24,5	18000	18960
Шкарпетки махрові	20,5	17500	17750

Завдання № 5. На підставі даних ТОВ «Льонок», наведених в табл. 5.9, необхідно:

1. Оцінити ступінь виконання плану випуску товарної продукції за якістю.

2. Розрахувати середньозважену ціну одиниці продукції, середній коефіцієнт сортності.

3. Провести аналіз впливу сортності на виконання виробничої програми.

4. Визначити економічний ефект виробництва (збільшення або зменшення обсягу виробництва продукції) внаслідок підвищення сортності.

5. Зробити висновки.

Таблиця 5.8 – Інформація щодо виконання плану виробництва продукції А
ТОВ «Льонок»

Сорт продукції	Ціна за штуку грн.	План		Фактично	
		випуск продукції, тис. шт.	вартість випуску, тис.грн.	випуск продукції, тис. шт.	вартість випуску, тис.грн.
Вищий	10	50	500	60	600
Перший	8	30	240	35	280
Другий	6	80	48	5	30

Завдання № 6. На підставі даних ТОВ «Власта», наведених в табл. 5.10, необхідно:

1 Проаналізувати динаміку браку виробництва продукції по підприємству.

2. Розрахувати резерви зростання обсягу виробництва продукції за умови недопущення браку.

2 Зробити висновки.

Таблиця 5.10 – Інформація щодо окремих показників виробничої діяльності
ТОВ «Власта»

(тис. грн.)

Показник	Минулий рік	Звітний рік
Випуск товарної продукції	2500	3000
Фактична виробнича собівартість продукції	2200	2600
Величина остаточного браку продукції	70	75
Затрати на виправлення браку	11	9
Сума вирахувань із зарплати винуватців браку	4	2
Загальна величина браку	?	?
Питома вага браку, %	?	?
Разом	?	?

Завдання № 7. На підставі даних ТОВ «Просто», наведених в табл. 5.11, необхідно:

1. Визначити вартість випуску товарної продукції за звітний період.

2. Оцінити ступінь виконання плану виробництва продукції ТОВ «Просто».

3. Визначити і кількісно виміряти вплив зміни чинників, пов'язаних з наявністю та ефективністю використання виробничих ресурсів підприємства, на зміну обсягу виробництва продукції.

4. Зробити висновки.

Таблиця 5.11 – Інформація про основні показники виробничої діяльності
ТОВ «Просто»

№ з/п	Показники	Од. виміру	План	Факт
1	Середньорічна вартість основних засобів, всього, у т.ч.	тис. грн.	5500	5900
	- основних виробничих	тис. грн.	4300	4500
2	Середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу, всього, у т.ч.	чол.	75	80
	- робітників	чол.	62	65
3	Кількість робочих днів	дні	250	242
4	Середня тривалість робочого дня	год.	8	7,9
5	Обсяг виробленої продукції	тис. од.	100	115
6	Середня відпускна ціна одиниці продукції	грн.	125	130
7	Витрати сировини і матеріалів на виробництво продукції	тис. грн.	7500	8200
8	Середні залишки сировини і матеріалів, що використовуються в процесі виробництва продукції	тис. грн.	780	810

Зміст

- 6.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу трудових ресурсів підприємства
- 6.2 Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами
- 6.3 Аналіз використання робочого часу
- 6.4 Аналіз ефективності використання трудових ресурсів, і чинників, що визначають її зміну
- 6.5 Аналіз витрат на оплату праці персоналу

Рекомендована література: 12, 20, 21, 22, 23, [70, с. 377–403], [35, с. 426–459], [42, с. 121–150], [56, с. 265–299], [62, с. 129–176], [68, с. 272–312], [65, с. 113–126].

6.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу трудових ресурсів підприємства

Інвестиційний характер виробництва, його висока наукоємність, використання електронної техніки, інформаційних технологій, пріоритетність питань якості продукції підвищили значущість творчого відношення до праці і високого професіоналізму персоналу підприємств (трудових ресурсів).

Трудові ресурси (персонал) підприємства – частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності.

Основні класифікаційні ознаки трудових ресурсів надані в табл. 6.1.

Мета аналізу трудових ресурсів – пошук потенційних можливостей і внутрішніх резервів мінімізації витрат підприємства на формування і утримання трудових ресурсів і підвищення ефективності їх використання.

Задачі аналізу трудових ресурсів:

- оцінка ступеня виконання плану і динаміки трудових показників (в цілому по підприємству і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів трудових ресурсів);
 - вивчення і кількісна оцінка причин зміни трудових показників (в цілому по підприємству і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів трудових ресурсів);
 - виявлення потенційних можливостей і внутрішніх резервів покращення трудових показників (в цілому по підприємству і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів трудових ресурсів);
- розробка заходів щодо усунення виявлених недоліків в частині формування і використання трудових ресурсів, і їх впровадження в практичну діяльність підприємства (в цілому і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів трудових ресурсів).

Таблиця 6.1 – Класифікація трудових ресурсів підприємства

№ з/п	Ознака	Основні засоби
1	За характером участі в господарській діяльності	- основного виду діяльності
		- неосновного виду діяльності
2	За виконуваними функціями	- адміністративно-управлінський персонал
		- промислово-виробничий персонал
		- допоміжний персонал
3	За напрямками спеціальної підготовки	- згідно професій та спеціальностей, отриманих в вищих та спеціальних навчальних закладах
4	За кваліфікаційним рівнем	- вищої кваліфікації
		- середньої кваліфікації
		- спеціалісти-практики
		- некваліфіковані
5	За посадами	- згідно штатного розкладу
6	За статтю	- жінки
		- чоловіки
7	За віком	- молодь (до 30 років)
		- від 30 років до пенсійного віку
		- пенсійного віку
8	За стажем роботи	- до 1 року
		- від 1 до 3 років
		- від 3 до 10 років
		- більше 10 років
9	За відношенням до власності	- співвласники
		- наймані робітники
10	За характером трудових відносин	- постійні працівники
		1) за основним місцем праці
		2) сумісники
		- тимчасові працівники
		1) за трудовою угодою
2) за трудовим контрактом		

Систему інформаційного забезпечення аналізу трудових ресурсів складають:

– нормативно–довідкові дані (нормативи з праці і заробітної плати, чисельності, законодавство про працю, про оподаткування доходів фізичних осіб, бізнес–план підприємства, кошторис витрат на оплату праці, баланси робочої сили і робочого часу, колективні договори, контракти, накази по підприємству про прийняття на роботу та про звільнення, листки з обліку кадрів, особові картки працівників, розпорядження про надання відпустки, тощо);

– облікові дані (інформація первинного, поточного і підсумкового обліку, а саме: наряди на відрядні роботи, рапорти про виробіток, таблиці обліку використання робочого часу, листи простою, лицьові рахунки, розрахунково–платіжні відомості, відомості обліку депонованої заробітної платні, витратні касові ордери, путьові листи, командировочні посвідчення і т. ін.; *дані журналів* 5 та 5А, *дані рахунків* – 23 "Виробництво", 91 "Загальновиробничі витрати". 92 "Адміністративні витрати", 93 "Витрати на збут", 94 "Інші витрати операційної діяльності" у частині сум нарахованої заробітної плати та відрахувань, 471 "Забезпечення виплат відпусток", 472 "Додаткове пенсійне забезпечення", 65 "Розрахунки за страхуванням", 66 "Розрахунки з оплати праці", 64 "Розрахунки за податками та платежами" в частині обов'язкових утримань із заробітної плати, 81 "Витрати на оплату праці", 82 "Відрахування на соціальні заходи"; *фінансова звітність* – Ф. № 1 "Баланс", ф. № 2 "Звіт про фінансові результати", ф. № 5 "Примітки до річної фінансової звітності", ф. № 6 "Додаток до Приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами»; *статистична звітність* – Ф. № 1–ПВ «Звіт з праці» (квартальна), Ф. № 6–ПВ «Звіт про чисельність працівників і якісний склад і професійне навчання» (річна), Ф. № 3–ПН "Звіт про наявність вільних робочих місць (вакантних посад) на потребу в працівниках", Ф. № 1–ПВ (умови праці) "Звіт про стан умов праці, пільги та компенсації за роботу зі шкідливими умовами праці", Ф. № 1–умови «Звіт про умови роботи на підприємстві» (річна), Ф. № 1–ПВ (заборгованість) "Звіт про стан заборгованості з виплати заробітної плати", ф. № 7–ТНВ "Звіт про травматизм на виробництві та його матеріальні наслідки", Ф. № 1–підприємство «Звіт про основні економічні показники діяльності підприємства», V розділ (чисельність, заробітна плата), Ф. № 1–ПВ (страйк) "Звіт щодо причин та наслідків страйку", Ф. № 1–Б «Звіт про фінансові результати, дебіторську і кредиторську заборгованість (місячна, квартальна, річна), II розділ; *податкова звітність*: Ф. № 1–ДФ «Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого на користь платників податку і сум, утриманого з них податку» (квартальна); *інша звітна документація* – розрахункова відомість про нарахування і перелік внесків страховок до фонду загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття (квартальна), розрахункова відомість про нарахування і перелік внесків страховок і використання засобів фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань України (квартальна) і т. ін.);

– позаоблікові дані (акти ревізій і перевірок контролюючих органів, дані внутрішнього аудиту, дані статистичних бюлетенів і збірок, протоколи виробничих нарад, оперативна звітність відділів, служб підприємства, матеріали конференцій і зборів акціонерів, матеріали особистих спостережень, хронометражу і фотографій робочого дня, анкети соціологічних досліджень персоналу, попередні результати аналогічних досліджень і т. ін.).

Аналіз трудових ресурсів підприємства проводиться як правило в динаміці, а якщо є планові дані, то в порівнянні з планом за наступними напрямками:

- оцінка забезпеченості підприємства трудовими ресурсами;
- аналіз використання робочого часу;
- аналіз ефективності використання трудових ресурсів (продуктивності праці) і чинників, що її визначають;
- аналіз середньої заробітної платні і витрат на оплату праці.

6.2 Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами

Метою аналізу забезпеченості підприємств трудовими ресурсами є оцінка відповідності кадрового складу поставленим виробничим задачам підприємства.

В процесі аналізу забезпеченості підприємства трудовими ресурсами вивчається:

- наявність і зміни чисельності персоналу в цілому і в розрізі окремих груп і категорій працівників (за складом і структурою);
- відповідність штату персоналу обсягам і трудомісткості виробничої діяльності;
- динаміка руху трудових ресурсів;
- рівень кваліфікації кадрів і його зміни;
- ступінь впливу змін, які відбулися в складі і структурі працівників, на показники обсягів діяльності.

Початковим етапом аналізу трудових ресурсів є оцінка ступеня виконання плану й динаміки чисельності працівників у цілому й за складовими частинами. Залежно від цілей і глибини дослідження, вивчення змін складу й структури трудових ресурсів підприємства може здійснюватися виходячи з характеру їхньої участі в господарській діяльності, функцій, напрямів спеціальної підготовки, кваліфікаційного рівня, посад, статті й віку, стажу роботи, відносин до власності, характеру трудових відносин.

Склад персоналу основної діяльності підприємств промисловості представлений у табл. 6.2.

На першому етапі аналізу досліджують зміни складу і структури чисельності трудових ресурсів за досліджуваний період (порівняно з розрахунковими показниками підприємства чи даними попереднього періоду). При цьому:

- 1) визначають абсолютні і відносні зміни чисельності персоналу підприємства в цілому і за окремими групами працівників, питому вагу окремих груп персоналу в загальній чисельності працівників і тенденції її зміни;
- 2) досліджують співвідношення між робітниками основного і допоміжного персоналу виробництва. Оцінка цього співвідношення досить важлива, оскільки зниження питомої ваги основних робітників негативно впливає на продуктивність праці;

Таблиця 6.2 – Склад трудових ресурсів підприємств промисловості за виконуваними функціями

Групи працівників	Склад груп
1. Персонал управління	Директор (завідуючий) і його заступники, начальники підрозділів апарату управління (бухгалтерії, планово-економічного, фінансового відділів, відділу кадрів, маркетингу і т. ін.), завідувачі оперативними підрозділами (цехами, складами, ділянками)
2. Основний персонал (промислово-виробничий)	Керівники виробництва (технологічного процесу) і їх заступники, технологи, спеціалісти, оператори, слюсарі, робітники, прибиральники виробничих приміщень, комірники, працівники ВТК, і т. ін..
3. Допоміжний персонал (інші категорії працівників)	Прибиральники, водії, вантажники, охоронці і т. ін.

3) оцінюють співвідношення між такими категоріями, як керівники і спеціалісти; робітники, зайняті безпосередньо у виробництві і працівники апарату управління; висококваліфіковані і кваліфіковані робітники і загальна кількість робітників.

Далі оцінюється відповідність штату персоналу обсягам і трудомісткості виробничої діяльності. Така оцінка здійснюється з урахуванням рівня відносної забезпеченості підприємства робітниками і по суті спрямована на визначення відносного надлишку або нестачі трудових ресурсів підприємства ($H(Нест)_q$):

$$H(Нест)_q = Ч_1 - Ч_0^{ск, B_1}, \quad (6.1)$$

$$Ч_0^{ск, B_1} = Ч_0 \times I_B, \quad (2.23) \quad \text{або} \quad Ч_0^{ск, BП_1} = \frac{B_1}{ПП_0}, \quad (6.2)$$

де $Ч_0, Ч_1$ – базисна (планова або минулого звітного періоду) і фактична середньооблікова чисельність працівників підприємства, чол.;

$Ч_0^{ск, BП_1}$ – базисна середньооблікова чисельність працівників підприємства, скорегована на обсяг виробництва (випуск продукції) звітного періоду, чол.;

I_B – індекс обсягу виробництва (випуску продукції), коеф.;

$ПП_0$ – базисна продуктивність праці працівників підприємства, грн.;

B_1 – обсяг фактичного випуску продукції звітного періоду, грн.

Відносний надлишок або нестача працівників підприємства повинен визначатися з урахуванням функціонального складу трудових ресурсів (табл. 6.3).

Далі аналіз поглиблюється з питань дослідження руху кадрів і встановлення тенденцій зміни персоналу. В процесі таких досліджень розраховуються показники руху трудових ресурсів, установлюються причини їхньої зміни й розроблюються заходи щодо усунення негативних моментів, які спричиняють найбільшу плинність кадрів на підприємстві.

Таблиця 6.3 – Розрахунок відносного надлишку (нестачі) працівників підприємства з урахуванням їх складу

Алгоритм розрахунку	№ ф-ли	Умовні позначення
$\begin{aligned} \triangleright H(Нест)_ч &= H(Нест)_{ч_{оп}} + \\ &+ \Delta Ч_{АУП} + \Delta Ч_{ДП} \end{aligned}$	(1)	$H(Нест)_ч$ - відносний надлишок (нестача) працівників підприємства, чол.; $H(Нест)_{ч_{\neq}}$ - відносний надлишок (нестача) працівників основного персоналу, чол.; $\Delta Ч_{АУП}$ - абсолютний надлишок (нестача) працівників адміністративно-управлінського персоналу, чол.; $\Delta Ч_{ДП}$ - абсолютний надлишок (нестача) працівників інших категорій (допоміжного персоналу), чол.
$\begin{aligned} \triangleright H(Нест)_{ч_{оп}} &= Ч_{1оп} - Ч_{0оп}^{ск,ВП_1} \\ \\ Ч_{0оп}^{ск,ВП_1} &= Ч_{0оп} \times I_{ВП} \\ \\ \text{або} \\ \\ Ч_{0оп}^{ск,ВП_1} &= \frac{ВП_1}{ПП_{0оп}} \end{aligned}$	(2) (3) (4)	$Ч_{0оп}^{ск,ВП_1}$ - базисна (планова або попереднього звітного періоду) середньооблікова чисельність працівників торгово-оперативної групи, скорегована на фактичний обсяг роздрібного товарообороту звітного періоду, чол.; $Ч_{0оп}$, $Ч_{1оп}$ - базисна і фактична середньооблікова чисельність працівників торгово-оперативної групи, чол.; $I_{ВП}$ - індекс обсягу виробництва (випуску продукції), коеф.; $ПП_{0оп}$ - базисна продуктивність праці працівників виробництва (основного персоналу), грн.; $ВП_1$ - фактичний обсяг випуску продукції звітного періоду, грн.
$\triangleright \Delta Ч_{АУП} = Ч_{1АУП} - Ч_{0АУП}$	(5)	$Ч_{0АУП}$, $Ч_{1АУП}$ - відповідно базисна і фактична середньооблікова чисельність працівників адміністративно-управлінського персоналу, чол.
$\triangleright \Delta Ч_{ДП} = Ч_{1ДП} - Ч_{0ДП}$	(6)	$Ч_{0ДП}$, $Ч_{1ДП}$ - відповідно базисна і фактична середньооблікова чисельність допоміжного персоналу, чол.

Рух трудових ресурсів оцінюється на підставі наступних показників:

- коефіцієнт обороту з прийому ($K_{об.}^П$);
- коефіцієнт обороту зі звільнення ($K_{об.}^{ЗВ}$);
- коефіцієнт плинності кадрів ($K_{ПК}$);
- коефіцієнт стабільності кадрів ($K_{СК}$);
- коефіцієнт приросту кадрів ($K_{ПРИР}$);
- коефіцієнт "відданості" персоналу ($K_{вп}$) (табл. 6.4).

Особливу увагу під час аналізу руху трудових ресурсів приділяють з'ясуванню причин плинності кадрів. Зауважимо, що аналіз причин звільнення працівників доволі складний, оскільки потребує глибокого дослідження ситуації на підприємстві, проведення соціологічних обстежень, тощо.

Причини плинності кадрів поділяють на дві групи – "особисті" та пов'язані з незадовільними умовами праці. До першої групи відносяться хвороба, нещасні випадки, не пов'язані з виробництвом, одруження, вагітність, переїзд і т. п.; а до другої – низькі заробітки, незручні години роботи, неможливість просування по службі, несприятливі соціально–психологічні умови тощо.

Однією з причин звільнень є скорочення кадрів, нестійкість зайнятості (робочих місць) і ненадійність зайнятості. Саме ці негативні явища спостерігаються на сучасному етапі на вітчизняних підприємствах. Це пов'язано насамперед зі стратегією підприємства в ситуації кризи або перед її загрозою: підприємство не намагається зберегти робочі місця. Це робиться, по–перше, для більшої гнучкості підприємства при різних економічних змінах, потрясіннях і, по–друге, для того, щоб мати можливість "тиску" на персонал для скорочення вимог з оплати праці. За високої плинності кадрів потрібно визначити, як це відбувається на діяльності підприємства. За результатами аналізу коефіцієнта плинності розробляють заходи щодо її скорочення.

Далі оцінюється рівень кваліфікації працівників основного персоналу на підставі показника середнього розряду (категорії) (\bar{t}), і з'ясовуються причини його зміни.

Середній розряд (категорія) робітників основного складу визначається по формулі:

$$\bar{t} = \frac{\sum(t_i \times \mathcal{C}_i)}{\sum \mathcal{C}_i} \quad (6.3)$$

де t_i – розряд (категорія) i -ої групи працівників;

\mathcal{C}_i – чисельність i -ої групи працівників, чол.

Аналогічним чином може досліджуватися кваліфікація управлінського персоналу.

Результати оцінки професійно–кваліфікаційного рівня використовуються для комплексної оцінки якості персоналу.

Таблиця 6.4 - Методика розрахунку і характеристика показників руху трудових ресурсів підприємства

Показники	Алгоритм обчислення	Умовні позначення	Характеристика
➤ коефіцієнт обороту з прийому ($K_{об}^П$)	$K_{об}^П = \frac{Ч_П}{Ч}$	$Ч_П$ - кількість працівників, прийнятих в звітному або базисному періоді, чол.; $Ч$ - середньооблікова чисельність працівників в звітному або базисному періоді, чол	характеризує питому вагу працівників, прийнятих на роботу протягом звітного періоду, в середньообліковій чисельності всіх працівників за період
➤ коефіцієнт обороту зі звільнення ($K_{об}^{ЗВ}$)	$K_{об}^{ЗВ} = \frac{Ч_{ЗВ}}{Ч}$	$Ч_{ЗВ}$ - загальна кількість працівників, звільнених в звітному або базисному періоді, чол.; $Ч$ - середньооблікова чисельність працівників в звітному або базисному періоді, чол	характеризує питому вагу працівників, звільнених з роботи за даний період, в середньообліковій чисельності за той же період
➤ коефіцієнт плинності кадрів ($K_{ПК}$)	$K_{ПК} = \frac{Ч_{ЗВ.пмд,вб,нк}}{Ч}$	$Ч_{ЗВ.пмд,вб,нк}$ - кількість працівників, звільнених в звітному періоді за порушення трудової дисципліни, за власним бажанням і в результаті невідповідності кваліфікації, чол.; $Ч$ - середньооблікова чисельність працівників в звітному або базисному періоді, чол	характеризує питому вагу працівників, що вибули (звільнені) за даний період із причин, не викликаних виробничою або загальнодержавною необхідністю, в середньообліковій чисельності працівників за період
➤ коефіцієнт стабільності кадрів ($K_{СК}$)	$K_{СК} = \frac{Ч_{СП}}{Ч}$	$Ч_{СП}$ - чисельність стабільно працюючих на даному підприємстві (стаж більше року), чол.; $Ч$ - середньооблікова чисельність працівників в звітному або базисному періоді, чол.	характеризує питому вагу працівників, які працюють на даному підприємстві більше року, в середньообліковій чисельності всіх працівників
➤ коефіцієнт приросту кадрів ($K_{ПРИР}$)	$K_{ПРИР} = \frac{Ч_П - Ч_{ЗВ}}{Ч}$	$Ч_П$ - кількість працівників, прийнятих в звітному або базисному періоді, чол.; $Ч_{ЗВ}$ - загальна кількість працівників, звільнених в звітному або базисному періоді, чол.; $Ч$ - середньооблікова чисельність працівників в звітному або базисному періоді, чол.	характеризує інтенсивність оновлення трудових ресурсів, і показує співвідношення числа прийнятих працівників за вирахуванням числа звільнених в середньообліковій чисельності всіх працівників
➤ коефіцієнт "відданості" персоналу ($K_{ВП}$)	$K_{ВП} = \frac{ЗР_ч}{Ч}$	$ЗР_ч$ - загальна сума років роботи на даному підприємстві всього персоналу, чол.; $Ч$ - середньооблікова чисельність працівників підприємства, чол.	характеризує «відданість» персоналу підприємству, і показує середній стаж роботи працівників підприємства

Мета такої оцінки, як вважає Тарасенко Н.В., – кількісно виміряти за допомогою балів найбільш суттєві характеристики як працівника, так і роботи, яку він виконує за такими критеріями:

- професійно–кваліфікаційний рівень – $P_{нкp}$;
- ділові якості – $P_{дя}$
- складність виконуваної роботи – P_{cp} ;
- конкретно досягнутий результат – $P_{др}$.

Загалом комплексну оцінку професійно–кваліфікаційного рівня працівника ($K_{он}$) пропонується здійснювати за формулою, запропонованою Н.В. Тарасенко у навальному посібнику «Економічний аналіз» [65]:

$$K_{он} = 0,5 \cdot P_{нкp} \cdot P_{дя} + P_{cp} \cdot P_{др} \quad (6.4)$$

де 0,5 – емпірично визначений коефіцієнт, уведений у формулу для посилення значущості оцінки складності та результативності праці.

На заключному етапі аналізу забезпеченості підприємств трудовими ресурсами визначається сила впливу зміни чисельності персоналу на зміну обсягу виробництва продукції:

$$\Delta B_{(ч)} = (Ч_1 - Ч_0) \times ПП_0 \quad (6.5)$$

де $Ч_0$, $Ч_1$ – відповідно базова та фактична середньооблікова чисельність всіх працівників підприємства, чол.;

$ПП_0$ – базова продуктивність праці одного працівника підприємства, тис.грн.

Аналогічним чином визначається ступінь впливу структури персоналу та продуктивності праці робітників на обсяг виробництва продукції.

Вивчення залежності між обсягами виробництва продукції і чисельністю працівників (у цілому й за окремими групами) дозволяє встановити чи є чисельність вирішальним фактором збільшення обсягів виробництва, й обґрунтувати необхідну кількість працівників підприємства на перспективу.

6.3 Аналіз використання робочого часу

Метою аналізу використання робочого часу в підприємствах промисловості є виявлення внутрішніх резервів скорочення втрат робочого часу і пов'язаних з ними непродуктивних виплат заробітної плати.

Аналіз використання робочого часу проводиться як в цілому по підприємстві, так і за окремими категоріями працівників..

Для характеристики робочого часу в цілому по підприємству застосовуються показники календарного, максимально можливого та фактичного фонду робочого часу:

➤ календарний фонд робочого часу ($\Phi P\mathcal{C}^K$) – характеризує кількість годин, які відпрацьовані трудовим колективом підприємства, виходячи з числа календарних днів;

➤ максимально можливий (номінальний) фонд робочого часу ($\Phi P\mathcal{C}^{max}$) – відображає можливу кількість годин роботи трудового колективу з урахуванням святкових і вихідних днів;

➤ фактичний (ефективний) фонд робочого часу ($\Phi P\mathcal{C}$) – характеризує кількість годин, які корисно використані працівниками підприємства в звітному періоді.

Між показниками календарного, номінального і фактичного фонду робочого часу існує тісний взаємозв'язок, який виражається формулою балансу робочого часу:

$$\underbrace{\Phi P\mathcal{C}^K - B - C}_{\Phi P\mathcal{C}^{max}} = \underbrace{\Phi P\mathcal{C} + O + H_{III} + H_{HP}}_{\Phi P\mathcal{C}^{max}} \quad (6.6)$$

Звідси

$$\Phi P\mathcal{C} = \Phi P\mathcal{C}^K - B - C - O - H_{III} - H_{HP} \quad (6.7)$$

де $\Phi P\mathcal{C}$ – фактичний (ефективний) фонд робочого часу, годин.;

$\Phi P\mathcal{C}^K$ – календарний фонд робочого часу, годин.;

B – число годин роботи підприємства, що припадає на вихідні дні (визначається множенням середньооблікової чисельності працівників підприємства, кількості вихідних днів і середньої тривалості робочого дня в звітному періоді), годин;

C – число годин роботи підприємства, що припадає на святкові дні (визначається множенням середньооблікової чисельності працівників підприємства, кількості святкових днів і середньої тривалості робочого дня в звітному періоді), годин.

O – число годин роботи підприємства, що припадає на відпускні дні (визначається множенням середньооблікової чисельності працівників підприємства, середньої кількості днів, призначених для відпустки, і середньої тривалості робочого дня в звітному періоді), годин;

H_{III} – число годин роботи підприємства, яке відображає відсутність (неявку) працівників на підприємстві з поважних причин (хвороба, виконання державних обов'язків), годин;

H_{HP} – число годин роботи підприємства, яке відображає відсутність (неявку) працівників на підприємстві з неповажних причин (прогули, простої з вини підприємства), годин

Під час аналізу знаходять відхилення цих показників від плану, порівнюють їх з аналогічними показниками за минулі періоди, встановлюють конкретні причини можливих відхилень. Особливу увагу при цьому звертають на величину непродуктивних втрат робочого часу (тих, які підлягають обліку, і

тих, що не обліковуються).

Непродуктивні втрати робочого часу фіксуються в обліку через такі обставини, як:

- неявка на роботу з дозволу адміністрації;
- прогули й цілодобові простої;
- внутрішньо змінні простої, зафіксовані в обліку;
- виправлення браку продукції.

Проте не обліковані втрати робочого часу можуть бути значно більшими. Вони спричинюються недоліками в організації виробництва й управління, простоями устаткування через його несправність, відсутністю на робочому місці сировини, матеріалів, інструменту та інших ресурсів, низькою трудовою дисципліною. Втрати робочого часу пов'язані також з непродуктивною роботою:

- випуск бракованої продукції, яка не фіксується в обліку;
- випуск непотрібних для складання кінцевої продукції деталей (некомплектне виробництво);
- списання на збитки загублених або вкрадених деталей;
- несанкціоноване виробництво іншої (лівої) продукції.

Внаслідок неврахованих простоїв і втрат завищується фактично відпрацьований час, адже наведені у звітності показники часу роботи визначаються як різниця між загальною кількістю явочних днів або годин і врахованими простоями.

Для об'єктивної оцінки змін фактичного фонду робочого часу в процесі подальшого аналізу здійснюється факторний аналіз. При цьому виявляються і кількісно вимірюються причини зміни фактично відпрацьованого робочого часу залежно від змін середньооблікової чисельності працівників ($Ч$), середньої кількості днів, відпрацьованих одним працівником (робітником) за досліджуваний період часу ($Д$) і середньої тривалості робочого дня ($ТРД$):

$$\Phi PC = Ч \times Д \times ТРД \quad (6.8)$$

За результатами таких досліджень встановлюються цілодобові ($ЦДВ$) і внутрішньо змінні ($ВЗВ$) втрати робочого часу, які виникли за виною підприємства, і визначається їх вплив на обсяг виробництва продукції.

Щоб підрахувати обсяг недоданої продукції за рахунок втрат робочого часу з вини підприємства ($\Delta B_{ВП}$) необхідно втрати робочого часу з вини підприємства ($ВРЧ_{ВП}$) помножити на планову середньогодинну продуктивність праці одного працівника підприємства ($ПП_0^{год}$):

$$\Delta B_{ВП} = ВРЧ_{ВП} \times ПП_0^{год} \quad (6.9)$$

Для оцінки ступеня використання робочого часу за окремими категоріями працівників (робітників) використовуються наступні показники:

- середня кількість днів, відпрацьованих робітником за звітний період (місяць, квартал, рік),
- середня тривалість робочого дня (зміни).

Ці показники можна обчислюються на підставі даних звіту підприємства з праці.

Середня кількість днів, відпрацьованих робітником за звітний період (місяць, квартал, рік) характеризує тривалість робочого періоду в днях (явочні дні), і залежить від таких факторів:

- кількість вихідних і святкових днів;
- кількість днів чергової відпустки;
- інші види відпусток, передбачених законодавством;
- кількість днів непрацездатності;
- неявка на роботу із дозволу адміністрації;
- прогули;
- інші.

Середня тривалість робочого дня (зміни) робітника визначають такі чинники, як:

- величина нормативного робочого тижня;
- час простою упродовж дня, зафіксований в обліку;
- час понадурочної роботи (збільшує величину показника);
- час інших скорочень робочого дня, передбачених законодавством (для підлітків, матерів–годувальниць тощо).

Аналіз передбачає знаходження абсолютних і відносних відхилень фактичних значень за цими показниками від їх рівня за минулі періоди, а також встановлення конкретних причин можливих відхилень, особливо за величиною зафіксованих в обліку і прихованих непродуктивних втрат робочого часу.

Приховані від обліку внутрішньо змінні перерви та простої робітників можна знайти за допомогою побічних розрахунків або вибіркового спостережень і опитувань робітників.

На завершненні аналізу розробляються заходи щодо скорочення втрат робочого часу і пов'язаних з ним непродуктивних виплат заробітної плати.

Ліквідація втрат робочого часу має велике народногосподарське значення, оскільки дає змогу збільшити випуск продукції без додаткових капіталовкладень.

6.4 Аналіз ефективності використання трудових ресурсів, і чинників, що визначають її зміну

До обставин, що висувують на перший план проблему зростання ефективності праці, відносять:

- необхідність зростання обсягів виробництва за рахунок інтенсивних факторів;

- необхідність вирішення проблеми нагромадження в напрямі зростання національного багатства держави;
- доцільність інтенсифікації виробництва і праці при зміні відносин власності державної на користь приватної.

Рівень ефективності використання трудових ресурсів підприємства характеризується поняттями продуктивності праці (виробітки).

Продуктивність праці – здатність людини виробляти певний обсяг продукції. Характеризується кількістю продукції (обсягом робіт, послуг) у грошовому або натуральному виразі, котра виробляється одним працюючим (робітником) за одиницю робочого часу (годину, зміну, добу, місяць, квартал, рік), і визначається співвідношенням обсягу виробництва продукції та чисельності персоналу.

Для характеристики ефективності використання трудових ресурсів підприємства за певний період (рік, день, година) застосовуються натуральні, трудові і вартісні вимірники (табл. 6.5).

Загально визнаними для вимірювання продуктивності праці робітників в підприємствах промисловості є натуральний і вартісний методи. Трудовий застосовується у випадку, коли необхідно дослідити трудомісткість виробництва і її вплив на зміну основних показників господарювання.

Мета аналізу продуктивності праці на підприємстві – пошук внутрішніх резервів підвищення окупності витрат продуктивної праці і розробка заходів щодо їх практичної реалізації.

Задачі аналізу продуктивності праці:

- оцінка ступеня виконання плану і динаміки продуктивності праці;
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни продуктивності праці в звітному періоді порівняно з базисним (плановим або попереднім);
- оцінка економічної ефективності зростання продуктивності праці;
- виявлення резервів зростання продуктивності праці робітників підприємства;
- розробка заходів щодо впровадження в практичну діяльність виявлених резервів підвищення окупності витрат живої праці.

Трудомісткість виробництва – кількість робочого часу, що витрачається на виробництво одиниці продукції (виконаної роботи, наданої послуги).

Аналіз ефективності використання трудових ресурсів підприємства починається з оцінки ступеня виконання плану і динаміки продуктивності праці. При цьому порівнюються фактичні показники продуктивності праці з плановими і показниками за попередній звітний період (як в цілому по підприємству, так і за окремими групами працівників), розраховуються їх зміни в абсолютних і відносних одиницях вимірювання.

Для об'єктивності результатів аналізу необхідно забезпечувати порівнянність даних. Так, якщо протягом звітного періоду спостерігалася зміна цін на сировину і матеріали, що були використані в процесі виробництва, то оцінку динаміки і ступеня виконання плану слід проводити виходячи з порівнянних умов.

Таблиця 6.5 – Методи визначення показників продуктивності праці

№ з/п	Метод виміру, сфера застосування	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1	Натуральний (випуск однорідної продукції)	$BP^P = \frac{K}{Ч};$ $BP^{ДН} = \frac{K}{Ч \times Д};$ $BP^{год} = \frac{K}{Ч \times Д \times ТРД}$	$BP^P, BP^{ДН}, BP^{год}$ - відповідно середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток продукції одним працівником, тис. од.; K - обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) за звітний період, тис. од.;	Середня кількість виробленої промислової продукції у розрахунку на одного працюючого за рік, день або годину.
2	Вартісний (випуск різноманітної продукції)	$ПП^P = \frac{B}{Ч};$ $ПП^{ДН} = \frac{B}{Ч \times Д};$ $ПП^{год} = \frac{B}{Ч \times Д \times ТРД}$	$ПП^P, ПП^{ДН}, ПП^{год}$ - відповідно середньорічна, середньоденна і середньогодинна продуктивність праці, грн.; B - обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) за звітний період, грн.;	Середня вартість виробленої промислової продукції у розрахунку на одного працюючого за рік, день або годину.
3	Трудовий (загальний випуск продукції)	$ТМ^P = \frac{Ч}{B};$ $ТМ^{ДН} = \frac{Ч \times Д}{B};$ $ТМ^{год} = \frac{Ч \times Д \times ТРД}{B}$	$Ч$ - середньооблікова чисельність працівників, чол.; $Д$ - середнє число днів, відпрацьованих одним працівником, дні; $ТРД$ - середня тривалість робочого дня, годин. $ТМ^P, ТМ^{ДН}, ТМ^{год}$ - відповідно середньорічна, середньоденна і середньогодинна трудомісткість виробництва продукції, коэф.	Середня трудомісткість виробництва промислової продукції у розрахунку на одного працюючого за рік, день або годину.

Продуктивність праці звітної періоду в порівняних умовах ($ППП_1^{zicm}$), залежно від наявної інформації, може бути визначена двома способами:

$$ППП_1^{zicm} = \frac{B_1^{zicm}}{Ч_1}, \quad (6.10) \quad ППП_1^{zicm} = \frac{ППП_1}{I_{цнн}}, \quad (6.11)$$

де $ППП_1^{zicm}$ – продуктивність праці в порівняних (зіставлених) умовах, грн.;

B_1^{zicm} – фактичний випуск продукції звітної періоду в порівняних цінах, грн.;

$ППП_1$ – фактична продуктивність праці звітної періоду в діючих цінах, грн.;

$I_{цнн}$ – середній індекс цін за аналізований період, коеф.

Для оцінки рівня продуктивності праці окремих категорій робітників порівнюють фактичні показники виробітки зі середньо галузевими, з показниками передових підприємств, які випускають аналогічну продукцію. Таке порівняння сприяє виявленню резервів підвищення ефективності використання трудових ресурсів підприємства.

В процесі подальшого аналізу встановлюються причини зміни показників продуктивності праці, і дається їх кількісна оцінка.

На рівень і динаміку продуктивності праці персоналу підприємств впливає безліч об'єктивних і суб'єктивних факторів, які умовно можна розділити на декілька груп (табл. 6.6).

Слід зазначити, що не всі об'єктивні і суб'єктивні фактори піддаються кількісній оцінці в процесі детермінованого факторного аналізу. Для встановлення сили їх впливу на зміну продуктивності праці слід застосовувати методи стохастичного факторного аналізу – експертних оцінок, дисперсійного і кореляційно–регресійного аналізу, тощо. З їхньою допомогою надається можливим не тільки оцінити рівень ефективності використання трудових ресурсів підприємства на основі кількісного вираження зв'язку, але й встановити закономірності розвитку й впливу окремих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на його зміну.

Вважаємо, що методи стохастичного факторного аналізу доцільно застосовувати при визначенні впливу на зміну продуктивності праці персоналу підприємства об'єктивних економічних факторів (за виключенням зміни цін на сировину й товари) та суб'єктивних соціальних. Для інших же факторів застосовувати методи детермінованого факторного аналізу.

Вплив зміни цін на сировину й товари на зміну продуктивності праці персоналу підприємства ($\Delta ПП_{ц}$) визначається в такий спосіб:

$$\Delta ПП_{ц} = ПП_1 - ПП_1^{zicm}, \quad (6.12)$$

де $ПП_1$, $ПП_1^{zicm}$ – фактична продуктивність праці звітної періоду в діючих і в порівняних цінах, грн.

Таблиця 6.6 – Фактори, що визначають зміну продуктивності праці

№ з/п	Група факторів	Фактори
1	<i>Об'єктивні (зовнішні) фактори</i>	
1.1	Економічні фактори	стан і зміна макроекономічної ситуації в країні; податкового законодавства; платоспроможного попиту населення; обсягу й структури споживчого ринку; обсягу й структури попиту та пропозиції; цін на сировину й товари, тощо
1.2	Природні умови та географічне розміщення підприємства	географічне місце розташування підприємства, кліматичні умови, природні умови, тощо. Примітка: для підприємств видобувних та деяких переробних галузей економіки
2	<i>Суб'єктивні (внутрішні) фактори</i>	
2.1.	Фактори, що відображають технічний і технологічний рівень здійснення основної діяльності	стан і розвиток матеріально-технічної бази підприємства; ефективність використання основних засобів (фондовіддача); рівень технічного оснащення праці (фондоозброєність); впровадження нової техніки й устаткування; впровадження нових технологій; комплексна механізація й автоматизація; застосування нових видів сировини й т.п.
2..	Фактори, що відображають рівень організації праці та її оплати	впровадження наукової організації праці (НОП) і раціональних методів господарювання; впровадження прогресивних форм організації виробництва; удосконалення системи управління й планування; поглиблення спеціалізації і комбінування; відповідність вимог кваліфікації працюючих до організації виробництва; удосконалення системи управління; удосконалення організації виробництва і праці; рівень технологічної дисципліни та інтенсивності праці удосконалення системи оплати праці, форм матеріального й морального стимулювання; удосконалення методів планування; удосконалення системи участі працівників у прибутках.
2.3.	Економічні фактори	зміна структури чисельності працівників; зміна обсягу виробничої діяльності; зміна складу й структури виробництва продукції; втрати робочого часу; зміна ефективності використання робочого часу, тощо
2.4.	Соціальні фактори	рівень професійної майстерності; практичний досвід; плінність кадрів, їх захворюваність; суворе дотримання трудової дисципліни; соціальні умови праці; створення відповідного морально-психологічного клімату; нематеріальне заохочення; поліпшення системи підготовки та перепідготовки персоналу і т. ін.

Вплив суб'єктивних (внутрішніх) чинників, що відображають економічні умови функціонування підприємства та рівень технічної забезпеченості праці, а саме: середньооблікової чисельності і структури персоналу підприємства; рівня технічної озброєності його праці; рівня ефективності використання праці робітників промислово–виробничого персоналу підприємства; фондівіддачі; обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг), її складу і структури; кількості відпрацьованих днів; тривалості робочого дня; денної та годинної продуктивності праці персоналу підприємства, тощо на зміну рівня продуктивності праці за рік представляється можливим оцінити за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних моделей залежності продуктивності праці (ПП) від чинників, що її визначають:

$$ПП = \frac{B}{\bar{Ч}}; \quad (6.13) \quad ПП = \frac{Q \times \bar{p}}{\bar{Ч}}; \quad (6.18)$$

$$ПП = d_{\bar{Ч}^{нен}} \times ПП^{нен}; \quad (6.14) \quad ПП = \Phi O \times \Phi B \quad (6.19)$$

$$ПП = d_{\bar{Ч}^{нен}} \times \Phi B_{ТЕХН} \times \Phi B^{акт}; \quad (6.15) \quad ПП = \Phi O \times d_{O3акт} \times \Phi B^{акт}; \quad (6.20)$$

$$ПП = \frac{\sum (d_{qi} \times ПП_i)}{100}; \quad (6.16) \quad ПП = \frac{\sum (Q \times d_{qi} \times p_i)}{\bar{Ч}}; \quad (6.21)$$

$$ПП = Д \times ПП^{ДН}; \quad (6.17) \quad ПП = Д \times ТРД \times ПП^{год}; \quad (6.22)$$

де B – обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) у звітному періоді, грн.;

$\bar{Ч}$ – середньооблікова чисельність працюючих на даному підприємстві, чол.;

Q – загальна кількість виробленої (реалізованої) продукції, тис. од.;

p_i, \bar{p} – відповідно ціна випуску одиниці продукції i -го виду та середня ціна на продукцію, грн.;

d_{qi} – питома вага виробництва продукції i -го виду, коеф.

ΦB – фондівіддача основних засобів, грн.

$\Phi B^{акт}$ – фондівіддача активної частини основних засобів, грн.;

$d_{O3акт}$ – питома вага активної частини основних засобів в загальній їх вартості за звітний період, коеф.

$Д$ – кількість робочих днів підприємства в періоді, що аналізується, дні.;

$ТРД$ – середня тривалість робочого дня, годин.;

d_{qnen} – питома вага працівників промислово–виробничого персоналу в загальній їх чисельності за звітний період, коеф.;

$ПП^{nen}$ – продуктивність праці працівника промислово–виробничого персоналу, грн.;

$ПП_i$ – продуктивність праці за виробництва i -го виду продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;

$ПП^{дн}$, $ПП^{год}$ – продуктивність праці одного працівника за день та годину відповідно, грн.;

$ФО$, $ФО_{ТЕХН}$ – фондоозброєність працівників та технічна озброєність праці робітників промислово–виробничого персоналу відповідно, коеф.;

Вплив на зміну продуктивності праці чинників, що відображають зміну технологічного рівня здійснення основної діяльності підприємства та рівня організації праці та її оплати, визначається у відсотках ($\Delta ПП_{i,\%}$). При цьому попередньо обчислюється зміна чисельності персоналу під впливом цих факторів теж у відсотках ($\Delta \bar{Ч}_{i,\%}$) на підставі наступних алгоритмів:

$$\Delta \bar{Ч}_{i,\%} = \frac{\Delta \bar{Ч}_i}{\bar{Ч}_0} \times 100 \quad (6.23)$$

$$\Delta ПП_{i,\%} = \frac{\Delta \bar{Ч}_{i,\%}}{100 - \Delta \bar{Ч}_{i,\%}} \times 100; \quad (6.24)$$

де $\bar{Ч}_0$ – базисна (планова або попереднього періоду) середньооблікова чисельність працівників підприємства, чол.;

$\Delta \bar{Ч}_i$ – зміна чисельності працівників в результаті зміни i -го чинника, пов'язаного з впровадженням нової техніки і устаткування, нових технологій; впровадженням наукової організації праці і прогресивних форм організації виробництва; вдосконаленням системи управління і планування, системи оплати праці та форм матеріального і морального стимулювання праці персоналу підприємства, тощо, чол.

У відсотках також визначається вплив на зміну продуктивності праці персоналу підприємства зміни у його складі питомої ваги адміністративно–управлінського персоналу ($\Delta ПП_{d_{АУП},\%}$):

$$\Delta ПП_{d_{АУП},\%} = \frac{d_{АУП0} - d_{АУП1}}{100 - d_{АУП0}} \times 100, \quad (6.25)$$

де $d_{АУП0}$, $d_{АУП1}$ – базисна (планова або попереднього періоду) та відповідно фактична питома вага адміністративно–управлінського персоналу в звітному періоді; %

Після факторного аналізу продуктивності праці наступним етапом досліджень є оцінка економічної ефективності зростання продуктивності праці.

Економічна ефективність продуктивності праці виявляється в збільшенні обсягу виробництва продукції і прибутку. Зміна обсягу виробництва за рахунок впливу зміни рівня продуктивності праці може бути визначена в абсолютних величинах, тобто в грн. (ΔB_{III}) та у відносних, тобто у % ($\Delta B_{III,\%}$) наступним чином:

$$\Delta B_{III} = (III_1 - III_0) \times Ч_1, \quad (6.26) \quad \Delta B_{III,\%} = \frac{I_{\Delta B} - I_{\Delta Ч}}{I_{\Delta B}} \times 100, \quad (6.27)$$

де $I_{\Delta B}$ – індекс обсягу виробництва, коеф.;

$I_{\Delta Ч}$ – індекс чисельності працівників, коеф.

Вищевикладені методичні підходи до кількісної оцінки причин зміни продуктивності праці можуть бути використані для встановлення впливу факторів на зміну рівня продуктивності праці робітників та працівників промислово виробничого персоналу.

По завершенні аналізу продуктивності праці персоналу підприємства виявляються внутрішні потенційні резерви її зростання і розробляються заходи щодо усунення причин погіршення рівня ефективності використання трудових ресурсів підприємства. При цьому особливу увагу приділяють усуненню тих причин, які пов'язані з недоліками в організації виробництва і несвоєчасним ремонтом устаткування, порушеннями технології виробництва, графіку та обсягів постачання матеріалів і комплектуючих, помилками у плануванні, тощо.

Резервами зростання продуктивності праці може бути:

- залучення на роботу осіб з неповним робочим днем;
- підвищення рівня технічного оснащення праці;
- поєднання працівниками професій, посад і функцій;
- скорочення втрат робочого часу і т.д.

6.5 Аналіз витрат на оплату праці персоналу

Матеріальна зацікавленість працівників у результатах своєї праці і зростання обсягів виробництва продукції знаходить прояв у заробітній платі та витратах на оплату праці.

Для характеристики витрат на оплату праці в цілому по підприємству й у розрізі окремих груп і категорій працівників використовуються два показники:

– абсолютна сума витрат на оплату праці (фонд оплати праці) ($ВОП$), яка свідчить про загальні витрати підприємства на оплату праці в сумі нарахованої заробітної плати обліковому і позаблоковому персоналу;

– рівень витрат на оплату праці (фонду оплати праці) ($P_{\text{ВОП}}$), який показує питому вагу витрат на оплату праці в обсязі виробленої продукції, і свідчить про працезатратність виробництва однієї гривні продукції.

Мета аналізу витрат на оплату праці – пошук потенційних можливостей економії коштів на оплату праці і підвищення матеріальної зацікавленості працівників в результатах своєї праці.

Задачі аналізу витрат на оплату праці:

- оцінка дотримання кошторису витрат на оплату праці за загальним обсягом, складом і структурою;
- вивчення динаміки і встановлення закономірностей зміни витрат на оплату праці (за сумою та рівнем);
- виявлення і кількісне вимірювання чинників, які впливають на зміну суми і рівня витрат на оплату праці;
- оцінка виконання плану і динаміки середньої заробітної плати (в цілому і в розрізі окремих груп і категорій працівників);
- кількісна оцінка причин зміни розміру середньої заробітної плати;
- оцінка темпових співвідношень динаміки середньої заробітної плати і продуктивності праці;
- виявлення резервів економії коштів на оплату праці;
- розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів економії коштів на оплату праці в практичну діяльність підприємства.

Методика аналізу витрат на оплату праці передбачає їх системне вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 6.1).

Оцінка ступеня дотримання кошторису витрат на оплату праці персоналу і їх динаміки в цілому по підприємству, по структурних підрозділах і окремих групах і категоріях працівників передбачає визначення абсолютних і відносних змін за сумою і рівнем витрат на оплату праці, а також дослідження структурних змін складу витрат на оплату праці (основна й додаткова заробітна плата, інші заохочувальні й компенсаційні виплати).

Для об'єктивності результатів аналізу необхідно забезпечувати порівнянність даних. Так, якщо протягом звітного періоду спостерігалася зміна цін на сировину і матеріали, що були використані в процесі виробництва, або ставок і тарифів на оплату праці облікового і поза облікового персоналу, або і цін на сировину та матеріали і ставок і тарифів на оплату праці персоналу, то, оцінку дотримання кошторису і динаміки витрат на оплату праці слід проводити виходячи з порівняних умов і з діючих.

При визначенні суми і рівня витрат на оплату праці звітного періоду в порівняних умовах слід ураховувати існуючі в частині формування фонду основної заробітної плати форми оплати праці.

Так, якщо заробітна плата виплачується залежно від виробітки, то перерахунок суми і рівня витрат на оплату праці здійснюється з урахуванням індексу цін, а якщо заробітна плата виплачується за фіксованими ставками і окладами, то перерахунок суми і рівня витрат на оплату праці здійснюється з урахуванням індексу ставок і тарифів та індексу цін на сировину і матеріали.

Рисунок 6.1 – Структурно-логічна схема методики економічного аналізу витрат на оплату праці персоналу підприємства

В першому випадку сума витрат на оплату праці у порівняних умовах ($BOП_1^{зісm}$) визначається діленням фактичної суми витрат на оплату праці у діючих умовах на середній індекс цін за звітний період, а рівень витрат на оплату праці у порівняних умовах ($P_{BOП}^{зісm}$) – відповідно вираженням у відсотках співвідношенням суми витрат на оплату праці та фактичного обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) у порівняних умовах.

У другому випадку сума витрат на оплату праці у порівняних умовах ($BOП_1^{зісm}$) визначається діленням фактичної суми витрат на оплату праці у діючих умовах на середній індекс ставок і тарифів за звітний період, а рівень

витрат на оплату праці у порівняних умовах ($P_{ВОП1}^{зім}$) – відповідно вираженим у відсотках співвідношенням суми витрат на оплату праці у порівняних умовах та фактичного обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг). Якщо ж протягом звітного періоду спостерігалася не лише зміна ставок і тарифів на оплату праці персоналу, а й зміна цін на сировину та матеріали, то рівень витрат на оплату праці у порівняних умовах ($P_{ВОП1}^{зім}$) визначається вираженим у відсотках співвідношенням суми витрат на оплату праці та фактичного обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) у порівняних умовах.

В процесі оцінки ступеня дотримання кошторису витрат на оплату праці персоналу і їх динаміки дається також характеристика доцільності понесених підприємством витрат на оплату праці на підставі обчислення показника відносної економії або перевитрати суми ($E(П)_{ВОП}$) та рівня ($E(П)_{P_{ВОП}}$) витрат на оплату праці:

$$E(П)_{ВОП} = ВОП_1 - ВОП_0^{скB_1} \quad (6.28) \quad E(П)_{P_{ВОП}} = P_{ВОП1} - P_{ВОП0}^{скB_1} \quad (6.29)$$

де $ВОП_1$, $P_{ВОП1}$ – фактичні сума і рівень витрат на оплату праці (у діючих або порівняних умовах), грн. та % до об. відповідно;

$ВОП_0^{скB_1}$, $P_{ВОП0}^{скB_1}$ – базисна (планова або попереднього періоду) сума та рівень витрат на оплату праці, скореговані на фактичний обсяг випуску продукції (в діючих або порівняних умовах), грн. та % до об. відповідно.

Корегування базисної суми та рівня витрат на оплату праці проводиться виходячи з абсолютної або виходячи з відносної величини зміни обсягу виробничої діяльності підприємства з урахуванням ступеня залежності окремих складових витрат на оплату праці від обсягів виробничої діяльності підприємства (табл. 6.7).

Таблиця 6.7 – Залежність витрат на оплату праці від обсягу виробничої діяльності підприємства

Складові витрат	Залежність від обсягу виробничої діяльності	
	за сумою	за рівнем
Умовно–постійні (зарплата робітникам за тарифними ставками, заробітна плата службовцям за окладами, всі види доплат, оплата праці працюючих у житлово–комунальному господарстві, соціальній сфері та відповідна до них сума відпускних)	не залежать	залежать
Умовно–змінні (заробітна плата робітників за розцінками, премії робітникам та управлінському персоналу за виробничі результати та сума відпускних, що відповідає частині змінної заробітної плати)	залежать	не залежать

Отже, розрахунок відносної економії (перевитрати) витрат на оплату праці за їх сумою ($E(\Pi)_{\text{ВОП}}$) та рівнем ($E(\Pi)_{P_{\text{ВОП}}}$) доцільно здійснювати на підставі алгоритмів:

$$E(\Pi)_{\text{ВОП}} = \text{ВОП}_1 - \left(\frac{B_1 \times P_{\text{ВОП}_0^{\text{зм}}}}{100} + \text{ВОП}_0^{\text{носм}} \right), \quad (6.30)$$

або

$$E(\Pi)_{\text{ВОП}} = \text{ВОП}_1 - (\text{ВОП}_0^{\text{зм}} \times I_B + \text{ВОП}_0^{\text{носм}}), \quad (6.31)$$

$$E(\Pi)_{P_{\text{ВОП}}} = P_{\text{ВОП}_1} - \left(P_{\text{ВОП}_0^{\text{зм}}} + \frac{\text{ВОП}_0^{\text{носм}}}{B_1} \times 100 \right), \quad (6.32)$$

де ВОП_1 , $P_{\text{ВОП}_1}$ – фактичні сума і рівень витрат на оплату праці (у діючих або порівняних умовах), грн. та % до об. відповідно;

$\text{ВОП}_0^{\text{зм}}$, $\text{ВОП}_0^{\text{носм}}$ – базисна (планова або попереднього періоду) сума змінної та постійної частини витрат на оплату праці персоналу підприємства, грн.;

$P_{\text{ВОП}_0^{\text{зм}}}$ – базисний (плановий або попереднього періоду) рівень змінної частини витрат на оплату праці, % до об.;

B_1 – фактичний обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) (в діючих або порівняних умовах), тис. грн.;

I_B – індекс зміни обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) (в діючих або порівняних умовах), тис. грн.

На наступному етапі аналізу витрат на оплату праці проводять факторний аналіз в процесі якого виявляють чинники, які впливають на зміну суми і рівня витрат на оплату праці, і надають їх кількісну характеристику.

Комплекс чинників (факторів), що впливають на зміну суми й рівня витрат на оплату праці умовно можна розділити на дві групи:

- зовнішні – зміна цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на оплату праці, трудових норм і законодавства з оплати праці, тощо.;

- внутрішні – зміна обсягів і структури виробничої діяльності, чисельності, середньої заробітної плати й продуктивності праці персоналу, рівня витрат на оплату праці, тощо.

Вплив цих факторів можна визначити за допомогою традиційних прийомів вивчення факторного зв'язку й економіко–математичних методів.

Для визначення впливу об'єктивних факторів (за виключенням цін на сировину і матеріали, та ставок і тарифів на оплату праці персоналу підприємства) на зміну суми і рівня витрат на оплату праці персоналу

підприємства доцільно використовувати методи стохастичного факторного аналізу.

Вплив зміни цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на оплату праці персоналу на зміну суми ($\Delta BOП_{\text{цін,ст,мар}}$) і рівня ($\Delta P_{BOП \text{цін,ст,мар}}$) витрат на оплату праці визначається різницею між цими показниками у діючих і порівняних умовах:

$$\Delta BOП_{\text{цін,ст,мар}} = BOП_1 - BOП_1^{\text{зіст}}, \quad (6.33)$$

$$\Delta P_{BOП \text{цін,ст,мар}} = P_{BOП_1} - P_{BOП_1}^{\text{зіст}}, \quad (6.34)$$

де $BOП_1$, $BOП_1^{\text{зіст}}$ – фактична сума витрат на оплату праці персоналу підприємства відповідно у діючих і порівняних умовах, грн.;

$P_{BOП_1}$, $P_{BOП_1}^{\text{зіст}}$ – фактичний рівень витрат на оплату праці персоналу підприємства відповідно у діючих і порівняних умовах, % до об.

Вплив зміни внутрішніх чинників, зокрема середньооблікової чисельності працівників підприємства; середньої заробітної плати та продуктивності праці, що припадають на одного працівника підприємства; обсягу і структури продукції, що виробляється на підприємстві; тощо на зміну загальної суми та рівня витрат на оплату праці персоналу підприємства представляється можливим оцінити за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних моделей залежності суми ($BOП$) та рівня ($P_{BOП}$) витрат на оплату праці від чинників, що їх визначають:

$$BOП = Ч \times ЗП \quad (6.35) \quad P_{BOП} = \frac{Ч \times ЗП}{B} \times 100, \quad (6.39)$$

$$BOП = \frac{\sum (B \times d_i \times P_{BOП_i})}{B \times 100}, \quad (6.36) \quad P_{BOП} = \frac{\sum (d_i \times P_{BOП_i})}{100}, \quad (6.40)$$

$$BOП = \frac{B \times ЗП}{ПП}, \quad (6.37) \quad P_{BOП} = \frac{ЗП}{ПП} \times 100, \quad (6.41)$$

$$BOП = \frac{B \times P_{BOП}}{100}, \quad (6.38) \quad P_{BOП} = \frac{BOП}{B} \times 100, \quad (6.42)$$

де $Ч$ – середньооблікова чисельність працівників підприємства, чол.;
 $ЗП$ – середня заробітна плата одного працівника підприємства, грн.;
 B – обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.;
 $ПП$ – продуктивність праці одного працівника, грн.;

$P_{ВОП_i}$ – рівень витрат на оплату праці при виробництві i -го виду продукції, % до об.;

d_i – питома вага виробництва i -го виду продукції, %;

$ВОП$ – сума витрат на оплату праці персоналу підприємства, грн.;

$P_{ВОП}$ – рівень витрат на оплату праці персоналу підприємства, грн.

На наступному етапі аналізу витрат на оплату праці розглядаються причини зміни розміру середньої заробітної плати в цілому по підприємству і в розрізі структурних підрозділів, окремих груп і категорій працівників, і дається їх кількісна оцінка. При цьому доцільно використовувати інтегральний і індексний методи аналізу чинників і наступні факторні моделі залежності заробітної плати ($ЗП$):

$$ЗП = \frac{ВОП}{Ч} \quad (6.43)$$

$$ЗП = \frac{ПП \times P_{ВОП}}{100} \quad (6.44)$$

де $Ч$ – середньооблікова чисельність працівників підприємства, чол.;

$ПП$ – продуктивність праці одного працівника, грн.;

$ВОП$ – сума витрат на оплату праці персоналу підприємства, грн.;

$P_{ВОП}$ – рівень витрат на оплату праці персоналу підприємства, грн.

За допомогою індексного методу можна також оцінити динаміку темпових співвідношень продуктивності праці і середньої заробітної плати. В підприємствах промисловості економічно правильним вважається наступні співвідношення:

$$I_B > I_{ВОП} > I_{Ч}; \quad (6.45)$$

$$I_{ПП} > I_{ЗП} > I_{P_{ВОП}}; \quad (6.46)$$

Перше співвідношення (формула 2.67) показує, що зростання обсягів виробництва супроводжується зростанням продуктивності праці на одного працівника при одночасному збільшенні розміру середньої заробітної плати. Друге співвідношення (формула 2.68) свідчить про те, що зростання продуктивності праці при одночасному збільшенні розміру середньої заробітної плати зумовлює зниження рівня витрат по оплаті праці.

Для остаточної оцінки зміни заробітної плати слід порівняти темпи зростання середньої заробітної плати та продуктивності праці. При цьому слід враховувати, що для розширеного відтворення, отримання необхідного прибутку та рентабельності, необхідно, щоб темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання його оплати. Якщо цей принцип не дотримується, то відбуваються перевитрачання фонду заробітної плати, підвищення собівартості продукції та, відповідно, зменшення суми прибутку.

В обліково–аналітичній практиці ступінь відповідності темпів зростання середньої заробітної плати і продуктивності праці оцінюється на основі коефіцієнта випередження ($K_{ВИП}$):

$$K_{ВИП} = \frac{I_{ПП}}{I_{ЗП}}, \quad (6.47)$$

де $I_{ПП}$ – темп зростання середньорічної продуктивності праці, % або коеф.;

$I_{ЗП}$ – темп зростання середньорічної заробітної плати, % або коеф.

В рамках цього етапу дослідження розраховують суму економії (перевитрати) коштів на оплату праці у зв'язку зі зміною співвідношення між темпами зростання продуктивності праці і її оплати ($\pm E$):

$$\pm E = ВОП_1 \times \frac{I_{ЗП} - I_{ПП}}{I_{ЗП}}, \quad (6.48)$$

На заключному етапі аналізу оцінюють ефективність використання коштів на оплату праці. Для цього розраховують співвідношення обсягу виробництва, обсягу реалізації, прибутку від основної та витрат на оплату праці, вивчають динаміку цих показників, проводять порівняння з наявною інформацією по інших підприємствах та вивчають вплив факторів на зміну кожного з показників. На підставі результатів проведеного аналітичного дослідження розробляються рекомендації і приймаються відповідні управлінські рішення щодо економії коштів на оплату праці на перспективу.

Важливими умовами правильного і ефективного використання коштів на оплату праці є:

- контроль за ходом виконання плану;
- розробка плану організаційно–технічних заходів, спрямованих на механізацію трудомістких процесів;
- поліпшення умов праці персоналу підприємства;
- обґрунтоване нормування трудозатрат на виробництво продукції;
- підвищення рівня кваліфікації працівників підприємства, тощо.

Питання для самоконтролю

1. Трудові ресурси підприємства як об'єкт економічного аналізу
2. Методика аналізу трудових ресурсів підприємства.
3. Методика аналізу забезпеченості підприємства трудовими ресурсами: мета, задачі, джерела аналізу, система показників.
4. Система показників оцінки руху трудових ресурсів на підприємстві.

5. Оцінка рівня кваліфікації персоналу.
6. Методичні підходи до визначення надлишку (нестачі) трудових ресурсів підприємства.
7. Методика аналізу використання робочого часу: мета, послідовність та система показників.
8. Оцінка ступеня виконання плану і динаміки продуктивності праці, трудомісткості виробництва продукції і рентабельності праці робітників.
9. Факторний аналіз продуктивності праці і трудомісткості виробництва продукції.
10. Методика підрахунку резервів підвищення продуктивності і рентабельності праці, зниження рівня трудомісткості продукції.
11. Методика визначення економічної ефективності продуктивності праці.
12. Резерви зростання продуктивності праці.
13. Методика аналізу витрат на оплату праці: мета, задачі, джерелі інформації, система показників.
14. Методичні підходи до визначення економії (перевитрати) витрат на оплату праці персоналу.
15. Чинники, що впливають на зміну витрат на оплату праці, та методика кількісної оцінки сили їх впливу.
16. Чинники, що впливають на зміну середньої заробітної плати, та методика кількісної оцінки сили їх впливу.
17. Оцінка економічної ефективності виробництва продукції за рахунок кращого використання трудових ресурсів.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Продуктивність праці характеризує:
 - а) витрати робочого часу на виробництво певної споживчої вартості або на виконання конкретної технологічної операції;
 - б) результативність праці, здатність виробляти за одиницю робочого часу певний обсяг продукції;
 - в) обсяг реалізації за певний період часу;
 - г) кількісний бік використання робочої сили на підприємстві.

2. Відносний надлишок (нестача) робітників - це різниця між:
 - а) скоректованою та базисною їх чисельністю;
 - б) фактичною та базисною їх чисельністю;
 - в) фактичною та скоректованою їх чисельністю;
 - г) базисною та скоректованою їх чисельністю.

3. Скоректована чисельність працівників визначається додатком:

- а) базисної їх чисельності та індексу обсягу діяльності;
- б) фактичної їх чисельності та індексу обсягу діяльності;
- в) базисної їх чисельності та фактичного обсягу діяльності;
- г) базисної їх чисельності та базисного обсягу діяльності.

4. Коефіцієнт обороту з прийому характеризує:

- а) питому вагу прийнятих і звільнених у середньообліковій чисельності працівників;
- б) співвідношення прийнятих і звільнених працівників;
- в) питому вагу прийнятих працівників у середньообліковій чисельності працівників;
- г) питому вагу прийнятих працівників у кількості працівників для яких робота на підприємстві є основним постійним місцем роботи.

5. Коефіцієнт обороту зі звільнення характеризує:

- а) питому вагу працівників, звільнених у звітному періоді за власним бажанням і в зв'язку з порушенням трудової дисципліни в середньообліковій їхній чисельності;
- б) питому вагу звільнених з роботи за даний період у середньообліковій чисельності;
- в) питому вагу працівників, звільнених за порушення трудової дисципліни в середньообліковій чисельності працівників;
- г) співвідношення звільнених з роботи за даний період і кількості працівників для яких робота на підприємстві є основним постійним місцем роботи.

6. Коефіцієнт плинності кадрів характеризує:

- а) питому вагу кількості працівників звільнених за порушення трудової дисципліни, за власним бажанням і в результаті невідповідності кваліфікації в середньообліковій чисельності працівників;
- б) питому вагу працівників, звільнених у звітному періоді в зв'язку з порушенням трудової дисципліни в середньообліковій їхній чисельності;
- в) питому вагу працівників, звільнених за власним бажанням у середньообліковій їхній чисельності;
- г) питому вагу працівників, звільнених в результаті невідповідності кваліфікації в середньообліковій чисельності працівників.

7. Коефіцієнт сталості кадрів характеризує:

- а) питому вагу працівників, що працюють більше 10 років у середньообліковій чисельності;
- б) питому вагу працівників, що працюють на даному підприємстві більше року в середньообліковій чисельності працівників;
- в) питому вагу основних працівників у середньообліковій чисельності працівників;

г) співвідношення чисельності основних працівників підприємства і середньооблікової чисельності.

8. Для забезпечення ефективності діяльності підприємства темпи зростання продуктивності праці повинні:

- а) бути нижче темпів зростання оплати праці;
- б) випереджати темпи зростання оплати праці;
- в) відповідати темпам зростання оплати праці;
- г) випереджати темпи зростання обсягу реалізації продукції.

9. Зміна продуктивності праці за рахунок зростання цін визначається як різниця між фактичною продуктивністю праці в:

- а) діючих умовах і базисною продуктивністю праці;
- б) порівнянних умовах і базисною продуктивністю праці;
- в) діючих умовах і фактичною продуктивністю праці в порівнянних умовах;
- г) порівнянних умовах і фактичною продуктивністю праці в діючих умовах.

10. Як визначити вплив питомої ваги робітників промислово-виробничого персоналу на продуктивність праці всіх працівників:

- а) добутком відхилення між фактичною та базисною питомою вагою робітників промислово-виробничого персоналу на їх планову продуктивність праці;
- б) добутком відхилення між фактичною та базисною питомою вагою робітників промислово-виробничого персоналу на фактичний обсяг реалізації;
- в) добутком відхилення між фактичною та базисною питомою вагою робітників промислово-виробничого персоналу на годинну продуктивність праці;
- г) добутком відхилення між фактичною та базисною питомою вагою робітників промислово-виробничого персоналу на їх фактичну продуктивність праці.

11. Для кількісного виміру впливу впровадження нової техніки на продуктивність праці необхідно:

- а) помножити абсолютне відхилення з чисельності на базове значення заробітної плати;
- б) спочатку визначити її вплив на зміну чисельності працівників, а потім вже на продуктивність праці;
- в) спочатку визначити її вплив на зміну продуктивності праці окремого працівника, а потім вже на продуктивність праці в цілому;
- г) не можливо кількісно виміряти даний вплив.

12. Рівень витрат на оплату праці свідчить про те:

- а) скільки загальних витрат на оплату праці промислово-виробничого персоналу в сумі нарахованої заробітної платні;
- б) скільки грошових одиниць випуску і реалізації продукції приходить на 1 грошову одиницю витрат на оплату праці
- в) скільки грошових одиниць витрат на оплату праці приходить на 1 грошову одиницю випуску і реалізації продукції;
- г) скільки грошових одиниць витрат на оплату праці приходить на 1 грошову одиницю чистого прибутку.

13. Відносна сума економії (перевитрати) засобів на оплату праці визначається шляхом зіставлення:

- а) фактичної суми витрат з базисною, скоректованою на фактичний обсяг діяльності підприємства;
- б) фактичної суми витрат з базисною, розрахованою, виходячи з базисного обсягу товарообороту;
- в) базисної суми витрат на оплату праці, скоректованою на фактичний обсяг товарообороту, з базисною сумою витрат на оплату праці;
- г) базисної суми витрат на оплату праці, скоректованою на фактичний обсяг товарообороту, з фактичною сумою витрат на оплату праці.

14 Як обчислити вплив зміни чисельності працівників на абсолютну економію (перевитрату) витрат на оплату праці?

- а) різницею між базисними витратами на оплату праці та фактично нарахованою заробітною платню;
- б) добутком відхилення між фактичною та базисною чисельністю на базову середню заробітну платню;
- в) добутком відхилення між фактичною та базисною чисельністю на фактичну середню заробітну платню;
- г) добутком відхилення між фактичною та базисною чисельністю на базову продуктивність праці.

15. Вплив зміни структури випуску і реалізації продукції на зміну рівня витрат на оплату праці визначається методом:

а) ланцюгових підстановок;	б) відносних різниць;
в) відсоткових чисел;	г) питомої участі.

16. Якщо темп росту обсягу випуску продукції випереджає темп росту чисельності працівників, то продуктивність праці робітників підприємства:

а) збільшується;	б) зменшується;
в) залишається незмінним;	г) власний варіант відповіді.

17. Якщо підвищується рівень технічної озброєності праці робітників підприємства, то продуктивність праці одного працівника:

а) збільшується;	б) зменшується;
в) залишається незмінним;	г) власний варіант відповіді.

18. Якщо порівняно з планом зростає середня тривалість робочого дня, то фактично відпрацьований час:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) власний варіант відповіді.

19. Зростання кількості днів, відпрацьованих одним робітником призводить до:

- а) збільшення річної продуктивності праці робітників;
- б) зменшення продуктивності праці робітників;
- в) збільшення продуктивності праці працюючих на підприємстві;
- г) власний варіант відповіді.

20. Збільшення рівня витрат на оплату праці призводить до:

- а) зменшення розміру середньої заробітної плати;
- б) збільшення розміру середньої заробітної плати;
- в) збільшення продуктивності праці;
- г) власний варіант відповіді.

21. Фондоозброєність працівників відносно рівня базового періоду (124 тис. грн. у розрахунку на одного робітника) збільшилася на 20,0 тис. грн., фондівіддача базисного і звітного періодів складає відповідно 15 і 18 пунктів. Зміна продуктивності праці за рахунок зміни фондівіддачі складає:

- а) +2160 тис. грн.;
- б) + 2480 тис. грн.;
- в) + 432 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

22. Фактичні витрати на оплату праці працівників підприємства склали 550 тис. грн., при плановому їхньому рівні 15% до обороту. Обсяг реалізації продукції у звітному періоді згідно плану і фактично склав відповідно 3500 тис. грн. і 3800 тис. грн. Відносна економія (перевитрата) коштів на оплату праці робітників підприємства складе:

- а) -20 тис. грн.;
- б) +20 тис. грн.;
- в) + 25 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

23. У звітному періоді фактично порівняно з планом сума витрат на оплату праці збільшилася на 54% і склала 140 тис. грн., обсяг виробництва продукції збільшився на 12%, продуктивність праці зросла на 10 тис. грн. і склала 120 тис. грн. у розрахунку на одного робітника. За рахунок зміни розміру середньої заробітної плати сума витрат на оплату праці в цілому по підприємству:

- а) збільшилась на 46,6 тис. грн.;
- б) збільшилась на 2,4 тис. грн.;
- в) збільшилась на 49,1 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

24. У звітному періоді фактично порівняно з планом продуктивність праці зросла на 5 тис. грн. і склала 115 тис. грн. у розрахунку на одного робітника,

Таблиця 6.8 – Інформація щодо обсягу виробництва та наявність робочої сили на промисловому підприємстві ТОВ «Фієста» за останні два роки

№ з/п	Показник	Одиниці виміру	Минулий рік	Звітний рік
1.	Прийнято на підприємство	чол.	15	16
2.	Вибуло з підприємства, всього, у т. ч.:	чол.	26	30
2.1	- на навчання	чол.	5	6
2.2	- у збройні сили	чол.	6	4
2.3	- на пенсію та з інших причин, передбачених законом	чол.	2	3
2.4	- за власним бажанням	чол.	10	11
2.5	- за порушення трудової дисципліни	чол.	3	6
3.	Середньооблікова чисельність працівників, всього, у т. ч.	чол.	150	153
3.1	- адміністративно-управлінській персонал	чол.	22	25
3.2	- промислово-виробничий персонал	чол.	96	98
3.3	- допоміжний персонал	чол.	32	30
4.	Товарна продукція	тис. грн.	4530,0	4960,0

Завдання № 3. На підставі даних промислового підприємства ТОВ «Бренда», наведених в табл. 6.9, необхідно:

1. Визначити кількість відпрацьованих годин кожним робітником підприємства у звітному періоді і дослідити їх зміну.
2. Оцінити ступінь виконання плану використання робочого часу.
3. З'ясувати і кількісно виміряти причини скорочення фактично відпрацьованого робочого часу.
4. Обчислити обсяг недоданої продукції за рахунок втрат робочого часу з вини підприємства.
5. Зробити висновки.

Таблиця 6.9 – Інформація щодо часу роботи промислово-виробничого персоналу ТОВ «Бренда»

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Звітний рік	
			план	факт
1.	Середньорічна кількість робітників	чол.	40	43
2.	Відпрацьовано за рік одним працівником:			
2.1	- днів	дні	240	235
2.2	- годин	год.	?	?
3.	Середня тривалість робочого дня	годин	8,0	7,8
3	Товарна продукція	тис. грн.	4500,0	5000,0

Завдання № 4. На підставі даних завдання 3 і додаткової інформації необхідно:

1. Оцінити ступінь виконання плану продуктивності праці одного робітника (за рік та за годину);
2. Кількісно виміряти вплив чинників, пов'язаних з виробітком продукції за годину та відпрацьованим часом, на зміну показника річної продуктивності праці;
3. Зробити висновки.

Додаткова інформація: У звітному періоді порівняно з минулим ціни на продукцію (товари, роботи, послуги) зросли в середньому на 10,2%.

Завдання № 5. На підставі даних промислового підприємства ТОВ «Пролісок», наведених в табл. 6.10, про наявність трудових ресурсів та рівень оплати їх праці необхідно:

1. Визначити суму витрат на оплату праці і продуктивність праці робітників підприємства.
2. Оцінити ступінь виконання плану за всіма показниками.
3. Виміряти вплив на зміну суми фактичних витрат на оплату праці від планових таких чинників:
 - а) зміни обсягу товарної продукції;
 - б) зміни середньої заробітної плати 1-го робітника;
 - в) зміни продуктивності праці.
4. Визначити відносний надлишок (нестачу) робітників і економію (перевитрату) коштів на оплату їх праці.
5. Зробити висновки.

Таблиця 6.10 – Інформація щодо наявності трудових ресурсів ТОВ «Пролісок» та оплати їх праці

Показник	Одиниці виміру	За планом	Фактично
Товарна продукція	тис. грн.	1650	1820
Середньорічна чисельність робітників виробництва	чол.	40	38
Середньорічна заробітна плата 1-го робітника	тис. грн.	13,5	14,2

Завдання № 6. На підставі даних промислового підприємства ТОВ «Пересвіт», наведених в табл. 6.11, про трудові ресурси підприємства необхідно:

1. Визначити витратність утримання трудових ресурсів виробничого підприємства, продуктивність праці робітників виробництва і їх середньорічну заробітну плату.

2. Оцінити ступінь виконання плану за всіма показниками.

3. Виміряти вплив на зміну суми фактичних витрат на оплату праці від планових таких чинників:

а) зміни обсягу виробництва товарної продукції;

б) зміни середнього рівня витрат на оплату праці робітників підприємства.

4. Кількісно оцінити вплив на зміну середнього рівня витрат на оплату праці у звітному періоді порівняно з планом таких чинників:

а) зміни середньорічної заробітної плати одного робітника;

б) зміни продуктивності праці одного робітника виробництва.

5. Зробити висновки.

Таблиця 6.11 – Інформація щодо наявності трудових ресурсів, оплати їх праці та обсягу виробництва продукції ТОВ «Пересвіт»

Показник	Одиниці виміру	За планом	Фактично
Виробництво товарної продукції	тис. грн.	2560,0	2840,0
Середньорічна чисельність робітників виробництва	чол.	55	51
Витрати на оплату праці	тис. грн.	1255,0	1348,0

Завдання № 7. На підставі даних завдання 6 необхідно:

1. Визначити продуктивність праці робітників виробництва і їх середньорічну заробітну плату.

2. Обчислити середній рівень витрат на оплату праці робітників підприємства.

3. Оцінити ступінь виконання плану за всіма показниками.

4. Виміряти вплив на відхилення фактичного розміру середньорічної заробітної плати одного робітника підприємства від планового таких чинників:

а) зміни середньорічної чисельності робітників виробництва;

б) зміни загальної суми витрат на оплату праці робітників виробництва;

в) зміни продуктивності праці одного робітника виробництва;

г) зміни рівня витрат на оплату праці одного робітника виробництва.

5. Зробити висновки.

Зміст

- 7.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу основних засобів підприємства
- 7.2 Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами
- 7.3 Аналіз використання основних засобів підприємства
- 7.4 Факторний аналіз ефективності використання основних засобів підприємства

Рекомендована література: 11, 14, 15, 19, [70, с. 427–451], [35, с. 459–494], [42, с. 153–176], [56, с. 299–328], [62, с. 178–203], [68, с. 243–269], [65, с. 126–136].

7.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу основних засобів підприємства

Виробничо–господарська діяльність та фінансовий стан підприємства багато в чому залежать від забезпеченості основними засобами та від їх використання.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», *основні засоби* – це матеріальні активи, які утримуються підприємством з метою використання їх в процесі виробництва або поставки товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально–культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він продовжується більше року).

Для характеристики процесів створення і використання, відображення сучасного стану, основні засоби підприємств прийнято класифікувати за:

- функціональним призначенням (виробничі та невиробничі);
- приналежністю (власні та орендовані);
- джерелами фінансування (основні засоби, отримані безкоштовно, придбані за рахунок власних засобів, придбані за рахунок довгострокових кредитів і інших позикових засобів та основні засоби, внесені в статутний капітал підприємства);
- натурально–речовинним складом (будинки і споруди, передавальні пристрої, машини і устаткування, транспортні засоби, інструменти і інвентар, інші види);
- функціями, які вони виконують (активні та пасивні);
- ступенем використання в торгово–виробничому процесі (діючі; ті, що знаходяться в запасі і на консервації, та не діючі).

Метою аналізу основних засобів є виявлення, вивчення і мобілізація резервів поліпшення якісного складу основних засобів і підвищення ефективності їх використання.

Задачі економічного аналізу основних засобів:

- оцінка наявності основних засобів і відповідності їх виробничим потужностям підприємства (за загальним обсягом, складом і структурою в цілому по підприємству і в розрізі окремих структурних підрозділів);
- аналіз інтенсивності оновлення основних засобів підприємства (в цілому і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів);
- оцінка технічного стану основних засобів підприємства (в цілому і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів);
- аналіз технічної оснащеності праці працівників підприємства (в цілому і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів);
- аналіз ефективності використання основних засобів (в цілому і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів);
- вивчення і кількісна оцінка причин зміни наявності і ефективності використання об'єктів основних засобів (в цілому по підприємству і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів);
- виявлення потенційних можливостей і внутрішніх резервів раціонального розміщення і використання основних засобів підприємства (в цілому і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів);
- розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів в практичну діяльність підприємств;
- оцінка впливу використання засобів праці на обсяг випуску продукції і інші основні показники діяльності підприємств.

Основу інформації для проведення аналізу основних засобів становлять:

- нормативно–довідкові дані (паспорт підприємства; паспорт будівлі, план технічного розвитку підприємства, план економічного та соціального розвитку, тощо);
- облікові і звітні дані (дані первинного, поточного і підсумкового обліку, а саме: акт прийому–передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (ОЗ–1), акт прийому–передачі відремонтованих, реконструйованих і модернізованих об'єктів (ОЗ–2), акт на списання основних засобів (ОЗ–3), інвентарна картка обліку основних засобів (ОЗ–6), картка обліку руху основних засобів (ОЗ–8), інвентарний список основних засобів (по місцю їх знаходження, експлуатації) (ОЗ–9) і т.д., дані облікових реєстрів Журнал 4, відомість 4.1, дані рахунків бухгалтерського обліку: 10 "Основні засоби", 11 "Інші необоротні матеріальні активи", 13 "Знос (амортизація) необоротних активів", 13 "Капітальні інвестиції", фінансова звітність – Ф. № 1 "Баланс", ф. № 2 "Звіт про фінансові результати", ф. № 3 "Звіт про власний капітал", ф. № 4 "Звіт про рух грошових коштів", ф. № 3 "Примітки до річної фінансової звітності", статистична звітність –Ф. № 1–підприємництво "Звіт про основні показники діяльності підприємства, ф. № 1–П «Звіт підприємства (об'єднання) з продукції»; ф. 11–ОЗ "Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)");
- позаоблікові дані (дані проведених інвентаризацій, дані попередніх аудиторських перевірок, дані попередніх аналітичних досліджень, матеріали дослідження ринкових цін відновлення основних засобів (прайс–листи з продажу аналогічних об'єктів, вартість будівельно–монтажних робіт і матеріалів) і т.п.).

Методика аналізу основних засобів підприємства передбачає їх системне вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 7.1).

Рисунок 7.1 – Структурно-логічна схема методики економічного аналізу основних засобів підприємства

В процесі аналізу основних засобів необхідно враховувати ряд принципових положень, які визначаються єством і особливостями функціонування цих активів:

- збереження функціональної корисності протягом декількох років;
- не співпадіння моменту фізичної заміни (оновлення) з моментом вартісного заміщення основних засобів;
- диференційований підхід до оцінки ефективності використання основних засобів.

Аналіз основних засобів підприємства проводиться як правило в динаміці, а якщо є планові дані, то в порівнянні з нормативом за двома напрямками:

- аналіз забезпеченості підприємства основними засобами;
- аналіз використання основних засобів підприємства.

В рамках другого напрямку аналізу здійснюється оцінка:

- рівня використання обладнання та виробничої потужності підприємства;
- ступеня раціональності та результативності використання основних засобів.

7.2 Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами

Метою аналізу забезпеченості підприємства основними засобами є оцінка відповідності матеріально-технічної бази поставленим виробничим задачам підприємства.

Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами проводиться як в цілому по підприємству, так і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів. В процесі аналізу вивчається:

- наявність і достатність основних засобів для виробничих потреб підприємства (за складом та структурою);
- інтенсивність оновлення основних засобів;
- технічний стан основних засобів;
- рівень оснащення праці працівників основними засобами;
- ступінь впливу змін, які відбулися в складі і структурі основних засобів, на показники обсягів діяльності.

Початковим етапом аналізу забезпеченості підприємства основними засобами є оцінка їх наявності, яка передбачає дослідження динаміки їх обсягу, складу, структури і відповідності обсягам виробничої діяльності. При цьому використовуються наступні оціночні показники:

- вартість основних засобів (первинна і залишкова як на початок, так і на кінець звітного періоду, середня за період);
- структура основних засобів;
- площа підприємства (загальна, виробнича, складська);
- склад і структура підрозділів підприємства.

Аналіз наявності основних засобів за загальним обсягом, складом і структурою здійснюється, як правило, в динаміці із застосуванням методів вертикального і горизонтального аналізу, і припускає зіставлення даних на кінець і початок звітної періоду.

Горизонтальний аналіз дозволяє визначити зміни складу основних засобів за звітний період, а вертикальний – структурні зміни у складі основних засобів. Показниками, які характеризують структуру основних засобів, є частки кожної групи основних засобів в загальній їх вартості. Зміна питомої ваги окремих видів і груп основних засобів характеризує структурні зміни складу основних засобів підприємства. Оцінка змін здійснюється за первинною вартістю основних засобів.

При проведенні горизонтального і вертикального аналізу за ряд періодів (років) заздалегідь необхідно визначити середньорічну вартість основних засобів за кожний звітний період і за кожним видом основних засобів (використовуючи формулу середньої простої або середньої хронологічної).

В процесі аналізу наявності основних засобів за загальним обсягом, складом і структурою розраховуються наступні аналітичні показники:

- абсолютний приріст (зниження) основних засобів (в цілому і в розрізі складу і структури);
- темп зростання (зниження) основних засобів (в цілому і в розрізі складових частин);
- темп приросту (зниження) основних засобів (в цілому і в розрізі складових частин).

Якщо протягом звітної періоду відбулася переоцінка вартості основних засобів, то вивченню динаміки (в рамках звітної періоду і за ряд років) повинна передувати процедура перерахунку основних засобів в порівняний вигляд. Для цього проводиться корегування вартості переоцінених основних засобів з урахуванням індексу зниження їх ціни або дооцінки, і визначається вартість основних засобів в порівняних умовах.

Для визначення вартості основних засобів підприємства в порівняних умовах (на кінець звітної періоду і в середньому за період) використовуються наступні алгоритми:

$$OZ_{Kn}^{зiсm} = \frac{OZ_{Kn}}{I_{ПЕР,n}} \quad (7.1)$$

$$\overline{OZ}_1^{зiсm} = \frac{\overline{OZ}_1}{I_{ПЕР}} \quad (7.2)$$

де OZ_{Kn} , $OZ_{Kn}^{зiсm}$ – вартість основних засобів підприємства на кінець n -го періоду в діючих і порівняних умовах, грн.;

\overline{OZ}_1 , $\overline{OZ}_1^{зiсm}$ – середня за звітний період вартість основних засобів підприємства в діючих і порівняних умовах, грн.;

$I_{ПЕР,n}$ – середній індекс переоцінки основних засобів на протязі n -го періоду, коеф.;

$I_{ПЕР}$ – середній індекс переоцінки основних засобів відносно попереднього періоду, коеф.

При вивченні змін, що відбулися в складі і структурі основних засобів в порівняних умовах розраховуються ті ж оціночні і аналітичні показники, що і при аналізі основних засобів в діючих умовах.

На наступному етапі аналізу забезпеченості підприємства основними засобами вивчається інтенсивність їх оновлення в розрізі надходження, вибуття, введення в експлуатацію і ліквідації основних засобів.

Для характеристики інтенсивності оновлення основних засобів підприємства використовуються абсолютні і відносні показники руху основних засобів.

Абсолютними показниками руху основних засобів є вартість основних засобів, які поступили і вибули протягом звітного періоду. Вони знаходять відображення в балансах основних засобів по первинній і залишковій вартості. Баланс основних - це взаємозалежний набір показників для обліку, аналізу і оцінки процесу відновлення основних засобів. За первинною вартістю він має наступний вигляд:

$$OZ_{П} + OZ_{Н} = OZ_{В} + OZ_{К} \quad (7.3)$$

де $OZ_{П}$, $OZ_{К}$ - основні засоби по первинній вартості відповідно на початок і кінець звітного періоду, тис. грн;

$OZ_{Н}$ - вартість основних засобів, що надійшли, за первинною оцінкою, тис. грн;

$OZ_{В}$ - вартість вибулих основних засобів за первинною оцінкою, грн.

Відносними показниками руху основних засобів є:

- коефіцієнт надходження (введення) основних засобів ($K_{Н}$);
- коефіцієнт вибуття основних засобів ($K_{ВИБ}$);
- коефіцієнт приросту основних засобів ($K_{ПР}$);
- коефіцієнт ліквідації основних засобів ($K_{Л}$);
- коефіцієнт заміни устаткування ($K_{ЗАМ}$);
- коефіцієнт оновлення основних засобів ($K_{ОН}$);
- швидкість оновлення основних засобів ($Ш_{ОН}$) (табл. 7.1).

Відносні показники руху основних засобів розраховуються як в цілому по підприємству, так і за окремими структурними підрозділами і видами основних засобів, і представляються в коефіцієнтах або у відсотках.

Аналіз інтенсивності оновлення основних засобів здійснюється, як правило, в динаміці шляхом порівняння фактичних даних абсолютних і відносних показників руху основних засобів з даними попереднього періоду в діючих і порівняних умовах (у разі переоцінки об'єктів основних засобів) на протязі аналізованого періоду.

Таблиця 7.1 – Відносні показники, які обчислюють під час аналізу інтенсивності оновлення основних засобів

№ з/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1.	коефіцієнт надходження (введення) основних засобів (K_H)	$K_H = \frac{O3_H}{O3_K}$	$O3_{\Pi}$ - первинна вартість основних засобів на початок звітної періоду, тис. грн;	Характеризує інтенсивність надходження основних засобів і показує частину основних засобів, що надійшли, в загальній їх сумі на кінець звітної періоду.
2.	коефіцієнт оновлення основних засобів (K_{OH})	$K_{OH} = \frac{O3_{HH}}{O3_K}$	$O3_K$ - первинна вартість основних засобів на кінець звітної періоду, тис. грн;	Характеризує частку нових основних засобів, що надійшли і введені в експлуатацію, в загальній їх сумі на кінець звітної періоду,
3.	швидкість оновлення основних засобів ($Ш_{OH}$)	$Ш_{OH} = \frac{1}{K_{OH}} = \frac{O3_K}{O3_{HH}}$	$O3_H$ - вартість основних засобів, що надійшли у звітному періоді, за первинною оцінкою, тис. грн;	Характеризує інтенсивність повного оновлення всіх основних засобів
4.	коефіцієнт вибуття основних засобів ($K_{ВИБ}$)	$K_{ВИБ} = \frac{O3_B}{O3_{\Pi}}$	$O3_{HH}$ - вартість нових основних засобів, що надійшли і введені в експлуатацію, грн.	Відображає ступінь інтенсивності вибуття основних засобів і характеризує частину основних засобів, які вибули за період в загальній їх сумі
3.	коефіцієнт приросту основних засобів ($K_{ПР}$)	$K_{ПР} = \frac{(O3_K - O3_{\Pi})}{O3_{\Pi}}$	$O3_B$ - вартість основних засобів, які вибули протягом звітної періоду за первинною оцінкою, грн.	Відображає темп зміни (відносне збільшення (зниження)) вартості основних засобів за аналізований період в результаті їх надходження і вибуття
6.	коефіцієнт ліквідації основних засобів (K_L)	$K_L = \frac{O3_L}{O3_{\Pi}}$	$O3_L$ - вартість ліквідованих основних засобів за первинною оцінкою, тис. грн	Характеризує частку ліквідованих основних засобів в загальній їх сумі на початок періоду
7.	коефіцієнт заміни устаткування ($K_{ЗАМ}$)	$K_{ЗАМ} = \frac{O3_B}{O3_H}$		Характеризує частку вибулих основних засобів в загальній вартості основних засобів, що надійшли на підприємство

На наступному етапі аналізу забезпеченості підприємств основними засобами здійснюється оцінка технічного стану об'єктів основних засобів і досліджується його зміна в динаміці як в цілому по підприємству, так і за окремими структурними підрозділами і видами основних засобів.

Оцінка технічного стану основних засобів підприємства проводиться на підставі показників:

- коефіцієнт зносу основних засобів ($K_{ЗН}$);
- коефіцієнт придатності основних засобів ($K_{ПРИД}$) (табл. 7.2).

Таблиця 7.2 – Відносні показники, які характеризують технічний стан основних засобів підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
➤ коефіцієнт зносу основних засобів ($K_{ЗН}$)	$K_{ЗН} = \frac{З}{ОЗ},$	$З$ - сума зносу основних засобів, нарахована за відповідний період, тис. грн;	Характеризує ступінь зношеності основних засобів, показує частину витрат на їх формування, яка відшкодована в процесі їх використання
➤ коефіцієнт придатності основних засобів ($K_{ПРИД}$)	$K_{ПРИД} = \frac{ОЗ'}{ОЗ};$ або $K_{ПРИД} = 1 - K_{ЗН}.$	$ОЗ$ - первинна вартість основних засобів, тис.грн. $ОЗ'$ - залишкова вартість основних засобів, грн.	Характеризує питому вагу невідшкодованої величини витрат на формування основних засобів, а також можливість їх подальшого використання.
➤ термін експлуатації об'єктів основних засобів ($T_{ЕК}$)	$T_{ЕК} = \frac{\sum_{i=1}^n T_i \times K_i}{\sum K_i}$	T_i – середньоарифметичне значення відповідного інтервалу в роках, років; K_i - кількість устаткування відповідної вікової групи, од.	Характеризує середній період, протягом якого експлуатується обладнання на підприємстві

Крім того, в процесі аналізу руху та технічного стану основних засобів перевіряється виконання плану впровадження нової техніки, введення в дію нових об'єктів, ремонту основних засобів. Визначається частка прогресивного обладнання в загальній його кількості і за кожною групою окремо, а також частка автоматизованого обладнання.

Важливим показником технічного стану основних засобів є також віковий склад обладнання.

Аналіз вікового складу машин і устаткування повинен проводитися за окремими їх видами з використанням вартісних, натуральних і відносних показників. Відносним показником, зокрема, може бути питома вага кожної вікової групи в загальній кількості (або в загальній вартості) машин і устаткування.

Машини і устаткування за термінами їх служби можна об'єднати в наступні групи: до 3 років; 3 – 10; 10 – 13; 13 – 20 і понад 20 років.

В процесі аналізу вікового складу обладнання доцільно визначати середній термін експлуатації, як всього устаткування, так і окремих його видів (за формулою середньої арифметичної зваженої, де в якості ваг виступає кількість обладнання того чи іншого виду, яке використовується на даному підприємстві протягом певного періоду часу). Аналіз цього показника в динаміці дає можливість зробити висновок про працездатність основних засобів і необхідність їх заміни. Як правило, оптимальним віком для обладнання є 7 років, оптимальні строки експлуатації інших видів засобів залежать від їх особливостей.

В процесі аналізу технічного стану основних засобів досліджують також своєчасність та якість ремонтних робіт, що здійснюються з метою поліпшення роботи обладнання. Щоб проаналізувати виконання плану ремонту за конкретними видами обладнання, застосовують дані відділів головного механіка та головного енергетика. Особливу увагу звертають на строки виконання ремонтних робіт та їхню якість.

Групування за технічною придатністю застосовують для характеристики стану робочих машин і обладнання, інструментів, пристосувань. При цьому виділяють такі групи: придатне обладнання, обладнання, яке потребує капітального ремонту, непридатне обладнання, котре потрібно списати.

На наступному етапі аналізу досліджують рівень оснащеності праці робітників підприємства основними засобами.

Для узагальнюючої оцінки рівня забезпеченості праці працівників підприємства основними засобами використовують показники фондоозброєності і технічної озброєності праці (табл. 7.3).

Завершується аналіз забезпеченості підприємства основними засобами встановленням і кількісною оцінкою причин зміни абсолютних і відносних показників наявності, руху і стану об'єктів основних засобів, а також виявлення можливостей їх поліпшення і розробкою заходів щодо практичного впровадження останніх.

Таблиця 7.3 – Відносні показники, які характеризують рівень оснащення праці працівників підприємства основними засобами

Показник	Алгоритм розрахунку і умовні позначення	Характеристика
➤ фондоозброєність праці (ΦO)	$\Phi O = \frac{\overline{OЗ}}{\overline{Ч}}$, де $\overline{OЗ}$ - середня первинна вартість основних засобів, тис. грн; $\overline{Ч}$ - середньооблікова чисельність працюючих на даному підприємстві, чол.	Характеризує рівень технічної оснащення праці працівників підприємства, і показує вартість основних засобів, що припадає на одного працівника підприємства
➤ технічна фондоозброєність праці (ΦO_{TECHH})	$\Phi O_{TECHH} = \frac{\overline{OЗ^{акт}}}{\overline{Ч_{ПВП}}}$, де $\overline{OЗ^{акт}}$ - середня первинна вартість активної частини основних засобів за період, грн.; $\overline{Ч_{ПВП}}$ - середньооблікова чисельність робітників промислово-виробничого персоналу, чол.	Свідчить про рівень технічної оснащення праці робітників промислово-виробничого персоналу підприємства, і показує активну частину основних засобів, яка припадає на одного працівника промислово-виробничого персоналу

7.3 Аналіз використання основних засобів підприємства

Аналіз використання основних засобів підприємства проводиться, як правило, в динаміці за двома напрямками:

- аналіз рівня використання обладнання та виробничої потужності підприємства;
- аналіз ефективності використання основних засобів.

Метою аналізу використання обладнання та виробничої потужності підприємства є пошук потенційних можливостей поліпшення продуктивності роботи машин і обладнання в часі та потужності.

Аналіз використання виробничого обладнання в часі здійснюється поетапно:

- оцінка рівня забезпеченості підприємства обладнанням;
- оцінка екстенсивного навантаження обладнання;
- вивчення затрат часу на простої обладнання з технічних, технологічних і організаційних причин (в цілому по підприємству та за окремими видами обладнання), та розробка заходів щодо їх скорочення;
- оцінка інтенсивного навантаження обладнання;
- визначення впливу поліпшення використання обладнання в часі на обсяг випуску продукції.

Оцінка рівня забезпеченості підприємства обладнанням передбачає аналіз динаміки складу і структури машин і обладнання у розрізі наявного, установленого, резервного та простійного обладнання. Така оцінка дозволяє визначити рівень фактичного застосування обладнання в робочому процесі, і здійснюється на підставі розрахунку коефіцієнтів забезпеченості підприємства обладнанням (табл. 7.4).

В процесі аналізу порівнюють кількість діючого й наявного обладнання та фактично діючого і встановленого обладнання за планом і звітом. Такі порівняння дозволяють визначити рівень виконання плану здачі обладнання в експлуатацію, та визначити частку працюючого обладнання у загальній кількості, встановленого на підприємстві.

Поглиблюється аналіз обчисленням коефіцієнту установавання обладнання ($K_{обл}^{уст}$), та з'ясуванням причин, що заважають установаванню обладнання, або сприяють введенню його в дію або продажу, якщо воно є непотрібним. Ту частину обладнання, яка перебуває в резерві, також перевіряють, після чого або вводять придатні його види в експлуатацію або ліквідують.

Після цього шукають резерви збільшення обсягу випуску продукції за рахунок ліпшого використання наявної кількості обладнання. При цьому потенціальний резерв збільшення виробництва продукції за рахунок збільшення кількості діючого обладнання – це різниця між кількістю наявного та встановленого обладнання, помножена на базовий середньорічний виробіток продукції на одиницю обладнання.

Оцінка екстенсивного використання обладнання здійснюється на підставі показників кількості обладнання, структури парку машин і обладнання, відпрацьованого обладнанням часу та коефіцієнту змінності устаткування як в цілому по підприємству, так і за окремими структурними підрозділами.

Дослідження рівня екстенсивного використання обладнання за кількістю відпрацьованого часу нерозривно пов'язано з розглядом балансу часу роботи обладнання. Елементами цього балансу є: календарний, режимний, поза режимний, плановий і фактичний фонди робочого часу обладнання (табл. 7.4).

Таблиця 7.4 – Відносні показники, які характеризують рівень використання обладнання та виробничої потужності підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1	2	3	4
1. Рівень забезпеченості підприємства обладнанням			
➤ коефіцієнт використання наявного обладнання ($K_{ня.обл}^{вик}$)	$K_{ня.обл}^{вик} = \frac{K_{обл}^{діюч}}{K_{обл}^{наявн}}$	$K_{обл}^{діюч}$ - кількість діючого обладнання, од.;	Показує скільки діючого обладнання припадає на одиницю наявного на підприємстві обладнання
➤ коефіцієнт використання встановленого ($K_{вс.обл}^{вик}$)	$K_{вс.обл}^{вик} = \frac{K_{обл}^{діюч}}{K_{обл}^{встан}}$	$K_{обл}^{наявн}$ - кількість наявного обладнання, од.;	Показує скільки діючого обладнання припадає на одиницю встановленого на підприємстві обладнання
➤ коефіцієнт устанавлення обладнання ($K_{обл}^{уст}$)	$K_{обл}^{уст} = \frac{K_{обл}^{встан}}{K_{обл}^{наявн}}$	$K_{обл}^{встан}$ - кількість встановленого обладнання, од.;	Показує скільки встановленого обладнання припадає на одиницю наявного на підприємстві обладнання
2. Рівень екстенсивного навантаження обладнання			
➤ календарний фонд часу роботи обладнання ($\Phi\mathcal{C}^K$)	$\Phi\mathcal{P}^K = K_{обл}^{встан} \times D \times 24$	D - кількість календарних днів в досліджуваному періоді, дн.;	Свідчить про максимально можливий час роботи обладнання
➤ режимний фонд часу роботи обладнання ($\Phi\mathcal{C}^P$)	$\Phi\mathcal{P}^P = K_{обл}^{встан} \times D^{роб} \times K_{зм} \times T_{зм}$	$D^{роб}$ - кількість робочих днів в досліджуваному періоді, дн.;	Характеризує час роботи обладнання згідно діючого на підприємстві режиму роботи
		$K_{зм}$ - кількість змін роботи обладнання, од.;	
		$T_{зм}$ - середня тривалість однієї зміни, год.	

1	2	3	4
➤ позарежимний фонд часу ($\Phi\mathcal{C}^{PP}$)	$\Phi R^{PP} = B + CB + H_{3M} + \Pi$	B, CB, H_{3M}, Π - час роботи обладнання, що припадає на вихідні, святкові дні, не виробничі зміни та обідні перерви, маш.-год.	Показує час роботи обладнання, що припадає на вихідні, святкові дні, не виробничі зміни та обідні перерви
➤ плановий фонд часу роботи обладнання ($\Phi\mathcal{C}^{PL}$)	$\Phi R^{PL} = \Phi\mathcal{C}^P - R_{PL} - M - B_{PL}$	Маш.-год.	Показує режимний час роботи обладнання за мінусом планових ремонтів, часу модернізації обладнання та запланованих втрат робочого часу
➤ фактичний фонд часу роботи обладнання ($\Phi\mathcal{C}^{\Phi}$)	$\Phi R^{\Phi} = \Phi\mathcal{C} + \mathcal{C}\Pi + \mathcal{C}\mathcal{D}$	$\Phi\mathcal{C}$ - фактично відпрацьований час, маш.-год.;	Свідчить про фактично відпрацьований час роботи обладнання
➤ можливий фонд часу роботи обладнання ($\Phi\mathcal{C}^M$)	$\Phi\mathcal{C}^M = \Phi\mathcal{C}^{PL} + R_{PL} + M + B_{PL} + \Phi R^{PP}$	$\mathcal{C}\Pi$ - підготовчо-корисний для роботи обладнання час, маш.-год.; $\mathcal{C}\mathcal{D}$ - допоміжний час роботи обладнання, маш.-год. R_{PL}, M, B_{PL} - час роботи обладнання, що припадає на планові ремонти, модернізацію обладнання, планові втрати робочого часу, маш.-год.	Показує максимально можливий час роботи обладнання

1	2	3	4
➤ коефіцієнт використання календарного фонду часу ($K_{\Phi\mathcal{C}^K}^{вик}$)	$K_{\Phi\mathcal{C}^K}^{вик} = \frac{\Phi\mathcal{C}^\Phi}{\Phi\mathcal{C}^K}$	$\Phi\mathcal{C}^\Phi$ - фактичний фонд часу роботи обладнання, маш.-год.;	Характеризує ступінь раціональності використання календарного фонду часу роботи обладнання
➤ коефіцієнт використання режимного фонду часу ($K_{\Phi\mathcal{C}^P}^{вик}$)	$K_{\Phi\mathcal{C}^P}^{вик} = \frac{\Phi\mathcal{C}^\Phi}{\Phi\mathcal{C}^P}$	$\Phi\mathcal{C}^K$ - календарний фонд часу роботи обладнання, маш.-год.;	Характеризує ступінь раціональності використання режимного фонду часу роботи обладнання
➤ коефіцієнт використання планового фонду часу ($K_{\Phi\mathcal{C}^{ПЛ}}^{вик}$)	$K_{\Phi\mathcal{C}^{ПЛ}}^{вик} = \frac{\Phi\mathcal{C}^\Phi}{\Phi\mathcal{C}^{ПЛ}}$	$\Phi\mathcal{C}^P$ - режимний фонд часу роботи обладнання	Характеризує ступінь раціональності використання планового фонду часу роботи обладнання
➤ коефіцієнт співвідношення календарного і режимного фондів часу роботи обладнання ($K_{K/P}$)	$K_{K/P} = \frac{\Phi\mathcal{C}^K}{\Phi\mathcal{C}^P}$	$\Phi\mathcal{C}^{ПЛ}$ - плановий фонд часу роботи обладнання, маш.-год.;	Показує скільки годин календарного фонду часу роботи обладнання припадає на одну годину режимного фонду
➤ коефіцієнт співвідношення можливого і режимного фондів часу роботи обладнання ($K_{M/P}$)	$K_{M/P} = \frac{\Phi\mathcal{C}^M}{\Phi\mathcal{C}^P}$	$\Phi\mathcal{C}^M$ - можливий фонд часу роботи обладнання, маш.-год.;	Показує скільки годин можливого фонду часу роботи обладнання припадає на одну годину режимного фонду
➤ коефіцієнт співвідношення фактичного і планового фондів часу роботи обладнання ($K_{\Phi/ПЛ}$)	$K_{\Phi/ПЛ} = \frac{\Phi\mathcal{C}^\Phi}{\Phi\mathcal{C}^{ПЛ}}$	$\Phi\mathcal{C}^M$ - можливий фонд часу роботи обладнання, маш.-год.;	Показує скільки годин фактичного фонду часу роботи обладнання припадає на одну годину планового фонду

1	2	3	4
➤ питома вага простоїв у календарному фонді часу роботи обладнання (d_{PP})	$d_{PP} = \frac{\varphi^{PP}}{\Phi \varphi^K}$	φ^{PP} - час, що припадає на простої обладнання, маш.-год.	Показує частку простоїв у загальній кількості годин календарного фонду часу роботи обладнання
➤ коефіцієнт змінності роботи обладнання (K_{3M})	$K_{3M} = \frac{\sum MZ_i^{уст}}{\sum MD_i^{уст}}$ або $K_{3M} = \frac{\sum M\Gamma_i^{уст}}{\sum T_{3M} \times D_i}$	$MZ_i^{уст}$ - загальна кількість відпрацьованих машино-змін; $MD_i^{уст}$ - загальна кількість відпрацьованих обладнанням машино-днів; $M\Gamma_i^{уст}$ - кількість відпрацьованих за період аналізу одиницею обладнання годин; T_{3M} - тривалість однієї зміни, год.; D_i - кількість діб роботи обладнання за досліджуваний період, дні.	Показує скільки у середньому змін працює кожна одиниця обладнання щодня.

1	2	3	4
➤ коефіцієнт екстенсивного використання обладнання ($K_{вик}^{ек}$)	$K_{вик}^{ек} = \frac{\sum \Gamma_{1i}}{\sum \Gamma_{Ni}}$	Γ_{1i} – фактичне кількість годин роботи i-го виду устаткування в день, маш.-год.; Γ_{Ni} – нормативна тривалість роботи i-го виду устаткування (з урахуванням графіка роботи підприємства і тривалості планово-запобіжних ремонтів), маш.-год.	Характеризує ступінь екстенсивного використання машин та устаткування, які є у розпорядженні підприємства і використовуються у виробничому процесі
3. Рівень інтенсивного навантаження обладнання			
➤ коефіцієнта інтенсивного використання обладнання ($K_{вик}^{ін}$)	$K_{вик}^{ін} = \frac{\sum \Pi_{1i}}{\sum \Pi_{Ni}}$	Π_{1i} – фактична продуктивність роботи i-го виду устаткування, нат. од. за маш.-год.; Π_{Ni} – нормативна продуктивність роботи i-го виду устаткування, нат. од. за маш.-год.	Характеризує ступінь інтенсивного використання машин та устаткування, які є у розпорядженні підприємства і використовуються ним у виробничому процесі
➤ коефіцієнт інтегрального навантаження обладнання ($K_{нав}^{інт}$)	$K_{нав}^{інт} = K_{вик}^{ек} \times K_{вик}^{ін}$	Π_{Ni} – нормативна продуктивність роботи i-го виду устаткування, нат. од. за маш.-год.	Дає загальну характеристику рівня використання обладнання, яке є у розпорядженні підприємства і використовуються у виробничому процесі

Відхилення фактичного календарного фонду часу від планового щодо всього основного технологічного обладнання або щодо окремих його груп показує зміну кількості одиниць обладнання, а відхилення річного фактичного фонду часу роботи обладнання від планового є наслідком зміни витрат часу на технічні й технологічні зупинки і наявності простоїв з організаційно–технічних причин.

Рівень використання обладнання за часом характеризується системою коефіцієнтів екстенсивного завантаження обладнання:

- коефіцієнт використання календарного фонду часу роботи обладнання ($K_{\Phi K}^{вик}$);
- коефіцієнт використання режимного фонду часу роботи обладнання ($K_{\Phi P}^{вик}$);
- коефіцієнт використання планового фонду часу роботи обладнання ($K_{\Phi ПЛ}^{вик}$);
- коефіцієнт співвідношення календарного і режимного фондів часу роботи обладнання ($K_{K/P}$);
- коефіцієнт співвідношення можливого і режимного фондів часу роботи обладнання ($K_{M/P}$);
- коефіцієнт співвідношення фактичного і планового фондів часу роботи обладнання ($K_{\Phi/ПЛ}$);
- питома вага простоїв у календарному фонді часу роботи обладнання ($d_{ПР}$) (табл. 7.4).

Розгляд коефіцієнтів екстенсивного завантаження обладнання в цілому по підприємству і за групами обладнання в динаміці за кілька звітних періодів дає можливість встановити тенденцію підвищення (зниження) рівня екстенсивного використання обладнання в часі.

Для з'ясування того, скільки змін у середньому щодня працює кожна одиниця обладнання доцільно розраховувати коефіцієнт змінності обладнання. Він обчислюється за робочу добу, місяць, квартал або рік щодо дільниці, цеху, підприємства, як відношення загальної кількості відпрацьованих машино–змін до кількості машино–днів, відпрацьованих обладнанням, або як відношення кількості відпрацьованих за період аналізу одиницею обладнання годин до тривалості однієї зміни, помноженої на кількість діб роботи за той самий період. Коефіцієнт змінності обладнання показує середню кількість змін роботи кожної одиниці обладнання щодня.

Використання обладнання за потужністю аналізується на основі зіставлення фактичних показників кількості годин роботи обладнання і виробництва продукції за одну верстато–годину з плановими, а також з показниками минулих періодів і однотипних підприємств за групами однорідного обладнання.

Узагальнюючим показником, який характеризує рівень екстенсивного використання обладнання за потужністю, є коефіцієнт екстенсивного

використання обладнання ($K_{вук}^{ек}$) (табл. 7.4). Він характеризує ступінь екстенсивного використання машин та устаткування, які є у розпорядженні підприємства і використовуються у виробничому процесі.

Оцінка рівня інтенсивного навантаження обладнання здійснюється на підставі як натуральних й умовно–натуральних показників виробітку продукції з одиниці обладнання або виробничої площі, прийнятих в тій чи іншій галузі, так і показників виробництва продукції на одну машино–годину. Іншими словами інтенсивність використання обладнання підприємства вимірюється кількістю виробленої продукції на одиницю обладнання за одиницю часу.

Ступінь інтенсивного використання машин та устаткування, які є у розпорядженні підприємства і використовуються ним у виробничому процесі визначається на підставі коефіцієнта інтенсивного використання обладнання ($K_{вук}^{ин}$) (табл. 7.4).

На використання обладнання за потужністю впливають: технічний стан, якість інструменту і технічного оснащення, якість сировини та матеріалів, кваліфікація кадрів, складність технології, зміна номенклатури продукції, рівень організації виробничого процесу, робочих місць, управління та ін.

Загальну характеристику використання обладнання за часом та потужністю дає коефіцієнт інтегрального навантаження ($K_{нає}^{инт}$), який визначається як добуток коефіцієнтів екстенсивного ($K_{вук}^{ек}$) та інтенсивного ($K_{вук}^{ин}$) використання основних засобів (табл. 7.4).

У процесі аналізу вивчається динаміка вищенаведених показників, з'ясовуються причини їх змін, та оцінюється вплив на зміну обсягу виробництва продукції.

Оцінка впливу зміни кількості, екстенсивності та інтенсивності використання обладнання на зміну обсягів виробництва продукції для груп однорідного обладнання здійснюється на підставі методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступної моделі:

$$B_i = K_i \times D_i \times K_{зм_i} \times T_i \times BГ_i \quad (7.4)$$

де B_i – випуск продукції на i -му обладнанні, грн.;

K_i – кількість i -го обладнання, од.;

D_i – кількість відпрацьованих днів одиницею обладнання, дні.;

$K_{зм_i}$ – коефіцієнт змінності роботи обладнання, коеф.;

T_i – середня тривалість зміни, год.;

$BГ_i$ – виробіток продукції за одну машино–годину на i -му обладнанні, грн.

Завершується аналіз підрахунком резервів збільшення виробництва продукції на даному підприємстві за рахунок покращення рівня використання обладнання та виробничої потужності підприємства.

Наступним напрямом аналізу використання основних засобів є оцінка ефективності їх використання.

Метою аналізу ефективності використання основних засобів є пошук внутрішніх резервів підвищення рівня раціональності та результативності функціонування основних засобів, окупності витрат на утримання матеріально-технічної бази і розробка заходів щодо їх практичної реалізації.

Задачі аналізу ефективності використання основних засобів:

- оцінка ступеня виконання плану і динаміки показників ефективності використання основних засобів;
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни показників раціональності та результативності використання основних засобів підприємства в звітному періоді порівняно з базисним (плановим або попереднім);
- оцінка економічної ефективності зростання раціональності використання основних засобів;
- виявлення резервів зростання показників ефективності використання основних засобів і розробка заходів щодо їх практичного впровадження на підприємстві.

Ефективність використання основних засобів підприємства оцінюється на підставі узагальнюючих і часткових показників раціональності і результативності їх застосування.

Узагальнюючими показниками раціональності використання основних засобів є фондівіддача і фондомісткість, результативності – рентабельність основних засобів, а загального рівня ефективності – інтегральний показник використання основних засобів.

Частковими показниками ефективності використання основних засобів є раціональність і результативність використання устаткування – фондівіддача, фондомісткість, рентабельність активної частини основних засобів відповідно, а також показники, що характеризують рівень використання виробничої і складської площі підприємства, використання обладнання та виробничої потужності підприємства, тощо.

Алгоритми розрахунку узагальнюючих та часткових показників ефективності використання основних засобів підприємства наведені у табл. 7.5. там же надана детальна характеристика всіх показників.

Між узагальнюючими і частковими показниками фондівіддачі і рентабельності основних засобів існує тісний взаємозв'язок. Із зростанням фондівіддачі збільшується рентабельність і зростає величина прибутку від операційної діяльності підприємства, і навпаки – зменшення фондівіддачі обумовлює зниження рентабельності основних засобів, що приймають участь у виробничому процесі, та розміру прибутку від операційної діяльності.

Використання основних засобів і устаткування підприємства вважається ефективним, якщо темп зростання прибутку від операційної діяльності підприємства ($T_p^{П^{on}}$) випереджає темп зростання обсягу виробництва продукції (T_p^B), а той у свою чергу вищий за темп зростання основних засобів (T_p^{O3}):

Таблиця 7.5 - Показники ефективності використання основних засобів підприємств промисловості

№ з/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Економічна характеристика
1	2	3	4	5
1. Узагальнюючі показники ефективності використання основних засобів				
1.1	Фондовіддача основних засобів (ΦB)	$\Phi B = \frac{B}{OЗ}$	B – обсяг виробництва продукції, грн.;	Обсяг виробництва продукції, що припадає на одиницю вартості основних засобів. Обчислюється в коефіцієнтах або гривнях.
1.2	Фондомісткість основних засобів (ΦM)	$\Phi M = \frac{OЗ}{B} \text{ або } \Phi M = \frac{1}{\Phi B}$	$OЗ$ - середня вартість основних засобів підприємства за період, грн.	Обсяг основних засобів, що припадає на одиницю виробництва продукції у вартісному вимірі (коэф. або грн.).
1.3	Рентабельність основних засобів ($P_{OЗ}$)	$P_{OЗ} = \frac{\Pi^{OP}}{OЗ}$	ΦB – фондовіддача основних засобів, грн. Π^{OP} – прибуток від операційної діяльності до оподаткування, грн.	Обсяг прибутку від операційної діяльності, що припадає на одиницю вартості основних засобів (коэф. або %)
1.4	Інтегральний показник ефективності використання основних засобів ($\int_{OЗ}$)	$\int_{OЗ} = \sqrt{\Phi B \times P_{OЗ}}$	$P_{OЗ}$ - рентабельність основних засобів, коэф.	Дає комплексну характеристику рівня раціональності і результативності використання основних засобів

1	2	3	4	3
2. Часткові показники ефективності використання основних засобів				
2.1	Фондовіддача активної частини основних засобів ($\Phi B^{акт}$)	$\Phi B^{акт} = \frac{B}{OЗ^{акт}}$	$OЗ^{акт}$ - середня вартість активної частини основних засобів за період, грн.;	Обсяг виробництва продукції, що припадає на одиницю вартості активної частини основних засобів підприємства
2.2	Фондомісткість активної частини основних засобів ($\Phi M^{акт}$)	$\Phi M^{акт} = \frac{OЗ^{акт}}{B}$ або $\Phi M^{акт} = 1/\Phi B^{акт}$	B – обсяг виробництва продукції, грн.;	Величина активної частини основних засобів, що припадає на одну вартісну одиницю виробництва продукції. Показує скільки в середньому використовується основних засобів для виробництва продукції вартістю 1 грн.
2.3	Рентабельність активної частини основних засобів ($P_{OЗ^{акт}}$)	$P_{OЗ^{акт}} = \frac{\Pi^{оп}}{OЗ^{акт}}$	$\Pi^{оп}$ – прибуток від операційної діяльності підприємства, грн.;	Величина прибутку від операційної діяльності, що припадає на одиницю вартості активної частини основних засобів (коэф. або %)
2.4	Інтегральний показник ефективності використання активної частини основних засобів ($\int_{OЗ^{акт}}$)	$\int_{OЗ^{акт}} = \sqrt{\Phi B^{акт} \times P_{OЗ^{акт}}}$	$P_{OЗ^{акт}}$ - рентабельність активної частини основних засобів, коэф.	Дає комплексну характеристику рівня раціональності і результативності використання активної частини основних засобів

$$T_p^{Пon} > T_p^B > T_p^{OЗ} > 100 \quad (7.5)$$

відображає рентабельність операційної діяльності відображає фондівіддачу основних засобів
 відображає ефективність використання основних засобів

Аналіз рівня ефективності використання основних засобів підприємства передбачає обчислення узагальнюючих і часткових показників раціональності, результативності та інтегрального показника використання основних засобів, з'ясування зміни цих показників у динаміці, а також оцінку дотримання темпових співвідношень основних економічних показників діяльності підприємства та основних засобів в діючих і порівняних умовах (у випадку, коли протягом звітного періоду спостерігалася зміна цін на продукцію і товари, чи відбувалася переоцінка об'єктів основних засобів). Такі дослідження здійснюються як в цілому по підприємству, так і в розрізі окремих структурних підрозділів і видів основних засобів.

Якщо в динаміці спостерігається зростання показників раціональності та результативності використання основних засобів, то це свідчить про підвищення рівня ефективності використання основних засобів, і навпаки. В останньому випадку слід з'ясувати причини зміни показників ефективності використання основних засобів, і забезпечити їх кількісне вимірювання задля виявлення потенційних можливостей покращення рівня раціональності та результативності використання основних засобів підприємства на перспективу.

7.4 Факторний аналіз ефективності використання основних засобів підприємства

Факторний аналіз ефективності використання основних засобів підприємства передбачає кількісну оцінку причин зміни показників фондівіддачі і рентабельності основних засобів в цілому, і їх активної частини зокрема.

На величину і динаміку фондівіддачі підприємств виробничої сфери впливають різні чинники, залежні і не залежні від діяльності підприємства. До них відносяться:

- 1) обсяг, віковий і технічний склад основних засобів;
- 2) питома вага активної частини основних засобів;
- 3) ступінь використання устаткування;
- 4) наявність не встановленого і зайвого устаткування;
- 5) введення в дію основних засобів, що не дають приросту виробництва продукції;

- 6) режим роботи устаткування;
- 7) своєчасність і повнота використання виробничих потужностей, які вводяться знову в експлуатацію;
- 8) співвідношення зростання продуктивності праці і зростання її фондоозброєності;
- 9) асортимент продукції, що реалізуються підприємством, і ступінь трудомісткості цього процесу;
- 10) зміна відпускних цін на продукцію і засоби праці;
- 11) підвищення рівня кваліфікації і освітнього цензу працівників;
- 12) поліпшення житлово–комунальних умов і ін.

Об'єктивним (зовнішнім) чинником, що впливає на зміну фондovіддачі (як в цілому по підприємству, так і по активній частині основних засобів) в умовах інфляційної економіки, є зміна цін на продукцію і об'єкти основних засобів. Його вплив на фондovіддачу основних засобів підприємства визначають різницею між фактичними її значеннями в діючих і порівняних умовах:

$$\Delta \Phi B_{\text{цін}} = \Phi B_1 - \Phi B_1^{\text{зісм}} \quad (7.6)$$

де $\Delta \Phi B_{\text{цін}}$ – зміна фондovіддачі за рахунок зміни цін на продукцію і засоби праці, коеф.;

$\Phi B_1, \Phi B_1^{\text{зісм}}$ – фондovіддача основних засобів підприємства у діючих і порівняних умовах, відповідно, коеф.

Вплив суб'єктивних (внутрішніх) чинників, зокрема обсягу виробництва продукції, середньорічної вартості основних засобів, структури основних засобів, фондovіддачі активної частини основних засобів, продуктивності праці персоналу, фондоозброєності та технічної озброєності праці працівників підприємства, на зміну фондovіддачі по підприємству в цілому представляється можливим оцінити за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних моделей залежності фондovіддачі від чинників, що її визначають:

$$\Phi B = \frac{B}{OЗ}, \quad (7.7)$$

$$\Phi B = d_{OЗ^{\text{акт}}} \times \Phi B^{\text{акт}}, \quad (7.9)$$

$$\Phi B = \frac{ПП}{\Phi O}, \quad (7.8)$$

$$\Phi B = \frac{d_{OЗ^{\text{акт}}}}{\Phi O_{\text{ТЕХН}}} \times ПП_P, \quad (7.10)$$

де ΦB – фондovіддача основних засобів підприємства, коеф.;

$OЗ$ середньорічна вартість основних засобів підприємства, грн.;

B – обсяг виробництва продукції на підприємстві, грн.

$d_{OЗакт}$ – питома вага активної частини основних засобів в загальній їх сумі на підприємстві (структура основних засобів підприємства), коеф.;
 $\Phi B^{акт}$ – фондovіддача активної частини основних засобів підприємства, коеф.;
 $ПП$ – продуктивність праці працівників підприємства, грн./чол.;
 ΦO – фондоозброєність праці працівників підприємства, коеф.;
 ΦO_{TECH} – технічна озброєність праці робітників промислово–виробничого персоналу підприємства, коеф.;
 $ПП_p$ – продуктивність праці робітників промислово–виробничого персоналу підприємства, грн./чол.;

Слід зазначити, що фондovіддачу необхідно розглядати не тільки, як самостійний показник, який залежить від багатьох чинників, але і як чинник інтенсивного зростання обсягу виробництва продукції. Цю залежність описує наступна факторна модель:

$$B = \overline{OЗ} \times \Phi B \quad (7.11)$$

де B – загальний обсяг випуску продукції підприємства, грн.;
 $\overline{OЗ}$ – середня вартість основних засобів підприємства, грн.;
 ΦB – фондovіддача основних засобів підприємства, коеф.

Зміна обсягу виробництва продукції за рахунок зміни середньої вартості основних засобів ($\Delta B_{(\overline{OЗ})}$) і рівня фондovіддачі ($\Delta B_{(\Phi B)}$) може бути розрахований методом абсолютних різниць:

$$\Delta B_{(\overline{OЗ})} = \Delta \overline{OЗ} \times \Phi B_0, \quad (7.12) \quad ; \Delta B_{(\Phi B)} = \Delta \Phi B \times \overline{OЗ}_1. \quad (7.13)$$

Виходячи з даної моделі загальне відхилення з виробництва продукції можна розрахувати таким чином:

$$\Delta B = B_1 - B_0 = \Delta B_{(\overline{OЗ})} + \Delta B_{(\Phi B)}. \quad (7.14)$$

Перевищення приросту обсягу виробництва продукції за рахунок фондovіддачі над частиною приросту за рахунок збільшення середньої вартості основних засобів можливо за умови випередження темпів зростання виробництва продукції над темпом зростання вартості основних засобів, що за інших рівних умов (незмінності показників використання інших видів ресурсів) приводить до збільшення рентабельності капіталу і продажу.

Збільшення основних засобів повинне забезпечувати не тільки зростання обсягу виробництва продукції, але і скорочення витрат живої і уречевленої

праці, а також збільшення прибутку на одиницю вартості реалізованих товарів. Показником, що враховує цей результат функціонування основних засобів, є рівень їх рентабельності. Його величина залежить від зміни наявності основних засобів, структури основних засобів, розміру отриманого за підсумками операційної діяльності підприємства прибутку, рівня раціональності використання основних засобів підприємства та їх активної частини, рентабельності операційної діяльності підприємства.

Розмір впливу означених чинників можна визначити за допомогою прийомів детермінованого факторного аналізу, що застосовуються до наступних моделей рентабельності основних засобів, які приймають участь в процесі операційної діяльності підприємства:

$$P_{OЗ} = \frac{П^{OP}}{OЗ}, \quad (7.15) \quad P_{OЗ} = \Phi B \times P_n, \quad (7.16)$$

$$P_{OЗ} = d_{OЗ^{акт}} \times \Phi B^{акт} \times P_n \quad (7.17)$$

де $П^{OP}$ – прибуток від операційної діяльності підприємства, грн.;

$OЗ$ – середньорічна вартість основних засобів підприємства, грн.;

ΦB – фондovіддача основних засобів, які використовуються в процесі операційної діяльності підприємства, коеф.;

P_n – рентабельність операційної діяльності підприємства, коеф.;

$d_{OЗ^{акт}}$ – питома вага активної частини основних засобів в загальній їх сумі на підприємстві (структура основних засобів підприємства), коеф.;

$\Phi B^{акт}$ – фондovіддача активної частини основних засобів підприємства, коеф.

Завершальним етапом аналізу ефективності використання основних засобів є розробка заходів щодо реалізації виявлених резервів. Особливу увагу надають прогнозним розрахункам зростання виробництва продукції за рахунок поліпшення режиму роботи підприємств, підвищення ефективності використання матеріально–технічної бази підприємства, які можна буде використати в майбутньому періоді.

Збільшення випуску продукції і фондovіддачі можливе за рахунок запровадження таких заходів:

- уведення в дію невстановленого обладнання або реалізація зайвого устаткування;
- зменшення цілоденних простоїв обладнання;
- підвищення коефіцієнта змінності через ліпшу організацію виробництва;
- скорочення внутрішньо змінних простоїв і збільшення середньої тривалості зміни;
- підвищення середньогодинного виробітку обладнання за рахунок його модернізації, інтенсивнішого використання і т. ін.

Питання для самоконтролю

1. Основні засоби підприємства як об'єкт аналізу: види, оцінка, класифікація.
2. Мета, завдання й системи інформаційного і організаційного забезпечення, напрямки економічного аналізу основних засобів.
3. Методика аналізу забезпеченості підприємства основними засобами: послідовність аналізу, система показників складу, інтенсивності оновлення, технічного стану і забезпеченості труда працівників основними засобами (устаткуванням, виробничими площами та іншими основними засобами).
4. Методика аналізу ефективності й інтенсивності використання основних засобів підприємства: послідовність аналізу, система показників, їх взаємозв'язок і кількісна оцінка змін.
5. Методика аналізу ефективності використання основних засобів підприємства.
6. Методи вияву резервів підвищення рівня ефективності використання основних засобів.
7. Аналіз ефективності використання й освоєння виробничих потужностей і технологічного устаткування, їх впливу на обсяги виробництва продукції.
8. Оцінка причин недовикористання виробничих потужностей і обладнання.
9. Методика визначення розрахунку резервів збільшення випуску продукції за рахунок поліпшення використання основних засобів.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Основні засоби, відповідно до П(С)БУ № 7 «Основні засоби» це:
 - а) матеріальні активи, які утримуються підприємством з метою використання їх в процесі виробництва або поставки товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він триваліший за рік);
 - б) засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй наявній споживчій формі, а їхня вартість переноситься

конкретною працею на вартість продукції, що виробляється, частинами в міру спрацювання;

в) пристрої і обладнання з усіма пристосуваннями і приладдям до них; конструктивно відокремлені предмети, призначені для виконання певних самостійних функцій;

г) а і б .

2. У ході горизонтального аналізу основних засобів проводиться:

а) зіставлення даних на кінець і початок звітної періоду за всіма видами основних засобів;

б) порівняння середньої вартості основних засобів за звітний період з запланованими даними;

в) порівняння середньої вартості основних засобів за звітний період з даними за низку попередніх років;

г) розрахунок і оцінка структури і структурних змін у складі основних засобів.

3. Вертикальний аналіз основних засобів являє собою:

а) розрахунок показників фондоддачі та фондомісткості;

б) розрахунок і оцінку структури і структурних змін у складі основних засобів;

в) зіставлення даних на кінець і початок звітної періоду за всіма видами основних засобів;

г) порівняння середньої вартості основних засобів за звітний період з запланованими даними.

4. Коефіцієнт надходження основних засобів характеризує:

а) інтенсивність оновлення основних засобів;

б) інтенсивність надходження основних засобів;

в) середній період часу повного відновлення всіх основних засобів;

г) частку нових основних засобів в загальній їх сумі.

5. Коефіцієнт вибуття основних засобів характеризує:

а) ступінь інтенсивності вибуття основних засобів;

б) середній період часу повного відновлення всіх основних засобів;

в) питому вагу вибутих основних засобів в загальній їх сумі на кінець періоду;

г) відносне зниження вартості основних засобів або їх окремих груп за рахунок вибуття.

6. Коефіцієнт відновлення основних засобів характеризує:

а) ступінь інтенсивності надходження основних засобів;

б) питому вагу нових основних засобів в загальній їх сумі на кінець періоду;

в) питому вагу нових основних засобів в загальній їх сумі на початок періоду;

г) відносне збільшення вартості основних засобів або їх окремих груп за рахунок надходження.

7. Відносну зміну вартості основних засобів або їх окремих груп за рахунок надходження та вибуття основних засобів протягом періоду дослідження характеризує:

а) коефіцієнт приросту основних засобів;

б) співвідношення вартості основних засобів на кінець і початок періоду;

в) швидкість оновлення основних засобів;

г) коефіцієнт заміни основних засобів.

8. Коефіцієнт введення основних засобів в експлуатацію характеризує:

а) питому вагу введених основних засобів в загальній їх сумі на початок періоду;

б) питому вагу нових, введених в експлуатацію основних засобів в загальній їх сумі на кінець періоду;

в) питому вагу введених основних засобів в загальній їх сумі на кінець періоду;

г) питому вагу невідшкодованої величини витрат на формування основних засобів, а також можливість їх подальшого використання.

9. Коефіцієнт ліквідації основних засобів характеризує інтенсивність ліквідації основних засобів і показує:

а) частку ліквідованих основних засобів у загальній їх сумі на початок періоду;

б) частку ліквідованих основних засобів у загальній їх сумі на кінець періоду;

в) частку ліквідованих основних засобів у загальній сумі їх вибуття;

г) частку вибулих основних засобів у загальній їх сумі.

10. Коефіцієнт зносу основних засобів показує:

а) питому вагу зносу основних засобів в залишковій вартості основних засобів;

б) питому вагу витрат на формування основних засобів, що була відшкодована в процесі їх використання;

в) питому вагу невідшкодованої величини витрат на формування основних засобів, а також можливість їх подальшого використання;

г) ступінь зносу основних засобів.

11. Коефіцієнт придатності основних засобів показує:

а) питому вагу невідшкодованої величини витрат на формування основних засобів та можливість подальшого використання основних засобів;

б) можливість подальшого використання основних засобів;

- в) співвідношення первісної вартості основних засобів і зносу;
- г) частину витрат на формування основних засобів, що відшкодована в процесі їхнього використання.

12. Показник фондоозброєності характеризує:

- а) наявність основних засобів на кінець періоду у розрахунку на одного робітника;
- б) наявність основних засобів (в оцінці за їх середньою вартістю) у розрахунку на одного робітника спискового складу;
- в) наявність основних засобів (в оцінці за їх середньою вартістю) у розрахунку на одного середньооблікового робітника;
- г) забезпеченість підприємства основними засобами.

13. Узагальнюючими показниками ефективності використання основних засобів є:

- а) фондівддача, фондомісткість та рентабельність основних засобів;
- б) фондівддача, коефіцієнт надходження і вибуття основних засобів;
- в) показники фондоозброєності праці та технічної озброєності праці;
- г) інтегральний показник ефективності та фондівддача.

14. Фондівддача – це відношення:

- а) середньої вартості основних засобів до продуктивності праці працівників;
- б) обсягу продукції до середньої вартості основних засобів у первісній або переоціненій оцінці.
- в) середньої вартості основних засобів до чисельності працівників;
- г) середньої вартості основних засобів у первісній або переоціненій оцінці до чистого товарообороту.

15. Величина фондомісткості показує:

- а) обсяг продукції, який отримано з кожної грошової одиниці, вкладеної в основні засоби;
- б) обсяг основних засобів, що припадає на одну грошову одиницю випущеної продукції;
- в) обсяг продукції, що припадає на одного працівника;
- г) приріст або зниження вартості основних засобів на одну гривню товарообороту.

16. Якщо прибуток від реалізації продукції збільшується більш швидкими темпами ніж середньорічна вартість основних засобів, то рентабельність основних засобів:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) не змінюється;
- г) пропорційно збільшується.

17. Рівень технічної озброєності праці робітників виробництва за умови випередження темпів росту чисельності робітників порівняно з темпами росту середньорічної вартості активної частини основних засобів:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) не змінюється;
- г) пропорційно зменшується.

18. Якщо середньорічна вартість основних засобів збільшується однаковими темпами порівняно з чисельністю робітників підприємства, то фондоозброєність:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) не змінюється;
- г) пропорційно збільшується.

19. Збільшення продуктивності праці робітників підприємства призводить до:

- а) збільшення фондівіддачі;
- б) збільшення технічної озброєності праці;
- в) збільшення фондівіддачі активної частини основних засобів;
- г) збільшення середньої заробітної плати.

20. Зростання питомої ваги активної частини основних виробничих засобів обумовлює:

- а) зростання наявності основних засобів підприємства;
- б) збільшення фондівіддачі активної частини основних засобів;
- в) збільшення фондівіддачі основних засобів;
- г) зростання рівня рентабельності основних засобів.

21. Задля підвищення рівня ефективності використання основних засобів темп росту фондоозброєності праці повинен:

- а) випереджати темп росту продуктивності праці;
- б) бути менше, ніж темп росту продуктивності праці;
- в) зростати зворотно пропорційно продуктивності праці;
- г) бути менше, ніж темп росту чистого товарообороту.

22. Якщо вартість основних засобів за первісною їх оцінкою складає на початок і кінець періоду відповідно 1800 тис. грн. та 1900 тис. грн., а сума зносу на початок і кінець періоду відповідно – 350 тис.грн. та 390 тис.грн., то коефіцієнт придатності основних засобів на кінець періоду порівняно з його початком:

- а) збільшується на 1,09;
- б) зменшується на 1,09;
- в) зменшується на 11,4;
- г) збільшується на 2,06%.

23. Середня вартість основних засобів фактично складала 3400 тис. грн., а за планом була 3300 тис.грн., у тому числі активної частини відповідно 2500 та 2550 тис. грн. Обсяг випуску продукції у звітному періоді за планом – 11800

Таблиця 7.6 – Інформація про наявність основних засобів ТОВ “Аргус”
(тис.грн.)

Група основних засобів	Наявність на початок року	Прибуло за рік	Вибуло за рік	Наявність на кінець року
1. Промислово-виробничі засоби	1520	270	180	?
2. Невиробничі основні засоби	2600	400	100	?
3. Разом основних засобів	?	?	280	?
4. Активна частина основних засобів	990	205	130	?

Додаткова інформація:

1. Обсяг виробництва продукції за період склав 4580,0 тис. грн.
2. У звітному періоді ціни на продукцію підприємства зросли в середньому на 10%.
3. На кінець періоду було здійснено переоцінку основних засобів у відповідності до справжньої ринкової їх вартості. В середньому балансова вартість основних засобів підприємства нижча за ринкову на 8%.

Завдання № 2. На підставі даних ТОВ «Арія», наведених в табл. 7.7, необхідно:

1. Обчислити структуру основних засобів (питому вагу активної частини основних засобів).
2. Визначити рівень ефективності використання основних засобів та їх активної частини.
3. Обчислити продуктивність та озброєність праці робітників підприємства.
4. Визначити рентабельність операційної діяльності підприємства та рентабельність основних засобів.
5. Дослідити динаміку показників господарювання підприємства.
6. Кількісно оцінити причини зміни фондівіддачі основних засобів за рахунок зміни:
 - а) питомої ваги та фондівіддачі активної частини основних засобів;
 - б) продуктивності та озброєності праці робітників підприємства.
7. З'ясувати і кількісно виміряти причини зміни рентабельності основних засобів за рахунок зміни:
 - а) фондівіддачі основних засобів та рентабельності операційної діяльності;
 - б) структури основних засобів, фондівіддачі активної їх частини та рентабельності операційної діяльності підприємства.
8. Зробити висновки.

Таблиця 7.7 – Інформація про основні показники господарювання та наявність основних засобів ТОВ “Арія”.

№ з/п	Показники	Од. виміру	Минулий рік	Звітний рік
1	Обсяг виробництва продукції	тис. грн	1250,0	1455,0
2	Прибуток від операційної діяльності	тис. грн.	350,0	480,
3	Середньорічна чисельність робітників підприємства	чол.	125	128
4	Середньорічна вартість основних засобів всього, у т.ч.	тис. грн.	680,0	720,0
4.1	Активної частини основних засобів	тис. грн.	480,0	540,

Завдання № 2. На підставі даних ТОВ «Константа», наведених в табл. 7.8, необхідно:

1. Обчислити недостатні в таблиці показники.
2. Розрахувати коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного та інтегрального використання обладнання.
3. Виявити вплив зміни кількості діючого обладнання, тривалості (часу) роботи одиниці обладнання та його продуктивності на обсяг продукції.
4. Зробити висновки.

Таблиця 7.8 – Інформація про обсяг виробництва продукції та роботу обладнання ТОВ «Константа»

Показник	Одиниця виміру	План	Факт
Обсяг продукції	грн.	585200	611320
Середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	1045	899
Середньорічна кількість діючого обладнання	одиниць	950	900
Фонд часу роботи діючого обладнання	тис. машино-годин	?	?
Тривалість (час) роботи одиниці обладнання	машино-годин	3100	2900
Середньогодинний виробіток одиниці обладнання	грн.	?	?

Зміст

- 8.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу матеріальних ресурсів підприємства
- 8.2 Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами
- 8.3 Аналіз формування матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг.)
- 8.4 Оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Рекомендована література: 11, 16, 17, 19, 25, [70, с. 404–427], [35, с. 494–518], [42, с. 189–212], [56, с. 334–352], [62, с. 206–226], [68, с. 224–241], [65, с. 136–151].

8.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення матеріальних ресурсів підприємства

Обов'язковою умовою стійкого виробничого процесу є своєчасне і цілковите забезпечення його необхідними матеріальними ресурсами.

Відповідно до положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 9 «Запаси», п. 6 *матеріальними ресурсами* є запаси предметів праці, які включають сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріали, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва та адміністративних потреб і наявність яких є необхідною умовою ритмічної роботи підприємства.

Матеріальні ресурси до моменту їх використання у виробничому процесі статичні, і мають форму виробничих запасів. Вони характеризують наявні сировину, матеріали, комплектуючі та т. ін. на складах (у вигляді залишків матеріальних ресурсів), призначені для використання в процесі основної діяльності. Зрозуміло, що для забезпечення безперебійності процесу виробництва запаси матеріальних ресурсів треба постійно поповнювати. Нині підприємство самостійно визначає доцільність створення різних виробничих запасів і, оцінюючи структуру попиту і пропозиції щодо окремих груп матеріалів у поточному періоді, придбання матеріальних ресурсів. Джерелами надходження матеріальних ресурсів можуть бути товарно–сировинні біржі, інші підприємства, а також власне виробництво та використання відходів.

Використані в рамках виробничої програми підприємства складські запаси сировини і матеріалів (залишки матеріальних ресурсів) свідчать про затрати матеріальних ресурсів на виробництво продукції (товарів, робіт, послуг), і у грошовому вимірі відображають витрати сировини і матеріалів на виробництво (прямі матеріальні витрати), що входять до складу виробничої собівартості продукції (товарів, робіт, послуг).

Мета аналізу матеріальних ресурсів в підприємствах промисловості – виявлення потенційних можливостей раціонального їх формування і підвищення ефективності використання.

Задачі аналізу матеріальних ресурсів:

- оцінка ступеня виконання плану забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами (за загальним обсягом, складом, структурою, нормативом, асортиментом);
- аналіз динаміки забезпеченості матеріальними ресурсами підприємства (за загальним обсягом, складом, структурою, нормативом, асортиментом);
- оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства (за загальним обсягом, складом, асортиментом);
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни наявності і ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства (за загальним обсягом, складом, асортиментом);
- аналіз формування матеріального забезпечення обсягу виробництва (за загальним обсягом, складом, структурою, асортиментом, кількістю і якістю, джерелами надходження, окремими постачальниками);
- виявлення потенційних можливостей і внутрішніх резервів раціонального розміщення і використання матеріальних ресурсів підприємства;
- розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів в практичну діяльність підприємств.

Основу інформаційного забезпечення аналізу матеріальних ресурсів складають:

– нормативно–довідкові дані (правові документи; технічна й технологічна документація; затверджені норми запасів сировини і матеріалів, тощо (на рівні підприємства), затверджені норми витрачання сировини і матеріалів на виробництво одиниці продукції (на рівні держави), середньогрупові норми витрати сировини і потреби в запасах, тощо);

– облікові і звітні дані (дані первинного обліку – акти приймання матеріалів, картки складського обліку матеріалів, відомості обліку матеріалів на складі, матеріальні звіти, рахунки–фактури, товарно–транспортні накладні, акти закупівлі запасів, акти та відомості про брак, тощо; дані поточного облік – облікові реєстри (Журнал 5 (5А), Відомість 5.1) та інформація за рахунками 20 «Виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 23 «Виробництва», 24 «Брак у виробництві», 25 «Напівфабрикати», 26 «Готова продукція», 28 «Товари», 02 «Активи на відповідальному зберіганні»; фінансова звітність – Ф. № 1 "Баланс", ф. № 2 "Звіт про фінансові результати", ф. № 5 "Примітки до річної фінансової звітності"; статистична звітність – Ф. № 1–підприємництво «Звіт про основні показники діяльності підприємства», Ф. № 3–МТП «Звіт про залишки і витрати матеріалів», Ф. № 4–МТП «Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів переробки нафти», тощо; податкова звітність – декларація про прибуток підприємства, тощо);

– позаоблікові дані (матеріали вибіркового дослідження, акти ревізій, протоколи виробничих нарад, матеріали конференцій і зборів акціонерів, накази, розпорядження, матеріали особистих спостережень, інформація, отримана в ході маркетингових досліджень і т. ін.).

Методика аналізу матеріальних ресурсів підприємства передбачає їх системне вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 8.1).

Рисунок 8.1 – Структурно-логічна схема методики аналізу матеріальних ресурсів підприємства

Аналіз матеріальних ресурсів підприємства проводиться як правило в динаміці, а якщо є планові дані, то в порівнянні з нормативом за трьома напрямками:

- аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами;
- аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів і чинників, що її визначають;
- аналіз формування матеріального забезпечення виробництва продукції підприємства.

8.2 Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами

Забезпечення стійкого асортименту і якості продукції (товарів, робіт, послуг), що випускається підприємством, потребує відповідного забезпечення матеріальними ресурсами певного розміру, асортименту та якості.

Забезпечення підприємства матеріальними ресурсами досліджується в розрізі складських запасів сировини і матеріалів та розміру витрачання сировини і матеріалів в процесі виробництва продукції (товарів, робіт, послуг).

Для характеристики наявності матеріальних ресурсів на складах підприємства використовуються наступні показники:

- розмір запасу матеріальних ресурсів в сумі (MP) – характеризує вартість запасів сировини і матеріалів, придбаних підприємством для забезпечення безперервності господарської діяльності;

- середній розмір запасу матеріальних ресурсів (\overline{MP}) – характеризує середню вартість запасів сировини і матеріалів, придбаних підприємством протягом звітного періоду для забезпечення виконання виробничої програми та інших виробничих задач;

- розмір запасу матеріальних ресурсів в днях ($MP_{дн}$) – характеризує забезпеченість підприємства сировиною і матеріалами на певну дату, і показує їх достатність в днях для здійснення господарської діяльності.

Для характеристики витрачання матеріальних ресурсів в процесі господарської діяльності підприємства використовуються наступні показники:

- потреба в матеріальних ресурсах ($П_{MP}$) – характеризує потребу підприємства в матеріальних ресурсах; що вимірюється у натуральних (од., кг., т., м., тощо) і вартісних (грн.) вимірниках та в днях забезпеченості безперервності господарської діяльності підприємства. Зазначимо, що потреба в матеріальних ресурсах визначається враховуючи потреби окремих їх видів для основної та іншої діяльності підприємства, а також запасів матеріальних ресурсів, необхідних для нормального функціонування, на кінець періоду. В основу розрахунку потреби підприємства у матеріальних ресурсах певного виду покладено нормативи та норми їх витрачання на виробництво продукції конкретного виду, норми складських запасів та ціна матеріальних ресурсів.

- витрачання матеріальних ресурсів (B_{MP}) – характеризує фактичне витрачання матеріальних ресурсів в процесі господарської діяльності підприємства, і вимірюється у натуральних (од., кг., т., м., тощо) і вартісних (грн.) вимірниках та в днях.

Алгоритми обчислення показників наявності та витрачання матеріальних ресурсів наведені в табл. 8.1.

Таблиця 8.1 – Показники, які характеризують наявність та витрачання матеріальних ресурсів на підприємстві

№ з/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1	2	3	4	5
1. Показники наявності запасів матеріальних ресурсів на складах				
1.1	Розмір запасу матеріальних ресурсів в сумі: - по підприємству (MP); - за окремим видом сировини і матеріалів (MP_i)	$MP = \sum MP_i$ $MP_i = \sum q_i \times p_i$	MP_i – вартість запаси матеріальних ресурсів i -го виду, грн. q_i - кількість запасу матеріальних ресурсів i -го виду, од.; p_i - ціна за одиницю матеріальних ресурсів i -го виду, грн.	Розмір матеріальних ресурсів в сумі показує величину засобів, вкладених підприємством в придбання сировини і матеріалів окремого виду і по підприємству в цілому
1.2	Середній розмір запасу матеріальних ресурсів: - підприємства (\overline{MP}); - окремого виду сировини і матеріалів (\overline{MP}_i)	$\overline{MP} = \frac{MP_n + MP_k}{2}$ $\overline{MP}_i = \frac{MP_{in} + MP_{ik}}{2}$	MP_n, MP_k – запаси матеріальних ресурсів підприємства на початок і кінець періоду, грн.; MP_{in}, MP_{ik} – запаси i -го виду сировини і матеріалів на початок і кінець періоду, грн. або од.	Середній розмір матеріальних ресурсів відображає середню величину засобів, вкладених за звітний період підприємством в запаси сировини і матеріалів конкретного виду і в цілому по підприємству

1	2	3	4	5
1.3	Розмір запасу матеріальних ресурсів в днях: - по підприємству ($MP_{\text{дн}}$); - за окремим видом сировини і матеріалів ($MP_{i \text{ дн}}$)	$MP_{\text{дн}} = \frac{MP}{BM_{\text{одн}}}$ $MP_{i \text{ дн}} = \frac{MP_i}{BM_{i \text{ одн}}}$	MP_i, MP – відповідно запаси матеріальних ресурсів i-го виду і в цілому по підприємству на певну дату (на кінець звітнього періоду - місяць, квартал, півріччя і т.д.), грн. або од.; $BM_{i \text{ одн}}$, $BM_{\text{одн}}$ – відповідно одноденні витрати сировини і матеріалів i-го виду (потреба) та в цілому по підприємству, грн. або од.	Матеріальні ресурси в днях характеризують забезпеченість підприємства сировиною і матеріалами на певну дату. Показують їх достатність для здійснення виробничого процесу, тобто на скільки днів виробництва вистачить запасів сировини і матеріалів певного виду і в цілому по підприємству
2. Показники витрачання матеріальних ресурсів				
2.1	Потреба в матеріальних ресурсах: - по підприємству ($П_{MP}$);	➤ у вартісних одиницях: $П_{MP}^{\text{варт}} = \sum П_{MPi}^{\text{варт}}$	$П_{MP}^{\text{варт}}$, $П_{MP}^{\text{дн}}$ - планова потреба у матеріальних ресурсах для виконання виробничої програми та інших виробничих потреб в цілому по підприємству в сумі та днях відповідно, грн. та дн.;	Потреба в матеріальних ресурсах підприємства визначається в натуральних і вартісних вимірниках, та в днях забезпечення безперервної роботи підприємства.

1	2	3	4	5
	- за окремими видами сировини і матеріалів (Π_{MPi})	➤ в днях забезпечення (виходячи з вартісних вимірників): $\Pi_{MP}^{\text{дн}} = \frac{MP_0^{\text{кін.пер.}}}{\Pi_{MP}^{\text{варт.одн.}}}, \text{ де}$ $MP_0^{\text{кін.пер.}} = \sum MP_{i0}^{\text{кін.пер.}}$ ➤ в натуральних одиницях: $\Pi_{MPi}^{\text{нат}} = \sum (N_{MPij} \times q_j) + N_{MPi}^{\text{кін.пер.}}$ ➤ у вартісних одиницях: $\Pi_{MPi}^{\text{варт}} = \sum (N_{MPij} \times q_j \times p_i) + MP_{i0}^{\text{кін.пер.}},$ де $MP_{i0}^{\text{кін.пер.}} = N_{MPi}^{\text{кін.пер.}} \times p_i$ ➤ в днях забезпечення: - виходячи з натуральних вимірників: $\Pi_{MPi}^{\text{дн}} = \frac{N_{MPi}^{\text{кін.пер.}}}{\Pi_{MPi}^{\text{нат.одн.}}}$	$\Pi_{MPi}^{\text{нат}}$, $\Pi_{MPi}^{\text{варт}}$, $\Pi_{MPi}^{\text{дн}}$ - планова потреба у матеріальних ресурсах i-го виду для виконання виробничої програми та інших виробничих потреб підприємства відповідно в натуральних і вартісних вимірниках, та в днях, од. (або кг., т., тощо), грн. та дн.; $MP_0^{\text{кін.пер.}}$, $MP_{i0}^{\text{кін.пер.}}$ - планові запаси матеріальних ресурсів на кінець періоду в цілому по підприємству і за i-тим видом сировини і матеріалів, грн.; $N_{MPi}^{\text{кін.пер.}}$ - норматив запасів сировини і матеріалів i-го виду на кінець періоду (рік, квартал, місяць, день), що забезпечує безперервність господарської діяльності підприємства, од. (або кг., т., тощо);	Потреба в натуральних вимірниках відображає обсяг матеріальних ресурсів (в од., кг., т., тощо) необхідних для виконання виробничої програми і забезпечення інших виробничих потреб підприємства. Потреба у вартісних вимірниках відображає вартість матеріальних ресурсів (в грн.) необхідних для виконання виробничої програми і забезпечення інших виробничих потреб підприємства.

1	2	3	4	5
		- виходячи вартісних вимірників: $P_{MPi}^{дн} = \frac{MP_{i0}^{кін.пер.}}{P_{MPi}^{варт.одн.}}$	$P_{MP}^{варт.одн.}$ - одностороння потреба підприємства в матеріальних ресурсах для виконання виробничої програми та інших виробничих потреб, грн.; $P_{MPi}^{нат.одн.}$, $P_{MPi}^{варт.одн.}$ - одностороння потреба в матеріальних ресурсах i-го виду для виконання виробничої програми та інших виробничих потреб підприємства у натуральних та вартісних вимірниках відповідно, од. (або кг., т., тощо) та грн.; N_{MPij} - норматив витрачання сировини і матеріалів i-го виду для виробництва j-го виду продукції в рамках виробничої програми та інших виробничих потреб підприємства, од. (або кг., т., тощо); q_j - кількість продукції j-го виду на виготовлення якої планується використати матеріальні ресурси i-го виду, од.; p_i - планова ціна придбання одиниці матеріальних ресурсів i-го виду, грн.;	Потреба в матеріальних ресурсах підприємства в днях забезпечення визначається на певну дату (як правило, на кінець періоду), і показує на скільки днів вистачить запасів сировини і матеріалів (матеріальних ресурсів) для забезпечення безперервної діяльності підприємства.

1	2	3	4	5
2.2	Фактичне витрачання матеріальних ресурсів: - по підприємству (P_{MP}); - за окремими видами сировини і матеріалів (B_{MPi})	➤ у вартісних одиницях: $B_{MP}^{варт} = \sum B_{MPi}^{варт}$ ➤ в днях забезпечення (виходячи з вартісних вимірників): $B_{MP}^{дн} = \frac{MP_1^{кін.пер.}}{B_{MP}^{варт.одн.}}, \text{ де}$ $MP_1^{кін.пер.} = \sum MP_{i1}^{кін.пер.}$ ➤ в натуральних одиницях: $B_{MPi}^{нат} = \sum (B_{MPijl} \times q_{jl}) + Z_{MPi}^{кін.пер.}$	$B_{MPi}^{нат}$, $B_{MPi}^{варт}$, $B_{MPi}^{дн}$ - фактичні витрати матеріальних ресурсів i-го виду в процесі виконання виробничої програми та інших виробничих задач підприємства відповідно в натуральних і вартісних вимірниках, та в днях, од. (або кг., т., тощо), грн. та дн.; $MP_1^{кін.пер.}$, $MP_{i1}^{кін.пер.}$ - фактичні запаси матеріальних ресурсів на кінець періоду в цілому по підприємству і за i-тим видом сировини і матеріалів, грн.; $Z_{MPi}^{кін.пер.}$ - фактичні запаси сировини і матеріалів i-го виду на кінець періоду (рік, квартал, місяць, день), од. (або кг., т., тощо);	Фактичне витрачання матеріальних ресурсів для виконання виробничої програми та інших виробничих задач підприємства характеризується в натуральних і вартісних вимірниках, та в днях забезпечення безперервної роботи підприємства. Фактичне витрачання матеріальних ресурсів в натуральних вимірниках показує обсяг матеріальних ресурсів (в од., кг., т., тощо) використаних протягом звітного періоду в господарській діяльності підприємства. Фактичне витрачання матеріальних ресурсів у вартісних вимірниках відображає вартість матеріальних ресурсів (в грн.) використаних протягом

1	2	3	4	5
		➤ у вартісних одиницях: $B_{MPi}^{варт} = \sum (B_{MPijl} \times q_{jl} \times p_{il}) + MP_{il}^{кін.пер.},$ де $MP_{il}^{кін.пер.} = Z_{MPi}^{кін.пер.} \times p_{il}$ ➤ в днях: - виходячи з натуральних вимірників: $B_{MPi}^{дн} = \frac{Z_{MPi}^{кін.пер.}}{B_{MPi}^{нат.одн.}}$ - виходячи з вартісних вимірників: $B_{MPi}^{дн} = \frac{MP_{il}^{кін.пер.}}{B_{MPil}^{варт.одн.}}$	$B_{MP}^{варт.одн.}$ - фактичні одноденні витрати матеріальних ресурсів в процесі виконання виробничої програми та інших виробничих задач в цілому по підприємству, грн.; $B_{MPi}^{нат.одн.}$, $B_{MPi}^{варт.одн.}$ - фактичні одноденні витрати матеріальних ресурсів i-го виду в процесі виконання виробничої програми та інших виробничих задач підприємства у натуральних та вартісних вимірниках відповідно, од. (або кг., т., тощо) та грн.; B_{MPijl} - фактичні витрати сировини і матеріалів i-го виду для виробництва одиниці j-го виду продукції в рамках виконання виробничої програми та інших виробничих задач підприємства, од. (або кг., т., тощо); q_{jl} - фактична кількість продукції j-го виду на виготовлення якої були використані матеріальні ресурси i-го виду, од.; p_{il} - фактична ціна придбання одиниці матеріальних ресурсів i-го виду, грн.	звітного періоду в господарській діяльності підприємства. Фактичне витрачання матеріальних ресурсів в днях визначається на певну дату (як правило, на кінець періоду), і показує на скільки днів фактично вистачить запасів сировини і матеріалів (матеріальних ресурсів) для забезпечення безперервності господарської діяльності підприємства.

Якщо протягом звітнього періоду спостерігалася зміна цін на сировину і матеріали, що були використані в процесі виробництва, то оцінка забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами має здійснюватися у діючих і порівняних умовах. При цьому попередньо мають бути обчислені середні запаси (\overline{MP}_1^{zicm}) і витрачання (B_{MP1}^{zicm}) матеріальних ресурсів на виробництво продукції (товарів, робіт, послуг) у порівняних умовах (як в цілому по підприємству, так і за окремими видами сировини і матеріалів). Перерахунок у порівняні умови здійснюється:

- на підставі індивідуальних індексів цін на сировину і матеріали:

$$\overline{MP}_1^{zicm} = \sum_{i=1}^n \frac{\overline{MP}_{i1}}{i_{цін,i}}, \quad (8.1) \quad B_{MP1}^{zicm} = \sum_{i=1}^n \frac{B_{MPi1}}{i_{цін,i}}, \quad (8.2)$$

- на підставі загального індексу цін на сировину і матеріали:

$$\overline{MP}_1^{zicm} = \frac{\overline{MP}_1}{I_{цн}}, \quad (8.3) \quad B_{MP1}^{zicm} = \frac{B_{MP1}}{I_{цн}}, \quad (8.4)$$

де \overline{MP}_{i1} - фактичні середні запаси матеріальних ресурсів i -го виду в діючих умовах, грн.;

B_{MPi1} - фактичне витрачання матеріальних ресурсів i -го виду в діючих умовах, грн.;

$i_{цін,i}$ - індивідуальний індекс зміни цін за i -им видом матеріальних ресурсів, коеф.;

\overline{MP}_1 - фактичні середні запаси матеріальних ресурсів в цілому по підприємству в діючих умовах, грн.;

B_{MP1} - фактичне витрачання матеріальних ресурсів в цілому по підприємству в діючих умовах, грн.;

$I_{цн}$ - середній індекс цін за досліджуваний період, коеф.

Метою аналізу забезпеченості підприємств матеріальними ресурсами є оцінка відповідності наявності матеріальних ресурсів потребам і виробничим задачам підприємства.

Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами проводиться у декілька етапів:

- аналіз матеріальних ресурсів за загальним обсягом, складом та структурою (в розрізі складських запасів та витрачання сировини і матеріалів в процесі виробництва продукції);

- оцінка відповідності матеріальних ресурсів потребам виробничої діяльності (в розрізі складських запасів та витрачання сировини і матеріалів в процесі виробництва продукції);

– оцінка ступеня впливу змін, які відбулися в складі і структурі матеріальних ресурсів, на обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) (в розрізі складських запасів та витрачання сировини і матеріалів в процесі виробництва продукції).

Аналіз матеріальних ресурсів за загальним обсягом, складом та структурою проводиться в рамках оцінки ступеня виконання плану і динаміки забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами, і передбачає з'ясування змін показників наявності запасів матеріальних ресурсів на складах підприємства і їх витрачання в процесі виробничої діяльності в абсолютних і відносних показниках як в цілому по підприємству, так і за окремими видами сировини і матеріалів. В процесі такої оцінки порівнюють фактичні показники з плановими чи з фактичними даними попередніх періодів і визначають абсолютне відхилення від плану, відсоток виконання плану (для оцінки ступеня виконання плану); абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту, середньорічний темп росту, абсолютне значення одного відсотку приросту, тощо (для оцінки динаміки).

На наступному етапі аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами досліджують ступень відповідності матеріальних ресурсів потребам виробничої діяльності, виявляють причини відхилень та розробляють заходи щодо їх усунення.

Для характеристики відповідності запасів матеріальних ресурсів на складах обсягу виробничої діяльності підприємства визначають відносний надлишок (нестачу) запасів матеріальних ресурсів ($H(Несст)_{MP}$):

$$H(Несст)_{MP} = \overline{MP}_1 - \overline{MP}_0^{ск, B_1}, \quad (8.5)$$

$$\overline{MP}_0^{ск, B_1} = \overline{MP}_0 \times I_B, \quad (8.6) \quad \text{або} \quad \overline{MP}_0^{ск, ВП_1} = \frac{B_1}{Ш_{MP_0}}, \quad (8.7)$$

де \overline{MP}_0 , \overline{MP}_1 – базисні (планові або минулого звітного періоду) середні запаси матеріальних ресурсів підприємства, чол.;

$\overline{MP}_0^{ск, ВП_1}$ – базисні середні запаси матеріальних ресурсів підприємства, скореговані на обсяг виробництва (випуск продукції) звітного періоду, чол.;

$I_{ВП}$ – індекс обсягу виробництва (випуску продукції), коеф.;

$Ш_{MP_0}$ – базисна (планова або минулого звітного періоду) швидкість оновлення матеріальних ресурсів підприємства, об.;

B_1 – обсяг фактичного випуску продукції звітного періоду, грн.

Аналогічним чином досліджується відповідність матеріальних ресурсів потребам виробничої діяльності за конкретним видом сировини і матеріалів.

Для характеристики відповідності витрачання матеріальних ресурсів в процесі господарської діяльності визначеній потребі порівнюють фактичне витрачання матеріальних ресурсів з плановою потребою в них як в цілому по

підприємству, так і за окремими видами сировини і матеріалів в натуральних і вартісних вимірниках, та в днях забезпеченості.

Особливу увагу приділяють перевірці відповідності фактичного розміру запасів найважливіших видів сировини і матеріалів нормативним. З цією метою на основі даних про фактичну наявність сировини і матеріалів на кінець періоду та їх середньодобове витрачання (в натуральних або вартісних вимірниках) розраховують фактичну забезпеченість сировиною і матеріалами в днях і порівнюють її з нормативною. Зазначимо, що фактична забезпеченість сировиною і матеріалами в днях залежить від інтервалу поставки та середньодобового витрачання сировини і матеріалів в процесі господарської діяльності підприємства.

На цьому етапі аналізу досліджується також наявність зайвих та залежалих матеріальних цінностей. Така оцінка допомагає виявити причини виникнення наднормативних запасів сировини і матеріалів, які не використані в процесі господарської діяльності, та розробити заходи, які запобігатимуть утворенню й накопиченню наднормативних запасів, а також допомагатимуть залученню їх у господарський оборот і реалізації заінтересованим покупцям.

Одержати інформацію про надлишки матеріальних цінностей можна з карток складського обліку або з їх автоматизованого варіанта. Для цього порівнюють залишок запасу на кінець періоду, що аналізується, і витрати матеріального ресурсу за цей період.

Якщо залишок запасу на кінець періоду, що аналізується, перевищує витрати матеріальних ресурсів за цей період, то це свідчить про надлишки матеріальних цінностей, за інших співвідношень цих показників – нестача матеріальних цінностей.

Незабезпеченість підприємства матеріальними ресурсами може залежати від нестач та псування матеріальних цінностей. Якщо це явище має місце, треба вивчити його причини, установити конкретних винуватців для стягнення з них компенсації за спричинену шкоду.

Завершальним етапом аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами є оцінка ступеня впливу змін, які відбулися в складі і структурі матеріальних ресурсів, на обсяг виробництва продукції (товарів, робіт, послуг). В процесі такої оцінки з використанням прийому абсолютних різниць визначаються зміни обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) за рахунок зміни запасів матеріальних ресурсів на складах ($\Delta B_{(\overline{MP})}$) та витрачання матеріальних ресурсів в процесі господарської діяльності ($\Delta B_{(B_{MP})}$):

$$\Delta B_{(\overline{MP})} = (\overline{MP}_1 - \overline{MP}_0) \times III_{MP_0} \quad (8.8)$$

$$\Delta B_{(B_{MP})} = (B_{MP1} - B_{MP0}) \times MB_0 \quad (8.9)$$

де $\Delta B_{(\overline{MP})}$, $\Delta B_{(B_{MP})}$ – зміна обсягу виробництва продукції за рахунок зміни середнього розміру матеріальних ресурсів і витрачання матеріальних ресурсів в процесі виробництва продукції відповідно, грн.;

\overline{MP}_0 , \overline{MP}_1 – базові (планові або фактичні попереднього звітного періоду) середні запаси матеріальних ресурсів підприємства, грн.;

B_{MP0} , B_{MP1} – базові (планова потреба або фактичне витрачання у попередньому звітному періоді) і фактичні показники витрачання матеріальних ресурсів в процесі господарської діяльності підприємства, грн.;

$Ш_{MP0}$, MB_0 – базові (планові або фактичні попереднього звітного періоду) показники швидкості оновлення запасів матеріальних ресурсів та матеріаловіддачі відповідно, об. та коеф.

Вивчення залежності між обсягом виробництва продукції і матеріальними ресурсами дозволяє виявити потенційні можливості збільшення обсягу виробництва за рахунок покращення рівня матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг).

Головним фактором, що впливає на рівень матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) є повне і своєчасне надходження на підприємство сировини та матеріалів необхідного асортименту і якості.

8.3 Аналіз формування матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг)

Успішність і ритмічність виконання виробничої програми підприємства значною мірою визначаються матеріальним забезпеченням потреб виробництва продукції (товарів, робіт, послуг)

Метою аналізу матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) є дослідження рівня матеріального постачання підприємства сировиною і матеріалами за обсягом, синхронністю надходження матеріальних ресурсів, і відповідністю їх виробничим потребам в цілому і розрізі періодів часу.

Аналіз матеріального постачання підприємства сировиною і матеріалами припускає:

- оцінку ступеня виконання плану і динаміки надходження сировини і матеріалів на виробництво;
- оцінку відповідності обсягів надходження сировини і матеріалів виробничим потребам підприємства;
- аналіз якості матеріального забезпечення і зв'язків з постачальниками сировини і матеріалів;
- оцінка втрат обсягу виробництва продукції за рахунок порушення графіку постачання матеріальних ресурсів, їх недопоставки чи поставки низької якості, тощо;

➤ розробку раціональних управлінських рішень з оптимізації ресурсопостачання.

Інформаційною основою проведення таких досліджень є планові і нормативні дані, дані оперативного обліку надходження і наявності сировини і матеріалів на підприємстві, відомості договорів на поставку матеріальних ресурсів, інвентаризаційних відомостей, інформація статистичної звітності, тощо.

Аналіз матеріально–технічного постачання проводиться не тільки в цілому по підприємству, а й у розрізі окремих цехів, діляниць відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 8.2).

Рисунок 8.2 – Структурно-логічна схема методики аналізу формування матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг)

Ступінь виконання плану надходження сировини і матеріалів на виробництво в цілому по підприємству оцінюється у грошових одиницях виміру (тобто за вартістю матеріальних ресурсів), а за окремими видами сировини, палива, матеріалів – як у грошових, так і в натуральних одиницях виміру, та в днях.

В процесі оцінки ступеня виконання плану матеріального постачання порівнюють фактичне надходження з укладеними договорами на поставку сировини і матеріалів за загальним обсягом, асортиментом, структурою, термінами, джерелами та періодами поставки. При цьому визначаються абсолютне відхилення від плану поставки та ступінь виконання плану надходження сировини і матеріалів у виробництво.

Ступінь виконання плану надходження сировини і матеріалів за загальним обсягом, асортиментом та структурою поставки оцінюється на підставі відповідних показників:

- коефіцієнту виконання плану постачання (K_{MP}^{nocm});
- коефіцієнту виконання плану постачання за асортиментом ($K_{MP}^{ac.nocm}$);
- коефіцієнту виконання плану постачання за структурою ($K_{MP}^{cmp.nocm}$)

(табл. 8.2).

В рамках оцінки ступеня виконання плану матеріального постачання досліджується також відповідність фактичного надходження сировини і матеріалів визначеним у договорах на поставку термінам та обсягам поставок, тобто ритмічність поставок. Для оцінки ритмічності поставок використовуються наступні показники:

– середнє квадратичне відхилення рівня виконання плану постачання матеріальних ресурсів від середньомісячного рівня ($\sigma_{H_{MP}}$), що характеризує на скільки в середньому відхиляється рівень виконання плану постачання підприємства сировиною і матеріалами від середньомісячного його рівня за період, що вивчається;

– коефіцієнт нерівномірності постачання ($K_{MP}^{HP.nocm}$), що показує на скільки в середньому за досліджуваний період була нерівномірною поставка сировини і матеріалів для виробничих потреб підприємства;

– коефіцієнт варіації поставок матеріальних ресурсів ($K_{MP}^{var.nocm}$), що показує на скільки відхиляється обсяг поставки сировини і матеріалів за окремими часовими періодами від запланованого.

Для оцінки динаміки надходження сировини і матеріалів на виробництво застосовують ті ж самі коефіцієнти, тільки замість планових даних використовують фактичні дані щодо надходження сировини і матеріалів за минулий рік.

Оцінка відповідності обсягів надходження сировини і матеріалів виробничим потребам підприємства передбачає дослідження ступеня забезпеченості виробничих потреб підприємства укладеними договорами на поставку сировини і матеріалів в цілому, за асортиментом, структурою та

Таблиця 8.2 – Показники оцінки рівня матеріального постачання виробництва продукції (товарів, робіт, послуг)

№ з/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1	2	3	4	5
1	Показники оцінки ступеня виконання плану надходження сировини і матеріалів на підприємство			
1.	Коефіцієнт виконання плану постачання: - по підприємству ($K_{MP}^{пост}$) - за окремим видом сировини і матеріалів ($K_{MP_i}^{пост}$)	$K_{MP}^{пост} = \frac{\sum H_{MP_i}}{\sum H_{MP_{iД}}} \times 100$ $K_{MP_i}^{пост} = \frac{H_{MP_i}}{H_{MP_{iД}}} \times 100$	$H_{MP_{iД}}$, H_{MP_i} – відповідно вартість матеріальних ресурсів i -го виду за укладеними договорами на поставку (надходження) та фактичне їх надходження на підприємство, грн.	Характеризує ступінь виконання плану надходження сировини і матеріалів на підприємство згідно укладених договорів на поставку матеріальних ресурсів для потреб виробництва
2.	Коефіцієнт виконання плану постачання за асортиментом: - по підприємству ($K_{MP}^{ас.пост}$)	$K_{MP}^{ас.пост} = \frac{\sum H_{MP_i} (H_{MP_{iД}})}{\sum H_{MP_{iД}}} \times 100$	$H_{MP_i} (H_{MP_{iД}})$ - фактичне надходження сировини і матеріалів на підприємство в межах укладених договорів на поставку матеріальних ресурсів i -го виду, грн.;	Характеризує ступінь відповідності фактичного надходження на підприємство сировини і матеріалів певного асортименту, визначеного укладеними договорами на поставку матеріальних ресурсів для потреб виробництва
3.	Коефіцієнт виконання плану постачання за структурою:		$H_{MP_i} (H_{MP_{i(d_{i0})}})$ - фактичне надходження сировини і матеріалів на підприємство в межах планової структури	Характеризує ступінь відповідності фактичного надходження на підприємство сировини і матеріалів плановій

1	2	3	4	5
	- по підприємству ($K_{MP}^{стр.носм}$)	$K_{MP}^{стр.носм} = \frac{\sum H_{MP_i} (H_{MP_i(d_{i0})})}{\sum H_{MP_{iД}}} \times 100$	укладених договорів на поставку матеріальних ресурсів i -го виду, грн.;	структурі поставок матеріальних ресурсів для потреб виробництва, що визначена укладеними договорами на поставку
4.	Середнє квадратичне відхилення рівня виконання плану постачання матеріальних ресурсів від середньомісячного рівня ($\sigma_{H_{MP}}$)	$\sigma_{H_{MP}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2}{n}}$	X_i - відсоток виконання плану поставки сировини і матеріалів на підприємство за i -й період часу, %; \bar{X} - середній відсоток виконання плану поставки сировини і матеріалів в цілому по підприємству за досліджуваний період, %; n - кількість періодів часу, міс.	Середньоквадратичне відхилення характеризує на скільки в середньому відхиляється рівень виконання плану постачання підприємства сировиною і матеріалами від середньомісячного його рівня за період, що вивчається
5.	Коефіцієнт нерівномірності постачання ($K_{MP}^{HP.носм}$)	$K_{MP}^{HP.носм} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (X_i - 100)^2}{n}}$	X_i - відсоток виконання плану поставки сировини і матеріалів на підприємство за i -й період часу, %; n - кількість періодів часу, міс.	Коефіцієнт нерівномірності постачання матеріальних ресурсів показує на скільки в середньому за досліджуваний період була нерівномірною поставка сировини і матеріалів для виробничих потреб підприємства

1	2	3	4	5
6	Коефіцієнт варіації поставок матеріальних ресурсів ($K_{MP}^{вар.пост.}$)	$K_{MP}^{вар.пост.} = \frac{\sigma_{H_{MP}}}{\bar{X}} \times 100$	$\sigma_{H_{MP}}$ - середнє квадратичне відхилення рівня виконання плану постачання матеріальних ресурсів від середньомісячного рівня, %; \bar{X} - середній відсоток виконання плану поставки сировини і матеріалів в цілому по підприємству за досліджуваний період, %;	Коефіцієнт варіації поставок матеріальних ресурсів показує на скільки відхиляється обсяг поставки сировини і матеріалів за окремими часовими періодами від запланованого
2.	Показники, що характеризують відповідність обсягів надходження матеріальних ресурсів виробничим потребам підприємства			
1.	Коефіцієнт забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами за потребою: - по підприємству ($K_{MP}^{заб.потр.}$) - за окремим видом сировини і матеріалів ($K_{MP_i}^{заб.потр.}$)	$K_{MP}^{заб.потр.} = \frac{\sum H_{MP_i_d}}{\sum \Pi_{MP_i_0}} \times 100$ $K_{MP_i}^{заб.потр.} = \frac{H_{MP_i_d}}{\Pi_{MP_i_0}} \times 100$	$H_{MP_i_d}$, $\Pi_{MP_i_0}$ – відповідно вартість за укладеними договорами на поставку (надходження) та планова потреба підприємства в запасах сировини і матеріалів i -го виду (з урахуванням залишків), грн.;	Характеризує ступінь забезпеченості потреби підприємства у матеріальних ресурсах укладеними договорами на поставку сировини і матеріалів

1	2	3	4	5
2.	Коефіцієнт забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами фактичний (покриття потреби): - по підприємству ($K_{MP}^{покp}$) - за окремим видом сировини і матеріалів ($K_{MP_i}^{покp}$)	$K_{MP}^{покp} = \frac{\sum H_{MP_i}}{\sum \Pi_{MP_{i_0}}} \times 100$ $K_{MP_i}^{покp} = \frac{H_{MP_i}}{\Pi_{MP_{i_0}}} \times 100$	H_{MP_i}, $\Pi_{MP_{i_0}}$ – відповідно фактичне надходження (поставка) та планова потреба підприємства в запасах сировини і матеріалів i-го виду (з урахуванням залишків), грн.;	Характеризує ступінь забезпеченості потреби підприємства у матеріальних ресурсах фактично виконаними договорами на поставку сировини і матеріалів
3.	Коефіцієнт відповідності надходження матеріальних ресурсів і виробничої потреби за асортиментом: - по підприємству ($K_{H/\Pi}^{ас.пост}$)	$K_{H/\Pi}^{ас.пост} = \frac{\sum H_{MP_i} (\Pi_{MP_{i_0}})}{\sum \Pi_{MP_{i_0}}} \times 100$	$H_{MP_i} (\Pi_{MP_{i_0}})$ - фактичне надходження сировини і матеріалів на підприємство в межах планової потреби підприємства в матеріальних ресурсах i-го виду, грн.; $\Pi_{MP_{i_0}}$ - планова потреба підприємства в запасах сировини і матеріалів i-го виду (з урахуванням	Характеризує ступінь відповідності фактичного надходження сировини і матеріалів певного асортименту, визначеного виробничою потребою підприємства

			залишків), грн.	

1	2	3	4	5
4.	Коефіцієнт забезпеченості потреби в матеріальних ресурсах внутрішніми джерелами: - по підприємству ($K_{MP,вн.дж.}^{заб.попр.}$) - за окремим видом сировини і матеріалів ($K_{MP_i,вн.дж.}^{заб.попр.}$)	$K_{MP,вн.дж.}^{заб.попр.} = \frac{\sum H_{MP_{i0}}^{ВД}}{\sum \Pi_{MP_{i0}}} \times 100$ $K_{MP_i,вн.дж.}^{заб.попр.} = \frac{H_{MP_{i0}}^{ВД}}{\Pi_{MP_{i0}}} \times 100$	$H_{MP_{i0}}^{ВД}$ – заплановане надходження сировини і матеріалів i-го виду із внутрішніх джерел, грн.; $\Pi_{MP_{i0}}$ - планова потреба підприємства в запасах сировини і матеріалів i-го виду (з урахуванням залишків), грн.	Характеризує ступінь забезпеченості виробничих потреб підприємства надходженням сировини і матеріалів із внутрішніх джерел (очікувані залишки матеріалів з урахуванням незавершеного виробництва на початок періоду, що аналізується; зворотні відходи, власне виробництво матеріальних ресурсів, економія при транспортуванні, зберіганні, впровадженні новітніх розробок тощо)
5.	Коефіцієнт забезпеченості потреби в матеріальних ресурсах зовнішніми джерелами:		$H_{MP_{i0}}^{ЗД}$ – заплановане надходження сировини і матеріалів i-го виду із зовнішніх джерел, грн.; $\Pi_{MP_{i0}}$ - планова потреба підприємства в запасах сировини і матеріалів i-го виду (з урахуванням залишків), грн.	Характеризує ступінь забезпеченості виробничих потреб підприємства надходженням сировини і матеріалів із зовнішніх джерел (матеріальні ресурси, що надходять від постачальників за укладеними контрактами)

1	2	3	4	5
	- по підприємству ($K_{MP, зовн.джер.}^{заб.потр.}$) - за окремим видом сировини і матеріалів ($K_{MP_i, зовн.джер.}^{заб.потр.}$)	$K_{MP, зовн.джер.}^{заб.потр.} = \frac{\sum H_{MP_{i0}}^{ЗД}}{\sum П_{MP_{i0}}} \times 100$ $K_{MP_i, зовн.джер.}^{заб.потр.} = \frac{H_{MP_{i0}}^{ЗД}}{П_{MP_{i0}}} \times 100$		
6.	Коефіцієнт забезпечення договорами потреби із зовнішніх джерел: - по підприємству ($K_{MP, зовн.джер.}^{заб.дог.}$) - за окремим видом сировини і матеріалів ($K_{MP_i, зовн.джер.}^{заб.дог.}$)	$K_{MP, зовн.джер.}^{заб.дог.} = \frac{\sum H_{MP_{iД}}}{\sum H_{MP_{i0}}^{ЗД}} \times 100$ $K_{MP_i, зовн.джер.}^{заб.дог.} = \frac{H_{MP_{iД}}}{H_{MP_{i0}}^{ЗД}} \times 100$	$H_{MP_{iД}}$ – вартість надходження сировини і матеріалів i-го виду на яку укладено договора на поставку, грн.; $H_{MP_{i0}}^{ЗД}$ – заплановане надходження сировини і матеріалів i-го виду із зовнішніх джерел, грн.	Характеризує ступінь забезпечення потреби в матеріальних ресурсах договорами на поставку сировини і матеріалів із зовнішніх джерел
7.	Коефіцієнт покриття потреби із зовнішніх джерел: - по підприємству ($K_{MP, зовн.джер.}^{покр.потр.}$)	$K_{MP, зовн.джер.}^{покр.потр.} = \frac{\sum H_{MP_{i1}}}{\sum H_{MP_{i0}}^{ЗД}} \times 100$	$H_{MP_{i1}}$ - фактичне надходження на підприємство сировини і матеріалів i-го виду, грн.;	Характеризує фактичний рівень покриття потреби підприємства в матеріальних ресурсах для виробництва із зовнішніх джерел

1	2	3	4	5
	- за окремим видом сировини і матеріалів ($K_{MP_i, зовн.дж.}^{покр.побр.}$)	$K_{MP_i, зовн.дж.}^{покр.побр.} = \frac{H_{MP_i}}{H_{MP_{i_0}}^{ЗД}} \times 100$	$H_{MP_{i_0}}^{ЗД}$ – заплановане надходження сировини і матеріалів i -го виду із зовнішніх джерел, грн.	
3.	<i>Показники, що характеризують якість поставки матеріальних ресурсів та розвиток прямих зв'язків із постачальниками</i>			
1.	Коефіцієнт якості (сортності) поставки ($K_{сорт}^{пост}$)	$K_{сорт}^{пост} = \frac{\sum_{c=1}^n (p_{\partial}^c \times q_{\phi}^c)}{p_{\partial} \times \sum_{c=1}^n q_{\phi}^c}$ $p_{\partial} = \frac{\sum_{c=1}^n (p_{\partial}^c \times q_{\phi}^c)}{\sum_{c=1}^n q_{\phi}^c}$	n - число сортів сировини (матеріалів); p_{∂}^c - встановлена у контракті на поставку ціна даного сорту, грн.; q_{ϕ}^c, q_{ϕ}^c - договірна та фактично поставлена кількість сировини (матеріалів) даного сорту, відповідно, од.; p_{∂} - середня договірна ціна для кожного сорту сировини (матеріалів), грн.	Коефіцієнт якості (сортності) поставки дозволяє встановити, в якій мірі поставка за ознакою сортності відповідає умовам договору

1	2	3	4	5
2.	Частка прямих постачальників ($D^{np.пост}$)	$D^{np.пост} = \frac{K^{np.пост}}{K^{пост}} \times 100$	$K^{np.пост}$, $K^{пост}$ - відповідно кількість прямих постачальників і загальна кількість постачальників сировини і матеріалів на підприємство, од.	Характеризує питому вагу прямих постачальників у загальній кількості постачальників сировини і матеріалів з якими укладено договори на поставку
3.	Питома вага матеріальних ресурсів, що надходять за прямими поставками ($K_{MP}^{np.пост}$)	$K_{MP}^{np.пост} = \frac{\sum H_{MPi}^{np.пост}}{\sum H_{MPi}} \times 100$	H_{MPi} , $H_{MPi}^{np.пост}$ - відповідно надходження (поставка) сировини і матеріалів i -го виду в цілому по підприємству і за прямими поставками, грн.;	Характеризує частку матеріальних цінностей, які надійшли на підприємство за прямими поставками у загальній вартості матеріальних ресурсів, що надійшли на підприємство

джерелами постачання (внутрішніми та зовнішніми), виявлення винуватців та причин невиконання договорів поставки матеріалів, тощо.

Ступінь забезпеченості виробничих потреб підприємства і відповідності надходження сировини і матеріалів обсягам виробничої програми оцінюється на підставі коефіцієнтів:

– забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами за потребою ($K_{MP}^{заб.потр.}$);

– покриття потреби ($K_{MP}^{покp.}$);

– відповідності надходження матеріальних ресурсів і виробничої потреби за асортиментом ($K_{H/P}^{ас.пост}$);

– забезпеченості потреби в матеріальних ресурсах внутрішніми джерелами ($K_{MP,вн.дж.}^{заб.потр.}$);

– забезпеченості потреби в матеріальних ресурсах зовнішніми джерелами ($K_{MP,зовн.дж.}^{заб.потр.}$);

– забезпечення договорами потреби із зовнішніх джерел ($K_{MP,зовн.дж.}^{заб.дог.}$);

– покриття потреби із зовнішніх джерел ($K_{MP,зовн.дж.}^{покp.потр.}$) (табл. 8.2).

Для виявлення винуватців та причин невиконання договорів поставки матеріалів доцільно проаналізувати їх поставку за окремими постачальниками.

Для ефективної роботи підприємства важливе значення має оцінка пропорційності постачання, тобто аналіз виконання плану постачання за структурою. Оцінку виконання плану за цим показником проводять методом порівняння фактичної питомої ваги окремих видів матеріалів (у загальній їх кількості) з плановою.

Виконання виробничої програми, зокрема – випуск продукції за номенклатурою та асортиментом, значною мірою залежить від комплектності постачання. Комплектність постачання визначається відношенням складових, які входять у комплект (у вузол, частину виробу, набір), до кількості скомплектованих вузлів, наборів, частин, які надійшли, а потім беруть кількість тих комплектів і зіставляють з кількістю готових виробів, запланованих до випуску, у склад яких входить (або для яких призначений) даний комплект.

Окрім аналізу повноти надходження сировини, матеріалів за обсягом, асортиментом, термінами постачання, працівники відділу матеріально-технічного постачання разом з працівниками відповідних служб (лабораторій) проводять аналіз якості матеріального забезпечення і зв'язків з постачальниками сировини і матеріалів.

Аналіз якості матеріальних ресурсів проводиться під час їх надходження на підприємство за даними:

– актів приймання матеріалів;

– рекламацій на матеріальні ресурси;

– претензій до постачальників;

– актів про повний або частковий виробничий брак;

– стандартів;

- специфікацій;
- паспортів і технічних умов на відповідні матеріальні ресурси;
- результати проведених досліджень якості матеріальних ресурсів» бюро експертизи або заводськими лабораторіями.

Особливу увагу звертають на сировину та основні матеріали, що становлять основу продукції, яку випускають. Для оцінки якості поставки матеріальних ресурсів, які різняться за сортами, застосовується коефіцієнт якості (сортності) поставки ($K_{сорт}^{норм}$) (табл. 8.2). Він дозволяє встановити, в якій мірі поставка за ознакою сортності відповідає умовам договору.

У подальшому вивчають причини і винуватців відхилень від плану повного та своєчасного забезпечення підприємства якісними матеріальними ресурсами. За результатами аналізу оформляють претензії до винуватців і вживають заходів щодо своєчасного забезпечення виробництва необхідними високоякісними матеріальними ресурсами.

У ході аналізу вивчають також ступінь налагодження прямих зв'язків із постачальниками. Для цього визначаються наступні показники:

- частка прямих постачальників ($D^{np.норм}$);
- питома вага матеріальних ресурсів, що надходять за прямими поставками ($K_{MP}^{np.норм}$) (табл. 8.2).

Чим ближче значення цих показників до 1, тим щільніші зв'язки із прямими постачальниками сировини і матеріалів, тим нижча ціна їх придбання, і відповідно собівартість виробництва продукції (товарів, робіт, послуг).

Далі дослідженні матеріального забезпечення виробництва продукції поглиблюються в напрямку оцінки втрат обсягу виробництва за рахунок порушення графіку постачання матеріальних ресурсів, їх недопоставки чи поставки низької якості, тощо.

Кількісно оцінити причин зміни обсягу виробництва продукції за рахунок зміни надходження сировини і матеріалів на підприємство, залишків сировини і матеріалів на початок і кінець звітної періоду, матеріальних відходів та витрат матеріалів на одиницю товарної продукції надається можливим за допомогою прийому повних ланцюгових підстанов, що застосовується до наступної факторної моделі випуску продукції:

$$B = \frac{MP_n + H_{MP} - BMP - MP_\kappa}{BM_{од.}}, \quad (8.10)$$

до MP_n , MP_κ – залишки відповідно матеріальних ресурсів підприємства на початок і кінець періоду, (грн. або од.);

H_{MP} – надходження матеріальних ресурсів на підприємство, (грн. або од.);

BMP – відходи матеріальних ресурсів (грн. або од.);

$BM_{од.}$ – витрати матеріальних ресурсів на виробництво одиниці продукції (грн. або од.).

За допомогою ф–ли 8.10 можна визначити зміни обсягу виробництва продукції як у вартісних, так і в натуральних одиницях виміру.

Завершується аналіз формування матеріального забезпечення виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) розробкою заходів щодо налагодження повного і своєчасного постачання цехів, дільниць, робочих місць високоякісними матеріальними ресурсами певного обсягу, асортименту і структури, які б задовольняли виробничі потреби підприємства

8.4 Оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Ефективність використання матеріальних ресурсів оцінюють на підставі узагальнюючих і часткових показників, розрахунок яких ґрунтується на показнику наявності матеріальних ресурсів або на показнику витрачання матеріальних ресурсів в процесі виробництва продукції. Відтак, слід розрізняти ефективність використання наявних залишків матеріальних ресурсів та ефективність використання матеріальних ресурсів в процесі виробництва продукції. Існування двох підходів до оцінки матеріальних ресурсів підприємства пояснюється тим, що в процесі виробництва продукції матеріальні ресурси поступово споживаються, а їх вартість враховується у витратах виробництва, як витрати матеріальних ресурсів (матеріальні витрати).

Узагальнюючі показники ефективності використання матеріальних ресурсів дозволяють оцінити ступінь раціонального і результативного використання в процесі виробництва продукції сировини і матеріалів в цілому по підприємству, а часткові – у розрізі окремих видів матеріальних ресурсів (сировина, паливо, електроенергія, тощо).

Узагальнюючими показниками ефективності використання матеріальних ресурсів є:

➤ в частині наявних матеріальних ресурсів на складах підприємства:

- швидкість обороту матеріальних ресурсів ($Ш_{MP}^{об}$);
- час обороту матеріальних ресурсів ($Ч_{MP}^{об}$);
- рентабельність матеріальних ресурсів (P_{MP});
- інтегральний показник ефективності використання матеріальних ресурсів (\int_{MP}) – дає комплексну характеристику рівня оборотності і рентабельності матеріальних ресурсів (табл. 8.3).

➤ в частині витрачання матеріальних ресурсів в процесі виробництва продукції:

- матеріаловіддача – (MB);
- матеріаломісткість (MM);
- питома вага матеріальних затрат у собівартості продукції ($D_{B_{MP}}$);
- коефіцієнт використання матеріалів по підприємству ($K_{B_{MP}}$) і за окремими виробами, вузлами, деталями. В останньому випадку буде визначатися відношенням корисних витрат або чистої ваги деталі, виробу у

Таблиця 8.3 – Показники оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

№ з/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Характеристика
1	2	3	4	5
1	Показники оцінки ефективності використання наявних на складах підприємства матеріальних ресурсів			
1.	Швидкість обороту матеріальних ресурсів: - по підприємству ($Ш_{MP}^{об}$); - за окремим видом сировини і матеріалів ($Ш_{MP_i}^{об}$)	$Ш_{MP}^{об} = \frac{B}{MP}$ $Ш_{MP_i}^{об} = \frac{B_i}{MP_i}$	B_i, B - відповідно обсяг випуску продукції із використанням сировини і матеріалів i -го виду і в цілому по підприємству, грн.; $\overline{MP}_i, \overline{MP}$ - середній розмір матеріальних ресурсів i -го виду і в цілому по підприємству, грн.	Характеризує інтенсивність оновлення матеріальних ресурсів за період в кількості оборотів. Показує в середньому скільки разів протягом звітного періоду відбулося оновлення засобів, вкладених в запаси сировини і матеріалів, або скільки гривень випуску продукції забезпечується кожною гривнею, вкладеною в матеріальні запаси
2.	Час обороту матеріальних ресурсів: - по підприємству ($Ч_{MP}^{об}$); - за окремим видом сировини і матеріалів ($Ч_{MP_i}^{об}$)	$Ч_{MP}^{об} = \frac{D}{Ш_{MP}^{об}} = \frac{\overline{MP}}{B_{одн}} = \frac{\overline{MP} \times D}{B}$ $Ч_{MP_i}^{об} = \frac{D}{Ш_{MP_i}^{об}} = \frac{\overline{MP}_i}{B_{одн_i}} = \frac{\overline{MP}_i \times D}{B_i}$	D – кількість днів в періоді, що досліджується, дні.; $B_{одн_i}, B_{одн}$ - відповідно односторонній обсяг випуску продукції із використанням сировини і матеріалів i -го виду і в цілому по підприємству, грн.	Характеризує тривалість одного обороту матеріальних ресурсів в днях. Чим вище швидкість обороту сировини і матеріалів, тим менше час їх обігу, як в цілому по підприємству, так і в розрізі окремих груп сировини і матеріалів

1	2	3	4	5
		Між показниками часу і швидкості обороту матеріальних ресурсів в цілому і в розрізі окремих видів сировини і матеріалів є тісний взаємозв'язок, який виражається наступними залежностями: $Д = Ш_{MP}^{об} \times Ч_{MP}^{об} \quad \text{та} \quad Д = Ш_{MP_i}^{об} \times Ч_{MP_i}^{об}$		
3.	Рентабельність матеріальних ресурсів: - по підприємству (P_{MP}); - за окремим видом сировини і матеріалів (P_{MP_i})	$P_{MP} = \frac{\Pi^p}{MP} \times 100$ $P_{MP_i} = \frac{\Pi_i^p}{MP_i} \times 100$	Π_i^p, Π^p - прибуток від реалізації продукції випущеної підприємством із використанням матеріальних ресурсів i-го виду і в цілому по підприємству, грн. $\overline{MP_i}$, \overline{MP} - середній розмір матеріальних ресурсів i-го виду і в цілому по підприємству, грн.	Характеризує результативність використання матеріальних ресурсів в процесі виробництва і показує скільки копійок прибутку одержує підприємство з кожної гривні, вкладеної в матеріальні запаси. Зростання показника свідчить про підвищення прибутковості здійснення основної діяльності
4.	Інтегральний показник ефективності використання матеріальних ресурсів:		$Ш_{MP_i}^{об}$, $Ш_{MP}^{об}$ - швидкість обороту матеріальних ресурсів i-го виду і в цілому по підприємству, об.;	Дає комплексну характеристику рівня оборотності і рентабельності матеріальних ресурсів.

1	2	3	4	5
	- по підприємству (\int_{MP}); - за окремим видом сировини і матеріалів (\int_{MP_i})	$\int_{MP} = \sqrt{\text{Ш}_{MP}^{\text{об}} \times P_{MP}}$ $\int_{MP_i} = \sqrt{\text{Ш}_{MP_i}^{\text{об}} \times P_{MP_i}}$	P_{MP_i} , P_{MP} - рентабельність матеріальних ресурсів i -го виду і в цілому по підприємству, %.	Зростання показника в динаміці відображає підвищення рівня ефективності використання матеріальних ресурсів у виробництві
2.	Показники оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів у виробництві продукції			
1.	Матеріаловіддача: - по підприємству (MB); - за окремим видом сировини і матеріалів (MB_i)	$MB = \frac{B}{B_{MP}}$ $MB_i = \frac{B}{B_{MP_i}}$	B - обсяг випуску продукції в цілому по підприємству, грн.; B_{MP_i}, B_{MP} - витрати на виробництво продукції матеріальних ресурсів i-го виду і в цілому по підприємству, грн.	Характеризує віддачу матеріалів, а саме – вихід продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів в цілому і в розрізі їх видів (сировина, паливо, електроенергія, тощо)
2.	Матеріаломісткість: - по підприємству (MM); - за окремим видом сировини і матеріалів (MM_i)	$MM = \frac{B_{MP}}{B}$ $MM_i = \frac{B_{MP_i}}{B}$	B_{MP_i}, B_{MP} - витрати на виробництво продукції матеріальних ресурсів i-го виду і в цілому по підприємству, грн.; B - обсяг випуску продукції в цілому по підприємству, грн.;	Показує скільки матеріальних витрат в цілому і в розрізі видів матеріальних ресурсів (сировина, паливо, електроенергія, тощо) припадає на кожну гривню випущеної продукції

1	2	3	4	5
3.	Питома вага матеріальних затрат у собівартості продукції: - по підприємству ($D_{B_{MP}}$); - за окремим видом сировини і матеріалів ($D_{B_{MPi}}$)	$D_{B_{MP}} = \frac{B_{MP}}{CB} \times 100$ $D_{B_{MPi}} = \frac{B_{MPi}}{CB} \times 100$	B_{MPi} , B_{MP} - витрати на виробництво продукції матеріальних ресурсів i -го виду і в цілому по підприємству, грн.; CB - собівартість випуску продукції в цілому по підприємству, грн.;	Відображає рівень використання матеріальних ресурсів у виробництві продукції в цілому і в розрізі окремих видів матеріальних ресурсів (сировина, паливо, електроенергія, тощо).
4.	Коефіцієнт використання матеріалів: - по підприємству ($K_{B_{MP}}$)	$K_{B_{MP}} = \frac{B_{MP_1}}{B_{MP_0}^{ск, B_1}} \times 100$	B_{MP_1} , $B_{MP_0}^{ск, B_1}$ - фактичні витрати матеріальних ресурсів на виробництво продукції та планові, перераховані на фактичний випуск продукції, грн.	Показує, наскільки ефективно використовуються матеріали в процесі виробництва. Якщо $K_{B_{MP}} > 1$, то це свідчить про перевитрати матеріальних ресурсів у процесі виробництва і, навпаки, якщо $K_{B_{MP}} < 1$, то матеріальні ресурси використовувалися більш економно, раціонально.
5.	Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат ($K_{B/B_{MP}}$)	$K_{B/B_{MP}} = \frac{I_B}{I_{B_{MP}}} \times 100$	I_B - індекс обсягу випуску продукції, грн.; $I_{B_{MP}}$ - індекс матеріальних витрат на виробництво продукції, грн.	Характеризує зміну обсягу виробництва продукції при відповідних змінах витрат на виробництво продукції. Свідчить про динаміку матеріаловіддачі.

натуральному вираженні до норми або фактичних витрат матеріалів на їх виготовлення;

– коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат (K_{BMP}) (табл. 8.3).

Оскільки узагальнюючі показники дають лише загальне уявлення про рівень ефективності використання матеріальних ресурсів та резервів його підвищення, то для характеристики ефективності витрачання окремих елементів матеріальних ресурсів (основних матеріалів, палива, енергії) застосовують часткові показники:

– сировиномісткість, – у переробних галузях;
– металомісткість – у машинобудуванні та металообробній промисловості;

– паливомісткість – на підприємствах ТЕЦ;

– напівфабрикатомісткість – у складальних виробництвах і т. д.

Часткові показники використовують і для характеристики рівня матеріаломісткості окремих виробів.

Метою аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів є пошук внутрішніх резервів і потенційних можливостей прискорення оборотності, підвищення матеріаловіддачі і рентабельності матеріальних ресурсів.

Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів припускає поетапне виконання наступних аналітичних процедур:

➤ обчислення узагальнюючих і часткових показників ефективності використання матеріальних ресурсів в частині наявності їх на складах підприємства та в частині витрачання в процесі виробництва продукції (за планом і фактично у діючих і порівняних умовах);

➤ оцінка ступеня виконання плану і динаміки показників ефективності використання матеріальних ресурсів (в діючих і порівняних умовах);

➤ встановлення причин зміни узагальнюючих показників ефективності використання матеріальних ресурсів і їх кількісна оцінка (в діючих і порівняних умовах);

➤ оцінка впливу зміни рівня ефективності використання матеріальних ресурсів на зміну обсягу виробництва продукції;

➤ виявлення резервів підвищення рівня ефективності використання матеріальних ресурсів у виробничому процесі підприємства і розробка заходів щодо їх впровадження у виробництво.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки показників ефективності використання матеріальних ресурсів передбачає з'ясування їх абсолютних і відносних змін у діючих і порівняних умовах. При цьому попередньо визначаються самі показники у діючих і порівняних умовах (на підставі даних щодо випуску продукції, середніх запасів сировини і матеріалів на складах, витрат матеріальних ресурсів на виробництво продукції, тощо у порівняних умовах), і надалі їх зміни. При цьому розраховується:

➤ для оцінки ступеня виконання плану – абсолютне відхилення від плану, відсоток виконання плану;

➤ для оцінки динаміки – абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту, середньорічний темп росту, абсолютне значення одного відсотку приросту, тощо.

На наступному етапі дослідження встановлюються причини зміни узагальнюючих показників ефективності використання матеріальних ресурсів і дається їх кількісна оцінка.

На величину і динаміку показників ефективності використання матеріальних ресурсів впливають різні чинники, залежні і не залежні від діяльності підприємства. До них відносяться:

1) зміна ринкових цін на сировину і матеріали, паливо, енергію, що використовуються у виробництві продукції, і відпускних цін на готову продукцію;

2) обсяг і структура виробництва продукції;

3) наявність матеріальних ресурсів на складах підприємства;

4) недовиконання постачальниками зобов'язань за термінами, розмірами та структурою поставок;

5) обсяг витрат матеріальних ресурсів на виробництво продукції;

6) рівень собівартості виробництва продукції;

7) якість сировини, що постачається та витрачається;

8) рівень прогресивності конструкторських рішень щодо раціонального використання матеріальних ресурсів;

9) прогресивність технологічного використання матеріалів та відходів виробництва;

10) питома вага матеріальних витрат у собівартості виробництва продукції;

11) коефіцієнт співвідношення загальних і прямих матеріальних витрат;

12) матеріаломісткість за прямими матеріальними витратами та ін.

Об'єктивним (зовнішнім) чинником, що впливає на зміну оборотності залишків матеріальних ресурсів на складах, матеріаловіддачі та матеріаломісткості в умовах інфляційної економіки, є зміна відпускних цін на продукцію підприємства. Його вплив на зміну показників ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства визначають різницею між фактичними значеннями показників в діючих і порівняних умовах

Вплив суб'єктивних (внутрішніх) чинників, зокрема обсягу виробництва продукції, середнього розміру матеріальних ресурсів, величини витрат матеріальних ресурсів на виробництво продукції, питомої ваги матеріальних ресурсів у виробництві продукції, рівня собівартості виробництва продукції, матеріаломісткості прямих матеріальних витрат, коефіцієнта співвідношення загальних і прямих витрат на виробництво продукції надається можливим оцінити за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних моделей залежності узагальнюючих показників ефективності використання матеріальних ресурсів від чинників, що їх визначають:

$$Ш_{MP}^{об} = \frac{B}{MP}, \quad (8.11) \quad Ч_{MP}^{об} = \frac{\overline{MP}}{B_{одн}}, \quad (8.14)$$

$$MB = \frac{B}{B_{MP}}, \quad (8.12) \quad MM = \frac{B_{MP}}{B}, \quad (8.15)$$

$$MM = D_{B_{MP}} \times P_{CB}, \quad (8.13) \quad MM = MM_{B_{MP}^{ПП}} \times K_{B_{MP}}^{ЗАГ/ПП}, \quad (8.16)$$

де $Ш_{MP}^{об}$ – швидкість обороту матеріальних ресурсів, об.;

$Ч_{MP}^{об}$ – час обороту матеріальних ресурсів, дні;

\overline{MP} – середній розмір матеріальних ресурсів підприємства, грн.;

B – обсяг випуску продукції, грн.;

$B_{одн}$ – одноденний обсяг випуску продукції по підприємству, грн.

MB – матеріаловіддача, коеф.;

MM – матеріаломісткість виробництва продукції, коеф.;

B_{MP} – витрати матеріальних ресурсів на виробництво продукції в цілому

по підприємству, грн.;

$D_{B_{MP}}$ – питома вага матеріальних затрат у собівартості продукції, коеф.;

P_{CB} – рівень собівартості виробництва продукції, коеф.;

$MM_{B_{MP}^{ПП}}$ – матеріаломісткість за прямими матеріальними витратами, коеф.;

$K_{B_{MP}}^{ЗАГ/ПП}$ – коефіцієнт співвідношення загальних ф прямих витрат на виробництво продукції, коеф.

В процесі факторного аналізу особливу увагу приділяють вивченню причин зміни матеріаломісткості виробництва продукції. Проводиться такий аналіз на трьох рівнях:

- матеріаломісткість всієї виробленої підприємством продукції;
- матеріаломісткість конкретного виду продукції;
- матеріаломісткість одиниці продукції (питома матеріаломісткість);

Матеріаломісткість всієї виробленої підприємством продукції (окрім визначених факторними моделями чинників (ф–ли 8.13, 8.15 та 8.16) залежить від: кількості і структури виробленої продукції, питомих витрат матеріалів і вартості цих матеріалів, відпускних цін на окремі види продукції.

Матеріаломісткість окремих видів продукції залежить від зміни питомих витрат матеріалів, ціни матеріалів і ціни одиниці продукції.

Матеріаломісткість одиниці продукції, в свою чергу, залежить від кількості (маси) витрачених матеріальних ресурсів на її виготовлення та середньої вартості одиниці матеріальних ресурсів.

Вплив названих чинників на відхилення показників матеріаломісткості доцільно визначати методом ланцюгових підстановок.

Важливим чинником впливу на матеріаломісткість продукції є виробничі втрати і відходи. Для того, щоб обчислити вплив цих факторів на відхилення з матеріаломісткості, необхідно мати дані про собівартість забракованих виробів за ціною можливого їх використання і відходів за ціною вихідної сировини. Для визначення впливу наднормативних відходів на матеріаломісткість продукції потрібно величину збільшення матеріальних витрат за рахунок наднормативних зворотних відходів поділити на фактичний обсяг промислової продукції.

Наступним етапом аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів є оцінка впливу факторів матеріально-технічного постачання на обсяг виробництва продукції, і з'ясування втрати продукції через:

- відхилення в залишках матеріалів на початок і кінець аналізованого періоду;
- зменшення обсягу надходжень матеріальних ресурсів;
- непланове використання матеріалів на інші потреби;
- погіршення якості матеріалів;
- заміну одних матеріалів іншими;
- зміну цін на матеріали,
- простої у зв'язку з порушенням графіка поставки.

Для того, щоб визначити зменшення обсягу випуску продукції у зв'язку з недопоставкою матеріалів, потрібно кількість недопоставлених матеріалів того чи іншого виду поділити на норму їх витрат на одиницю продукції.

Вплив зміни обсягу випуску продукції за рахунок відхилень у залишках матеріалів на початок і кінець аналізованого періоду визначається шляхом ділення відхилень у залишках матеріалів на планову норму витрат на одиницю продукції.

Для того, щоб визначити, наскільки зменшиться обсяг виробництва продукції за рахунок використання матеріалів на інші, потреби, потрібно кількість матеріалів, використаних на інші потреби, поділити на планову норму витрат матеріалів на одиницю продукції.

Додатковий випуск продукції, одержаний за рахунок зменшення норм витрат матеріалів, обчислюють шляхом множення відхилення від норми витрат матеріалів на одиницю продукції на фактичний обсяг випуску продукції і ділення одержаного результату на планову норму витрат на одиницю продукції.

Для обчислення зменшення обсягу випуску продукції за рахунок погіршення якості матеріалів визначають понадпланові відходи, які створились у зв'язку з низькою якістю того чи іншого виду матеріальних ресурсів, і ділять їх на норму витрат цих ресурсів на одиницю продукції.

При порушенні асортименту поставок матеріальних ресурсів підприємство може прийняти рішення щодо заміни одного виду матеріалів іншим, іноді дорожчим. Це викликає збільшення затрат. Для їх визначення необхідно кількість заміненого матеріалу помножити на різницю в ціні взаємно замінюваних матеріалів.

Збільшення затрат відбувається і в тому разі, якщо постачальник підвищує ціну на сировину і матеріали. Тут також необхідно проаналізувати, що вигідніше підприємству:

а) збільшувати затрати у зв'язку зі застосуванням дорожчих матеріалів, але за рахунок збільшення обсягу виробництва одержати додатковий прибуток;

б) зменшити обсяг виробництва цього виду продукції, якщо внаслідок використання дорогої сировини продукція може бути збитковою, або шукати нові, дешевші ринки сировини, або змінювати структуру виробництва.

Підприємство може недоодержати значну кількість продукції через неритмічну поставку сировини та матеріалів. Порушення ритмічності поставок, як відомо, викликає зменшення обсягу продукції і, як наслідок, – прибутку. Для визначення цих втрат потрібно кількість людино–годин простоїв через нестачу матеріалів помножити на плановий середньо–годинний виробіток продукції.

Оскільки простої з вини підприємства робітникам оплачуються, то збільшується і сума затрат. Обчислити цю суму можна шляхом множення кількості людино–годин простоїв на розцінку за одну годину простою.

Завершальним етапом аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства є розробка заходів щодо реалізації виявлених резервів. Особливу увагу надають прогнозним розрахункам зростання виробництва продукції за рахунок покращення рівня матеріального постачання, підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів, які можна буде використати в майбутньому періоді.

Збільшення випуску продукції і підвищення рівня ефективності використання матеріальних ресурсів можливе за рахунок запровадження таких заходів:

- покращити рівень матеріального забезпечення виробничих потреб підприємства;
- оптимізувати залишки матеріальних ресурсів на складах підприємства;
- зменшити суму витрат на виробництво продукції шляхом оптимізації кількості деталей, виготовлення їх з легких і дешевих матеріалів;
- підвищити рівень конструкторських рішень і т. ін.

Питання для самоконтролю

1. Матеріальні ресурси підприємства як об'єкт аналізу: сутність та види.
2. Мета, завдання й системи інформаційного і організаційного забезпечення аналізу.
3. Напрямки аналізу матеріальних ресурсів підприємства.

4. Методика аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами: мета, задачі, джерела інформації, система показників, методи дослідження.

5. Оцінка наявності матеріальних ресурсів за загальним обсягом, складом та структурою, асортиментом і якістю матеріалів.

6. Фактори, які впливають на рівень складських запасів підприємства, і їх кількісна оцінка.

7. Методи оптимізації залишків сировини і матеріалів для потреб виробництва.

8. Показники оцінки ефективності використання наявних матеріальних ресурсів: узагальнюючі, індивідуальні, допоміжні.

9. Аналіз впливу окремих факторів на динаміку матеріаловіддачі.

10. Аналіз матеріаломісткості продукції, що випускається підприємством.

11. Аналіз впливу окремих факторів на динаміку матеріаломісткості.

12. Аналіз швидкості та часу оновлення залишків матеріальних ресурсів на складах підприємства і кількісна оцінка причин зміни цих показників.

13. Аналіз рентабельності використання матеріальних ресурсів і чинників, що визначають її зміну.

14. Оцінка економічної ефективності виробництва продукції за рахунок кращого використання матеріальних ресурсів.

15. Аналіз стану складських запасів і їх впливу на обсяги діяльності підприємства.

16. Методика аналізу формування матеріального забезпечення виробництва продукції

17. Методичні підходи до оцінки ритмічності постачання.

18. Заходи щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів і збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

19. Методика визначення невикористаних резервів збільшення виробництва продукції через недопоставку матеріалів, зміни перехідних залишків, надпланових відходів і перевитрат на одиницю продукції.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Матеріальні ресурси відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» це:

а) запаси предметів праці, які включають сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріали, що призначені для виробництва

продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва та адміністративних потреб і наявність яких є необхідною умовою ритмічної роботи підприємства;

б) сировину, основні і допоміжні матеріали, комплектуючі вироби і інші матеріальні цінності, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, обслуговування виробництва і адміністративних потреб;

в) матеріальні запаси підприємства;

г) наявні сировину, матеріали, комплектуючі та інші цінності на складах (у вигляді залишків матеріальних ресурсів), призначені для використання в процесі основної діяльності.

2. Рівень забезпеченості підприємства сировиною і матеріалами у звітному періоді визначають порівнянням:

а) фактичної кількості і вартості закупленої сировини і матеріалів з їх плановою потребою;

б) фактичної кількості закупленої сировини і матеріалів з їх потребою у минулому періоді;

в) фактичної кількості і вартості закупленої сировини і матеріалів з їх кількістю і вартістю у минулому періоді;

г) фактичної вартості закупленої сировини і матеріалів з їх вартістю у базисному періоді.

3. Показник виробничих запасів в днях характеризує їх стан і показує:

а) на скільки днів нормальної роботи підприємства вистачить наявного в залишку того чи іншого виду виробничого запасу;

б) забезпеченість підприємства запасами;

в) необхідну кількість запасів для задоволення денної потреби виробництва в них;

г) число днів торгівлі, на які вистачить виробничих запасів до моменту їх повного виснаження.

4. Забезпеченість підприємства запасами в днях обчислюється як:

а) відношення середньоденної потреби в тому чи іншому матеріалі до залишку цього виду матеріальних ресурсів (у натуральних одиницях);

б) відношення залишку даного виду матеріальних ресурсів до середньоденної потреби в цьому матеріалі (у натуральних одиницях);

в) відношення залишку даного виду матеріальних ресурсів до середньоденної потреби в цьому матеріалі (у вартісних одиницях);

г) добуток залишку даного виду матеріальних ресурсів до середньоденної потреби в цьому матеріалі (у вартісних одиницях).

5. Коефіцієнт забезпеченості планової потреби в матеріальних ресурсах укладеними договорами на поставку та внутрішніми джерелами покриття визначається відношенням:

а) вартості матеріальних ресурсів, які надійшли згідно з укладеними договорами та з внутрішніх джерел, до планової потреби в матеріальних ресурсах;

б) вартості матеріальних ресурсів, які повинні надійти згідно з укладеними договорами та з внутрішніх джерел, до фактичної потреби в матеріальних ресурсах;

в) вартості матеріальних ресурсів, які повинні надійти згідно з укладеними договорами та з внутрішніх джерел, до планової потреби в матеріальних ресурсах;

г) кількості матеріальних ресурсів, які повинні надійти згідно з укладеними договорами та з внутрішніх джерел, до планової потреби в матеріальних ресурсах.

6. Виконання договорів поставок матеріальних ресурсів у звітному періоді оцінюється співвідношенням:

а) фактичного надходження ресурсів від постачальників у порядку виконання договорів поставок і ресурсів, які мали б надійти згідно укладених договорів;

б) фактичного надходження ресурсів від постачальників у порядку виконання договорів поставок і ресурсів, які надійшли згідно укладених договорів у минулому періоді;

в) фактичного надходження ресурсів від постачальників у порядку виконання договорів поставок і ресурсів, які мали б надійти згідно укладених договорів у минулому періоді;

г) договірної надходження ресурсів від постачальників до фактичного їх надходження.

7. Аналіз виконання плану постачання за структурою передбачає порівняння:

а) планової питомої ваги окремих видів матеріалів (у загальній їх кількості) з фактичною;

б) фактичної питомої ваги окремих видів матеріалів (у загальній їх кількості) з плановою;

в) фактичної питомої ваги окремих видів матеріалів (у загальній їх кількості) з фактичною за минулий період;

г) планової питомої ваги окремих видів матеріалів (у загальній їх кількості) з фактичною за минулий період.

8. Коефіцієнт асортиментності визначають:

а) відношенням суми виробничих запасів, зарахованої у виконання плану з асортименту до планової потреби;

б) відношенням суми виробничих запасів, зарахованої у виконання плану з асортименту до фактичної потреби;

в) відношенням суми виробничих запасів, зарахованої у виконання плану з асортименту до даних попереднього періоду;

г) відношенням кількості виробничих запасів, зарахованої у виконання плану з асортименту до планової потреби.

9. Узагальнюючими показниками ефективності використання матеріальних ресурсів є:

а) матеріаловіддача, матеріаломісткість, питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції, коефіцієнт використання матеріалів, оборотність матеріальних запасів;

б) енергомісткість, матеріаломісткість, коефіцієнт використання матеріалів на один виріб, матеріаловіддача, оборотність матеріальних запасів;

в) коефіцієнт використання матеріалів, оборотність матеріальних запасів, коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат на один виріб;

г) матеріаловіддача, енергомісткість, коефіцієнт використання матеріалів.

10. Матеріаловіддача – це відношення:

а) вартості матеріальних засобів до виробничої собівартості;

б) вартості продукції до розміру матеріальних витрат;

в) виробничої собівартості до вартості матеріальних ресурсів;

г) розміру матеріальних витрат до вартості продукції.

11. Матеріаломісткість виробництва продукції підприємством показує:

а) вихід продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів (сировини, палива, електроенергії);

б) співвідношення обсягів промислової продукції та матеріальних витрат;

в) скільки матеріальних витрат припадає на кожну гривню випущеної продукції;

г) скільки матеріальних витрат міститься в кожній одиниці випущеної продукції.

12. Коефіцієнт використання матеріалів (коефіцієнт матеріальних витрат) показує, наскільки ефективно використовуються матеріали в процесі виробництва, і обчислюється співвідношенням:

а) суми фактичних матеріальних витрат і умовної величини матеріальних витрат, розрахованих виходячи з планових калькуляцій і фактичного випуску та асортименту продукції;

б) суми матеріальних витрат і повної собівартості виготовленої продукції;

в) суми матеріальних витрат і ціни готової продукції;

г) суми умовної величини матеріальних витрат до їх фактичної суми.

13. Якщо коефіцієнт матеріальних витрат більший за одиницю, то це свідчить про те, що:

а) на підприємстві матеріальні ресурси використовувалися більш раціонально та економно;

б) фактичне витрачання матеріалів на окремі вироби було більшим, ніж передбачено плановими (нормативними) калькуляціями;

в) на підприємстві матеріальні ресурси використовувалися нераціонально і фактичне витрачання матеріалів на окремі вироби перевищує його рівень, передбачений плановими (нормативними) калькуляціями;

г) фактичне витрачання матеріалів на окремі вироби не перевищує його рівень, передбачений плановими (нормативними) калькуляціями.

14. Швидкість обороту матеріальних запасів характеризує інтенсивність їх оновлення і обчислюється співвідношенням:

а) середньої за період вартості залишків матеріальних запасів і товарної продукції;

б) вартості товарної продукції і матеріальних витрат за період;

в) вартості товарної продукції і середньої за період вартості залишків матеріальних запасів;

г) матеріальних витрат за період і вартості товарної продукції.

15. Довготривалість обороту матеріальних запасів характеризує термін, протягом якого матеріальні ресурси знаходяться у вигляді запасу, і обчислюється відношенням:

а) середньої за період вартості залишків матеріальних запасів і середньодобового їх споживання для виготовлення товарної продукції;

б) вартості матеріальних витрат за період і товарної продукції і;

в) собівартості товарної продукції і середньої за період вартості залишків матеріальних запасів;

г) середньої за період вартості залишків матеріальних запасів і собівартості товарної продукції.

16. Збільшення залишків матеріальних запасів обумовлює:

а) збільшення тривалості одного обороту запасів;

б) зменшення тривалості одного обороту запасів;

в) незмінність величини одного обороту запасів;

г) пропорційне зменшення періоду обороту запасів.

17. Збільшення питомої ваги матеріальних витрат у собівартості продукції призводить до:

а) збільшення матеріаловіддачі;

б) збільшення матеріаломісткості;

в) збільшення коефіцієнту використання матеріалів;

г) пропорційне зменшення матеріаловіддочі.

18. Збільшення цін на матеріальні ресурси викликає:

а) збільшення матеріальних витрат підприємства;

б) зменшення матеріальних витрат підприємства;

в) незначне збільшення матеріальних витрат підприємства;

г) пропорційне зменшення обсягу витрачання сировини і матеріалів у виробництві.

19. Якщо темп росту матеріальних витрат вищий за темп росту товарної продукції, то матеріаловіддача:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінною;
- г) власний варіант відповіді.

20. Зменшення довготривалості обороту матеріальних запасів обумовлює додаткове:

- а) вивільнення коштів з обороту підприємства;
- б) залучення коштів в оборот підприємства;
- в) не впливає на величину коштів;
- г) витрачання коштів.

21. . На 1 жовтня в запасах на складі було 12 200 м тканини відповідного артикулу. Згідно плану випуску продукції на 4 квартал цієї тканини потрібно 36 000 м. За цих умов запас у днях становить:

- а) 3,0;
- б) 40,0;
- в) 30,5;
- г) 27,8 дня.

22. У звітному і попередньому періодах обсяг матеріальних витрат підприємства склав 2900,0 тис. грн. і 2700,0 тис. грн., а обсяг товарної продукції відповідно 8500,0 тис. грн. і 8000,0 тис. грн. За рахунок зміни у динаміці розміру матеріальних витрат рівень матеріаловіддачі:

- а) збільшився на 0,172;
- б) зменшився на 0,204;
- в) зменшився на 0,032;
- г) збільшився на 0,121 пункти.

23. У попередньому і звітному періодах обсяг товарної продукції, собівартості та матеріальних витрат підприємства склав відповідно 8000,0 тис. грн. і 8500,0 тис. грн., 6500,0 тис. грн. і 6750,0 тис. грн. та 2800,0 тис. грн. і 3000,0 тис. грн. За рахунок зміни у динаміці питомої ваги матеріальних витрат у собівартості виготовленої продукції рівень матеріаломісткості:

- а) збільшився на 0,011;
- б) зменшився на 0,008;
- в) зменшився на 0,003;
- г) збільшився на 1,212 пункти.

24. На початок і кінець звітної та попередньої періодів залишки матеріальних запасів склали відповідно 400,0 тис. грн. і 408,0 тис. грн. та 320,0 тис. грн. і 220,0 тис. грн. Обсяг випуску товарної продукції порівняно з попереднім періодом збільшився на 100,0 тис. грн. і склав 8600,0 тис. грн. За рахунок зміни у динаміці швидкості оновлення матеріальних ресурсів довготривалість перебування їх у стані запасів:

- а) збільшилася на 10,2;
- б) зменшилася на 4,8;
- в) збільшилася на 5,5;
- г) зменшилася на 5,5 дні.

Завдання № 2. На підставі даних ТОВ «Тріада», наведених в табл. 8.5, необхідно:

1. Розрахувати показники ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства (матеріаловіддача, матеріаломісткість, оборотність запасів (в оборотах і днях), частку матеріальних витрат в собівартості продукції, матеріаломісткість) за обидва періоди.

2. Провести аналіз стану і динаміки ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

3. Визначити вплив зміни чинників на зміну показників ефективності використання матеріальних ресурсів (швидкість і час обігу матеріальних запасів, матеріаловіддачу, матеріаломісткість).

4. Обчислити величину додатково залучених чи вивільнених коштів у зв'язку зі зміною оборотності матеріальних ресурсів.

5. Зробити висновки.

Таблиця 8.5 – Інформація щодо наявних залишків матеріальних ресурсів та основних показників виробничої діяльності ТОВ «Тріада»

(тис. грн):

Показник	Минулий рік	Звітний рік
Матеріальні витрати в складі собівартості реалізованої продукції	850,0	860,0
Виробнича собівартість реалізованої продукції	1000,0	1100,0
Вартість товарної продукції у оптових цінах	1500	1700,0
Середні залишки:		
- виробничих запасів	80,0	85,0
- запасів готової продукції	2502	2926

Завдання № 3. На підставі даних ТОВ «Глорія», наведених в табл. 8.6, необхідно:

1. Визначити обсяг виробництва продукції і суму витрачених у виробництві сировини і матеріалів; матеріаловіддачу і матеріаломісткість (за обидва періоди у діючих і порівняних умовах).

2. Оцінити динаміку за всіма показниками (у діючих і порівняних умовах).

3. Визначити розмір впливу чинників, пов'язаних зі зміною відпускних цін на продукцію, витратами на виробництво продукції і матеріаломісткістю на зміну обсягу випуску продукції у вартісному вимірі.

4. Використовуючи метод дольової участі обчислити приріст обсягу випуску продукції за рахунок кожного з факторів

5. Визначити розмір можливих резервів і заходи щодо їх реалізації.

6. Зробити висновки.

Таблиця 8.6 – Інформація щодо обсягу випуску і витрат на виробництво продукції ТОВ «Глорія»

Показники	Од. виміру	Минулий рік	Звітний рік
Обсяг виробленої продукції	тис. од.	245,0	250,0
Середня вартість сировини і матеріалів, використаних для виробництва одиниці продукції	грн.	40,0	45,0
Середня відпускна ціна одиниці продукції	грн.	45,0	50,0

Завдання № 4. На підставі даних ТОВ «Анкор», наведених в табл. 8.7, і додаткової інформації необхідно:

1. Обчислити недостатні в таблиці показники.
2. Проаналізувати ефективність використання матеріальних ресурсів підприємства.
3. Визначити вартість недоотриманої продукції у зв'язку з тим, що підприємство допустило понадпланові зворотні відходи.
4. Зробити висновки.

Таблиця 8.7 – Інформація щодо витрат сировини і матеріалів у виробництві продукції ТОВ «Анкор»

Показник	Од. виміру	План	Факт
Витрати сировини та основних матеріалів на фактичний обсяг та асортимент товарної продукції	грн.	85600	79890
Зворотні відходи:			
- за ціною сировини	грн.		19020
- за ціною можливого використання	грн.	1750	1900
Втрати від зворотних відходів:			
- разом	грн.	?	?
- до матеріальних витрат	%	?	?

Додаткова інформація: Випуск товарної продукції підприємства - 345020 грн.

Зміст

9.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу витрат підприємства

9.2 Аналіз витрат за загальним обсягом, складом та структурою

9.3 Аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції

9.4 Аналіз собівартості виробництва окремих видів продукції

9.5 Аналіз прямих витрат (матеріальних, трудових) на виробництво і реалізацію продукції

9.6 Аналіз комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції

9.7 Аналіз витрат на 1 грн. товарної продукції

9.8 Аналіз витрат від іншої звичайної діяльності підприємства

Рекомендована література: 11, 20, 24, 25, [70, с. 174–175, 454–505], [35, с. 518–539], [42, с. 251–276], [56, с. 353–373], [62, с. 228–270], [68, с. 315–333], [65, с. 165–189].

9.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу витрат підприємства

Витрати підприємства є вираженими в грошовій формі витратами на здійснення тактичних і стратегічних задач, які вирішуються в процесі звичайної діяльності і надзвичайних подій.

Методологічні засади формування інформації про витрати в системі бухгалтерського обліку та її розкриття у фінансовій звітності підприємства визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати". Згідно цього стандарту **витрати** – зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Витрати господарської діяльності підприємства формуються в цілому і за її видами:

- витрати від основної діяльності;
- витрати від операційної діяльності;
- витрати від фінансової діяльності;
- витрати від інвестиційної діяльності;
- витрати від іншої операційної діяльності;
- витрати від іншої звичайної діяльності;
- витрати від звичайної діяльності;
- витрати від надзвичайних ситуацій;
- витрати від господарської діяльності підприємства (рис. 9.1).

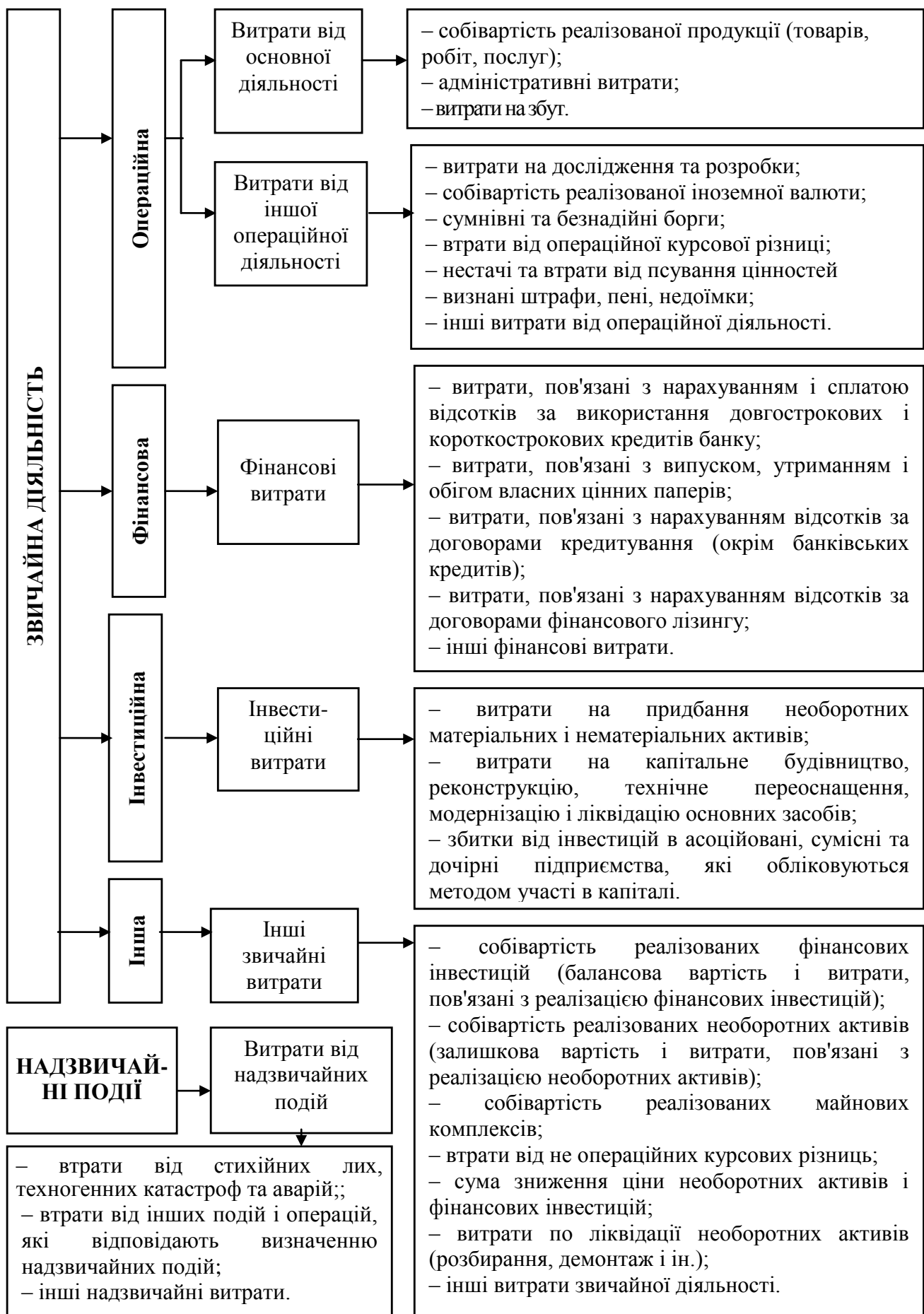

Рисунок 9.1 – Склад витрат підприємства за видами діяльності

Мета аналізу витрат підприємства – вивчення і виявлення потенційних можливостей відносного зниження витрат при одночасному зростанні обсягів торгово–виробничої діяльності і прибутку.

Завдання аналізу витрат:

- об'єктивна оцінка дотримання кошторису витрат підприємства за загальним обсягом, складом і структурою (в цілому і в розрізі видів діяльності, періодів часу і структурних підрозділів);
- оцінка динаміки розвитку витрат підприємства за загальним обсягом, складом і структурою (в цілому і в розрізі видів діяльності, періодів часу і структурних підрозділів);
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни витрат (в цілому і в розрізі видів діяльності, періодів часу і окремих структурних підрозділів) підприємства;
- аналіз окремих видів витрат звичайної діяльності і виявлення резервів економії (в розрізі номенклатури статей витрат);
- виявлення непродуктивних витрат і втрат в процесі звичайної діяльності підприємства і розробка заходів, спрямованих на їх ліквідацію;
- підрахунок резервів відносної економії витрат і розробка заходів з їх практичної реалізації.

Інформаційну основу проведення аналізу витрат становить нормативно–довідкова (норми й нормативи витрат сировини і матеріалів на виробництво продукції (товарів, робіт, послуг), кошторис витрат на виробництво одиниці продукції (товарів, робіт, послуг), кошторис витрат підприємства, фінансовий план підприємства), облікова й звітна (звіти матеріально–відповідальних осіб, таблиця обліку робочого часу й розрахунку заробітної плати, посвідчення про відрядження, авансові звіти, товарно–транспортні накладні; дані рахунків бухгалтерського обліку – 90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності», 80 «Матеріальні витрати», 81 «Витрати на оплату праці», 82 «Відрахування на соціальні заходи», 83 «Амортизація», 84 «Інші операційні витрати»; облікові реєстри – Журнал 5, 5А; фінансова звітність – Ф. № 1 "Баланс", ф. № 2 "Звіт про фінансові результати", ф. № 3 "Звіт про рух грошових коштів", ф. № 5 "Примітки до річної фінансової звітності"; статистична звітність – Ф. № 1–підприємництво "Звіт про основні показники діяльності підприємства, ф. 1–ПВ "Звіт з праці", тощо), а також позаоблікова інформація (дані проведених інвентаризацій, матеріали різних перевірок, спостережень, рішення й розпорядження по підприємству, дані попередніх аудиторських перевірок, дані попередніх аналітичних досліджень, і т.п).

Основним джерелом для аналізу витрат підприємства в динаміці є форма № 2 «Звіт про фінансові результати».

У першому розділі цієї форми «Фінансові результати» наводяться дані, які відображають витрати звітного періоду за видами діяльності, зокрема:

– у статті "Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)" (рядок 040) відображається виробнича собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) та/або собівартість реалізованих товарів;

– у статті "Адміністративні витрати" (рядок 070) відображаються загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства;

– у статті "Витрати на збут" (рядок 080) відображаються витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції (товарів) – витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції (товарів), рекламу, доставку продукції споживачам тощо;

– у статті "Інші операційні витрати" (рядок 090) відображаються собівартість реалізованих виробничих запасів, необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття; відрахування на створення резерву сумнівних боргів і суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості; втрати від знецінення запасів; втрати від операційних курсових різниць; визнані економічні санкції; відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, а також усі інші витрати, що виникають в процесі операційної діяльності підприємства (крім витрат, що включаються до собівартості продукції, товарів, робіт, послуг);

– у статті "Фінансові витрати" (рядок 140) показуються витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу;

– у статті "Втрати від участі в капіталі" (рядок 150) відображається збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких провадиться методом участі в капіталі;

– у статті "Інші витрати" (рядок 160) відображаються собівартість реалізації фінансових інвестицій; втрати від неопераційних курсових різниць; втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів; інші витрати, які виникають у процесі звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства;

– стаття «Надзвичайні витрати» (рядок 205) відображає витрати, які виникли внаслідок надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо).

У другому розділі «Елементи операційних витрат» форми № 2 «Звіт про фінансові результати» наводяться дані, які відображають склад витрат операційної діяльності підприємства за звітний період у розрізі економічних елементів витрат, зокрема:

– у статті "Матеріальні затрати" (рядок 230) показується вартість витрачених у виробництві (крім продукту власного виробництва) сировини й основних матеріалів, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, палива й енергії, будівельних матеріалів, запасних частин, тари й тарних матеріалів, допоміжних та інших матеріалів;

– у статті "Витрати на оплату праці" (рядок 240) відображається заробітна плата за окладами й тарифами, премії та заохочення, матеріальна допомога,

компенсаційні виплати, оплата відпусток та іншого невідпрацьованого часу, інші витрати на оплату праці;

– у статті "Відрахування на соціальні заходи" (рядок 250) відображаються відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства, відрахування на інші соціальні заходи;

– у статті "Амортизація" (рядок 260) відображається сума нарахованої амортизації основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів;

– у статті "Інші операційні витрати" (рядок 270) показуються витрати на відрядження, на послуги зв'язку, плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

Методика аналізу витрат підприємства передбачає їх системне вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 9.2).

У структурі витрат, як правило, найбільшу частку займають витрати від основної діяльності, всі інші витрати становлять незначну частку загальних витрат підприємства.

9.2 Аналіз витрат за загальним обсягом, складом та структурою

Аналіз витрат підприємства передбачає оцінку ступеня дотримання кошторису витрат та їх динаміки. Витрати підприємства вимірюються і оцінюються в абсолютних і відносних показниках.

Абсолютним показником, який дає уявлення про обсяг витрат є їх сума. Відносні показники витрат наведені в табл. 9.1.

Оцінка ступеня дотримання кошторису і динаміки витрат за загальним обсягом, складом і структурою припускає вивчення змін в їх складі і структурі в абсолютних і відносних одиницях виміру, і виявлення потенційних можливостей відносного зниження витрат.

Якщо протягом звітного періоду спостерігалася зміна цін на сировину і товари, ставок і тарифів на послуги, що надаються, то оцінці дотримання кошторису витрат і вивченню динаміки повинна передувати процедура перерахунку витрат від звичайної діяльності в порівняний вигляд (B_1^{zicm}):

$$B_1^{zicm} = OB_1^{zicm} + \Phi B_1 + IB_1 + B_1^{inni} \quad (9.1)$$

де OB_1^{zicm} – фактичні витрати операційної діяльності в зіставлених умовах, грн.;

ΦB_1 – фактичні витрати фінансової діяльності, грн.;

IB_1 – фактичні витрати інвестиційної діяльності, грн.;

B_1^{inni} – фактичні витрати від іншої звичайної діяльності, грн.

Рисунок 9.2 – Структурно–логічна схема методики економічного аналізу витрат підприємства

Таблиця 9.1 – Відносні показники витрат підприємства

Найменування показника	Алгоритм розрахунку	Економічна інтерпретація показника
Рівень витрат: – операційної діяльності (P_B^{on}); – собівартості (P_B^{CB}); – адміністративних витрат (P_B^{AB}); – витрат на збут (P_B^{B3})	$P_B^{on} = \frac{OB}{ЧВР} \times 100$ $P_B^{CB} = \frac{CB}{ЧВР} \times 100$ $P_B^{AB} = \frac{AB}{ЧВР} \times 100$ $P_B^{B3} = \frac{B3}{ЧВР} \times 100$	Величина витрат операційної діяльності (в цілому та за окремими їх видами), що припадає на 1 грн. чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)
Рівень рентабельності витрат ($P_{рент i}$)	$P_{рент i} = \frac{\Pi_i}{B_i} \times 100$	Сума прибутку i -го виду діяльності, отриманого на 1 грн. витрат i -го виду діяльності
Питома вага витрат (d_{Bi})	$d_{OBi} = \frac{B_i}{B} \times 100$	Частка витрат i -го виду діяльності в загальній їх сумі по підприємству
Умовні позначення: OB, CB, AB, $B3$ – відповідно витрати операційної діяльності, собівартість реалізованої продукції, адміністративні витрати та витрати на збут, грн.; $ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.; Π_i – прибуток i-го виду діяльності, грн.; B_i – витрати i-го виду діяльності, грн.; B – витрати підприємства, грн.		

Фактичні витрати операційної діяльності в зіставлених умовах ($OB_1^{зіст}$) обчислюються двома способами:

➤ 1-ий спосіб – на підставі середнього індексу зміни цін, ставок і тарифів за операційною діяльністю:

$$OB_1^{зіст} = \frac{OB_1}{I_{цін,ст.,тар}} \quad (9.2)$$

де OB_1 – фактичні витрати операційної діяльності в діючих умовах, грн.;

$I_{цін,ст.,тар}$ – середній індекс зміни цін, ставок і тарифів за операційною діяльністю, коеф.;

➤ 2-ий спосіб – на підставі індивідуальних індексів зміни цін, ставок і тарифів за окремими статтями номенклатури операційних витрат:

$$OB_1^{zicm} = \sum_{j=1}^n OB_{j1}^{zicm} + \sum_{l=1}^n OB_{l1}^{zicm} + \sum_{k=1}^n OB_{k1}^{zicm} + \sum_{i=1}^n OB_{i1} \quad (9.3)$$

$$OB_{j1}^{zicm} = \frac{OB_{j1}}{i_{цінj}} \quad (9.4) \quad OB_{l1}^{zicm} = \frac{OB_{l1}}{i_{cm1}} \quad (9.5) \quad OB_{k1}^{zicm} = \frac{OB_{k1}}{i_{тарк}} \quad (9.6)$$

де OB_{i1} – фактична сума витрат за i -ою статтею витрат операційної діяльності, за якою не спостерігалася зміна цін на сировину і товари, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству, грн.

OB_{j1} , OB_{j1}^{zicm} – фактична сума витрат операційної діяльності за j -ою статтею (яка залежить від зміни цін на сировину й товари) у діючих і порівнянних умовах, грн.;

OB_{l1} , OB_{l1}^{zicm} – фактична сума витрат операційної діяльності за l -ою статтею (яка залежить від зміни ставок заробітної плати й ставок на послуги, що надаються підприємству) у діючих і порівнянних умовах, грн.;

OB_{k1} , OB_{k1}^{zicm} – фактична сума витрат операційної діяльності за k -ою статтею (яка залежить від зміни тарифів на оплату праці й тарифів на послуги, що надаються підприємству) у діючих і порівнянних умовах, грн.;

$i_{цінj}$ – індекс цін на сировину й товари за j -ою статтею витрат операційної діяльності, коеф.;

i_{cm1} – індекс ставок заробітної плати й ставок на послуги, що надаються підприємству за l -ою статтею витрат операційної діяльності, коеф.;

$i_{тарк}$ – індекс тарифів на оплату праці й тарифів на послуги, що надаються підприємству за k -ою статтею витрат операційної діяльності, коеф.

Для оцінки складу і структури витрат порівняно з кошторисом і в динаміці використовують методи горизонтального та вертикального аналізу і обчислюють абсолютне і відносне відхилення від плану, абсолютний приріст (зниження) та темп зростання (зниження) витрат.

9.3 Аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції

Витрати на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг), виражені у грошовій формі, являють собою собівартість.

Собівартість продукції (робіт, послуг) – це вартісне вираження витрат підприємства, пов'язаних з використанням у технологічному процесі виконання робіт і надання послуг природних ресурсів, сировинних матеріалів, палива,

енергії, основних виробничих засобів, інструменту, інвентарю, трудових і фінансових ресурсів, а також інших витрат, пов'язаних з їх виробництвом і збутом.

Собівартість продукції (робіт, послуг) є якісним показником, в якому концентровано відображаються результати господарської діяльності підприємства, його досягнення і резерви. Чим нижча собівартість, тим більшою є економія праці, краще використовуються основні засоби, матеріали, паливо, тим дешевше обходиться виробництво продукції як підприємству, так і суспільству в цілому.

За обсягом витрат, що включаються до собівартості, остання ділиться на виробничу собівартість і собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг).

Виробнича собівартість — це витрати підприємства, пов'язані з процесом виробництва продукції, які складаються з прямих витрат (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, інші прямі витрати) та розподілених загально виробничих витрат.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) — це витрати підприємства, пов'язані з виробленою (раніше, або у звітному періоді) і реалізованою продукцією, які складаються з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, і нерозподілених постійних загально виробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

Для забезпечення якості аналізу собівартості продукції (робіт, послуг) підприємства необхідна правильна класифікація витрат, які складають собівартість виробленої і реалізованої продукції (табл. 9.2).

Витрати на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) вимірюються і оцінюються в абсолютних і відносних показниках.

Абсолютними показниками, які дають уявлення про обсяг собівартості виробленої і реалізованої продукції є їх сума в цілому по підприємству, за окремими видами продукції (робіт, послуг) та структурними підрозділами.

Відносним показником витрат на виробництво і реалізацію продукції є рівень собівартості або витрати на 1 грн. реалізованої товарної продукції.

Витрати на 1 грн. реалізованої товарної продукції ($B_{грн}$) визначаються вираженим у відсотках співвідношенням собівартості (CB) і обсягу реалізованої товарної продукції ($ТП$), і показують скільки копійок витрачає підприємство для виробництва і реалізації продукції на одну гривню:

$$B_{грн} = \frac{CB}{ТП} \times 100 \quad (9.7)$$

Цей показник можна визначати як в цілому по підприємству, так і за окремими видами продукції (робіт, послуг) та структурними підрозділами.

Таблиця 9.2 – Класифікація витрат, що включаються до собівартості виробленої і реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємства

№ з/п	Ознака класифікації	Вид витрат
1	За відношенням до виробничого процесу	виробничі
		позавиробничі
2	За можливостями віднесення витрат на собівартість	прямі витрати
		непрямі витрати
3	За об'єктами калькулювання витрат	в цілому по підприємству
		за структурними підрозділами (цехами, дільницями, відділами)
		за видами продукції
4	За економічними елементами	матеріальні витрати
		витрати на оплату праці
		відрахування на соціальні заходи
		амортизація
5	За цільовим призначенням у процесі виробництва (статтями калькуляції)	інші операційні витрати
		сировина і матеріали
		куповані комплектуючі вироби, напівфабрикати, роботи та послуги виробничого характеру сторонніх підприємств та організацій
		паливо й енергія на технологічні потреби
		зворотні відходи (вираховуються)
		основна заробітна плата робітників виробництва
		додаткова заробітна плата робітників виробництва
		відрахування на соціальні заходи
		витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництва продукції
		відшкодування зносу спеціальних інструментів і пристосувань цільового призначення
		витрати на утримання та експлуатацію машин й обладнання
		загальновиробничі витрати
6	За ступенем однорідності	прості (одноелементні)
		комплексні
7	За ступенем доцільності понесених витрат	продуктивні
		непродуктивні
8	За видами продукції (робіт, послуг)	витрати на вироби
		витрати на типові зразки виробів
		витрати на групи однорідних виробів
		витрати на одноразові замовлення
		витрати на валову продукцію
		витрати на товарну продукцію
9	Залежно від обсягу товарної продукції підприємства	витрати на реалізовану продукцію
		умовно–змінні витрати
		умовно–постійні

Мета аналізу витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) – пошук потенційних можливостей скорочення собівартості виробництва продукції

Завдання аналізу витрат на виробництво і реалізацію продукції:

- оцінка дотримання кошторису та динаміки собівартості виробленої і реалізованої продукції (за сумою та рівнем);
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни собівартості виробництва і реалізації продукції (за сумою та рівнем витрат);
- виявлення резервів зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції (за сумою та рівнем);
- розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів зниження собівартості виробництва і реалізації продукції в практику господарювання підприємства.

Основу інформаційного забезпечення аналізу витрат на виробництво і реалізацію продукції складають дані планових і звітних калькуляцій собівартості окремих видів продукції, кошторису витрат, синтетичного та аналітичного обліку витрат за основними й допоміжними виробництвами; ф № 2 “Звіт про фінансові результати”, форма № 1–підприємство (річна) “Звіт про основні показники діяльності підприємства”, матеріали ревізій та обмежень, тощо.

Аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) проводиться як правило в динаміці, а якщо є планові дані, то в порівнянні з планом за такими напрямками:

- аналіз суми витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- аналіз собівартості виробництва окремих видів продукції;
- аналіз прямих витрат (матеріальних, трудових) на виробництво і реалізацію продукції;
- аналіз комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- аналіз витрат на 1 грн. товарної продукції;
- аналіз витрат від іншої звичайної діяльності підприємств.

Починається аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) з аналізу суми витрат на виробництво і реалізацію продукції.

Метою аналізу суми витрат на виробництво і реалізацію продукції є виявлення відхилень та визначення найважливіших напрямів пошуку резервів зниження собівартості

Для досягнення цієї мети вирішуються наступні **аналітичні завдання:**

- оцінка доцільності витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- оцінка ступеня дотримання кошторису і динаміки собівартості виробленої і реалізованої продукції за загальним обсягом, складом та структурою;
- кількісна оцінка причин зміни витрат на виробництво і реалізацію продукції (в цілому, за окремими елементами витрат і статтями калькуляції собівартості);

– пошук потенційних можливостей скорочення суми витрат на виробництво продукції і розробка заходів щодо їх практично впровадження на підприємстві.

Якщо протягом звітнього періоду спостерігалася зміна цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству, то аналіз суми витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) повинен здійснюватися у діючих і порівняних умовах. Проведенню аналітичних розрахунків має передувати процедура перерахунку показників собівартості у порівняний вигляд на підставі застосування середнього або індивідуальних індексів цін, ставом і тарифів за кожною статтею калькуляції (чи елемента витрат).

Оцінка доцільності витрат на виробництво і реалізацію продукції передбачає визначення показників абсолютної та відносної економії (перевитрати) за сумою витрат (собівартістю):

$$E(\Pi)_{CB}^{abc} = CB_1 - CB_0 \quad (9.8) \quad E(\Pi)_{CB}^{відн} = CB_1 - CB_0^{ск,ПІ_1} \quad (9.9)$$

$$CB_0^{ск,ПІ_1} = CB_0 \times I_{ПІ} \quad (9.10)$$

де $E(\Pi)_{CB}^{abc}$ – абсолютна економія (перевитрата) за собівартістю виробленої і реалізованої товарної продукції, грн.;

$E(\Pi)_{CB}^{відн}$ – відносна економія (перевитрата) за собівартістю виробленої і реалізованої товарної продукції, грн.;

CB_0, CB_1 – базисна (планова або попереднього періоду) і фактична сума собівартості виробленої і реалізованої продукції (в діючих або порівняних умовах), грн.;

$CB_0^{ск,ПІ_1}$ – базисна (планова або попереднього періоду) сума собівартості виробленої і реалізованої продукції, скореговані на фактичний обсяг реалізованої товарної продукції, грн.;

$I_{ПІ}$ – індекс зміни обсягу виробництва і реалізації товарної продукції (робіт, послуг) (в діючих або порівняних умовах), тис .грн.

Оцінка ступеня дотримання кошторису і динаміки собівартості виробленої і реалізованої продукції за загальним обсягом, складом та структурою передбачає вивчення змін в її складі і структурі в абсолютних і відносних одиницях виміру, і виявлення потенційних можливостей відносного зниження витрат. При цьому обчислюють питому вагу окремих витрат у загальній собівартості продукції і досліджують зміни в структурі витрат, визначають абсолютне відхилення від плану і відсоток виконання плану за звітний період, розраховують темп зростання, темп приросту, абсолютний приріст, тощо.

Дослідження змін складу і структури витрат здійснюється у розрізі функціональної ролі витрат в процесі виробництва, тобто за статтями калькуляції собівартості, та у розрізі економічних елементів витрат, що дозволяє більш детально з'ясувати на що конкретно та в яких розмірах використані ресурси, врахувати галузеві особливості формування собівартості виробленої і реалізованої продукції та визначити найважливіші напрями пошуку резервів зниження собівартості.

Кількісна оцінка причин зміни витрат на виробництво і реалізацію продукції передбачає з'ясування впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на відхилення фактичної суми собівартості від базисної (планової чи попереднього періоду).

Найбільш суттєвим зовнішнім чинником зміни собівартості виробництва і реалізації продукції є зміна цін на сировину і матеріали, що використані у виробництві, та ставок і тарифів на послуги, які надаються підприємству. Для кількісної оцінки його впливу на зміну собівартості ($\Delta CB_{\text{цін,ст.,мар}}$) використовується наступний алгоритм:

$$\Delta CB_{\text{цін,ст.,мар}} = CB_1 - CB_1^{\text{зіст}}, \quad (9.11) \quad CB_1^{\text{зіст}} = \frac{CB_1}{I_{\text{цін,ст.,мар}}} \quad (9.12)$$

де CB_1 , $CB_1^{\text{зіст}}$ – фактична собівартість виробництва і реалізації продукції у діючих і порівняних умовах, грн.;

$I_{\text{цін,ст.,мар}}$ – середній індекс зміни цін, ставок і тарифів за витратами, що включаються до собівартості, коеф.

Внутрішніми чинниками зміни собівартості виробництва і реалізації продукції є зміна:

- обсягу виробництва і реалізації продукції;
- структури виробництва і реалізації продукції;
- суми змінних витрат на виробництво одиниці продукції;
- суми постійних витрат на виробництво і реалізацію продукції.

Вплив цих чинників надається можливим оцінити за допомогою методу повних ланцюгових підстановок, який застосовуються до наступної моделі залежності собівартості виробництва і реалізації продукції від чинників, що їх визначають:

$$CB = \sum_{i=1}^n (q_i \times B_i^{\text{зм}}) + B^{\text{пост}} \quad (9.13)$$

де CB – собівартість виробництва і реалізації продукції, грн.;

q_i – кількість виробленої і реалізованої продукції i -го виду, од.;

$B_i^{\text{зм}}$ – змінні витрати на виробництво одиниці продукції i -го виду, грн.;

$B^{\text{пост}}$ – постійні витрати на виробництво і реалізацію продукції, грн.

Завершується аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції пошуком потенційних можливостей скорочення собівартості і розробкою заходів щодо їх практично впровадження на підприємстві

Основними резервами скорочення витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) є:

- економічне стимулювання економії фінансово–виробничих ресурсів, які використовуються в процесі здійснення основної діяльності підприємства;
- безперервність технологічного процесу (впровадження нової техніки, комплексна механізація й автоматизація виробничих процесів, удосконалення технології, впровадження прогресивних видів матеріалів);
- розширення спеціалізації й кооперування;
- підвищення продуктивності праці.

9.4 Аналіз собівартості виробництва окремих видів продукції

Аналіз собівартості виробництва окремих видів продукції (робіт, послуг) здійснюється з *метою* виявлення шляхів подальшого зниження собівартості виробництва і реалізації продукції і проведення низки організаційно–технічних заходів щодо економії витрат на конкретних ділянках роботи підприємства.

Завданнями аналізу є:

- встановлення ступеню виконання планових (розрахункових) показників собівартості окремих видів продукції;
- оцінка динаміки собівартості одиниці продукції;
- дослідження причин відхилень за найвагомішими статтями калькуляції;
- кількісна оцінка причин зміни суми витрат на виробництво одиниці продукції окремих видів;
- резервів зниження собівартості окремих видів продукції і розробка заходів щодо їх реалізації.

Аналіз проводять за даними планових, проектно–кошторисних та фактичних калькуляцій з дотриманням визначених завданнями аналізу етапів аналітичних досліджень.

Починають аналіз із загальної оцінки виконання планових (розрахункових) завдань по зниженню собівартості окремих видів продукції. Далі встановлюють динаміку собівартості одиниці продукції. Оцінку виконання планового (розрахункового) завдання по зниженню собівартості одиниці продукції, та встановлення динаміки собівартості проводять методом порівняння фактичної собівартості одиниці продукції з плановою та із собівартістю за попередній рік. У процесі таких досліджень визначаються зміни собівартості виробництва одиниці окремих видів продукції за загальною сумою витрат і окремим статтями калькуляції.

Поглиблюються дослідження з'ясуванням причин відхилень за найвагомішими статтями калькуляції, виявленням та кількісним вимірюванням причин зміни суми витрат на виробництво одиниці продукції окремих видів

На відхилення фактичної собівартості одиниці продукції (робіт, послуг) від планової впливають зміни:

- обсягу виробництва продукції;
- постійних витрат, що припадають на виробництво даного виду продукції;
- змінних витрат на одиницю продукції.

Кількісну оцінку впливу цих факторів на зміну собівартості одиниці окремих видів продукції (робіт, послуг) здійснюють за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступної моделі залежності собівартості виробництва одиниці продукції від чинників, що її визначають:

$$CB_i = \frac{B_i^{пост}}{q_i} + B_i^{зм}, \quad (9.14)$$

де CB_i – собівартість виробництва одиниці продукції i -го виду, грн.;

$B_i^{пост}$ – сума постійних витрат, що припадають на виробництво продукції i -го виду, грн.;

$B_i^{зм}$ – змінні витрати на виробництво одиниці продукції i -го виду, грн.;

q_i – кількість виробленої продукції i -го виду, од.;

Велике значення має порівняльний аналіз собівартості однакових виробів різних підприємств. Такий аналіз дозволяє встановити наскільки прогресивною є технологія їх виготовлення на даному підприємстві. Найбільш широко порівняльний аналіз можна застосовувати в харчовій та легкій промисловості.

Завершальним етапом аналізу є пошук резервів зниження собівартості одиниці найважливіших видів продукції.

Розрізняють поточні та перспективні резерви зниження собівартості виробництва одиниці продукції.

Поточні резерви зниження собівартості включають усі видні непродуктивних витрат (явні і приховані), також перевитрати ресурсів і надмірні витрати грошових коштів, виявлені в ході аналізу.

До перспективних резервів відносять:

- збільшення обсягів випуску продукції;
- упровадження досягнень науково-технічного прогресу;
- спеціалізацію, кооперування, комбінування виробництва.

9.5 Аналіз прямих витрат (матеріальних, трудових) на виробництво і реалізацію продукції

У складі собівартості продукції (робіт, послуг) значну питому вагу становлять прямі витрати на виробництво і реалізацію продукції. Вони представлені прямими матеріальними витратами, прямими трудовими витратами та іншими прямими витратами.

Прямі витрати на виробництво є основним фактором, що визначає рівень собівартості реалізованої продукції і величину валового прибутку. Тому дослідженню цих витрат приділяється особлива увага.

Мета аналізу прямих витрат – з'ясування змін в обсязі та рівні прямих витрат для забезпечення розробки і впровадження дієвих заходів з їх зниження.

Завдання аналізу прямих витрат:

- встановлення ступеню дотримання планових (розрахункових) показників щодо суми і частки прямих витрат у виробничій собівартості продукції (загалом та за окремими видами витрат);
- оцінка динаміки розвитку суми і частки прямих витрат у складі виробничої собівартості продукції (загалом і за окремими видами витрат);
- кількісна оцінка причин зміни суми прямих витрат на виробництво продукції (загалом і за окремими видами витрат);
- виявлення резервів зниження прямих витрат і розробка заходів щодо їх використання.

Аналіз прямих витрат на виробництво і реалізацію продукції проводиться на підставі даних планових і звітних калькуляцій собівартості окремих видів продукції, кошторису витрат підприємства, інформації щодо норм витрачання сировини і матеріалів у процесі виробництва продукції, нормативів трудових витрат, тощо.

Основними об'єктами аналізу прямих витрат є:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі трудові витрати.

Розглянемо більш докладно методику аналізу прямих матеріальних і прямих трудових витрат.

Прямі матеріальні витрати включають вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу вироблюваної продукції, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

Аналіз прямих матеріальних витрат розпочинають з оцінки ступеня виконання плану і динаміки розвитку показників складу, структури і частки витрат у виробничій собівартості всієї товарної продукції. Матеріальні витрати за всіма одноелементними статтями калькулювання оцінюють, порівнюючи фактичні витрати звітного періоду з плановими або з даними попереднього періоду.

Далі дослідження поглиблюються в напрямку з'ясування і кількісної оцінки причин відхилення суми прямих матеріальних витрат від базисної

(планова або попереднього періоду) величини як в цілому, так і за окремими видами продукції. Кількість факторів і методика їх дослідження залежать від галузевих особливостей підприємства, особливостей технологічного процесу виготовлення продукції, методу управлінського обліку (позамовний, попередільний, попроцесний, нормативний), а також видів матеріальних ресурсів, що використовуються.

Основними факторами, які визначають зміну суми прямих матеріальних витрат, є зміни:

- обсягу виробництва продукції;
- структури виробленої продукції;
- прямих матеріальних витрат на виробництво одиниці продукції;
- норм витрачання сировини, матеріалів, палива та енергії на виробництво одиниці продукції;
- середньої вартості (ціни) спожитих у процесі виробництва одиниці продукції матеріальних ресурсів, палива та енергії.

Кількісну оцінку впливу цих факторів на зміну суми прямих матеріальних витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) здійснюють за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних моделей залежності прямих матеріальних витрат від чинників, що їх визначають:

$$ПМВ = \sum_{i=1}^n (q_i \times ПМВ_i) \quad (9.15) \quad ПМВ = \sum_{i=1}^n (q_i \times n_i \times \overline{p_i}) \quad (9.16)$$

$$ПМВ_i = n_i \times \overline{p_i} \quad (9.17)$$

де $ПМВ, ПМВ_i$ – сума прямих матеріальних витрат на виробництво всієї продукції (робіт, послуг) та одиниці продукції i -го виду відповідно, грн.;

q_i – кількість виробленої продукції i -го виду, од.;

n_i – норми витрачання сировини, матеріалів, палива та енергії на виробництво одиниці продукції i -го виду, нат. од.;

$\overline{p_i}$ – середня ціна спожитих матеріальних ресурсів, палива та енергії на виробництво одиниці продукції i -го виду, грн.

Суттєвою причиною зміни суми прямих матеріальних витрат є також заміна матеріалів (сировини) при зміні технології виробництва продукції (робіт, послуг). Сутність впливу цього фактора полягає у відхиленні норми витрат і ціни замінюваного матеріалу (сировини) від норми витрат і ціни замінного матеріалу (сировини).

Для з'ясування можливих резервів зниження матеріальних витрат за рахунок заміни одного матеріалу (сировини) іншим обчислюють вплив зміни факторів "норм" і "цін" за кожним з видів матеріалів.

Вплив факторів на відхилення за матеріальними витратами від заміни матеріалів визначається наступним чином:

- вплив відхилення норм витрат матеріалів у результаті заміни обчислюється як добуток різниці ніж нормою витрат замінюваного матеріалу і нормам витрат замінного матеріалу на ціну замінного матеріалу;
- вплив відхилення цін на матеріали в результаті їх заміни визначається як добуток різниці між ціною лімітованого матеріалу і ціною замінного матеріалу на кількість витрат замінюваного матеріалу за нормою.

Аналіз прямих матеріальних витрат завершується підрахунком резервів їх зниження і розробленням відповідних заходів щодо їх використання.

Прямі трудові витрати включають основну, додаткову заробітну плату та інші грошові виплати робітникам (виключаючи нештатних), які зайняті у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, що можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

Аналіз прямих трудових витрат розпочинають з оцінки ступеня виконання плану і динаміки витрат на оплату праці промислово–виробничого персоналу за загальним обсягом, складом та структурою. Оцінка здійснюється шляхом порівняння фактичної суми, складу і структури витрат на оплату праці з базисною (плановою або попереднього періоду), і виявлення відхилень.

В процесі оцінки ступеня виконання плану і динаміки витрат на оплату праці особливу увагу приділяють дослідженням структури фонду оплати праці за категоріями працюючих, вивченню співвідношення між різними видами оплати праці, а також виявленню непродуктивних виплат (доплати у зв'язку зі змінами умов праці та за роботу в понаднормовий час, оплата цілодобових та внутрішньозмінних простоїв, оплата невиконаних технологічних операцій, оплата непродуктивних затрат робочого часу в зв'язку і випуском неякісної продукції).

У процесі подальшого аналізу прямих трудових витрат з'ясовують причини відхилення фактичних витрат на оплату праці промислового персоналу від базисної (планова або попереднього періоду) їх величини згідно методики, яку було детально розглянуто у § 5 теми 5.

Основними факторами, які визначають зміну суми прямих трудових витрат, є зміни:

- обсягу виробництва продукції;
- структури виробленої продукції;
- прямих трудових витрат на виробництво одиниці продукції;
- норм витрачання робочого часу (трудомісткість) на виробництво одиниці продукції;
- середнього розміру годинної заробітної плати.

Кількісну оцінку впливу цих факторів на зміну суми прямих трудових витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) здійснюють за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних моделей залежності прямих трудових витрат від чинників, що їх визначають:

$$ПТВ = \sum_{i=1}^n (q_i \times ПТВ_i) \quad (9.18) \quad ПТВ = \sum_{i=1}^n (q_i \times ТМ_i \times \overline{ЗП_i}) \quad (9.19)$$

$$ПТВ_i = ТМ_i \times \overline{ЗП_i} \quad (9.20)$$

де $ПТВ, ПТВ_i$ – сума прямих трудових витрат на виробництво всієї продукції (робіт, послуг) та одиниці продукції i -го виду відповідно, грн.;

q_i – кількість виробленої продукції i -го виду, од.;

$ТМ_i$ – норми витрат робочого часу на виробництво одиниці продукції i -го виду, люд. год.;

$\overline{ЗП_i}$ – середньогодинна заробітна плата, отримана працівником за виробництво одиниці продукції i -го виду, грн.

Завершується аналіз прямих трудових витрат підрахунком резервів зниження витрат на оплату праці промислово–виробничого персоналу і розробкою заходів, спрямованих на скорочення непродуктивних виплат основної і додаткової заробітної плати, надбавок і доплат до тарифних ставок та посадових окладів, інших грошових виплат.

9.6 Аналіз комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції

Витрати, які неможливо прямо віднести на собівартість конкретних видів продукції, але які пов'язані з обслуговуванням виробничого процесу і формують собівартість виробленої продукції (робіт, послуг), є непрямими витратами. Вони носять комплексний характер, оскільки об'єднують у своєму складі різні залежно від обсягу виробництва продукції витрати. Комплексні витрати представлені змінними і постійними розподіленими загальновиробничими витратами.

Згідно з ПСБО № 16 "Витрати" до складу загальновиробничих витрат включають:

- витрати на управління виробництвом;
- амортизацію основних засобів загальновиробничого призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загально виробничого призначення;
- витрати на вдосконалення технології і організації виробництва;
- витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання виробничих приміщень;
- витрати на обслуговування виробничого процесу;
- витрати на охорону праці, техніку безпеки та охорону навколишнього середовища;
- інші витрати (витрати від браку оплата простоїв тощо).

Метою аналізу комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції є пошук резервів економії ресурсів та скорочення загальновиробничих витрат.

Основними задачами аналізу комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції є:

- оцінка ступеня дотримання кошторису витрат;
- оцінка динаміки розвитку загальновиробничих витрат;
- кількісна оцінка причин зміни суми прямих витрат на виробництво продукції (загалом і за окремими видами витрат);
- виявлення резервів скорочення загальновиробничих витрат;
- розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів з метою зниження собівартості виробництва.

Концептуальні основи методики аналізу комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції представлені у вигляді схеми на рис. 9.3.

Аналіз комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції здійснюється поетапно.

На першому етапі аналізу комплексних витрат на виробництво і реалізацію продукції вивчають ступінь виконання плану і динаміку суми загальновиробничих витрат, їх складу та структури, визначають відхилення значень цих показників у звітному періоді порівняно з кошторисом або попереднім періодом, Обчислюють суми відносної перевитрати (економії) та кожною статтею.

На другому етапі оцінюється динаміка розвитку загально виробничих витрат підприємства. Оскільки до складу загальновиробничих витрат входять і змінні витрати, що змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу діяльності, то перед порівнянням фактичної їх суми зі сумою, передбаченою кошторисом, останню корегують на фактичний обсяг діяльності.

У ході аналізу доцільно визначити також розмір загальновиробничих витрат у розрахунку на 1 грн. обсягу промислової продукції та дослідити динаміку показника.

Третій етап аналізу непрямих витрат передбачає дослідження причин, що зумовили абсолютне та відносне відхилення загальновиробничих витрат на підприємстві в цілому і за кожною статтею витрат. Зважаючи на велику кількість статей витрат (видів загальновиробничих витрат), більшість з яких є комплексними, багато буде й причин їх зміни (відхилення). Очевидно, що при дослідженні впливу факторів на зміну суми загальновиробничих витрат слід зосередити увагу на головних статтях витрат, частка яких у загальній сумі витрат є найбільшою.

Четвертий (заклучний) етап аналізу – підрахунок резервів скорочення загальновиробничих витрат і розроблення заходів щодо їх використання з метою зниження виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), загальної суми витрат виробництва.

Рисунок 9.3 – Концептуальні основи методики аналізу комплексних статей витрат на виробництво і реалізацію продукції

9.7 Аналіз витрат на 1 грн. товарної продукції

Витрати на одну гривню товарної продукції є універсальним узагальнюючим показником економічності і результативності здійснених підприємством витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг). Його можна визначати для підприємств усіх галузей і на всіх рівнях управління та застосовувати для продукції, яка уже вироблялась (порівнянної), і для продукції, яку лише передбачається виробляти (непорівнянної). Він дає також змогу відстежувати динаміку відносних витрат основної діяльності за декілька років.

Показник витрат на одну гривню продукції визначають співвідношенням собівартості і обсягу виробленої і реалізованої продукції (робіт, послуг) (формула 9.7), і виражають у відсотках. Він наочно відображає зв'язок між витратами і прибутком (різниця між 100 і значенням цього показника є, по суті, рентабельністю продукції). Витрати на одну гривню товарної продукції показують скільки копійок витрачає підприємство для виробництва і реалізації продукції на одну гривню.

Метою аналізу витрат на одну гривню товарної продукції є пошук резервів зменшення витратності основної діяльності підприємства.

Основними завданнями аналізу витрат на одну гривню товарної продукції є:

- оцінка динаміки витратності основної діяльності підприємства;
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни витрат на одну гривню товарної продукції;
- виявлення резервів скорочення витрат і розробка заходів щодо їх впровадження з метою зниження розміру витрат на одну гривню товарної продукції.

Динаміка витрат на одну гривню продукції аналізується у двох оцінках: в цінах, що діяли у звітному році (у діючих цінах), і в середньорічних цінах попереднього року. В процесі аналізу визначаються наступні показники:

- розмір зміни витрат на одну гривню товарної продукції ($P\Delta B_{грн}$):

$$P\Delta B_{грн} = B_{грн1} - B_{грн0}, \quad (9.21)$$

де $B_{грн0}$ $B_{грн1}$ – базисні (згідно кошторису чи даних попереднього періоду) витрати на одну гривню товарної продукції, % до об.

Розмір зміни витрат свідчить про те наскільки відхиляється від базових параметрів витратність здійснення основної діяльності

- темп зміни витрат на одну гривню товарної продукції ($t\Delta B_{грн}$):

$$t\Delta B_{грн} = \frac{P\Delta B_{грн}}{B_{грн0}} \times 100, \quad (9.22)$$

де $P\Delta B_{грн}$ – розмір зміни витрат на одну гривню товарної продукції, %;

$B_{грн0}$ – базисні (згідно кошторису чи даних попереднього періоду) витрати на одну гривню товарної продукції, % до об.

Темп зміни витрат на одну гривню товарної продукції характеризує інтенсивність змін розміру витрат на виробництво і реалізацію однієї гривні товарної продукції.

➤ індекс зміни витрат на одну гривню товарної продукції ($I\Delta B_{грн}$):

$$I\Delta B_{грн} = \frac{B_{грн1}}{B_{грн0}}, \quad (9.23)$$

де $B_{грн0}$ $B_{грн1}$ – базисні (згідно кошторису чи даних попереднього періоду) витрати на одну гривню товарної продукції, % до об.

Індекс зміни витрат на одну гривню товарної продукції показує у скільки разів змінилися витрати на одну гривню товарної продукції порівняно з базовим їх рівнем.

Для більш глибоких досліджень причини зміни витрат на одну гривню товарної продукції здійснюється їх факторний аналіз.

На зміну рівня витрат на одну гривню товарної продукції впливає безліч факторів, основними серед яких є зміна:

- обсягу виробництва і реалізації товарної продукції;
- структури товарної продукції;
- змінних витрат на виробництво і реалізацію одиниці продукції;
- постійних витрат на виробництво і реалізацію товарної продукції;
- відпускних цін на продукцію (роботи, послугу), що випускається підприємством.

Вплив цих факторів на зміну витрат на одну гривню продукції визначають методом ланцюгових підстановок, який застосовується до наступної моделі залежності витрат на одну гривню товарної продукції від чинників, що їх визначають:

$$B_{грн} = \frac{\sum_{i=1}^n (q_i \times B_i^{зм}) + B^{номн}}{\sum_{i=1}^n (q_i \times p_i)} \times 100 \quad (9.24)$$

де $B_{грн}$ – витрати на одну гривню товарної продукції, грн.;

q_i – кількість виробленої і реалізованої продукції i -го виду, од.;

$B_i^{зм}$ – змінні витрати на виробництво одиниці продукції i -го виду, грн.;

$B^{пост}$ – постійні витрати на виробництво і реалізацію продукції, грн.

p_i – відпускна ціна одиниці продукції i -го виду, грн.

Поглиблений аналіз витрат на одну гривню товарної продукції передбачає дослідження впливу на розмір їх зміни таких факторів, як віковий склад продукції, рівень рентабельності окремих видів продукції, зміни цін і тарифів на матеріальні ресурси та послуги, тощо.

За результатами дослідження впливу факторів на зміну витрат на одну гривню продукції можна визначити їх вплив на зміну загальної суми витрат на виробництво продукції (робіт, послуг). Для цього абсолютні відхилення (приріст, зниження) витрат на одну гривню продукції за кожним фактором слід помножити на обсяг виробленої і реалізованої у звітному періоді продукції.

Завершується аналіз витрат на одну гривню товарної продукції пошуком резервів їх скорочення.

9.8 Аналіз витрат від іншої звичайної діяльності підприємства

До витрат від інших видів звичайної діяльності підприємства відносяться витрати, які виникають в процесі інвестиційної, фінансової й іншої звичайної діяльності.

Інвестиційна діяльність – це діяльність підприємства, пов'язана з придбанням тих необоротних активів і фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Фінансова діяльність – це діяльність підприємства, яка приводить до зміни розміру і складу власного і позикового капіталу підприємства.

До витрат інвестиційної діяльності відносяться:

– витрати на придбання необоротних матеріальних і нематеріальних активів;

– витрати на капітальне будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, модернізацію і ліквідацію основних засобів;

– збитки від інвестицій в асоційовані, сумісні та дочірні підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі.

До витрат фінансової діяльності відносяться:

– витрати, пов'язані з нарахуванням і сплатою відсотків за використання довгострокових і короткострокових кредитів банку;

– витрати, пов'язані з випуском, утриманням і обігом власних цінних паперів;

– витрати, пов'язані з нарахуванням відсотків за договорами кредитування (окрім банківських кредитів);

– витрати, пов'язані з нарахуванням відсотків за договорами фінансового лізингу;

– інші фінансові витрати.

До витрат від іншої звичайної діяльності відносяться:

3) витрати, які виникають під час операційної діяльності, але не пов'язані безпосередньо з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг):

– витрати на дослідження та розробки;

– собівартість реалізованої іноземної валюти;

– сумнівні та безнадійні борги;

– втрати від операційної курсової різниці;

– нестачі та втрати від псування цінностей

– визнані штрафи, пені, недоїмки;

– інші витрати від операційної діяльності.

4) витрати, які виникають під час іншої звичайної діяльності:

– собівартість реалізованих фінансових інвестицій (балансова вартість і витрати, пов'язані з реалізацією фінансових інвестицій);

– собівартість реалізованих необоротних активів (залишкова вартість і витрати, пов'язані з реалізацією необоротних активів);

– собівартість реалізованих майнових комплексів;

– втрати від неопераційних курсових різниць;

– сума зниження ціни необоротних активів і фінансових інвестицій;

– витрати по ліквідації необоротних активів (розбирання, демонтаж і ін.);

– залишкова вартість ліквідованих (списаних) необоротних активів;

– інші витрати звичайної діяльності.

Аналіз витрат від інших видів звичайної діяльності підприємства здійснюється поетапно:

1–й етап – вивчення складу і структури витрат за їх видами;

2–й етап – встановлення причин зміни видового складу і структури витрат;

3–й етап – виявлення резервів зниження суми витрат від інших видів звичайної діяльності.

4–й етап – розробка заходів щодо впровадження в практику господарювання підприємства виявлених резервів скорочення витрат та оптимізації витрат інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності (рис. 9.4).

На першому етапі, як правило, визначаються абсолютні і відносні відхилення звітних показників витрат інвестиційної, фінансової і іншої звичайної діяльності від показників попередніх періодів і визначаються тенденції їх змін.

На другому етапі з'ясовуються і кількісно оцінюються причини, що зумовили зростання або зниження суми витрат в динаміці по підприємству в цілому і за окремими видами витрат. Такий аналіз дозволяє своєчасно реагувати на відхилення, які виникають, і розробляти відповідні заходи щодо недопущення зайвих витрат і втрат.

Мета аналізу витрат від іншої звичайної діяльності підприємства – пошук потенційних можливостей скорочення суми витрат від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності та оптимізації структури витрат по підприємству в цілому

1 оцінка зміни витрат від іншої звичайної діяльності за загальним складом та структурою

2 з'ясування причин зміни видового складу і структури витрат

3 виявлення резервів скорочення суми витрат від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності

4 розробка заходів щодо впровадження виявлених резервів зниження суми та оптимізації структури витрат в практику господарювання підприємства.

Рисунок 9.4 – Мета і етапи аналізу витрат від іншої звичайної діяльності підприємства

На третьому, етапі аналізу роблять підрахунок резервів можливого скорочення величини витрат від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності.

На заключному, четвертому етапі, аналізу розробляють заходи щодо реалізації виявлених резервів задля зниження суми та оптимізації структури витрат по підприємству в цілому.

Отже, для ефективного управління господарською діяльністю підприємства, забезпечення економії ресурсів та підвищення обсягу прибутку та рентабельності необхідним є комплексний аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг). Він спрямований на виявлення і ліквідацію непродуктивних витрат, а також можливостей відносної економії ресурсів. Практична реалізація заходів щодо їх впровадження в господарську діяльність підприємства в комплексі сприяє зростанню економічної ефективності витрат.

Питання для самоконтролю

1. Витрати підприємства як об'єкт аналізу: сутність, визнання, класифікація.
2. Мета, завдання й системи інформаційного та організаційного забезпечення аналізу витрат.
3. Методика аналізу дотримання кошторису і динаміки витрат за загальним обсягом, складом та структурою: послідовність, система оціночних і аналітичних показників.
4. Оцінка динаміки і дотримання кошторису витрат на виробництво і реалізацію продукції (за економічними елементами, статтями калькуляції, залежністю від обсягу виробництва й збуту продукції, за місцем виникнення витрат, об'єктами калькуляції і т. ін.).
5. Методика факторного аналізу зміни собівартості виробництва і реалізації продукції: фактори, моделі, прийоми кількісної оцінки і визначення резервів.
6. Методика аналізу витрат на виробництво окремих виробів: послідовність, методи аналізу, система показників, фактори і засоби кількісної оцінки їх впливу, методи виявлення резервів.
7. Методика аналізу прямих матеріальних витрат на виробництво і реалізацію продукції: послідовність, система показників, фактори і методи кількісної оцінки їх впливу, методи вияву резервів зниження витрат.
8. Методика аналізу прямих трудових витрат на виробництво і реалізацію продукції: послідовність, система показників, фактори і методи кількісної оцінки їх впливу, методи вияву резервів зниження витрат.
9. Методика аналізу непрямих витрат: послідовність, система показників, фактори і методи кількісної оцінки їх впливу, методи вияву резервів зниження загальновиробничих витрат.
10. Методика аналізу витрат на 1 грн. товарної продукції в цілому по підприємству і за окремими видами продукції: послідовність, система показників, факторний аналіз, методи вияву резервів зниження рівня витрат.
11. Методика аналізу витрат від іншої звичайної діяльності підприємств: послідовність аналізу, система показників, чинники, які впливають на зміну суми витрат, і їх кількісне вимірювання, обчислення потенційних можливостей зменшення розміру витрат від іншої звичайної діяльності підприємства.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Витрати підприємства на спожиті засоби виробництва, предмети праці й оплату труда працівників, виражені в грошовій формі, являють собою:

- а) собівартість продукції;
- б) виробничу собівартість продукції;
- в) собівартість реалізованої продукції;
- г) виробничі накладні витрати.

2. Виробнича собівартість продукції складається з:

- а) прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, виробничих накладних витрат;
- б) прямих витрат (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, інші прямі витрати) та розподілених загально виробничих витрат;
- в) прямих витрат: матеріальних, на оплату праці, інших;
- г) прямих та накладних витрат.

3. Собівартість реалізованої продукції для потреб аналізу дорівнює сумі:

- а) собівартості виробленої і реалізованої у звітному періоді товарної продукції і виробничої собівартості продукції, реалізованої із залишків минулого періоду;
- б) собівартості товарної продукції і витрат, пов'язаних з її збутом;
- в) виробничої собівартості товарної продукції і витрат, пов'язаних з її збутом і здійсненням процесу управління підприємством;
- г) виробничої собівартості товарної продукції і витрат, пов'язаних з її збутом.

4. За ступенем реагування на зміну обсягу товарної продукції, виробничі витрати поділяються на:

- а) умовно-постійні і умовно-змінні;
- б) прості та комплексні;
- в) основні та додаткові;
- г) прямі і непрямі.

5. За економічними елементами витрати на виробництво і реалізацію продукції поділяються на:

- а) матеріальні та інші операційні витрати;
- б) відрахування на соціальні заходи та інші операційні витрати;
- в) матеріальні витрати, витрати на оплату праці і відрахування на соціальні заходи, амортизацію та інші операційні витрати;
- г) адміністративні, витрати на збут і інші операційні витрати.

6. Рівень витрат (витрати на 1 грн. товарної продукції) характеризує витратність виробництва і реалізації продукції, і обчислюється:

а) відношенням загальної суми витрат на виробництво і реалізацію продукції до її вартості в оптових цінах підприємства;

б) відношенням обсягу продукції у цінах реалізації до її собівартості;

в) відношенням матеріальних витрат до обсягу продукції в цінах реалізації;

г) відношенням загальної суми витрат на виробництво і реалізацію продукції до її вартості в роздрібних цінах.

7. Відхилення фактичної суми виробничих витрат від базисної їх величини (планової чи фактичної попереднього періоду) за економічною сутністю характеризує розмір:

а) відносної економії (перевитрати);

б) зміни суми операційних витрат;

в) абсолютної економії (перевитрати);

г) росту (зниження) абсолютної суми виробничих витрат.

8. Відхилення фактичного рівня витрат на 1 грн. товарної продукції від базисного (планового чи фактичного попереднього періоду) їх рівня характеризує:

а) відносний приріст рівня виробничих витрат;

б) розмір зміни витрат на 1 грн. товарної продукції;

в) темп зміни рівня витрат 1 грн. товарної продукції;

г) абсолютну економію (перевитрату) за рівнем витрат.

9. Темп зміни суми (рівня) витрат на виробництво продукції показує:

а) на скільки грошових одиниць фактична сума (рівень) витрат більше чи менше базисної їхньої величини;

б) у скільки разів базисна сума (рівень) витрат більше чи менше фактичної їх величини;

в) на скільки відсотків фактична сума (рівень) витрат більше чи менше базисної їх величини, якщо останню прийняти за 100;

г) у скільки разів фактична сума (рівень) витрат більше чи менше базисної їх величини.

10. Відносна економія (перевитрата) суми (рівня) виробничих витрат характеризує:

а) зміну суми (рівня) витрат у результаті раціонального й ощадливого чи недоцільного використання господарських ресурсів підприємства;

б) зміни суми (рівня) витрат у результаті ощадливого використання господарських ресурсів підприємства;

в) зміни суми (рівня) витрат у результаті нераціонального використання господарських ресурсів підприємства;

г) зміну суми (рівня) витрат у результаті раціонального використання господарських ресурсів підприємства.

11. Вплив зміни рівня цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на послуги на суму витрат на виробництво продукції в цілому по підприємству обчислюється як:

а) різниця між фактичною сумою виробничих витрат в діючих цінах, ставках і тарифах і базовою сумою витрат;

б) різниця між фактичною сумою виробничих витрат в діючих і порівняних цінах, ставках і тарифах;

в) різниця між фактичною (в порівняних цінах, ставках і тарифах) і базовою сумою виробничих витрат;

г) різниця між фактичною сумою виробничих витрат в порівняних і діючих цінах, ставках і тарифах.

12. Відносна економія (перевитрата) показує зміну суми (рівня) витрат на виробництво і реалізацію продукції під впливом:

а) обсягу товарної продукції;

б) інших факторів (ефективності використання всіх видів виробничих ресурсів);

в) структури товарної продукції;

г) зміни рівня цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на послуги.

13. Вплив зміни обсягу виробництва товарної продукції на зміну виробничої собівартості обчислюється різницею між:

а) фактичною і базовою, перерахованою на фактичний обсяг виробленої продукції сумою виробничих витрат.

б) фактичною і базовою сумою виробничих витрат.

в) базовою, перерахованою на фактичний обсяг виробленої продукції, і базовою сумою виробничих витрат;

г) базовою, перерахованою на фактичний обсяг виробленої продукції, і фактичною сумою виробничих витрат.

14. Вплив зміни структури продукції на зміну витрат на 1 грн. товарної продукції визначається як:

а) різниця у базисних витратах на 1 грн. продукції фактичного та базисного обсягів;

б) різниця у фактичних і базисних витратах на 1 грн. фактичного обсягу продукції;

в) різниця у фактичних витратах на 1 грн. продукції у діючих і базисних цінах;

г) різниця у базисних і фактичних витратах у базисних цінах.

15. Вплив зміни собівартості окремих видів продукції на зміну витрат на 1 грн. товарної продукції визначається як:

- а) різниця у базисних витратах на 1 грн. продукції фактичного та базисного обсягів;
- б) різниця у фактичних і базисних витратах на 1 грн. фактичного обсягу продукції;
- в) різниця у фактичних витратах на 1 грн. товарної продукції у діючих і базисних цінах;
- г) різниця у базисних та скоригованих витратах на 1 грн. товарної продукції у діючих цінах.

16. При зниженні обсягу виробництва товарної продукції сума умовно-змінних витрат підприємства:

- а) зменшується;
- б) збільшується;
- в) залишається незмінною;
- г) пропорційно збільшується.

17. З ростом обсягу випуску товарної продукції рівень умовно-постійних витрат:

- а) збільшується;
- б) залишається незмінним;
- в) зменшується;
- г) пропорційно зменшується.

18. Збільшення загальної суми постійних витрат на виробництво продукції призводить до:

- а) зменшення собівартості виробництва і реалізації продукції;
- б) збільшення собівартості виробництва і реалізації продукції;
- в) не впливає на собівартість виробництва і реалізації продукції;
- г) зменшення витрат на виробництво одиниці продукції.

19. Якщо темп росту собівартості вищий за темп росту товарної продукції, то витрати на одну гривню товарної продукції:

- а) збільшуються;
- б) зменшуються;
- в) залишаються незмінними;
- г) пропорційно збільшуються.

20. Збільшення норм витрачання сировини і матеріалів для виробництва продукції конкретного виду обумовлює першочергове збільшення:

- а) прямих матеріальних витрат підприємства;
- б) прямих матеріальних витрат на виробництво даного виду продукції;
- в) матеріальних витрат на одиницю продукції даного виду;
- г) прямих батіальних витрат у складі собівартості виробленої продукції.

21. У звітному періоді фактична сума витрат на виробництво продукції в діючих умовах збільшилася в порівнянні з минулим періодом на 15 % і склала 1200,0 тис. грн. Обсяг випуску продукції збільшився на 50,0 тис. грн. і склав відповідно 1600,0 тис. грн. Ціни на сировину і матеріали зросли в середньому на 6%, а ціни, ставки і тарифи на послуги - на 8%. Частка умовно-постійних витрат в загальному їх обсязі у минулому періоді складає 25 %. За цих умов величина відносної перевитрати по сумі витрат на виробництво і реалізацію

продукції у порівняних цінах, ставках і тарифах дорівнює:

- а) 88,1;
- б) 67,6;
- в) 20,5 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

22. У звітному році порівняно з минулим розмір прямих матеріальних витрат на один вид продукції збільшився на 11500,0 тис. грн. і склав відповідно 31500,0 тис. грн. Витрати матеріалів на виробництво одиниці продукції і кількість виробленої у минулому і звітному періодах продукції відповідно склали 25,0 тис. грн. і 800 од. та 35,0 тис. грн. та 900 од. Відповідно до цих змін частка приросту прямих матеріальних витрат за рахунок збільшення суми матеріальних витрат на виробництво одиниці продукції дорівнює:

- а) 21,7;
- б) 78,3;
- в) 65,4 %;
- г) власний варіант відповіді.

23. У звітному періоді фактична сума витрат на виробництво продукції в діючих умовах збільшилася в порівнянні з минулим періодом на 20 % і склала 1200,0 тис. грн. Обсяг випуску продукції збільшився на 50,0 тис. грн. і склав відповідно 1600,0 тис. грн. Ціни на сировину і матеріали зросли в середньому на 3%, а ціни, ставки і тарифи на послуги - на 5%. За рахунок зміни обсягу виробництва величина суми витрат на виробництво і реалізацію продукції у звітному періоді порівняно з минулим:

- а) збільшилася на 141,2 тис. грн.;
- б) збільшилася на 57,1 тис. грн.;
- в) збільшилася на 2,0 тис. грн.;
- г) власний варіант відповіді.

24. У попередньому і звітному періодах обсяг товарної продукції, собівартості та матеріальних витрат підприємства склав відповідно 8000,0 тис. грн. і 8500,0 тис. грн., 6500,0 тис. грн. і 6750,0 тис. грн. та 2800,0 тис. грн. і 3000,0 тис. грн. За рахунок зміни у динаміці матеріаломісткості виготовленої продукції рівень витрат на одну гривню товарної продукції:

- а) збільшився на 0,7;
- б) зменшився на 2,5;
- в) зменшився на 1,8 коп.;
- г) власний варіант відповіді.

25. У звітному періоді фактична сума витрат на виробництво продукції в діючих умовах збільшилася в порівнянні з минулим періодом на 20 % і склала 1200,0 тис. грн. Обсяг випуску продукції збільшився на 50,0 тис. грн. і склав відповідно 1600,0 тис. грн. Ціни на сировину і матеріали зросли в середньому на 3%, а ціни, ставки і тарифи на послуги - на 5%. За рахунок зміни внутрішніх чинників (за виключенням обсягу виробництва продукції) розмір витрат на виробництво і реалізацію 1 гривні товарної продукції у звітному періоді порівняно з минулим:

- а) збільшився на 1,43;
- б) збільшився на 9,07;
- в) зменшився на 0,04 коп.;
- г) власний варіант відповіді.

Практичні завдання

Завдання № 1. На підставі даних Звіту про фінансові результати ТОВ «Тріада», наведеного у додатку Б, необхідно:

1. Визначити структуру витрат господарської діяльності підприємства за минулий і звітний період у розрізі видів діяльності.
2. Дослідити динаміку витрат за загальним обсягом, складом та структурою у розрізі видів діяльності.
3. Зробити висновки.

Завдання № 2. На підставі даних ТОВ «Прима», наведених в табл. 9.3, і додаткової інформації необхідно:

1. Оцінити діяльність підприємства з виконання плану обсягів виробництва та собівартості промислової продукції.
2. Визначити вплив чинників на зміну фактичної собівартості порівняно до планової.
3. Визначити резерви зменшення собівартості промислової продукції.

Таблиця 9.3 – Інформація щодо показників виробничої діяльності ТОВ «Прима»

№ з/п	Продукція	Обсяг виробництва тис. од.		Оптова ціна за од., грн.		Змінні витрати на од., грн.	
		план	фактично	план	фактично	план	фактично
1	А	50	54	5,0	5,5	2,5	3,0
2	В	24	30	6,0	6,2	3,5	4,0
3	С	15	17	7,0	8,0	4,5	5,0
	Разом	89,0	101,0	-	-	-	-

Додаткова інформація: Сума умовно-постійних витрат у собівартості загального випуску промислової продукції з планом становить 109,0 тис.грн., а фактично – 138,5 тис.грн

Завдання № 3. На підставі даних ПАТ «Промінь», наведених в табл. 9.4, необхідно:

1. Оцінити діяльність підприємства з формування собівартості одиниці продукції А.
2. Визначити чинники, що вплинули на зміну собівартості виробництва одиниці продукції А.
3. Визначити резерви зменшення собівартості виробництва даного виду продукції і зробити висновки

Таблиця 9.4 – Інформація щодо собівартості виробництва продукції А
ПАТ «Промінь»

№ з/п	Показники	Минулий рік	Звітний рік
1	Обсяг виробництва, млн. од.	18,5	17,9
2	Сума умовно-постійних витрат, млн. грн.	900	915
3	Сума змінних витрат на одиницю продукції, грн.	310	315

Завдання № 4. На підставі даних ПАТ «Злато», наведених в табл. 9.5, необхідно:

1. Оцінити діяльність підприємства з формування собівартості виробництва продукції в частині прямих матеріальних витрат.

2. Визначити чинники, що вплинули на зміну суми прямих матеріальних витрат на виробництво продукції у звітному році порівняно з минулим, і кількісно виміряти їх вплив.

3. Визначити резерви зменшення прямих матеріальних витрат на виробництво продукції.

4. Зробити висновки.

Таблиця 9.5 – Інформація про прямі матеріальні витрати на виробництво продукції

№	Продукція	Обсяг виробництва, тис. од.		Норма витрачання сировини та матеріалів на виробництво одиниці продукції, од.		Середня вартість (ціна) сировини та матеріалів на виробництво одиниці продукції, грн.	
		Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік
1	А	20,5	21	1,1	1,15	5	5,1
2	В	31	32	0,8	0,85	3,5	4
3	С	20	18	0,5	0,55	10,5	10,6
	Разом	605	637	-	-	-	-

Завдання № 5. На підставі даних завдання 2 необхідно:

1. Оцінити ступінь виконання плану витрат на 1 грн. товарної продукції.

2. Кількісно виміряти вплив чинників, пов'язаних зі зміною обсягу і структури виробництва продукції, змінних і постійних витрат та цін на продукцію, на зміну показника витрат на 1 грн. товарної продукції.

3. Зробити висновки щодо зменшення рівня витрат на 1 грн. товарної продукції.

Завдання № 6. На підставі даних ТОВ «Бриль», наведених в табл. 9.6, необхідно:

1. Оцінити ступінь дотримання кошторису прямих матеріальних витрат на виробництво продукції А.

2. Визначити чинники, що вплинули на зміну суми прямих матеріальних витрат на виробництво продукції А у звітному році, і кількісно виміряти їх вплив.

3. Визначити резерви зменшення прямих матеріальних витрат на виробництво продукції А.

4. Зробити висновки.

Таблиця 9.6 – Інформація про витрати матеріалів на виробництво продукції А ТОВ «Бриль»

Продукція	Обсяг виробництва, тис. од.		Норма витрачання сировини та матеріалів на виробництво одиниці продукції, од.		Середня вартість сировини та матеріалів на виробництво одиниці продукції, грн.	
	план	факт	план	факт	план	факт
А	10	15	0,6	0,7	4,5	4,6

Завдання № 7. На підставі даних ТОВ «Звізд», наведених в табл. 9.7, необхідно:

1. Оцінити діяльність підприємства з формування суми прямих трудових витрат на виробництво продукції.

2. Визначити чинники, які призвели до зміни суми витрат на оплату праці робітників виробництва, та кількісно виміряти їх вплив.

3. Визначити резерви зменшення прямих витрат на оплату праці.

4. Зробити висновки.

Таблиця 9.7 – Інформація про прямі трудові витрати на виробництво продукції

№	Продукція	Обсяг виробництва продукції, тис. од.		Трудомісткість виробництва одиниці продукції, люд.-год.		Середній рівень оплати праці за 1 люд.-год., грн.	
		План	Факт	План	Факт	План	Факт
1	А	50	50	1,5	1,6	5	5,1
2	В	45	46	2	1,8	5,5	5,75
3	С	20	18	2,5	2,3	5,5	5,8

Завдання № 8. На підставі даних ТОВ «Браво», наведених в табл. 9.8, необхідно:

1. Оцінити ступінь дотримання кошторису прямих трудових витрат на виробництво продукції Б.
2. Визначити чинники, що вплинули на зміну суми прямих трудових витрат на виробництво продукції Б у звітному році, і кількісно виміряти їх вплив.
3. Визначити резерви зменшення прямих трудових витрат на виробництво продукції А.
4. Зробити висновки.

Таблиця 9.8 – Інформація про прямі трудові витрати на виробництво продукції Б

Показники	Минулий рік	Звітний рік
Обсяг виробництва продукції, тис. од.	55,5	50,4
Трудомісткість виробництва одиниці продукції, люд.-год.	18,0	17,0
Середній рівень оплати праці за 1 люд.-год., грн.	18,4	20,5

Завдання № 9. На підставі даних ПАТ «Мадлен», наведених в табл. 9.9, і додаткової інформації необхідно:

1. Оцінити динаміку показників витрат на виробництво та обсягу виробництва продукції підприємства (у вартісному виразі).
2. Визначити рівень витрат на 1 грн. товарної продукції та його зміну в динаміці.
3. З'ясувати і кількісно виміряти причини зміни рівня витрат на 1 грн. товарної продукції.
4. Обчислити рівень відносної економії (перевитрати) суми і рівня витрат на виробництво продукції.
5. Зробити висновки щодо зменшення суми і рівня витрат на виробництво продукції підприємства.

Додаткова інформація: Сума умовно-постійних витрат у собівартості загального випуску промислової продукції у звітному році становить 120,0 тис. грн., що на 15,0 тис. грн. більше, ніж у минулому.

Таблиця 9.9 – Інформація про обсяги виробництва і витрати ПАТ «Мадлен» у розрізі видів продукції

№ з/п	Продукція	Обсяг виробництва тис. од.		Оптова ціна за од., грн.		Змінні витрати на од., грн.	
		Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік
1	А	12	14	16,5	17,0	12,5	13,0
2	В	15	16	16,5	18,0	13,5	14,0
3	С	10	15	20,5	25,0	14,5	15,0
	Разом	?	?	-	-	-	-

Завдання № 10. На підставі даних ТОВ «Місто», наведених в табл. 9.10, і додаткової інформації необхідно:

1. Визначити недостатні в таблиці показники.
2. Оцінити ступінь виконання плану за показниками витрат на виробництво та обсяг виробництва продукції підприємства.
3. Визначити чинники та механізм впливу їх дії на витрати підприємства та наслідки господарської діяльності, провести факторний аналіз.
4. Розрахувати витратомісткість продукції, що випускається підприємством, вказати причини та наслідки зміни цього показника.
5. Визначити резерви зменшення витрат підприємства.
6. Зробити висновки.

Таблиця 9.10 – Інформація щодо основних показників виробничої діяльності ТОВ «Місто»

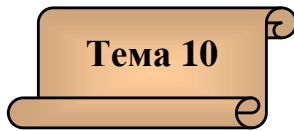
Вид продукції	Обсяг виробництва, шт.		Собівартість одиниці продукції, грн..		Витрати, грн.		Валова продукція, грн.	
	план	факт	план	Факт	план	факт	план	факт
Столи	195	201	675	695	?	?	?	?
Стільці	280	258	130	134	?	?	?	?
Шафи	125	135	1000	1800	?	?	?	?

Додаткова інформація: Порівнювальна ціна стола - 610 грн., стільця - 124 грн., шафи - 950 грн.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ І РЕЗУЛЬТАТІВ ЗВИЧАЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ І РЕНТАБЕЛЬНОСТІ

Зміст

- 10.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів і рентабельності підприємства
- 10.2 Оцінка ступеня виконання плану і динаміки показників фінансових результатів
- 10.3 Факторний аналіз показників прибутку підприємства
- 10.4 Оцінка рентабельності підприємства і чинників, що її визначають
- 10.5 Аналіз рентабельності продукції
- 10.6 Методика підрахунку резервів збільшення суми прибутку і рентабельності

Рекомендована література: 5, 11, 13, 19, [70, с. 170–204], [35, с. 299–365], [42, с. 355–369], [48, с. 89–228], [56, с. 511–553], [62, с. 273–309], [65, с. 190–217], [67, с. 65–72, 315–334].

10.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів і рентабельності підприємства

Надійну основу для фінансування діяльності підприємства, здійснення розширеного відтворення і задоволення соціальних потреб працюючих, виконання зобов'язань перед бюджетом створює зростання позитивного фінансового результату підприємства – прибутку.

Відповідно до П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати” **прибуток** це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Розрізняють наступні абсолютні показники фінансових результатів: валовий прибуток (збиток); прибуток (збиток) від основної діяльності; прибуток (збиток) від операційної діяльності; прибуток (збиток) від інвестиційної діяльності; прибуток (збиток) від фінансової діяльності; прибуток (збиток) від іншої звичайної діяльності; прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування; прибуток (збиток) від звичайної діяльності; прибуток (збиток) від надзвичайних подій; чистий прибуток (збиток).

Порядок формування фінансових результатів у бухгалтерському обліку Згідно П(С)БО 3 представлений на рис. 10.1.

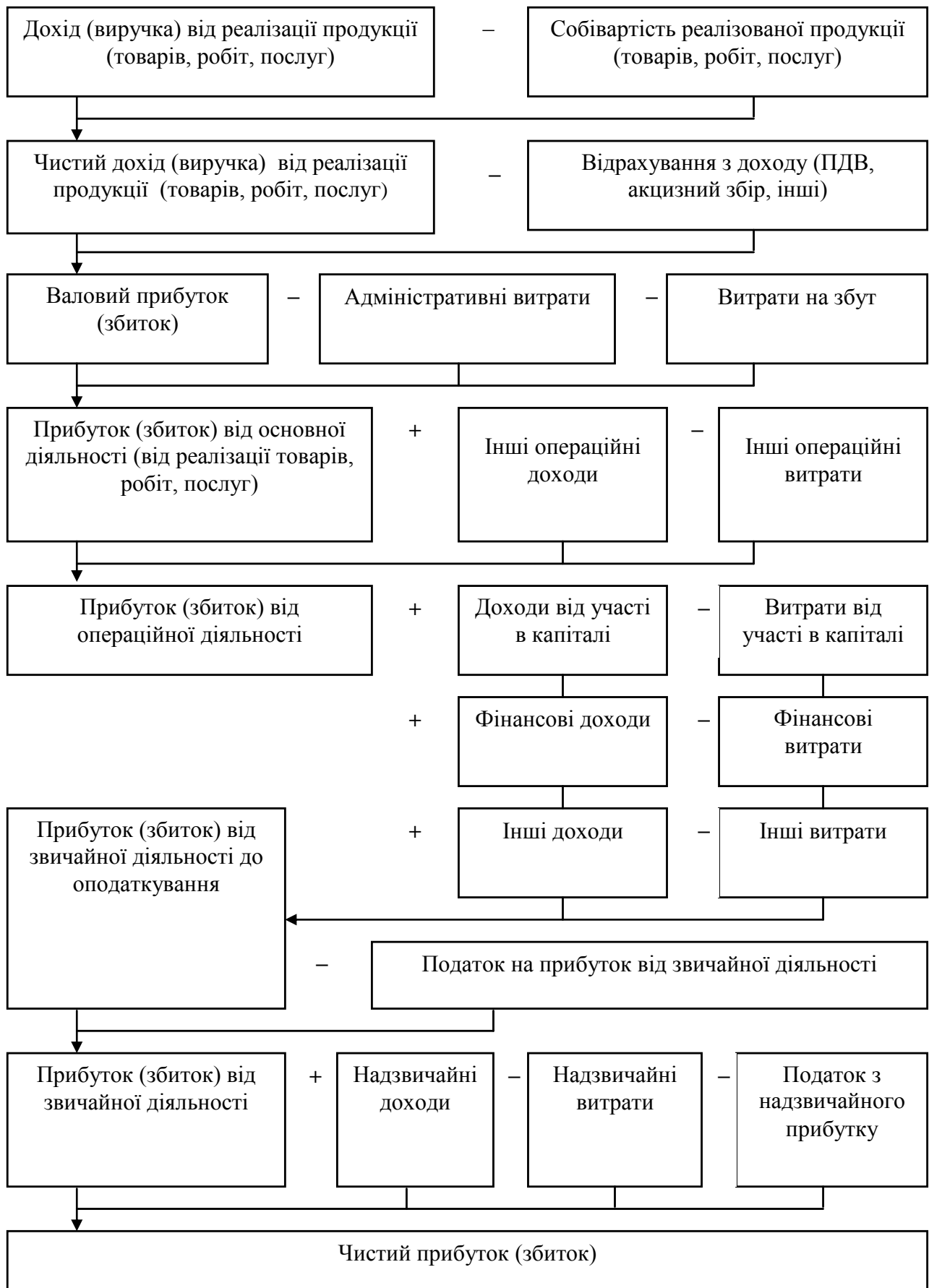

Рисунок 10.1 – Порядок формування фінансових результатів діяльності підприємств згідно П(С)БО 3

Для характеристики кожного з показників фінансових результатів в обліково-аналітичній практиці поряд з їх сумою додатково обчислюються рівні прибутку.

Для обчислення рівнів показників прибутку за видами діяльності застосовується єдиний методичний підхід, який передбачає визначення відсоткового співвідношення показників прибутку і обсягу чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$P_{\Pi_i} = \frac{\Pi_i}{ЧВР} \times 100 \quad (10.1)$$

де P_{Π_i} - рівень прибутку i -го виду, % до об.;

Π_i – розмір прибутку i -го виду, тис. грн.;

$ЧВР$ - чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.

Рівень прибутку свідчить про частку прибутку в обсязі чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Він також характеризує розмір прибутку, що припадає на одну грошову одиницю чистої виручки від реалізації, і обчислюється у відсотках до обороту.

Без сумніву, одержання прибутку дозволяє говорити про ефективність здійснення господарської діяльності підприємством. Однак маса прибутку ще не дозволяє в достатній мірі оцінити, наскільки ефективно здійснюється діяльність підприємства. Для такої оцінки використовуються показники рентабельності. Рентабельність (від німецького *rentabel* – дохідний) – це відносний показник ефективності, що відображає відношення отриманого ефекту (доходу, прибутку) з наявними або використаними ресурсами. Рентабельною вважається діяльність, при якій протягом певного періоду грошові надходження компенсують понесені витрати, створюється й накопичується прибуток. Протилежним станом є збитковість, коли грошові надходження не компенсують понесені витрати. Слід зазначити, що показники рентабельності більш повно, ніж прибуток, відображають результати діяльності підприємства, вони використовуються як інструменти інвестиційної, цінової політики й ін.

Отже, у системі управління підприємством збільшенню суми прибутку і підвищенню рентабельності господарювання повинна приділятися особлива увага. Необхідність поліпшення якості управління підприємством, як слідство, потребує визначення нових підходів до методики економічного аналізу фінансових результатів і рентабельності.

Методика аналізу фінансових результатів і рентабельності – сукупність спеціальних правил, прийомів і способів обробки даних фінансової звітності підприємства, які використовуються в певній послідовності для

вирішення завдань аналітичних досліджень і забезпечення пошуку потенційних резервів росту прибутку і рентабельності.

Головною *метою аналізу фінансових результатів і рентабельності* є виявлення потенційних можливостей зростання прибутку та рентабельності господарської діяльності підприємства.

Комплексне і системне дослідження фінансових результатів підприємства передбачає вирішення наступних *завдань*:

- оцінка ступеня виконання плану показників фінансових результатів (за загальним обсягом, складом та структурою) і рентабельності підприємства;
- дослідження динаміки розвитку показників фінансових результатів (за загальним обсягом, складом та структурою) і рентабельності підприємства;
- виявлення та кількісна оцінка причин зміни показників прибутку і рентабельності підприємства;
- виявлення резервів зростання прибутку та рентабельності;
- вивчення економічної доцільності та ефективності розподілу прибутку.
- розробка заходів щодо мобілізації і впровадження в практичну діяльність підприємств виявлених резервів зростання прибутку та підвищення рентабельності.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств проводиться на основі даних бізнес – плану, фінансової, статистичної і управлінської звітності, даних поточного обліку та позаоблікових джерел інформації.

Методика аналізу фінансових результатів і рентабельності передбачає їх системне вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 10.2).

Періодичність, детальність і глибина аналізу фінансових результатів і рентабельності визначаються потребами управління. Залежно від конкретних завдань, поставлених адміністрацією підприємства, аналіз може провадитися в цілому по підприємству, або по окремих видах діяльності, структурних підрозділах, елементах, що формують розмір прибутку по підприємству, охоплювати всю діяльність або окремі її стадії й процеси. Обов'язковою умовою ефективності його здійснення є систематичність проведення. Це дозволяє забезпечити динамічне накопичення аналітичних даних про доходи і витрати, фінансові результати і рентабельність, фактори їхньої зміни, а також сприяє підвищенню якості аналізу й обґрунтованості рекомендацій для керівництва, полегшує процес прийняття управлінських рішень щодо максимізації прибутку і підвищення рентабельності господарської діяльності.

10.2 Оцінка ступеня виконання плану і динаміки показників фінансових результатів

Для прийняття своєчасних рішень з максимізації прибутку і підвищення рівня результативності господарської діяльності в цілому необхідний якісний моніторинг змін показників фінансових результатів відносно плану і в динаміці.

Рисунок 10.2 – Методика аналізу фінансових результатів і рентабельності підприємства

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки розвитку показників фінансових результатів передбачає:

- визначення абсолютних і відносних змін за сумою і рівнем показників прибутку в цілому і в розрізі структурних підрозділів і періодів часу;
- дослідження структурних змін показників прибутку і елементів, що його формують;
- з'ясування причин зміни суми і рівня показників прибутку, і їх кількісну оцінку.

Якщо протягом звітного періоду спостерігалася зміна цін на сировину й товари, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству, то оцінці ступеня виконання плану і динаміки показників прибутку за сумою і рівнем повинна передувати процедура перерахування цих показників в порівнянний вигляд.

Для переведення у порівняні умови показників прибутку, насамперед, варто перерахувати формуючі їх елементи (доходи і витрати) з урахуванням зміни цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на послуги. Перерахунку підлягають перш за все доходи і витрати, які виникають в процесі основної діяльності. Що ж стосується доходів і витрат від інвестиційної, фінансової, іншої операційної й іншої звичайної діяльності, то їх суми не перераховуються в порівняні умови, оскільки не залежать від зміни цін на сировину й матеріали, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству.

Під час перерахунку в порівняні умови показників, які формують прибуток, необхідно враховувати, що чиста виручка від реалізації (*ЧВР*) залежить від зміни цін опускних цін на продукцію, собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (*СВ*) - від зміни цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству, а величина витрат на збут (*ВЗ*) та адміністративних витрат (*АВ*) перебуває в безпосередній залежності від зміни ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству.

Фактичну виручку від реалізації, адміністративні витрати, витрати на збут і собівартість в порівняних умовах обчислюють шляхом ділення фактичного значення показників на відповідні їм інфляційні чинники. При цьому використовуються два способи (залежно від наявності інформації) - на підставі середнього індексу та на підставі індивідуальних індексів зміни цін, ставок і тарифів.

Після того, як перераховані в порівняні умови суми доходів і витрат від основної діяльності, на їх основі обчислюються показники прибутку (збитку) підприємства у порівняних умовах.

Перерахунку в порівняні умови під час оцінки ступеня виконання плану і динаміки показників прибутку за період протягом якого спостерігалася зміна цін на сировину і товари, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству, підлягають також рівні показників прибутку.

Таким чином, оцінка ступеня виконання плану і динаміки показників прибутку проводиться як у діючих, так і у порівняних умовах і дозволяє виявити зміну показників прибутку. З'ясувати причини цих змін і дати їх кількісну оцінку можливо при проведенні факторного аналізу прибутку.

10.3 Факторний аналіз показників прибутку підприємства

Процес ефективного управління прибутком пов'язаний з детальним і глибоким дослідженням причинно–наслідкових взаємозв'язків і факторів, які впливають на формування їхньої величини.

В аналітичній практиці весь комплекс причин, що спричиняють зміну суми показників прибутку підприємства, з деякою умовністю прийнято підрозділяти на дві групи факторів:

- не залежні від діяльності підприємства (зовнішні або об'єктивні фактори);
- залежні від діяльності підприємства (внутрішні або суб'єктивні фактори).

Зовнішніми факторами, які не залежать від діяльності підприємства, традиційно вважаються темпи інфляції в країні, рівень розвитку окремих сегментів споживчого ринку, місце розташування підприємства, зміна цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству, кон'юнктура фінансового ринку й т.п.

До внутрішніх факторів, які залежать від діяльності підприємства, відносяться зміна обсягу, складу й структури виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), умов поставки сировини і матеріалів, рівня валового прибутку, рівня адміністративних витрат і витрат на збут, розміру доходів і витрат від іншої звичайної діяльності, продуктивності праці працівників і рівня оплати їхньої праці, стану й рівня використання матеріально–технічної бази, структури капіталу підприємства, й т. ін.

Слід зазначити, що не всі об'єктивні фактори підлягають кількісній оцінці в процесі детермінованого факторного аналізу. Для з'ясування сили їх впливу на зміну показників прибутку застосовуються методи стохастичного факторного аналізу – експертних оцінок, кореляційно–регресійного аналізу, тощо. З усього комплексу об'єктивних факторів, що обумовлюють зміну прибутку, за допомогою традиційних прийомів аналізу надається можливим кількісно оцінити лише вплив зміни цін на сировину і матеріали, ставок і тарифів на послуги, що надаються підприємству. Для обчислення зміни прибутку за рахунок зміни інфляційних факторів обчислюють різницю між показниками прибутку у діючих і порівняних умовах.

Кількісна оцінка впливу залежних від підприємства факторів на зміну суми прибутку здійснюється за допомогою традиційних прийомів детермінованого факторного аналізу (повних ланцюгових підстановок, абсолютних і відносних різниць, корегування, інтегрального методу, прийому відсоткових чисел, подовжньої участі і т. ін.), які застосовуються до встановлених функціональних моделей залежностей показників прибутку (збитку) від чинників, що їх визначають:

$$ВП = ЧВР - СВ, \quad (10.2) \quad ВП = \frac{ЧВР \times P_{ВП}}{100}, \quad (10.3)$$

$$П^P = ВП - АВ - ВЗ, \quad (3.3) \quad П^P = \frac{ЧВР \times P_{П^P}}{100}, \quad (10.4)$$

$$П^{ОД} = ВП + ОД - АВ - ВЗ - ОВ, \quad (10.5)$$

$$П(З)^{ЗДоОП} = П(З)^{ОД} + ДУК + ФД + ІД - ВУК - ФВ - ІВ, \quad (10.6)$$

$$П(З)^{ЗД} = П(З)^{ЗДоОП} - ПП^{ЗД}, \quad (10.7)$$

$$ЧП(З) = П(З)^{ЗД} + НД - НВ - ПП^{НС}, \quad (10.8)$$

де $ВП(З)$ – валовий прибуток (збиток), грн.;

$П(З)^P$ – прибуток (збиток) від реалізації продукції, грн.;

$П(З)^{ОД}$ – прибуток (збиток) від операційної діяльності, грн.;

$П(З)^{ЗДоОП}$ – прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування, грн.;

$П(З)^{ЗД}$ – прибуток (збиток) від звичайної діяльності, грн.;

$ЧП^{НС}$ – чистий прибуток підприємства, грн.;

$ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;

$СВ$ – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), грн.

$АВ$ – адміністративні витрати підприємства, грн.;

$ВЗ$ – витрати на збут підприємства, грн.

$ОД$ – інші операційні доходи підприємства, грн.;

$ОВ$ – інші операційні витрати підприємства, грн.;

$ДУК, ВУК$ – доходи і витрати від участі в капіталі, грн.;

$ФД, ФВ$ – доходи і витрати від фінансової діяльності, грн.;

$ІД, ІВ$ – доходи і витрати від іншої звичайної діяльності підприємства, грн.;

$ПП^{ЗД}$ – податок на прибуток від звичайної діяльності, грн.

$НД$ – надзвичайні доходи, грн.;

$НВ$ – надзвичайні витрати, грн.;

$ПП^{НС}$ – податок на прибуток від надзвичайних ситуацій, грн.

За результатами факторного аналізу показників прибутку виявляються потенційні можливості підвищення його розміру і розробляються заходи щодо впровадження виявлених резервів в практичну діяльність підприємства.

10.4 Оцінка рентабельності підприємства і чинників, що її визначають

Рентабельність (від німецького *rentabel* – дохідний) – це відносний показник прибутку, який відображає у відсотках співвідношення отриманого ефекту (доходу, прибутку) з наявними або використаними для його одержання ресурсами (витратами).

В аналітичній практиці для характеристики рентабельності підприємства застосовуються витратні, ресурсні й дохідні (прибуткові) показники рентабельності.

Витратні показники рентабельності характеризують прибутковість понесених у процесі діяльності витрат (виробничих або торговельних, комерційних, фінансових, інвестиційних і ін.).

Для їхнього розрахунку використовуються показники валового прибутку, прибутку від основної, операційної, звичайної діяльності, загального й чистого прибутку, які співвідносяться з величиною собівартості реалізованих товарів і відповідних показників витрат за видами діяльності. Загальна формула розрахунку витратних показників рентабельності ($P_{\text{вирп}}$) має такий вигляд:

$$P_{\text{вирп}} = \frac{\Pi}{B} \times 100, \quad (10.9)$$

де Π – сума прибутку, грн.;

B – витрати діяльності в цілому або за їх видами, грн.

Показники рентабельності, розраховані даним методом, характеризують ефективність використання коштів у процесі господарської діяльності, а саме скільки підприємство одержує прибутку (ефекту) з кожної гривні, витраченої на здійснення певного виду діяльності. Найпоширенішими з них є рентабельність основної, операційної та звичайної діяльності. На основі витратного підходу розраховується також рентабельність інвестиційних проектів.

Ресурсні показники рентабельності розраховуються, якщо необхідно визначити прибутковість виробничих ресурсів або активів (оборотних, необоротних й т.п.) та капіталу підприємства (власного, позикового, основного, оборотного й т.п.). Вони визначаються як відношення прибутку (валового, від основної, операційної і звичайної діяльності до оподатковування, загального або чистого) до середньої величини виробничих ресурсів, активів чи капіталу в цілому або за окремими їх видами.

Загальна формула розрахунку витратних показників рентабельності ($P_{\text{рес}}$) має такий вигляд:

$$P_{\text{рес}} = \frac{\Pi}{\text{Ресурси}} \times 100, \quad (10.10)$$

де Π – сума прибутку, грн.;

$\overline{Ресурси}$ – середня за період величина ресурсів (виробничих, активів, капіталу) в цілому або за окремими їх видами, грн.

Результати розрахунку показують ефективність діяльності підприємства щодо результативності використання виробничих ресурсів, майна та джерел його утворення в цілому і за окремими їх видами. Іншими словами, відображають величину прибутку в копійках, що припадає на 1 гривню вкладених у підприємство коштів. До показників цієї групи належать рентабельність власного, залученого, перманентного і акціонерного капіталу, рентабельність необоротних, оборотних, операційних активів підприємства та чиста рентабельність підприємства, рентабельність трудових і матеріальних ресурсів, основних засобів, тощо.

Дохідні показники рентабельності доволі часто використовуються для оцінки результатів господарської діяльності підприємств й показують величину прибутку, що припадає на одиницю чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) .

Вони визначаються як відношення валового прибутку, прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), прибутку від операційної, звичайної діяльності або чистого прибутку до чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Загальна формула розрахунку витратних показників рентабельності ($P_{дох}$) має такий вигляд:

$$P_{дох} = \frac{\Pi}{ЧВР} \times 100, \quad (10.11)$$

де Π – сума прибутку, грн.;

$ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.

Серед дохідних показників рентабельності загальноживаними є показники валової рентабельності товарів (продукції, робіт, послуг), рентабельності продажу товарів (продукції, робіт, послуг), рентабельності операційної діяльності і чистої рентабельності господарської діяльності.

Недоліком зазначених показників є те, що орієнтують підприємство на реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг) з високим рівнем прибутковості, що в умовах дефіцитного ринку стимулює звуження асортиментних позицій, погіршення ступеня задоволення попиту покупців і споживачів.

Залежно від потреб управління оцінка рівня рентабельності господарської діяльності підприємства передбачає:

– обчислення відповідних показників рентабельності господарської діяльності підприємства у звітному періоді;

- оцінку ступеня виконання плану і динаміки розвитку показників рентабельності;
- факторний аналіз показників рентабельності;
- виявлення резервів підвищення рентабельності і розробка заходів щодо їх реалізації в практичній діяльності підприємства.

Оцінку ступеня виконання плану і динаміки рентабельності здійснюють на підставі методу порівняння шляхом встановлення відхилень фактичних показників рентабельності господарської діяльності підприємства від базового (планового чи попереднього періоду) їх рівня.

В процесі факторного аналізу рентабельності господарської діяльності підприємства з'ясовують причини виявлених відхилень за рахунок зміни факторів першого, другого, третього і т.д. рівня співвідпорядкованості. Як правило, факторами першого рівня співвідпорядкованості є ті показники, які покладені в основу розрахунку відповідних показників рентабельності. Факторами другого, третього і т.д. рівня співвідпорядкованості виступають показники, які формують зміну факторів першого рівня.

В процесі детермінованого факторного аналізу показників рентабельності для кількісної оцінки впливу факторів першого рівня застосовуються прийоми повних ланцюгових підстановок, абсолютних і відносних різниць, інтегральний метод, тощо до факторних моделей рентабельності. Найбільш точні розрахунки отримують на підставі інтегрального методу. Наприклад, розрахунок впливу факторів на зміну рентабельності витрат від операційної діяльності на підставі цього методу здійснюється наступним чином:

$$\Delta P^{OD}_{(\Pi^{OD})} = \frac{(\Pi_1^{OD} - \Pi_0^{OD})}{(B_1^{OD} - B_0)} \times \ln \left| \frac{B_1^{OD}}{B_0^{OD}} \right| \times 100, \quad (10.12)$$

$$\Delta P^{OD}_{(B^{OD})} = \Delta P^{OD} - \Delta P^{OD}_{(\Pi^{OD})}, \quad (10.13)$$

$$\Delta P^{OD} = P_1^{OD} - P_0^{OD} = \Delta P^{OD}_{(\Pi^{OD})} + \Delta P^{OD}_{(B^{OD})}, \quad (10.14)$$

де $\Delta P^{OD}_{(\Pi^{OD})}$ – зміна рівня рентабельності витрат операційної діяльності за рахунок зміни суми прибутку від операційної діяльності, %;

$\Delta P^{OD}_{(B^{OD})}$ – зміна рівня рентабельності витрат операційної діяльності за рахунок зміни суми витрат від операційної діяльності, %;

$\Delta P_{\Pi^{OD}}$ – загальна зміна рівня рентабельності витрат операційної діяльності підприємства у звітному періоді порівняно з базовим, % ;

P_0^{OD} , P_1^{OD} – базисний (плановий або попереднього звітного періоду) і фактичний звітного періоду рівень витрат операційної діяльності підприємства, %;

P_0^{OD} , P_1^{OD} – базисна (планова або попереднього звітного періоду) і фактична звітного періоду сума прибутку від операційної діяльності підприємства, грн.;

B_0^{OD} , B_1^{OD} – базисна (планова або попереднього звітного періоду) і фактична звітного періоду сума витрат від операційної діяльності підприємства, грн.

В більшості випадків вплив внутрішніх факторів другого, третього і т.д. рівня співвідпорядкованості на зміну рентабельності проявляється опосередковано, через показники, що її визначають. Для кількісної оцінки сили їх впливу доцільно використовувати прийоми повних ланцюгових підстановок і подовжньої участі до факторних моделей рентабельності.

В процесі таких досліджень на підставі прийому повних ланцюгових підстановок визначають зміну рентабельності за рахунок зміни показників прибутку і відповідних видів ресурсів (витрат чи доходу), які були задіяні для отримання цього прибутку, а на підставі прийому подовжньої участі і вже раніш отриманих результатів факторного аналізу сум прибутку і ресурсів (витрат чи доходу) – вплив елементів, що їх формують – на зміну рівня рентабельності.

За результатами факторного аналізу рентабельності виявляються резерви її підвищення і розробляються заходи щодо їх практичної реалізації.

Потенційними можливостями підвищення рентабельності підприємства є:

- збільшення обсягу чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- збільшення в загальному обсязі виробництва і реалізації питомої ваги продукції (товарів, робіт, послуг) з високим рівнем прибутковості;
- зниження витратності здійснення управлінської і збутової діяльності;
- зменшення величини постійних адміністративних витрат і витрат на збут;
- ліквідування надлишкових, не задіяних в операційній діяльності, господарських ресурсів (в цілому і за окремими їх видами);
- оптимізація структури господарських ресурсів;
- підвищення рівня ефективності використання основних засобів і оборотних активів підприємства, тощо.

10.5 Аналіз рентабельності продукції

Після аналізу рентабельності підприємства здійснюється оцінка рентабельності продукції, яка виробляється і реалізується економічним суб'єктом.

Аналіз рентабельності продукції дозволяє оцінити результативність виробничої діяльності підприємства і з'ясувати ступінь окупності витрат на виробництво продукції. Його результати використовуються для формування

якісної політики ціноутворення, асортименту та структури продукції, визначення можливостей збільшення прибутку за рахунок збільшення випуску більш рентабельних виробів, узагальнюючої оцінки результативності господарювання підприємства.

Рентабельність продукції (робіт, послуг), що випускається підприємством, характеризується наступними показниками:

- **рентабельність окремого виду продукції** – відношення прибутку від реалізації цього виду продукції до собівартості його виробництва;
- **рентабельність продукції** – відношення прибутку від реалізації продукції підприємства до собівартості її виробництва.

Показники рентабельності визначаються в коефіцієнтах або у відсотках і показують частку прибутку від реалізації, що припадає на кожну грошову одиницю витрат на виробництво (собівартості).

Показники рентабельності можна розраховувати в цілому по підприємству і за окремими його структурними підрозділами.

Мета аналізу рентабельності продукції – виявлення нерентабельної й малорентабельної продукції, причин її випуску й розробка рішень щодо їх усунення для забезпечення зростання прибутку.

В процесі аналізу рентабельності продукції вирішуються наступні **завдання**:

- оцінка виконання визначених параметрів рентабельності продукції (плану, прогнозу тощо);
- вивчення динаміки показників рентабельності;
- виявлення і кількісний вимір впливу факторів на показники рентабельності продукції;
- пошук резервів зростання рентабельності;
- обґрунтування та розробка заходів щодо використання виявлених резервів.

Проведення ефективної аналітичної роботи стає можливим лише за умов наявності достатнього та якісного інформаційного забезпечення. В процесі аналізу рентабельності продукції, як правило, використовують дані, що містить відомість руху матеріалів, відомість обліку готової продукції, розрахунок бухгалтерії про фактичну собівартість готової продукції, таблиць обліку робочого часу, розрахунково–платіжна відомість, відомість нарахування амортизації основних засобів, журнали–ордери за рахунками класу 7–9, тощо.

Оцінка виконання визначених параметрів рентабельності продукції та їх динаміки здійснюється шляхом встановлення відхилень фактичних показників рентабельності від базових.

В процесі факторного аналізу рентабельності продукції виявляють причини виявлених відхилень і надають їм характеристику.

На зміну рентабельності продукції, що виробляється підприємством, впливають зміни:

- прибутку від реалізації продукції;
- собівартості виробництва;

- обсягу виробництва продукції;
- структури виробництва продукції;
- рентабельності окремого виду продукції.

В свою чергу, рентабельність окремого виду продукції знаходиться під впливом змін:

- собівартості виробництва одиниці продукції окремого виду;
- ціни реалізації одиниці продукції окремого виду.

Факторний аналіз показників рентабельності продукції здійснюється із застосуванням прийомів елімінування (повних ланцюгових підстановок, абсолютних і відносних різниць, інтегрального методу, тощо) до наступних факторних моделей залежності рентабельності від чинників, що її визначають:

$$P = \frac{\Pi^p}{CB} \times 100, \quad (10.15)$$

$$P = \sum_{i=1}^n (q_i \times P_i), \quad (10.16)$$

$$P_i = \frac{\Pi_i^p}{CB_i} \times 100, \quad (10.17)$$

$$P = \frac{\sum_{i=1}^n (q_i \times (C_i - CB_i))}{\sum_{i=1}^n (q_i \times CB_i)} \times 100, \quad (10.18)$$

де P – рентабельність продукції, що виробляється підприємством, %;

P_i – рентабельність одиниці продукції i -го виду, що виробляється підприємством, %;

q_i – кількість виробленої підприємством продукції i -го виду, од.;

CB_i – собівартість виробництва одиниці продукції i -го виду, грн.;

C_i – ціна реалізації одиниці продукції i -го виду, грн.;

Результати факторного аналізу рентабельності продукції використовуються в процесі підрахунку резервів збільшення прибутку, і відповідно рентабельності, як за окремими видами продукції, так і в цілому по підприємству.

10.6 Методика підрахунку резервів збільшення суми прибутку і рентабельності

В процесі виявлення резервів збільшення прибутку і рентабельності виділяються три етапи:

– перший етап – *аналітичний* – на цьому етапі виявляють і кількісно оцінюють резерви;

– другий етап – *організаційний* – на цьому етапі розробляється комплекс інженерно-технічних, організаційних, економічних і соціальних заходів, які забезпечують використання виявлених резервів;

– третій етап – **функціональний** – на цьому етапі реалізуються заходи і здійснюється контроль за їх використанням.

Різноманітність показників рентабельності визначає альтернативність пошуку шляхів її підвищення. При аналізі шляхів підвищення рентабельності важливо розрізнати вплив зовнішніх та внутрішніх факторів. Підприємства насамперед звертають увагу на проблеми контролю за змінами зовнішніх факторів і намагаються знизити їх вагомість. Оскільки основним внутрішнім фактором, який визначає рентабельність підприємства є прибуток, то головним напрямком визначення резервів підвищення рентабельності підприємства є саме визначення резервів збільшення прибутку підприємства.

Основними джерелами резервів збільшення суми прибутку є:

- збільшення обсягу реалізації продукції;
- зниження собівартості виробництва продукції;
- підвищення якості товарної продукції;
- реалізація продукції на більш вигідних ринках збуту, тощо.

Для визначення резервів зростання прибутку за рахунок збільшення кількості реалізації продукції необхідно виявлений раніше резерв росту кількості реалізації продукції помножити на фактичний прибуток у розрахунку на одиницю продукції відповідного виду.

Резерви збільшення прибутку за рахунок зниження собівартості товарної продукції (робіт, послуг) підраховуються наступним чином: попередньо виявлений резерв зниження собівартості кожного виду продукції збільшується на можливий обсяг її продажів, який визначається як сума фактичної кількості реалізованої продукції та можливого резерву її зростання.

Аналогічно тому, як був підрахований резерв збільшення прибутку за рахунок зменшення собівартості, можна підрахувати резерв збільшення прибутку за рахунок збільшення ціни.

На закінчення аналізу необхідно узагальнити усі виявлені резерви зростання прибутку та на цій підставі визначити резерви підвищення рентабельності підприємства.

Питання для самоконтролю

1. Поняття фінансових результатів, та показники, що їх характеризують.
2. Мета і задачі аналізу фінансових результатів і рентабельності підприємства.
3. Організаційне забезпечення аналізу фінансових результатів і рентабельності.
4. Характеристика організаційних регламентів проведення аналізу фінансових результатів та рентабельності підприємства.

5. План, програма і графік аналітичних досліджень: мета складання, структура документу.

6. Характеристика інформаційного забезпечення аналізу фінансових результатів і рентабельності.

7. Методика оцінки ступеня виконання плану і динаміки фінансових результатів і рентабельності підприємства.

8. Чинники, що визначають зміну обсягу валового прибутку та методика кількісної оцінки сили їх впливу.

9. Чинники, що визначають зміну обсягу прибутку від основної діяльності та традиційна методика кількісної оцінки сили їх впливу.

10. Чинники, що визначають зміну обсягу прибутку від основної діяльності та нетрадиційна методика кількісної оцінки сили їх впливу.

11. Чинники, що визначають зміну обсягу прибутку від операційної діяльності та методика кількісної оцінки сили їх впливу.

12. Чинники, що визначають зміну обсягу прибутку від звичайної діяльності до оподаткування та методика кількісної оцінки сили їх впливу.

13. Чинники, що визначають зміну чистого прибутку підприємства та методика кількісної оцінки сили їх впливу.

14. Поняття рентабельності та її характерні особливості.

15. Методичні підходи до обчислення рентабельності та система відповідних показників.

16. Чинники, що визначають зміну рентабельності підприємства та методика кількісної оцінки сили їх впливу.

17. Методи факторного аналізу рентабельності підприємства.

18. Методика аналізу рентабельності окремих видів продукції: мета, задачі, послідовність, система оціночних і аналітичних показників, фактори зміни рентабельності продукції та засоби кількісної оцінки їх впливу, методи вияву резервів підвищення рентабельності й розробка заходів щодо їх реалізації.

19. Шляхи і напрямки підвищення рентабельності підприємства та рентабельності продукції.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Прибуток як економічна категорія й абсолютний показник ефективності діяльності підприємства, являє собою:

- а) джерело доходів власників підприємства;
- б) основне джерело надходжень у бюджет;

в) основне джерело економічного і соціального розвитку підприємства і держави в цілому;

г) усе вище перераховане.

2. Різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – це:

а) валовий прибуток (збиток);

б) маржинальний прибуток (збиток);

в) прибуток (збиток) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

г) операційний прибуток.

3. Фінансовий результат від операційної діяльності підприємства визначається:

а) алгебраїчною сумою прибутку (збитку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут й інших операційних витрат;

б) алгебраїчною сумою валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут й інших операційних витрат;

в) різницею між сумою валового прибутку (збитку) і іншого операційного доходу та операційними витратами (за винятком собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг);

г) різницею між чистою виручкою і собівартістю.

4. Фінансовий результат від основної діяльності підприємства визначається:

а) різницею між валовим прибутком (збитком) і витратами на збут й іншими операційними витратами;

б) різницею між валовим прибутком (збитком) та операційними витратами підприємства;

в) різницею між валовим прибутком (збитком) і адміністративними витратами та витратами на збут;

г) як різниця чистою виручкою від реалізації, собівартістю та операційними витратами.

5. Середній рівень показників прибутку обчислюється як виражене у відсотках співвідношення відповідного показника прибутку і:

а) доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

б) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

в) собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);

г) витрат основної діяльності.

6. Вплив зміни обсягу реалізації на суму валового прибутку (збитку) обчислюється порівнянням величин базисного валового прибутку (збитку) і:

- а) базисного валового прибутку (збитку), перерахованого з урахуванням змін обсягу реалізації;
- б) фактичного валового прибутку (збитку), перерахованого з урахуванням обсягу змін реалізації;
- в) фактичного валового прибутку (збитку);
- г) його планової величини.

7. Витратні показники рентабельності свідчать про величину прибутку (у копійках), отриману на одиницю (1 гривню) понесених витрат, і визначаються співвідношенням :

- а) витрат, понесених заради одержання прибутку, з величиною прибутку;
- б) валового прибутку й операційних витрат;
- в) прибутку і витрат, понесених заради її одержання;
- г) доходу і витрат.

8. Ресурсні показники рентабельності свідчать про суму прибутку, отриманого в результаті використання окремих видів виробничих ресурсів, і визначаються як виражене у відсотках співвідношення:

- а) валового прибутку і того виду ресурсів, які були використані задля її отримання;
- б) прибутку від реалізації товарів (продукції, робіт, послуг), прибутку від операційної діяльності чи чистого прибутку до того виду ресурсів, які були використані задля їх отримання;
- в) прибутку від основної діяльності до того виду ресурсів, які були використані задля її отримання;
- г) прибутку і доходу.

9. Дохідні показники рентабельності свідчать про суму прибутку (у копійках), отриманого у розрахунку на 1 грн. виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), і визначаються як виражене у відсотках співвідношення:

- а) валового прибутку і доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), прибутку від операційної діяльності чи чистого прибутку до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- в) прибутку від основної діяльності до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- г) прибутку і ресурсів

10. Показники рентабельності:

- а) відносні характеристики фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства;
- б) характеризують дохідність підприємства з різних позицій і групують їх згідно з інтересами учасників економічного процесу та ринкового обміну;

- в) характеризують кінцеві результати господарювання і визначають співвідношення між наявними та використаними ресурсами;
- г) усі відповіді вірні.

11. Рентабельність одиниці продукції визначається:

- а) $\text{прибуток} \times 100 / \text{виручка від реалізації продукції}$;
- б) $\text{товарна продукція у відпускних цінах} \times 100 / \text{собівартість товарної продукції}$;
- в) $\text{прибуток} \times 100 / \text{собівартість одиниці продукції}$;
- г) $\text{виручка від реалізації продукції} / \text{прибуток} \times 100$.

12. Рівень рентабельності одиниці продукції визначають 2 фактори:

- а) зміна продажної ціни та зміна собівартості;
- б) зміна фондомісткості та зміна коефіцієнта закріплення матеріальних оборотних коштів;
- в) зміна частки прибутку на 1 грн. та зміна фондівдачі основних виробничих фондів;
- г) вірної відповіді не має.

13. Динаміка якого показника впливає на рівень котирування акцій:

- а) рентабельність власного капіталу;
- б) рентабельність усього капіталу фірми;
- в) рентабельність продажів;
- г) рентабельність витрат.

14. Зменшення якого показника свідчить про зниження цін при постійних витратах на виробництво продукції:

- а) рентабельність власного капіталу;
- б) рентабельність усього капіталу фірми;
- в) рентабельність продажів;
- г) період окупності власного капіталу.

15. За умов зростання суми доходів від інвестиційної, фінансової та інших видів операційної і звичайної діяльності підприємства, загальний фінансовий до оподаткування:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) не змінюється;
- г) не залежить від цих змін.

16. Між обсягами чистої виручки від реалізації і сумою прибутку існує взаємозв'язок, зокрема:

- а) зменшення обсягу реалізації спричиняє як позитивний, так і негативний вплив на суму прибутку;
- б) збільшення обсягу реалізації спричиняє зменшення суми прибутку;
- в) збільшення обсягу реалізації призводить до пропорційного збільшення суми прибутку;

г) зменшення обсягу реалізації збільшує прибуток.

17. За умов зростання рівня валового прибутку, загальний фінансовий до оподаткування:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) не змінюється;
- г) не залежить від цих змін.

18. За умов зростання рівня витрат від основної діяльності, фінансовий результат від операційної діяльності:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) не змінюється;
- г) не залежить від цих змін.

19. Між собівартістю реалізованих товарів (робіт, послуг) і сумою прибутку існує взаємозв'язок, зокрема:

- а) зменшення собівартості спричиняє як позитивний, так і негативний вплив на суму прибутку;
- б) збільшення собівартості спричиняє пропорційне зменшення суми прибутку;
- в) збільшення собівартості призводить до пропорційного збільшення суми прибутку;
- г) зменшення собівартості не впливає на прибуток.

20. Вплив зміни середнього рівня валового прибутку на його суму обчислюється порівнянням величин фактичного валового прибутку (збитку) і:

- а) базисного валового прибутку (збитку), перерахованого з урахуванням змін обсягу реалізації;
- б) фактичного валового прибутку (збитку), перерахованого з урахуванням обсягу змін реалізації;
- в) фактичного валового прибутку (збитку);
- г) планової його величини.

21. Обсяг чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за минулий період складає 20000,0 тис. грн., середній рівень собівартості реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – 70,0 % до об., сума адміністративних витрат і витрат на збут відповідно 4000,0 тис. грн. і 1500,0 тис. грн. Доходи від інвестиційної, фінансової діяльності та надзвичайних ситуацій склали 200,0 тис. грн., 150,0 тис. грн. та 10,0 тис. грн. відповідно. Витрати від іншої звичайної і фінансової діяльності – 340,0 тис. грн. та 60,0 тис. грн. За цих умов чистий прибуток від звичайної діяльності за минулий період склав:

- а) 450,0 тис. грн.;
- б) 510,0 тис. грн.;
- в) 337,5 тис. грн.
- г) власний варіант відповіді.

22. У звітному періоді обсяг чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) склав 35000,0 тис. грн., що на 3000,0 тис. грн. більше ніж у минулому. Відпускні ціни на продукцію підприємства зросли порівняно з минулим періодом на 8,0 %. Доходність здійснення виробничої діяльності у минулому періоді склала 40,0 % до об., рівень адміністративних витрат і витрат на збут відповідно 18,0 % до об. 12,0 % до об. Порівняно з минулим роком сума прибутку від основної діяльності під впливом зростання обсягу чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

- а) збільшилась на 40,7 тис. грн.;
- б) збільшилась на 300,0 тис. грн.;
- в) збільшилась на 407,4 тис. грн.
- г) власний варіант відповіді.

23. Обсяг чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за минулий період складає 10500,0 тис. грн. Це на 300,0 тис. грн. менше за фактичний обсяг реалізації. Рівень валового прибутку у звітному періоду дорівнює 28,5 % до об., витрат основної діяльності 18,5 %. Сума інших доходів від операційної і звичайної діяльності відповідно складає 150,0 тис. грн. і 80,0 тис. грн., а інших операційних і фінансових витрат - 200,0 тис. грн. і 45,0 тис. грн. За цих умов прибуток від операційної діяльності за звітний період дорівнює:

- а) 1130,0 тис. грн.;
- б) 1000,0 тис. грн.;
- в) 1030,0 тис. грн.
- г) власний варіант відповіді.

24. Порівняно з минулим періодом (50600,0 тис. грн.) обсяг чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 3400,0 тис. грн., а відпускні ціни на продукцію – зросли на 5,0 %. Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у минулому періоді і у звітному (виходячи з порівняних умов) склала 31878,0 тис. грн. Порівняно з минулим періодом сума прибутку від основної діяльності за рахунок зміни рівня валового прибутку:

- а) збільшилась на 514,3 тис. грн.;
- б) збільшилась на 524,6 тис. грн.;
- в) збільшилась на 530,8 тис. грн.
- г) власний варіант відповіді.

25. У порівнянні з минулим періодом ціни на продукцію підприємства зросли в середньому на 7,0 %, ставки і тарифи на послуги, пов'язані з організацією процесу управління підприємством – на 3,0 %. Обсяг чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у звітному і минулому періодах відповідно склав 45000,0 тис. грн. і 41600,0 тис. грн. Адміністративні витрати у звітному періоді склали 5198,1 тис. грн., що на 900,0 тис. грн. більше ніж у минулому. Порівняно з минулим періодом сума прибутку від основної діяльності за рахунок зміни витратності управлінської діяльності:

- а) зменшилась на 549,6 тис. грн.;
- б) збільшилась на 702,3 тис. грн.;
- в) зменшилась на 702,3 тис. грн.
- г) власний варіант відповіді.

Практичні завдання

Завдання № 1. На підставі форм фінансової звітності ТОВ «Сиріус» що надані в додатку В, необхідно:

1. Визначити правильність їх заповнення.
2. З'ясувати взаємозв'язок між окремими показниками елементів фінансової звітності.
3. Зробити попередні висновки щодо фінансового становища підприємства.

Завдання № 2. На підставі додаткової інформації та даних Звіту про фінансові результати і Балансу ТОВ «Сиріус», представлених у додатку В, необхідно:

1. Дослідити динаміку показників фінансових результатів підприємства у діючих і порівняних умовах (за сумою та рівнем).
2. Кількісно оцінити вплив чинників на зміну показника валового прибутку (у діючих і порівняних умовах).
3. Визначити чинники, що впливають на формування показника прибутку від основної діяльності, і за допомогою традиційної і нетрадиційної методики факторного аналізу фінансових результатів кількісно виміряти їх вплив (у діючих і порівняних умовах).
4. З'ясувати причини зміни показника прибутку від операційної діяльності і кількісно оцінити їх вплив у діючих і порівняних умовах, застосовуючи традиційну методику факторного аналізу фінансових результатів.
5. За результатами аналізу фінансових результатів підприємства зробити висновки щодо підвищення прибутку ТОВ «Сиріус».

Додаткова інформація:

1. У звітному році порівняно з минулим ціни на сировину і товари збільшилися в середньому на 4,0 %, ставки і тарифи на послуги, пов'язані з організацією процесу управління підприємством – на 1 %, і на 2 % - ставки і тарифи на послуги, пов'язані з реалізацією товарів (продукції, робіт, послуг).
2. Питома вага умовно-змінних адміністративних витрат у минулому році склала 10 %, а у звітному – 15%.
3. Питома вага умовно-постійних витрат на збут у минулому році склала 10%, а у звітному – 8%.

Завдання № 3. На підставі даних Звіту про фінансові результати і Балансу ТОВ «Сиріус», представлених у додатку В, необхідно:

1. Використовуючи доходний метод, обчислити валову рентабельність і рентабельність продаж, рентабельність доходу від операційної і звичайної діяльності, чисту рентабельність господарювання (у минулому і звітному періодах).

2. Використовуючи витратний метод, обчислити рентабельність торгово-виробничої, основної, операційної і звичайної діяльності (у минулому і звітному періодах).

3. Використовуючи ресурсний метод, обчислити чисту і загальну рентабельність господарських ресурсів (активів), власного і акціонерного капіталу, оборотних і необоротних активів, які приймають участь в процесі основної, операційної і звичайної діяльності (у минулому і звітному періодах)..

4. Дослідити динаміку показників рентабельності, обчислених доходним, ресурсним і витратним методами.

5. З'ясувати причини зміни показників рентабельності господарських ресурсів (активів), рентабельності продаж і рентабельності основної діяльності, і кількісно виміряти їх вплив.

6. За результатами аналізу рентабельності підприємства зробити висновки щодо підвищення рівня ефективності його господарювання.

Завдання № 4. На підставі даних ТОВ «Місто», наведених в табл. 10.1, необхідно:

1. Оцінити діяльність підприємства з виконання плану обсягів реалізації та валового прибутку.

2. Визначити чинники та їх вплив на зміну суми та рівня валового прибутку.

3. Визначити резерви зростання суми прибутку по підприємству.

4. Зробити висновки.

Таблиця 10.1 – Інформація про обсяги виробництва і витрати ТОВ «Місто» у розрізі видів продукції

№ з/п	Продукція	Обсяг реалізації, тис.од.		Оптова ціна реалізації однієї одиниці продукції, грн.		Собівартість виробництва однієї одиниці продукції, грн.	
		План	Факт	План	Факт	План	Факт
1	А	57,0	48,5	5	5,2	4,0	4,5
2	В	56,0	58,0	6,0	6,1	5,0	5,2
3	С	27,0	32,5	7,0	7,4	5,7	5,6
	Разом	140,0	139,0	-	-	-	-

Зміст

- 11.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства
- 11.2 Аналіз складу і структури майна підприємства та джерел його утворення
- 11.3 Аналіз власного капіталу підприємства
- 11.4 Аналіз оборотності оборотних коштів
- 11.5 Оцінка фінансової стійкості підприємства
- 11.6 Аналіз платоспроможності підприємства

Рекомендована література: 10, 11, [70, с. 204–273], [35, с. 215–237, 267–290], [42, с. 281–349], [48, с. 228–331], [56, с. 404–465, 484–499], [62, с. 469–494, 523–560, 563–589, 595–609], [54, с. 94–118], [65, с. 217–270, 273–287], [67, с. 163–252].

11.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства

Фінансовий стан підприємства є найважливішим критерієм його привабливості, ринкової активності і надійності як партнера. Він визначає конкурентоспроможність і потенціал підприємства у діловому співробітництві.

Фінансовий стан – можливість і здатність економічного суб'єкта фінансувати свою діяльність і отримувати прибуток. Характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними та фізичними особами.

Фінансовий стан визначається сукупністю виробничо–господарських факторів і оцінюється системою показників, які свідчать про наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів, рівень фінансової стійкості, ділової активності та платоспроможності, рентабельності та кредитоспроможності підприємства.

Оцінювання фінансового стану підприємства становить інтерес для широкого кола суб'єктів ринку:

- самого підприємства, яке хоче знати реальний стан справ у своїй діяльності і розробляти заходи щодо її покращення;
- інвесторів, зацікавлених в ефективності та безризиковості інвестування своїх коштів;
- кредиторів і постачальників, які бажають впевнитись у платоспроможності підприємства;

– партнерів по бізнесу, які прагнуть встановити з підприємством стабільні і надійні ділові відносини, та ін.

Головною **метою аналізу фінансового стану** є оцінка оптимальності розташування і ефективності використання фінансових ресурсів підприємства, пошук потенційних резервів підвищення рівня прибутку та посилення фінансової стабільності.

Досягнення мети фінансового аналізу потребує комплексного і системного вирішення наступних **завдань**:

– виявлення найважливіших характеристик фінансово–економічного положення підприємства і дослідження їх динаміки (за даними фінансової звітності);

– аналіз наявності, складу і структури майна підприємства та джерел його утворення (в цілому і за окремими видами), причин та наслідків їх змін;

– об'єктивна оцінка стану і динаміки фінансової стійкості підприємства, дотримання кредитної дисципліни;

– оцінка дотримання підприємством платіжно–розрахункової дисципліни, стану і динаміки платоспроможності і ліквідності;

– аналіз раціональності використання майна і капіталу підприємства (в цілому і за окремими їх видами), причин та наслідків змін рівня ділової активності;

– аналіз результативності використання майна і капіталу підприємства (в цілому і за окремими їх видами), причин та наслідків змін рівня рентабельності;

– об'єктивна оцінка положення підприємства на товарному і фондовому ринку, причин та наслідків його змін;

– інтегральна оцінка фінансового стану і прогнозування рівня фінансової стабільності підприємства;

– виявлення потенційних можливостей поліпшення фінансового стану підприємства і розробка заходів щодо їх впровадження в практичну діяльність.

Комплексне і системне дослідження результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, яке дає можливість виявити найважливіші аспекти та найслабкіші позиції у фінансовому стані даного підприємства, а також з'ясувати потенційні можливості підприємства з поліпшення фінансового стану і розробити рекомендації щодо їх практичного впровадження являє собою **методику аналізу фінансового стану підприємства**.

Методика аналізу фінансового стану реалізується відповідно до визначеної мети і завдань аналізу (рис. 11.1).

Деталізація процедурної сторони методики аналізу фінансового стану залежить від поставленої мети, послідовності етапів аналітичних досліджень та різних факторів інформаційного, часового, методичного, кадрового та технічного забезпечення.

Інформаційною базою аналізу фінансового стану підприємства є його фінансова звітність (бухгалтерський баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки і додатки до фінансової звітності), дані первинного й аналітичного бухгалтерського обліку, які деталізують окремі статті елементів фінансової звітності.

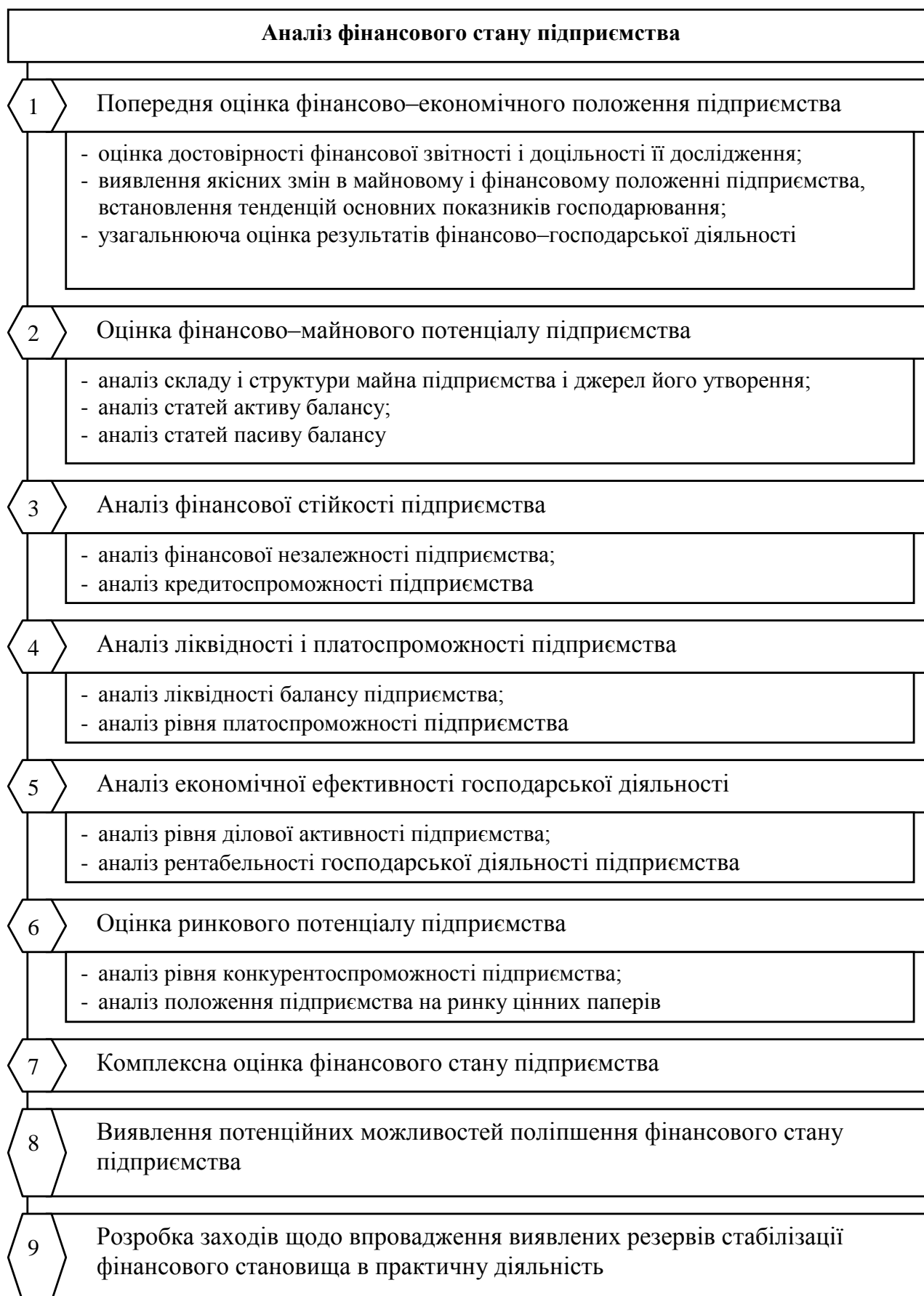

Рисунок 11.1 – Структурно–логічна схема послідовності проведення аналізу фінансового стану підприємства

11.2 Аналіз складу і структури майна підприємства та джерел його утворення

Найбільш повну і глибоку інформацію щодо складу і джерел утворення майна підприємства на певну дату і їх динаміку можна одержати за допомогою детального аналізу фінансово–майнового потенціалу підприємства, який проводиться на підставі даних балансу.

Основною метою аналізу балансу є виявлення змін у складі і структурі майна підприємства і джерел його утворення.

Аналіз майна підприємства та джерел його утворення проводиться за допомогою методів горизонтального (часового) і вертикального (структурного) аналізу балансу. При горизонтальному аналізі виявляються абсолютні та відносні зміни величин статей балансу за певний період, дається оцінка цим змінам. Вертикальний аналіз використовується для дослідження структури засобів і джерел їх утворення шляхом визначення питомої ваги окремих статей у підсумкових даних та оцінювання цих змін. Горизонтальний і вертикальний аналізи взаємодоповнюють один одного, на їх основі будується аналітичний баланс. Порівняльний аналітичний баланс характеризує структуру балансу і динаміку його статей. Основними показниками порівняльного балансу є показники структури балансу, динаміки балансу і структурної динаміки балансу.

Спростити роботу з проведення горизонтального і вертикального аналізу балансу і водночас отримати найбільш повну і глибоку інформацію про зміни у складі майна підприємства і джерел його утворення можна за допомогою агрегованого аналітичного балансу. Основною умовою його побудови є попереднє укрупнення статей активу і пасиву балансу у економічно однорідні групи (табл. 11.1).

В процесі подальшого аналізу оцінюють зміни у складі коштів підприємства за місцем їх вкладення та джерелами утворення, вивчають структуру активів і пасивів підприємства, відхилення її показників від базового рівня (плану чи попереднього періоду). Особливу увагу приділяють показникам структури і структурної динаміки окремих видів активів і капіталу. Так, якщо частка необоротних активів складає більше 40 %, говорять про „важку” структуру активів, менше – „легку”. „Важка” структура свідчить про значні накладні витрати і високу чутливість до зміни виручки, „легка” – про мобільність підприємства. Збільшення питомої ваги власного капіталу свідчить про посилення фінансової незалежності підприємства.

Найбільш загальною структурою активів характеризує коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів (коефіцієнт мобільності), а структуру пасивів – коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів (коефіцієнт фінансового ризику).

Коефіцієнт мобільності активів (співвідношення оборотних і необоротних активів) свідчить про те, скільки гривень, вкладених в оборотні активи припадає на 1 гривню вкладень в необоротні активи, і обчислюється за формулою:

Таблиця 11.1 – Групування статей активу і пасиву балансу при складанні агрегованого аналітичного балансу

А к т и в			П а с и в		
Групи за активом балансу		Код рядка	Групи за пасивом балансу		Код рядка
1	Майно усього, у т.ч.:	280	1	Джерела формування майна усього, у т.ч.	640
1.1	Необоротні активи	080, 270, 275	1.1	Власні і прирівняні до них джерела фінансування	380, 430, 630
1.2	Оборотні активи всього, т.ч.:	260	1.2	Залучений капітал	480, 620
1.2.1	Матеріальні оборотні активи	100–140, 250	1.2.1	Довгострокові кредити та позики	480
1.2.2	Дебіторська заборгованість	150, 160, 170–210	1.2.2	Короткострокові кредити та позики	500
1.2.3	Грошові кошти та короткострокові фінансові інвестиції	220–230	1.2.3	Поточні зобов'язання (кредиторська заборгованість)	510–610

$$K_M = \frac{OA}{HA} = \frac{\text{ряд.260ф.№1}}{\text{ряд.080ф.№1} + \text{ряд.270ф.№1} + \text{ряд.275ф.№1}}, \quad (11.1)$$

де K_M – коефіцієнт мобільності активів, коеф.;

OA – оборотні активи підприємства, тис. грн.;

HA – необоротні активи підприємства, тис. грн.

Чим нижче значення коефіцієнта, тим більш ресурсомістке дане підприємство, вище виробничий ризик.

Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів свідчить про те, скільки залучених коштів припадає на кожну гривню власних ресурсів, залучених до бізнесу. Чим вище значення коефіцієнта, тим більш фінансово залежне дане підприємство, вище фінансовий ризик.

Після загальної оцінки динаміки складу і структури активів і пасивів підприємства необхідно детально оцінити майновий і фінансовий потенціал підприємства, стан, рух і причини зміни кожного виду майна і джерел його утворення. Основну увагу в процесі таких досліджень приділяють аналізу власного капіталу і оборотності оборотних коштів підприємства.

11.3 Аналіз власного капіталу підприємства

Капітал – це вкладені в активи фінансові ресурси, якими розпоряджається підприємство в процесі здійснення господарської діяльності.

Основним джерелом фінансування активів є власний капітал. До його складу входять статутний капітал, накопичений капітал (резервний і додатковий капітали, нерозподілений прибуток) та інші надходження (цільове фінансування, благодійні пожертвування тощо).

Основною метою аналізу власного капіталу підприємства є комплексне, системне дослідження механізму формування, розміщення і використання власних фінансових ресурсів задля забезпечення фінансової стабільності і безпеки підприємства.

Завданнями аналізу власного капіталу є:

- оцінка змін обсягу, складу, структури і динаміки власних фінансових ресурсів;
- аналіз руху власного капіталу;
- аналіз ефективності використання власного капіталу, та кількісна оцінка факторів, що обумовлюють її зміни;
- виявлення і кількісна оцінка причин зміни темпів зростання власного капіталу підприємства;
- розробка заходів щодо підвищення рівня раціональності розміщення власних фінансових ресурсів в активах підприємства та ефективності використання власного капіталу.

Джерелами інформації для аналізу формування і розміщення власного капіталу підприємства є звітний бухгалтерський баланс, звіти про фінансові результати, власний капітал і рух грошових коштів, додатки і примітки до балансу й інші форми звітності, дані первинного й аналітичного бухгалтерського обліку, що розшифровують і деталізують окремі статті пасиву балансу.

Методика аналізу власного капіталу підприємства передбачає системне його вивчення відповідно до визначеної мети і завдань аналізу.

Починають аналіз власного капіталу підприємства з оцінки змін його обсягу, складу і структури в динаміці. Вона здійснюється на підставі методів горизонтального і вертикального аналізу шляхом порівняння звітних показників складу і структури власного капіталу підприємства з їх значеннями за попередні періоди. При аналізі динаміки та структури власного капіталу підприємства особливу увагу звертають на частку і абсолютну зміну нерозподіленого прибутку та резервного капіталу. Збільшення суми за цими статтями свідчить про ефективну роботу підприємства, підвищення ділової активності, про розширення відтворення, і навпаки.

Далі дослідження поглиблююся в напрямку оцінки руху власного капіталу підприємства. Для оцінки руху власного капіталу підприємства обчислюються наступні показники:

- коефіцієнт надходження власного капіталу ($K_{надх}$);

- коефіцієнт вибуття власного капіталу ($K_{виб}$);
- коефіцієнт приросту власного капіталу ($K_{прир}$) (табл. 11.2).

На наступному етапі оцінюють ступінь ефективності використання власних фінансових ресурсів підприємства і з'ясовують причини її зміни. Для оцінки ефективності використання власного капіталу (в цілому і окремих його складових) застосовуються показники оборотності та рентабельності.

Загальна схема формування оціночних показників ефективності використання власного капіталу підприємства представлена в табл. 11.3.

Таблиця 11.3 – Методичні підходи до формування показників ефективності використання власного капіталу підприємства

Чисельник фінансового коефіцієнта	Чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Прибуток
Знаменник фінансового коефіцієнта		
Власний капітал чи окремі його складові	Оборотність власного капіталу чи окремих його складових	Рентабельність власного капіталу чи окремих його складових

Оборотність власного капіталу чи окремих його складових оцінюється в кількості оборотів і в днях одного обороту.

Оборотність в оборотах або швидкість обороту ($Ш_{БК}^{об}$) відображає інтенсивність оновлення власного капіталу підприємства (або його складових) та визначається за формулою:

$$Ш_{БК}^{об} = \frac{ЧВР}{\overline{БК}}, \quad (11.2)$$

де $ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;

$\overline{БК}$ – середня величина власного капіталу підприємства (або його складових), грн.

На підставі цього показника можна отримати інформацію проте, скільки виручки отримало підприємство у розрахунку на 1 грн., вкладену в підприємство власних фінансових ресурсів.

Оборотність в днях або період обороту ($П_{БР}^{об}$) характеризує довготривалість одного обороту власного капіталу підприємства (або його складових) і показує термін, необхідний для його повного оновлення. Визначається за формулою:

Таблиця 11.2 – Система оціночних показників руху власного капіталу підприємства

Назва показника	Формула розрахунку	Умовні позначки	Характеристика
коефіцієнт надходження власного капіталу ($K_{надх}$)	$K_{надх} = \frac{BK^{над}}{BK_{к.п.}} \times 100$	$BK^{над}$ - величина власного капіталу, який надійшов у звітному періоді на підприємство (за даними форми № 4), тис. грн.;	Показує, яку частину від власного капіталу, що є на кінець періоду, складають нові надходження власних коштів. Збільшення показника свідчить про високий рівень оновленості власних джерел фінансування активів підприємства
коефіцієнт вибуття власного капіталу ($K_{виб}$)	$K_{виб} = \frac{BK^{виб}}{BK_{н.п.}} \times 100$	$BK_{к.п.}$ - величина власного капіталу підприємства на кінець періоду (за даними форми № 4), тис. грн.	Показує, яка частина власних джерел фінансування активів, з якими підприємство почало діяльність у звітному періоді, вибула внаслідок тих чи інших причин
коефіцієнт приросту власного капіталу ($K_{прир}$):	$K_{прир} = \frac{BK_{к.п.} - BK_{н.п.}}{BK_{н.п.}} \times 100$	$BK^{виб}$ - величина власного капіталу, який вибув у звітному періоді з підприємства (за даними форми № 4), тис. грн.;	Показує темпи зміни наявності власних коштів, вкладених у фінансування активів підприємства. Збільшення показника не завжди є позитивним моментом у діяльності підприємства. Коефіцієнт приросту капіталу, нижчий за коефіцієнт приросту чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і прибутку свідчить про ефективність господарювання
		$BK_{н.п.}$ - величина власного капіталу підприємства на початок періоду (за даними форми № 4), тис. грн.	

$$П_{BR}^{об} = \frac{\overline{BK} \times D}{ЧВР}, \quad (11.3)$$

де $ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;

\overline{BK} – середня величина власного капіталу підприємства (або його складових), грн.;

D – кількість днів в досліджуваному періоді.

Рентабельність власного капіталу (або окремих його складових) відображає результативність використання власних фінансових ресурсів, і визначається за формулою:

$$P_{BK} = \frac{ЧП}{\overline{BK}} \times 100, \quad (11.4)$$

де $ЧП$ – чистий прибуток підприємства, грн.;

\overline{BK} – середня величина власного капіталу підприємства (або його складових), грн.

Значення цього показника свідчить про те, скільки копійок чистого прибутку отримало підприємство з однієї гривні вкладених в господарську діяльність власних фінансових ресурсів.

Аналіз ефективності використання власного капіталу (або його складових) здійснюється шляхом порівняння обчислених показників оборотності і рентабельності за звітний і попередній періоди, і з'ясуванням причин їх зміни.

Для кількісної оцінки впливу факторів на зміну показників оборотності і рентабельності власного капіталу застосовуються методи елімінування до детермінованих моделей, які відображають взаємозв'язок цих показників та чинників, що її визначають (формули 11.2–11.4). Для більш глибоких факторних досліджень доцільною є кількісна оцінка зміни показників оборотності та рентабельності під впливом факторів, що формують зміну прибутку, і факторів, що формують зміну власного капіталу. Такі дослідження здійснюються на підставі методу подовжньої участі. Результатом факторного аналізу є визначення потенційних можливостей підвищення ефективності використання власного капіталу підприємства.

В процесі подальшого аналізу виявляються і кількісно вимірюються причини зміни можливостей розширення діяльності за рахунок власних коштів.

Зміну коефіцієнту реінвестування прибутку ($K_{BK}^{П^{ревинв}}$) визначають зміни:

- швидкості обороту власного капіталу ($Ш_{BK}^{об}$);
- чистої рентабельності господарювання ($ЧР$);

– частки відрахувань чистого прибутку на розвиток виробництва (D^{PP}).

Вплив цих факторів обчислюється за допомогою методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до наступних мультиплікативної моделі залежності темпу зростання власного капіталу від факторів, що визначають його зміну:

$$K_{BK}^{P^{реінв}} = Ш_{BK}^{об} \times ЧР \times D^{PP}, \quad (11.5)$$

або

$$\frac{P^{реінв}}{BK} = \frac{ЧВР}{BK} \times \frac{ЧП}{ЧВР} \times \frac{P^{реінв}}{ЧП} \times 100, \quad (11.6)$$

де $P^{реінв}$ – сума реінвестованого на розвиток підприємства чистого прибутку, грн.;

$ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;

BK – середня величина власного капіталу підприємства (або його складових), грн.

$ЧП$ – чистий прибуток підприємства, грн.

Завершальним етапом аналізу власного капіталу є розробка заходів щодо підвищення рівня раціональності розміщення власних фінансових ресурсів в активах підприємства та ефективності використання власного капіталу

11.4 Аналіз оборотності оборотних коштів

Оборотні кошти – частина капіталу підприємства, вкладена в оборотні активи.

Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Оборотні активи відображаються у балансі підприємства за такими статтями:

– виробничі запаси – вартість запасів, малоцінних та швидкозношуваних предметів, сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу;

– поточні біологічні активи – вартість поточних біологічних активів тваринництва (дорослі тварини на відгодівлі і в нагулі, птиця, звірі, кролики, дорослі тварини, вибракувані з основного стада для реалізації, молодняк тварин на вирощуванні і відгодівлі) в оцінці за справедливою або первісною вартістю, а також рослинництва (зернові, технічні, овочеві та інші культури) в оцінці за справедливою вартістю, облік яких ведеться за П(С)БО 30 "Біологічні активи";

– незавершене виробництво – витрати на незавершене виробництво і незавершені роботи (послуги), а також вартість напівфабрикатів власного виробництва і валова заборгованість замовників за будівельними контрактами;

– готова продукція – запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками і відповідають технічним умовам і стандартам. Продукція, яка не відповідає наведеним вимогам (крім браку), та роботи, які не прийняті замовником, показуються у складі незавершеного виробництва;

– товари – вартість товарів без суми торгових націнок, які придбані підприємствами для наступного продажу;

– векселі одержані – заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), інші активи, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями;

– дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги – заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем);

– поточні фінансові інвестиції – фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів);

– грошові кошти та їх еквіваленти – кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів.

Основна мета аналізу оборотних активів – вчасне виявлення і усунення недоліків управління оборотним капіталом і пошук резервів підвищення інтенсивності і ефективності його використання.

Завданнями аналізу оборотних активів є:

– вивчення зміни складу і структури оборотних активів (за різними ознаками);

– виявлення основних джерел формування оборотних активів;

– оцінка ефективності використання оборотних активів;

– пошук резервів підвищення оборотності;

– розробка заходів щодо освоєння виявлених резервів.

Основними джерелами інформації для аналізу оборотного капіталу є баланс, звіт про фінансові результати, примітки до фінансової звітності, облікові регістри за рахунками бухгалтерського обліку класів 2 "Запаси", 3 "Грошові кошти, розрахунки і інші активи".

Починається аналіз оборотних активів з оцінки динаміки їх складу і структури за різними ознаками:

- видами (запаси, дебіторська заборгованість, кошти та їх еквіваленти, інші оборотні активи);

- характером участі в операційному процесі (активи в сфері виробництва – запаси, і активи в сфері обігу – дебіторська заборгованість, грошові кошти;

- характером фінансових джерел формування (валові, чисті і власні);

- періодом функціонування (постійна і змінна частина);
- рівнем ліквідності (високоліквідні, швидко ліквідні, низько ліквідні);
- швидкістю обертання (висока, середня, низька);
- рівнем прибутковості (прибуткові з прямим доходом, прибуткові з непрямим доходом, не прибуткові);
- рівнем можливої цінності (мінімальної, середньої, потенційно високої);
- рівнем інфляційної захищеності (захищені і не захищені від інфляційного знецінювання).

При цьому обчислюються абсолютні і відносні показники, які відображають приріст (зниження) оборотних активів в цілому і за окремими групами.

Далі більш докладно оцінюється наявність, склад, структура і раціональність використання окремих видів оборотних активів. В процесі такої оцінки особлива увага приділяється матеріальним оборотним активам до складу яких входять виробничі запаси, готова продукція, товари і незавершене виробництво, та дебіторської заборгованості. Зокрема впливу їх змін на фінансове становище підприємства.

Збільшення частки запасів може свідчити про розширення масштабів діяльності підприємства, прагнення захистити кошти від знецінювання внаслідок інфляції та неефективне розпорядження запасами, внаслідок чого значна частина капіталу заморожується на тривалий час у запасах, сповільнюється його оборотність. Крім того, виникають проблеми з ліквідністю, збільшується псування сировини і матеріалів, зростають складські витрати. Це негативно впливає на кінцеві результати діяльності і свідчить про спад ділової активності підприємства.

Разом з тим, нестача запасів (сировини, матеріалів, палива, товарів) може призвести до перебоїв у процесі виробництва, до недовантаження виробничої потужності, падіння обсягів випуску продукції, зростання собівартості, до збитків, що також негативно позначається на фінансовому стані. Тому кожне підприємство має прагнути до того, щоб забезпечувати основну діяльність вчасно й у повному обсязі всіма необхідними ресурсами і щоб вони не залежувалися на складах.

До тривалого заморожування оборотного капіталу, браку готівки, потреби в кредитах і сплати процентів за ними, до зростання кредиторської заборгованості постачальникам, бюджету, працівникам підприємства з оплати праці і т. д. призводить також збільшення залишків готової продукції на складах підприємства. Слід зазначити, що на сьогоднішній день це одна з основних причин спаду виробництва, зниження його ефективності, низької платоспроможності підприємств і їхнього банкрутства. Саме цьому в процесі аналізу слід детально оцінювати склад, тривалість і причини утворення наднормативних залишків готової продукції кожного її виду; визначати шляхи зниження собівартості продукції, підвищення її якості і конкурентоспроможності, організації ефективної реклами, а також структурної перебудови економіки підприємства і т. д. Для такого аналізу залучають дані

аналітичного і складського обліку, інвентаризацій й оперативних відомостей відділу збуту, служби маркетингу.

Значну частку в оборотних активах на багатьох підприємствах становить незавершене виробництво. Збільшення залишків незавершеного виробництва може свідчити, з одного боку, про розширення виробництва, а з другого – про уповільнення оборотності капіталу на цій стадії.

Різде збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства. Отже, зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Необхідно розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність другої створює фінансові утруднення, тому що підприємство буде відчувати нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати і т. грн. Крім того, заморожування коштів у дебіторській заборгованості призводить до уповільнення оборотності капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість означає також зростання ризику непогашення боргів і зменшення прибутку. Тому кожне підприємство зацікавлене у скороченні термінів погашення належних йому платежів.

У процесі аналізу спочатку оцінюється динаміка складу і структури дебіторської заборгованості за її видами. Далі – давність утворення дебіторської заборгованості за строками: від 1 до 30 днів, від 31 до 60 днів, від 61 до 90 днів, від 91 до 120 днів, понад 120 днів. Наявність такої інформації за тривалий період дає можливість виявити як загальні тенденції розрахункової дисципліни, так і конкретних покупців, що найчастіше потрапляють у число ненадійних платників. Крім того установити, чи немає в й складі сум, не реальних для стягнення, або таких, за якими минають строки позовної давності. Якщо такі є, то необхідно терміново вжити заходів для стягнення їх (оформлення векселів, звернення в господарський суд і т. 300рн.). Для аналізу дебіторської заборгованості, крім балансу і приміток до річної фінансової звітності, використовують матеріали первинного й аналітичного бухгалтерського обліку.

Оцінюючи стан оборотних активів, важливо вивчити якість і ліквідність дебіторської заборгованості і дати узагальнюючу характеристику портфеля дебіторської заборгованості. Така оцінка дається на підставі дослідження динаміки і з'ясування причин зміни наступних показників частки резерву за сумнівними боргами в загальній сумі дебіторської заборгованості, частки вексельної форми розрахунків в дебіторській заборгованості та періоду оборотності дебіторської заборгованості.

В процесі аналізу структури і динаміки оборотних активів звертають також увагу на статті грошових коштів. Збільшення коштів на рахунках у банку

свідчить, як правило, про зміцнення фінансового стану підприємства. Сума грошей має бути такою, щоб її вистачало для погашення всіх першочергових платежів. Наявність великих залишків грошей протягом тривалого часу може бути результатом неправильного використання оборотного капіталу, їх потрібно швидко пускати в обіг з метою одержання прибутку: розширювати своє виробництво або вкладати в акції інших підприємств.

Структура активів з високою часткою заборгованості і низькою часткою грошових коштів може свідчити про проблеми, пов'язані з маркетинговою політикою підприємства, а також про переважно не грошовий характер розрахунків. І навпаки, структура з низькою часткою заборгованості і високою часткою коштів може свідчити про задовільний стан розрахунків підприємства з покупцями й іншими дебіторами.

Сума грошових коштів, необхідна підприємству, – це, по суті, страховий запас, призначений для покриття короткочасної незбалансованості грошових потоків. Вона має бути такою, щоб її вистачало для проведення всіх першочергових платежів. Оскільки кошти, перебуваючи в касі або на рахунках у банку, не приносять доходу, а їхні еквіваленти – короткострокові фінансові вкладення – мають низьку прибутковість, їх потрібно мати на рівні безпечного мінімуму.

Окремим напрямом аналізу оборотних активів є оцінка ефективності їх використання, яка здійснюється на підставі визначення показників оборотності коштів, вкладених в оборотні активи підприємства в цілому і за окремими їх видами.

Під оборотністю коштів слід розуміти тривалість проходження ними окремих стадій операційного циклу.

Оборотність оборотних активів обчислюється:

– тривалістю одного обороту в днях (оборотність оборотних активів у днях або період перебування капіталу в оборотних активах);

– кількістю оборотів за звітний період (коефіцієнт оборотності, швидкість обороту).

Коефіцієнт оборотності оборотних активів ($K_{OA}^{об}$) характеризує розмір чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в розрахунку на одну гривню коштів, вкладених в мобільне майно підприємства, і визначається за формулою:

$$K_{OA}^{об} = \frac{ЧВР}{OA}, \quad (11.7)$$

де $ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.;

OA – середня величина оборотних активів підприємства (або їх складових), грн.

Коефіцієнт оборотності показує число оборотів оборотного капіталу за аналізований період і може бути розрахований розподілом кількості днів аналізованого періоду на тривалість одного обороту в днях.

Зростання коефіцієнта оборотності свідчить про більш ефективне використання оборотного капіталу.

Оборотність в днях або період обороту оборотних активів ($P_{OA}^{об}$) характеризує довготривалість одного обороту в капіталу підприємства, вкладеного у формування оборотних активів (або їх складових) і показує термін, необхідний для їх повного оновлення. Визначається за формулою:

$$P_{OA}^{об} = \frac{\overline{OA} \times D}{ЧВР} = \frac{\overline{OA}}{ЧВР_{одн}} = \frac{D}{K_{OA}^{об}}, \quad (11.8)$$

де $ЧВР$, $ЧВР_{одн}$ – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за звітний період і за один день відповідно, грн.;

\overline{OA} – середня величина оборотних активів підприємства (або їх складових), грн.;

D – кількість днів в досліджуваному періоді;

$K_{OA}^{об}$ – коефіцієнт оборотності оборотних активів, об.

Чим менша тривалість обороту оборотних активів, тим вище швидкість їх обороту.

Алгоритми обчислення показників оборотності за основними видами оборотних активів представлені в табл. 11.4.

Для отримання більш ґрунтовних висновків про ступінь ефективності використання оборотних активів підприємства здійснюють їх факторний аналіз. Основними факторами, що визначають зміни оборотності оборотних активів підприємства є зміни:

- обсягу чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- середньої величини і структури оборотних активів;
- обсягу і структури випущеної і реалізованої продукції;
- цін реалізації одиниці продукції окремих видів;
- продуктивності праці;
- норм витрачання сировини і матеріалів на виробництво одиниці продукції;
- тощо.

Кількісну оцінку впливу цих факторів на зміну показників оборотності здійснюють з використанням методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до факторних моделей оборотності.

Таблиця 11.4 – Система показників аналізу оборотних активів підприємства

Назва показника	Формула розрахунку	Умовні позначки
1	2	3
період перебування капіталу у виробничих запасах (сировини і матеріалів) (P_{B3})	$P_{B3} = \frac{\overline{B3} \times D}{CB3} \times 100$	$\overline{B3}$ - середні залишки виробничих запасів за звітний період, тис. грн.; $CB3$ - сума витрачених у виробництві виробничих запасів за звітний період, тис. грн.; D - кількість днів у звітному періоді, дні.
період перебування капіталу в готовій продукції ($P_{ГП}$)	$P_{ГП} = \frac{\overline{ГП} \times D}{CB_{відв}} \times 100$	$\overline{ГП}$ - середні залишки готової продукції за звітний період, тис. грн.; $CB_{відв}$ - собівартість відвантаженої продукції за звітний період, тис. грн.; D - кількість днів у звітному періоді, дні.
період перебування капіталу в товарних запасах ($P_{ТЗ}$)	$P_{ТЗ} = \frac{\overline{ТЗ} \times D}{CB_{реал}} \times 100$	$\overline{ТЗ}$ - середні залишки товарних запасів за звітний період, тис. грн.; $CB_{реал}$ - собівартість реалізованих товарів за звітний період, тис. грн.; D - кількість днів у звітному періоді, дні.
період перебування капіталу в незавершеному виробництві ($P_{НВ}$)	$P_{НВ} = \frac{\overline{НВ} \times D}{CB_{вип}} \times 100$	$\overline{НВ}$ - середні залишки незавершеного виробництва за звітний період, тис. грн.; $CB_{вип}$ - собівартість випущеної продукції за звітний період, тис. грн.; D - кількість днів у звітному періоді, дні.
коефіцієнтом накопичення ($K_{нак}$)	$K_{нак} = \frac{B3 + НВ}{ГП + Т}$	$B3$ - вартість виробничих запасів підприємства, тис. грн.; $НВ$ - вартість незавершеного виробництва підприємства, тис. грн.; $ГП$ - вартість готової продукції підприємства, тис. грн.; $Т$ - вартість товарів підприємства, тис. грн.

1	2	3
частка резерву за сумнівними боргами в загальній сумі дебіторської заборгованості (D_{CB})	$D_{CB} = \frac{DZ_{сумн}}{DZ} \times 100$	$DZ_{сумн}$ - сумнівна дебіторська заборгованість підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду <i>ряд. 162</i>), тис. грн.; DZ - загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.
частка вексельної форми розрахунків в дебіторській заборгованості (D_{BP}):	$D_{BP} = \frac{DZ^{BP}}{DZ} \times 100$	DZ^{BP} - дебіторська заборгованість за вексельною формою розрахунків (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.; DZ - загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.
період оборотності дебіторської заборгованості ($\Pi_{DZ}^{об}$)	$\Pi_{DZ}^{об} = \frac{\overline{DZ} \times D}{ЧВР}$	\overline{DZ} середня величина дебіторської заборгованості (обчислена за формулою середньої арифметичної простої на підставі даних балансу за звітний період <i>ряд. 150, 160, 170-210</i>), тис. грн.; $ЧВР$ - обсяг чистої виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг за звітний період (за даними форми № 2 <i>ряд.035</i>), тис. грн.; D - кількість днів у звітному періоді, дні.
коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості ($K_{DZ/KZ}$)	$K_{DZ/KZ} = \frac{DZ}{KZ}$	DZ - загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн. KZ - загальна сума кредиторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.

1	2	3
період перебування капіталу в готівці ($\overline{П_{ГК}}$)	$\overline{П_{ГК}} = \frac{\overline{ГК} \times Д}{\overline{ОГО}}$	$\overline{ГК}$ - середня величина грошових коштів (обчислена за формулою середньої арифметичної простої на підставі даних балансу за звітний період <i>ряд.</i> 230, 240), тис. грн.; $\overline{ОГО}$ - обсяг грошового обігу за звітний період (сума кредитових оборотів на рахунках коштів), тис. грн.; $Д$ - кількість днів у звітному періоді, дні.
прогнозована сума залишку грошових коштів ($\overline{ГК}_{нл}$)	$\overline{ГК}_{нл} = \frac{\overline{ОГО}_{нл}}{K_{ГК1}^{об}}$ $K_{ГК1}^{об} = \frac{\overline{ОГО}_1}{\overline{ГК}_1}$	$\overline{ОГО}_{нл}$ - прогнозований річний обсяг грошового обігу (сума кредитових оборотів на рахунках коштів), тис. грн.; $K_{ГК1}^{об}$ - кількість обертів середнього залишку грошових коштів у звітному періоді, об.; $\overline{ОГО}_1$ - фактичний річний обсяг грошового обігу (сума кредитових оборотів на рахунках коштів), тис. грн.; $\overline{ГК}_1$ - фактична середня величина грошових коштів (обчислена за формулою середньої арифметичної простої на підставі даних балансу за звітний період <i>ряд.</i> 230, 240), тис. грн.
сума відносної економії або додаткового залучення в оборот оборотних коштів	$B(3)_{OA} = \overline{OA}_1 - \overline{OA}_0 \times I_{ЧВР}$	$B(3)_{OA}$ - сума додаткового вивільнення (залучення) оборотного капіталу, тис. грн.; \overline{OA}_1 - середня величина оборотних активів за звітний період, тис. грн.; \overline{OA}_0 - середня величина оборотних активів за минулий період, тис. грн.; $I_{ЧВР}$ - індекс зміни обсягу чистої виручки від реалізації у звітному періоді порівняно з минулим, коеф.

За результатами аналізу оборотних активів розраховується сума відносної економії або додаткового залучення коштів в оборот. Вона формується в результаті зміни оборотності оборотних активів (внаслідок її прискорення чи уповільнення) і обсягу виручки від реалізації, і обчислюється за формулою:

$$B(3)_{OA} = \overline{OA}_1 - \overline{OA}_0 \times I_{ЧВР} \quad (11.9)$$

де $B(3)_{OA}$ — сума додаткового вивільнення (залучення) оборотного капіталу, тис. грн..;

\overline{OA}_1 — середня величина оборотних активів за звітний період, грн.;

\overline{OA}_0 — середня величина оборотних активів за минулий період, грн.;

$I_{ЧВР}$ — індекс зміни обсягу чистої виручки від реалізації у звітному періоді порівняно з минулим, коеф.

Дану формулу можна також використовувати для обчислення величини абсолютної економії або залучення оборотного капіталу за різними видами оборотних активів.

Завершується аналіз оборотності оборотних коштів розробкою заходів щодо поліпшення структури оборотних активів і підвищення рівня ефективності їх використання.

11.5 Оцінка фінансової стійкості підприємства

Фінансова стійкість є найважливішою характеристикою фінансового стану підприємства і його добробуту.

Слід зазначити, що поняття «фінансова стійкість» підприємства багатогранно, містить у собі оцінку різних сторін діяльності підприємства, і, відповідно, по-різному трактується в економічній літературі. Проведені нами дослідження довели, що фінансова стійкість підприємства є основною складовою загальної стійкості його економічного потенціалу, і визначає такий стан фінансових ресурсів, склад і структура яких дозволяє забезпечувати в умовах невизначеності зовнішнього середовища достатній рівень платоспроможності і розвиток діяльності в довгостроковій перспективі, на основі зростання прибутку і капіталу.

Отже, **фінансова стійкість** – комплексна категорія, яка відбиває стан і структуру фінансових ресурсів підприємства, можливість виконувати зобов'язання і забезпечувати розширення діяльності без посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Метою аналізу фінансової стійкості підприємства є пошук потенційних можливостей підвищення ефективного розподілу і використання фінансових ресурсів задля забезпечення розвитку підприємства на підставі

зростання прибутку і капіталу, збереження платоспроможності і кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику.

Основними задачами аналізу фінансової стійкості підприємства є:

- дослідження зміни кількісних і якісних показників фінансової стійкості підприємства порівняно з нормативними критеріями і в динаміці;
- виявлення і кількісне вимірювання причин зміни кількісних характеристик фінансової стійкості підприємства (у просторово-часовому розрізі);
- комплексна оцінка фінансової стійкості підприємства на момент (визначену дату) і в середньому за період з урахуванням впливу факторів;
- оцінка перспектив розвитку підприємства на базі проведення прогностичного аналізу фінансових коефіцієнтів;
- пошук потенційних можливостей стабілізації фінансового становища підприємства і розробка заходів щодо їх практичного впровадження.

Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості підприємств складають дані фінансової звітності.

Розрахунково-аналітичні процедури аналізу фінансової стійкості підприємств передбачають:

- ▶ визначення типу фінансової стійкості;
- ▶ визначення рівня фінансової стійкості;
- ▶ комплексну оцінку фінансової стійкості підприємства.

Для визначення типу фінансової стійкості використовуються абсолютні показники, для характеристики рівня фінансової стійкості підприємства – відносні, а для комплексної оцінки – інтегральні.

Абсолютними показниками, на підставі яких визначається тип фінансової стійкості підприємства є показники забезпеченості запасів джерелами їх формування (надлишок або нестача). При цьому мається на увазі забезпеченість запасів такими джерелами, як власні оборотні засоби, довгострокові та короткострокові кредити, кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги.

Для характеристики джерел формування запасів застосовується кілька показників, які відображають ступінь охоплення різних видів джерел, а саме:

➤ **показник наявності власних оборотних засобів** визначається за формулою:

(11.10)

$$ВОЗ = ДВЗ - НА$$

де *ВОЗ* - наявність власних обігових засобів, тис. грн.;

ДВЗ - джерела власних засобів (сума підсумків розділів пасиву: I - «Власний капітал», II - «Забезпечення наступних витрат та платежів» та V - «Доходи майбутніх періодів»), тис. грн.;

НА - необоротні активи (підсумок розділів активу балансу: I - «Необоротні активи», III - «Витрати майбутніх періодів», IV - «Необоротні активи та групи вибуття»), тис. грн.

➤ **показник наявності власних довгострокових джерел формування запасів** визначається шляхом збільшення наявних власних оборотних засобів на суму довгострокових зобов'язань:

$$ВДДЗ = ВОЗ + ДКП = (ДВЗ + ДКБ) - НА, \quad (11.11)$$

де $ВДДЗ$ - наявність власних довгострокових джерел формування запасів, тис. грн.;

$ДКП$ - довгострокові кредити банків та позикові засоби (підсумок розділу III пасиву «Довгострокові зобов'язання»), тис. грн.;

$НА$ - необоротні активи (підсумок розділів активу балансу: I - «Необоротні активи», III - «Витрати майбутніх періодів», IV- «Необоротні активи та групи вибуття»), тис. грн.

➤ **показник загальної величини джерел формування запасів** дорівнює сумі власних оборотних засобів, довгострокових джерел та короткострокових зобов'язань:

$$ЗДФЗ = ВДДЗ + ККП = (ДВЗ + ДКБ + ККП) - НА, \quad (11.12)$$

де $ВДДЗ$ - наявність загальних джерел формування запасів, тис. грн.;

$ККП$ - короткострокові кредити банків та кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (сума рядків 500 та 530 IV розділу пасиву «Поточні зобов'язання»), тис. грн.

Трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники забезпеченості джерелами їх формування – **надлишок або нестача власних оборотних засобів, власних довгострокових джерел формування запасів і загальної величини джерел формування запасів**, які обчислюються за формулами:

$$H(n)_{ВОЗ} = ВОЗ - З, \quad (11.13)$$

$$H(n)_{ВДДЗ} = ВДДЗ - З, \quad (11.14)$$

$$H(n)_{ЗДФЗ} = ЗДФЗ - З, \quad (11.16)$$

де $H(n)_{ВОЗ}$ - надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних засобів, тис.грн.;

$H(n)_{ВДДЗ}$ - надлишок (+) або нестача (-) довгострокових джерел формування запасів, тис.грн.;

$H(n)_{ЗДФЗ}$ - надлишок (+) або нестача (-) загальних джерел формування запасів, тис.грн.;

$З$ - вартість запасів, тис.грн.

Забезпеченість запасів джерелами їх формування дозволяє класифікувати фінансовий стан за ступенем його стійкості. Можливе виділення чотирьох типів фінансової стійкості:

- ▶ абсолютна стійкість фінансового стану,
- ▶ нормальна стійкість фінансового стану,
- ▶ нестійкий (передкризовий) фінансовий стан
- ▶ кризовий фінансовий стан.

Умови, за якими можна визначити тип фінансової стійкості підприємства узагальнено в табл. 11.5.

Таблиця 11.5 - Методика визначення типів фінансової стійкості підприємства

Показники забезпеченості запасів \ Типи фінансової стійкості	Абсолютна стійкість фінансового стану	Нормальна стійкість фінансового стану	Нестійкий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан
$H(n)_{ВОЗ}$	≥ 0	< 0	< 0	< 0
$H(n)_{ВДДЗ}$	> 0	≥ 0	< 0	< 0
$H(n)_{ЗДФЗ}$	> 0	> 0	≥ 0	< 0

Характеристика типів фінансової стійкості залежно від розміщення його активів та джерел їх формування наведена у таблиці 11.6.

Фінансова стійкість може бути відновлена шляхом поповнення джерел формування запасів (збільшення кредитів, позик), оптимізації їх структури, обґрунтованого зниження рівня запасів тощо.

Кількісна характеристика і висновок про рівень фінансової незалежності підприємства здійснюється за допомогою відносних показників і встановлення тенденцій і закономірностей їх розвитку у динаміці.

У вітчизняній та зарубіжній практиці оцінки фінансової сталості підприємства застосовується велика кількість відносних фінансових коефіцієнтів, які умовно можна згрупувати у дві групи:

- показники, які характеризують стан і структуру капіталу підприємства;
- показники, які характеризують стан і структуру основних й оборотних активів.

Порядок розрахунку і економічна інтерпретація відносних показників фінансової стійкості наведені у табл. 11.7.

Таблиця 11.6 - Характеристика типів фінансової стійкості підприємства

№ з/п	Тип фінансової стійкості	Джерела покриття запасів	Стисла характеристика	Коментар
1	2	3	4	5
1	Абсолютна стійкість фінансового стану	Власні оборотні засоби	Показує, що запаси та витрати повністю покриваються власними оборотними засобами. Висока платоспроможність, підприємство практично не залежить від кредиторів	Така ситуація належить до крайнього типу фінансової сталості та на практиці зустрічається дуже рідко. Однак її не можна розглядати як ідеальну, у зв'язку з тим, що підприємство не використовує у господарській діяльності зовнішні джерела фінансування
2	Нормальна стійкість фінансового стану	Власні оборотні засоби та довгострокові кредити	Вартість запасів господарюючого суб'єкта менша або дорівнює сумі довгострокових джерел формування запасів. Підприємству притаманні нормальна платоспроможність; ефективне використання позикових засобів; висока дохідність поточної діяльності	Підприємство оптимально використовує власні та кредитні ресурси. Поточні активи перевищують кредиторську заборгованість
3	Нестійкий (передкризовий) фінансовий стан	Власні оборотні засоби, довгострокові	Характеризується нестачею власних оборотних засобів, довгострокових джерел формування, надлишком або	Фінансова стійкість вважається допустимою, якщо виконуються наступні умови:

1	2	3	4	5
		та короткострокові кредити та позики	рівністю загальної величини основних джерел формування запасів та вартістю запасів; порушеннями фінансової дисципліни, збоями в надходженні грошових коштів на поточний рахунок, зниженням прибутковості діяльності. Однак зберігається можливість відновлення платоспроможності за рахунок поповнення власного капіталу та збільшення власних оборотних засобів, а також додаткового залучення довгострокових кредитів	• вартість виробничих запасів разом із вартістю готової продукції дорівнюють або перевищують суму короткострокових кредитів та залучених засобів, що беруть участь у формуванні запасів; • вартість незавершеного виробництва разом із витратами майбутніх періодів дорівнюють або менше суми власного оборотного капіталу. Якщо ці умови не виконуються, то спостерігається тенденція до погіршення фінансового стану
4	Кризовий фінансовий стан	Власні оборотні засоби, довгострокові та короткострокові кредити та позики	Характеризується нестачею власних оборотних засобів, довгострокових та джерел формування запасів. Грошові кошти, короткострокові цінні папери та дебіторська заборгованість не в змозі покрити навіть кредиторської заборгованості та прострочених позик. Рівновага платіжного балансу в даній ситуації забезпечується за рахунок прострочених платежів по оплаті праці, кредитам банку, постачальникам, бюджету тощо	Неплатоспроможність підприємства; межа банкрутства. При кількарізовому повторенні такого стану підприємству погрожує об'ява банкрутства

Таблиця 11.7 - Система відносних показників для оцінки фінансової стійкості підприємства

№ з/п	Назва показника	Що показує	Алгоритм розрахунку	Коментар
1	2	3	4	5
1	Показники стану і структури капіталу			
1.1	Коефіцієнт автономії (K_a)	Характеризує незалежність від позикових засобів. Показує частку власних засобів в їх загальній сумі.	$K_a = \frac{PBK}{BB}$ Відношення суми реального власного капіталу до загальної суми засобів підприємства	$K_a \geq 0,5$ Перевищення вказує на зростання фінансової незалежності підприємства
1.2	Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{\phi z}$)	Показує, яка сума загальної вартості майна підприємства припадає на 1 грн. власних коштів	$K_{\phi z} = \frac{BB}{BK}$ Відношення загальної суми засобів підприємства до власних фінансових ресурсів	$K_{\phi z} \leq 2$ Показник обернений до коефіцієнта автономії. Характеризує залежність від позикових засобів
1.3	Коефіцієнт фінансової стійкості ($K_{\phi c}$)	Показує кількість власних коштів, які залучило підприємство на 1 грош. од. вкладених в активи позикових засобів	$K_{\phi c} = \frac{PBK}{PK}$ Відношення реального власного та позикового капіталу	$K_{\phi c} \geq 1$ Зниження вказаної межі означає залежність підприємства від зовнішніх джерел засобів, втрату фінансової автономності
Показники стану основних й оборотних активів				
2.1	Коефіцієнт забезпеченості поточних активів	Наявність у підприємства власних оборотних засобів, необхідних для його фінансової сталості.	$K_{з.на} = \frac{BOZ}{ПА} = \frac{BK - HA}{ПА}$	$K_{з.на} \geq 0,1$ Чим вище показник, тим краще

Продовження таблиці 11.7

1	2	3	4	5
	власними оборотними засобами ($K_{3.na}$)	Критерій визначення неплатоспроможності (банкрутства) підприємства	Відношення власних оборотних засобів до загальної величини оборотних засобів підприємства	фінансовий стан підприємства, тим більше в нього можливостей проведення незалежної фінансової політики
2.2	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними засобами ($K_{3.3}$)	Наявність у підприємства власних оборотних засобів, необхідних для покриття запасів.	$K_{3.3} = \frac{BOZ}{3} = \frac{BK - HA}{3}$ Відношення власних оборотних засобів до величини запасів підприємства	$K_{3.3} \geq 0,5$ Чим вище показник, тим краще фінансовий стан підприємства, тим більше в нього можливостей проведення незалежної фінансової політики
2.3	Коефіцієнт покриття запасів ($K_{n.3}$)	Наявність у підприємства «нормальних» джерел засобів для покриття запасів	$K_{n.3} = \frac{BOZ + KKB + KЗ_T}{3}$ Відношення суми власних оборотних засобів, короткострокових кредитів банку та кредиторської заборгованості по товарним операціям до величини запасів підприємства	$K_{n.3} \geq 1$ Зниження вказаної межі вказує на необхідність використання інших джерел фінансування, що приводить до зростання кредиторської заборгованості по сплаті праці та по іншим видам розрахунків

1	2	3	4	5
2.4	Коефіцієнт маневреності власного капіталу ($K_{м.вк}$)	Здібність підприємства підтримувати рівень власного оборотного капіталу та поповнювати оборотні засоби за рахунок власних джерел	$K_{м.вк} = \frac{ВОЗ}{ВК}$ Відношення власних оборотних засобів до загальної величини власного капіталу підприємства	$K_{м.вк} \in 0,2 - 0,5$ Чим ближче значення показника до верхньої межі, тим більше можливість фінансового маневру у підприємства
2.5	Коефіцієнт співвідношення мобільних та іммобілізованих засобів ($K_{м/ім}$)	Скільки оборотних активів (мобільних засобів) приходить на 1 грош. од. необоротних активів (іммобілізованих засобів)	$K_{м/ім} = \frac{ПА}{НА}$ Відношення оборотних до необоротних активів	Чим вище значення показника, тим більше засобів підприємство укладає в оборотні активи
2.6	Коефіцієнт реальної вартості майна ($K_{рвм}$)	Показує частку коштів торговельного процесу у вартості майна підприємства	$K_{рвм} = \frac{ОЗ + З + НВ}{ВБ}$ Відношення суми основних засобів, запасів та незавершеного виробництва до загальної величини майна підприємства (валюти балансу)	Чим вище значення показника, тим вище рівень виробничого потенціалу підприємства

Завершальною в процесі оцінки фінансової стійкості підприємства є комплексна рейтингова оцінка стабільності фінансового положення.

Як правило, для проведення комплексної рейтингової оцінки використовують способи сум, середньої геометричної, суми місць, віддалей тощо.

Слід відзначити, що методика рейтингової оцінки залежить від галузевих і регіональних особливостей, виду діяльності підприємства. Складність комплексної рейтингової оцінки полягає у тому, що при багатофакторному аналізі важко виділити узагальнений показник - критерій оцінки, а витрати на проведення аналітичних робіт не покриваються отриманим ефектом. Крім того, існують труднощі методологічного та організаційного характеру.

11.6 Аналіз платоспроможності підприємства

Стабільність функціонування підприємств у просторі товарного і фондового ринків, його імідж у діловому співробітництві значною мірою залежать від здатності і можливості їх виконувати зобов'язання за контрактами. В умовах масової неплатоспроможності та застосування до багатьох підприємств процедур банкрутства, об'єктивна та точна оцінка спроможності відповідати за поточними зобов'язаннями і підтримувати цю здатність набуває першорядного значення. Головними критеріями такої оцінки є платоспроможність підприємства.

Платоспроможність - це здатність юридичної чи фізичної особи вчасно і цілком виконувати всі платіжні зобов'язання, що випливають з торгових, кредитних і інших операцій грошового характеру за рахунок грошових коштів.

Метою аналізу платоспроможності підприємства є пошук потенційних можливостей підвищення її рівня і поліпшення платіжно-розрахункової дисципліни підприємства.

В процесі аналізу платоспроможності вирішуються наступні **завдання**:

- оцінка стану платіжно-розрахункової дисципліни на підприємстві (за складом та структурою надходжень і витрат грошових коштів);
- оцінка ліквідності балансу підприємства;
- оцінка рівня платоспроможності підприємства;
- пошук і визначення причин зміни платоспроможності і ліквідності підприємства;
- виявлення потенційних можливостей підвищення рівня платоспроможності і ліквідності, і розробка заходів їх щодо впровадження в практичну діяльність підприємств.

Для оцінки платоспроможності та ліквідності використовуються два методичних підходи:

- аналіз ліквідності балансу;
- метод аналізу фінансових коефіцієнтів.

В процесі аналізу ліквідності балансу перевіряється здатність підприємства розраховуватися за зобов'язаннями власним майном у визначені періоди часу, і визначається ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань.

Аналіз ліквідності балансу передбачає порівняння окремих статей активів, згрупованих за ступенем їхньої ліквідності й розташованих у порядку убутання ліквідності, із зобов'язаннями по пасиву, згрупованими за строками їхнього погашення й розташованими в порядку зростання термінів (табл. 11.8).

Таблиця 11.8 – Групування статей активу і пасиву балансу в процесі аналізу ліквідності балансу

А к т и в			П а с и в		
групи за ступенем ліквідності		Код рядка	групи за терміном сплати зобов'язань		Код рядка
A1	абсолютно ліквідні активи	220-240	П1	термінові зобов'язання	540-610
A2	активи швидкої реалізації	150, 160, 170-210	П2	короткострокові зобов'язання	500-530, 430, 630
A3	активи повільної реалізації	100-140, 250	П3	довгострокові зобов'язання	480
A4	активи, що важко реалізуються	080, 270, 275	П4	постійні пасиви	380

Для визначення ліквідності балансу варто зіставити підсумки зазначених груп по активу й пасиву. Якщо при такому порівнянні активів вистачає, то баланс ліквідний і підприємство платоспроможне, і навпаки. Отже, баланс підприємства вважається абсолютно ліквідним, якщо мають місце наступні співвідношення:

$$\left\{ \begin{array}{l} A1 \geq П1 \\ A2 \geq П2 \\ A3 \geq П3 \\ A4 \leq П4 \end{array} \right. \quad (11.17)$$

У випадку, якщо одне або кілька нерівностей системи мають знак, відмінний зазначеному в оптимальному варіанті, ліквідність балансу в більшому або меншому ступені відрізняється від абсолютної.

На підставі аналізу ліквідності балансу підприємства дається характеристика його платоспроможності у світлі короткострокової і довгострокової перспективи.

В обліково-аналітичній практиці для оцінки рівня платоспроможності підприємства, як правило, використовуються три відносні показники, на підставі яких можливо визначити поточну, проміжну і миттєву платоспроможність:

- коефіцієнт загальної платоспроможності ($K_{з.п}$),
- коефіцієнт проміжної платоспроможності ($K_{п.п}$);
- коефіцієнт миттєвої платоспроможності ($K_{м.п}$) (табл. 11.9).

Таблиця 11.9 – Характеристика відносних показників платоспроможності підприємства

№ з\п	Назва показника	Що показує	Алгоритм розрахунку	Коментар
1	Коефіцієнт загальної платоспроможності ($K_{з.п}$)	Достатність оборотних засобів підприємства, які можуть бути використані їм для погашення своїх короткострокових зобов'язань. Характеризує запас стійкості, яка виникає внаслідок перевищення ліквідного майна над зобов'язаннями	$K_{з.п} = \frac{ПА}{ПЗ}$ Відношення поточних активів (оборотних засобів) до поточних пасивів (короткострокових зобов'язань)	$1 \geq K_{з.п} < 2$ Нижня межа вказує на те, що оборотних засобів повинно бути достатньо для покриття своїх короткострокових зобов'язань. Перевищення оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями більш ніж у 2 рази вважається небажаним, оскільки це свідчить про нераціональне вкладення своїх коштів та неефективному їх використанні
2	Коефіцієнт проміжної платоспроможності ($K_{п.п}$)	Платіжні здібності підприємства, що прогнозуються, за умов своєчасного проведення розрахунків з дебіторами	$K_{п.п} = \frac{ДЗ + ГК}{ПЗ}$ Відношення суми мобільних засобів у розрахунках з дебіторами і грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень до поточних пасивів	$K_{п.п} \geq 0,7-0,8$ Низьке значення вказує на необхідність постійної роботи з дебіторами, з метою забезпечення можливості перетворення найбільш ліквідної частини оборотних засобів у грошову форму для розрахунків
3	Коефіцієнт миттєвої платоспроможності ($K_{м.п}$)	Частина короткострокової заборгованості підприємства, яку воно може сплатити найближчим часом. Надає характеристику платоспроможності підприємства на дату складання балансу	$K_{м.п} = \frac{ГК}{ПЗ}$ Відношення грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень до поточних пасивів	$K_{м.п} \geq 0,2-0,25$ Низьке значення коефіцієнту вказує на зниження платоспроможності підприємства

Показники платоспроможності оцінюють за абсолютними розміром і тенденцією змін. У випадку, коли значення загального коефіцієнта платоспроможності менше границі нормативних критеріїв, доцільним є розрахунок коефіцієнтів поновлення чи втрати платоспроможності, що характеризують наявність реальної тенденції (можливості) у підприємства поновити чи втратити свою платоспроможність протягом певного періоду.

Дані коефіцієнти визначаються як відношення розрахункового коефіцієнта поточної ліквідності до його встановленого значення. У свою чергу, розрахунковий коефіцієнт поточної ліквідності визначається як сума фактичного значення поточної ліквідності на кінець звітної року й зміни значення цього коефіцієнта між кінцем і початком звітної періоду в перерахуванні на встановлений період відновлення (втрати) платоспроможності:

$$K_{BT(ПОН)}^{ПЛ} = \frac{K_{n.n_{K.P}} + П_{BT(ПОН)}^{ПЛ} \times \Delta K_{n.n_{ЗАРІК}}}{N_{K_{n.n}}} \quad (11.18)$$

де $K_{n.n_{K.P}}$ - фактичне значення коефіцієнта поточної платоспроможності на кінець звітної періоду, коеф.;

$П_{BT(ПОН)}^{ПЛ}$ - установлений період втрати (відновлення) платоспроможності підприємства в місяцях;

$\Delta K_{n.n_{ЗАРІК}}$ - зміна коефіцієнта поточної ліквідності за період, коеф.;

$N_{K_{n.n}}$ - нормативне значення коефіцієнта поточної ліквідності.

Значення коефіцієнту поновлення платоспроможності більше 1 свідчить про те, що підприємство у ближчі 6 місяців здатне поновити платоспроможність, і навпаки. Якщо значення коефіцієнту втрати платоспроможності більше 1, то у підприємства відсутня тенденція до втрати платоспроможності протягом ближчих 3 місяців, і навпаки.

Для підвищення рівня платоспроможності слід:

- прискорити оборотність власних оборотних засобів;
- розробити графік платіжно-розрахункових операцій і контролювати його дотримання;
- не допускати затоварювання на складах підприємства;
- своєчасно оплачувати рахунки кредиторів;
- підвищити рентабельність операційної діяльності;
- зменшити витратність здійснення основної діяльності.

Питання для самоконтролю

1. Сутність фінансового стану підприємства та необхідність його дослідження.
2. Методика аналізу фінансового стану підприємства.
3. Джерела інформаційного забезпечення аналізу фінансового стану підприємства.
4. Оцінка стану, складу та структури майна підприємства і джерел його утворення.
5. Методика складання агрегованого аналітичного балансу.
6. Фактори, що впливають на зміни в структурі майна і джерел його утворення.
7. Мета і задачі аналізу власного капіталу підприємства.
8. Оцінка стану, складу та структури власного капіталу підприємства.
9. Фактори, що впливають на зміни в структурі власного капіталу підприємства.
10. Методика аналізу ефективності використання власного капіталу підприємства в цілому і окремих його видів.
11. Система показників для аналізу руху і оборотності власного капіталу підприємства.
12. Методика факторного аналізу темпу зміни власного капіталу підприємства.
13. Методика аналізу наявності та ефективності використання оборотних активів підприємств.
14. Система показників для аналізу оборотності активів і капіталу підприємства.
15. Про що свідчить зниження показників оборотності активів у кількості оборотів?
16. Про що свідчить зростання середнього терміну обігу дебіторської заборгованості?
17. Методика виявлення розміру відносної економії або додаткового залучення коштів в оборот за рахунок зміни оборотності оборотних активів.
18. Методика аналізу фінансової стійкості підприємства.
19. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості підприємства та їх характеристика.
20. Методика аналізу платоспроможності підприємства.
21. Методичні підходи до оцінки платоспроможності підприємства та їх характеристика.
22. Заходи щодо посилення фінансової стійкості і покращення платоспроможності підприємства

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Під фінансовим станом розуміють:

- а) сукупність показників, що відбивають здатність (можливість) підприємства розраховуватися за борговими зобов'язаннями;
- б) конкурентоздатність ;
- в) можливість підприємства розширювати діяльність.
- г) можливість і здатність економічного суб'єкта фінансувати свою діяльність і отримувати прибуток.

2. До «хворих» статей фінансової звітності, які свідчать про вкрай незадовільну роботу підприємства в звітному періоді і сформоване в результаті цього погане фінансове положення можна віднести:

- а) наявність кредиторської заборгованості, що перевищує розмір дебіторської заборгованості (форма № 1);
- б) наявність «збитків» і «утрат» за різними напрямками діяльності підприємства й у цілому «Чистий збиток» (форма № 2);
- в) наявність перевищення розміру власного капіталу над розміром необоротного капіталу (форма № 1);
- г) усе вище перераховане.

3. Структура активів підприємства характеризується коефіцієнтом:

- а) структури оборотних активів;
- б) мобільності активів;
- в) структури майна;
- г) структури балансу.

4. Коефіцієнт вибуття власного капіталу показує частку власних фінансових ресурсів підприємства, які з тих чи інших причин вибули в процесі господарсько-фінансової діяльності підприємства, і визначається співвідношенням величини власних коштів, що вибули протягом звітного періоду, та:

- а) власного капіталу підприємства на кінець періоду;
- б) власного капіталу підприємства за звітний період;
- в) власного капіталу підприємства на початок періоду;
- г) капіталу підприємства на кінець періоду.

5. Інтенсивність оновлення власного капіталу підприємства (або його складових) характеризується показником:

- а) інтенсивності обороту;
- б) періоду обороту;
- в) рентабельністю обороту;
- г) швидкості обороту.

6. На зміну оборотності оборотних активів впливає:
- а) зміна обсягу виручки від реалізації продукції;
 - б) зміна середнього залишку оборотних активів;
 - в) зміна складу дебіторсько-кредиторської заборгованості;
 - г) вірні відповіді а, б.

7. Під оборотністю оборотних коштів розуміють:
- а) суму обігових коштів, що авансується на 1 грн. виручки від реалізації;
 - б) тривалість проходження ними окремих стадій операційного циклу;
 - в) число оборотів, що роблять обігові кошти за період, який аналізується;
 - г) тривалість одного обороту в днях.

8. Основними показниками оборотності обігових коштів є показники:
- а) тривалість і кількість оборотів;
 - б) оборотність в днях і кількість оборотів;
 - в) коефіцієнт оборотності та період перебування капіталу в оборотних активах;
 - г) власний варіант відповіді.

9. Якщо потреба в запасах у підприємства значно вище наявності власних оборотних і залучених на довго і короткостроковій фінансовій основі (включаючи кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги) джерел їх фінансування, то фінансовий стан підприємства класифікують як.

- а) хитливий;
- б) кризовий;
- в) нормальний;
- г) абсолютно стійкий.

10. На підставі коефіцієнта забезпеченості поточних активів власними оборотними коштами визначається:

- а) рівень покриття матеріальних оборотних активів;
- б) частина нерухомого майна, що фінансується за рахунок власних і прирівняних до них засобів;
- в) ступінь участі власних оборотних коштів у формуванні оборотних активів підприємства;
- г) ступінь участі власних оборотних коштів у формуванні необоротних активів.

11. Здатність підприємства виконувати зобов'язання з позиції короткострокової перспективи оцінюється за допомогою:

- а) показників фінансової стійкості;
- б) показників ліквідності і платоспроможності;
- в) показників ділової активності;
- г) показників, що характеризують майновий потенціал.

12. Погіршення ліквідності підприємства характеризується:

- а) зменшенням залишків засобів на розрахунковому рахунку підприємства;
- б) збільшенням розміру власних оборотних коштів;
- в) збільшенням простроченої дебіторської заборгованості;
- г) зменшенням розміру кредиторської заборгованості за товари.

13. Підприємство вважається абсолютно ліквідним у світлі довгострокової перспективи, якщо:

- а) постійні пасиви рівні чи перебивають важкореалізуємі активи і довгострокові пасиви менші за повільно реалізуємі активи;
- б) абсолютно ліквідні активи менше термінових зобов'язань;
- в) довгострокові пасиви перебивають повільно реалізовані активи;
- г) швидкоореалізуємі активи дорівнюють короткостроковим зобов'язанням і абсолютно ліквідні активи вище за термінові зобов'язання.

14. Прийнятний рівень коефіцієнта поточної (загальної) ліквідності у підприємства може бути менше 2 у зв'язку з:

- а) високою швидкістю обороту грошових засобів й у цілому оборотних активів;
- б) високою часткою орендованих основних засобів у загальній сумі основних засобів підприємства;
- в) необхідністю формування різноманітного асортименту товарів у складі товарних запасів;
- г) високою часткою дебіторської заборгованості в складі оборотних активів.

15. В сучасних умовах коефіцієнт швидкої ліквідності в багатьох підприємствах досягає значних розмірів і має тенденцію до росту. Чи варто розглядати це як позитивне явище у фінансовому стані підприємства?

- а) так, тому що підвищується рівень ліквідності і платоспроможності підприємства;
- б) ні, тому що зростання дебіторської заборгованості пов'язане зі зниженням можливостей стягнення боргів з дебіторів;
- в) ні, тому що необґрунтовано зростають залишки засобів на рахунках підприємства;
- г) так, тому що в підприємств є додаткові можливості з розширення короткострокових фінансових вкладень.

16. Якщо на кінець року порівняно з його початком власний капітал підприємства збільшився, то коефіцієнт автономії:

- а) збільшився;
- б) зменшився;
- в) зменшився, за умови відставання темпів росту власного капіталу над темпами росту капіталу підприємства в цілому;

г) збільшився за умови перевищення темпів росту власного капіталу над темпами росту капіталу підприємства в цілому..

17. Темп росту оборотних активів вищий за темп росту майна підприємства. Отже питома вага необоротних активів у складі активів підприємства:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінною;
- г) змінюється.

18. На початок звітного періоду питома вага власного капіталу складала 60 %, а на кінець – 70 %. Отже фінансова залежність підприємства на кінець року порівняно з його початком:

- а) зменшилась на 10,0 %;
- б) збільшилась на 30,0 %;
- в) збільшилась на 16,7 %;
- г) залишилась незмінною.

19. Якщо сума дебіторської заборгованості покупців зростає більш швидкими темпами, ніж обсяг чистої виручки від реалізації товарів (продукції, робіт, послуг), то в середньому період погашення дебіторської заборгованості за товари (продукцію, роботи, послуги):

- а) зростає;
- б) скорочується;
- в) залишається незмінним;
- г) пропорційно зростає.

20. Якщо за інших незмінних умов у звітному періоді порівняно з минулим збільшується середній розмір запасів на підприємстві, то швидкість оновлення запасів:

- а) прискорюється;
- б) уповільнюється;
- в) залишається незмінною;
- г) змінюється.

21. Власний капітал підприємства на кінець року складає 21200,0 тис. грн., забезпечення майбутніх витрат і платежів – 800,0 тис. грн., довгострокові зобов'язання – 400,0 тис. грн., витрати майбутніх періодів – 10,0 тис. грн., необоротні активи – 18000,0 тис. грн. Величина власних засобів, вкладених в оборотні активи на кінець року дорівнює:

- а) 3200,0 тис. грн.;
- б) 3990,0 тис. грн.;
- в) 3190,0 тис. грн.;
- г) 3139,0 тис. грн.

22. Порівняно з початком періоду наявність грошових коштів підприємства росла на 50,0 %, а поточні зобов'язання збільшилися у 2,25 рази. Відповідно до цього, можливість підприємства із миттєвого задоволення вимог за короткостроковими зобов'язаннями порівняно з початком періоду:

- а) збільшилась на 66,7 %;
- б) зменшилась на 66,7 %;
- в) зменшилась на 33,3 %;
- г) збільшилась на 33,3 %.

23. На початок і кінець звітного періоду власний капітал підприємства склав відповідно 15400,0 тис. грн. та 18600,0 тис. грн., оборотні активи – 7200,0

тис. грн. і 9800,0 тис. грн., необоротні активи – 13200,0 тис. грн. та 16500,0 тис. грн. Порівняно з початком звітної періоду ступінь забезпеченості поточних активів власними оборотними засобами за рахунок зміни наявності власних джерел фінансування поточних активів:

- а) збільшилась на 1,39 %;
- б) зменшилась на 100,0 тис. грн.;
- в) зменшилась на 1,39 %;
- г) зменшилась на 123,4 тис. грн.

24. Кредиторська заборгованість за товари (продукцію, роботи, послуги) на 01.01.0А складає 3500,0 тис. грн., на 01.01.0Б – 3800,0 тис. грн., на 01.01.0В – 3200,0 тис. грн. Обсяг чистої виручки від реалізації товарів (продукції, робіт, послуг) у 200А році склав 43500,0 тис. грн., а у 200Б році – 44000,0 тис. грн. Порівняно з 200А роком у 200Б році кількість платежів з погашення заборгованості постачальникам за рахунок зміни розміру кредиторської заборгованості:

- а) збільшилась на 0,5 раз;
- б) збільшилась на 0,7 раз;
- в) зменшилась на 0,8 раз;
- г) зменшилась на 0,6 раз.

25. Порівняно з початком звітної періоду питома вага власного капіталу у складі джерел фінансування активів збільшилася на 2,86 %-х пункти і склала 60,0 %. Відповідно до цих змін коефіцієнт співвідношення власних і позикових засобів:

- а) збільшився на 0,167 пункту;
- б) зменшився на 0,286 пункту;
- в) залишився незмінним;
- г) змінився пропорційно.

Практичні завдання

Завдання № 1. На підставі даних Балансу ТОВ «Сиріус», наведеного в додатку В, необхідно:

1. Сформулювати економічно однорідні групи зі статей активу і пасиву балансу в частині майна і джерел його утворення.
2. Побудувати агрегований аналітичний баланс.
3. Дослідити динаміку складу і структури майна підприємства.
4. Визначити резерви покращення структури активів і капіталу підприємства.
5. Зробити висновки.

Завдання № 2. На підставі даних Звіту про фінансові результати і Балансу ТОВ «Сиріус», наведених в додатку В, необхідно:

1. Дослідити динаміку складу і структури власного капіталу підприємства.
2. Оцінити рівень ефективності використання власних коштів в цілому і за окремими їх видами.
3. Визначити резерви покращення структури власного капіталу та підвищення ефективності використання власних коштів.
4. Зробити висновки.

Завдання № 3. На підставі даних Звіту про фінансові результати і Балансу ТОВ «Сиріус», наведених в додатку В, необхідно:

1. Дослідити динаміку складу і структури оборотних активів підприємства.
2. Оцінити рівень ефективності використання оборотних активів в цілому і за окремими їх видами.
3. Визначити резерви покращення структури оборотних активів та поліпшення ефективності їх використання.
4. Зробити висновки.

Завдання № 4. На підставі даних Балансу ТОВ «Сиріус», наведеного в додатку В, необхідно:

1. Визначити тип фінансової стійкості підприємства.
2. Оцінити ступінь фінансової стійкості підприємства на підставі відносних показників.
3. Визначити резерви посилення рівня фінансової стійкості підприємства.
4. Зробити висновки.

Завдання № 5. На підставі даних Балансу ТОВ «Сиріус», наведеного в додатку В, необхідно:

1. Оцінити ліквідність балансу підприємства.
2. Оцінити ступінь платоспроможності підприємства на підставі відносних показників.
3. Визначити резерви покращення ліквідності активів і підвищення рівня платоспроможності підприємства.
4. Зробити висновки.

Зміст

12.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу інвестиційної діяльності підприємства

12.2 Аналіз реальних інвестицій підприємства

12.3 Аналіз фінансових інвестицій підприємства

Рекомендована література: 1, 2, 3,4, 6, 7, 8, 9, 18, [33, с. 6-25, 160-243], [70, с. 273–303], [35, с. 569–591], [56, с. 382–425], [42, с. 377–421], [48, с. 397-447], [62, с. 315–342], [54, с. 414–434].

12.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу інвестиційної діяльності підприємства

Інвестиційна діяльність підприємства являє собою цілеспрямовано здійснюваний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої по обраних параметрах інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації.

Мета аналізу інвестиційної діяльності – забезпечення обґрунтування найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства на окремих етапах його розвитку, які б сприяли підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства та ефективності господарювання.

Основними завданнями аналізу інвестиційної діяльності є:

- вибір напрямків інвестиційної діяльності й інвестиційних проектів підприємства.
- аналіз різних аспектів інвестиційної діяльності підприємства (за складом та структурою).
- загальна оцінка інвестиційних потреб підприємства і форм фінансування.
- оцінка ефективності реальних інвестицій.
- оцінка ефективності фінансових інвестицій.
- здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень в сфері інвестиційної діяльності.
- пошук шляхів прискорення реалізації інвестиційних програм та проектів підприємства.

Реалізація завдань аналізу інвестиційної діяльності потребує відповідного інформаційного забезпечення.

Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційної діяльності підприємства являє собою систему показників, які використовуються для контролю, аналізу, планування й підготовки ефективних оперативних

управлінських рішень за всіма аспектами інвестиційної діяльності підприємства.

Конкретні показники цієї системи формуються за рахунок як зовнішніх (що перебувають поза підприємством), так і внутрішніх джерел інформації

До показників, що формуються із зовнішніх джерел інформації відносяться:

- показники загально економічного розвитку країни.
- показники кон'юнктури інвестиційного ринку.
- показники діяльності контрагентів і конкурентів.
- нормативно–регулюючі показники.

До показників, що формуються із внутрішніх джерел інформації відносяться:

- показники рівня інвестиційної активності підприємства.
- показники фінансових результатів інвестиційної діяльності окремих структурних підрозділів підприємства.
- нормативно–планові показники інвестиційної діяльності підприємства.

Використання показників, які викликають інтерес і формуються з різних джерел, дозволяє утворити на кожному підприємстві цілеспрямовану систему інформаційного забезпечення інвестиційного аналізу, орієнтовану як на прийняття стратегічних інвестиційних рішень, так і на ефективне поточне управління інвестиційної діяльністю.

12.2 Аналіз реальних інвестицій підприємства

Реальні інвестиції – економічні ресурси, які вкладаються у матеріальні (виробничі основні і оборотні засоби) і нематеріальні (патенти, ліцензії, «ноу–хау», технічна, науково–практична, інструктивна, технологічна, проектно–кошторисна та інша документація) активи, і сприяють розширенню (модернізації) виробничого процесу, збільшенню прибутку підприємства і реального капіталу суспільства в цілому.

Основними напрямками здійснення реальних інвестицій є – капітальне інвестування або капітальне вкладення; інноваційне інвестування; інвестування приросту оборотних активів.

Мета аналізу реальних інвестицій підприємства – комплексна і системна оцінка доцільності реалізації реальних інвестиційних проектів і програм, а також розробка заходів щодо виявлення і впровадження в практичну діяльність підприємств внутрішніх резервів підвищення їх доходності і ліквідності, а також мінімізації ризику.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- аналіз стану реального інвестування у попередньому періоді;
- визначення форм і загального обсягу реального інвестування у майбутньому періоді;
- розробка бізнес–планів реальних інвестиційних проектів;
- оцінка економічної ефективності реальних інвестицій;

- виявлення внутрішніх резервів підвищення економічної ефективності реальних інвестицій;
- розробка заходів щодо забезпечення мінімізації інвестиційних ризиків і підвищення доходності та ліквідності окремих інвестиційних проектів і програм.

Джерелами інформації для аналізу реальних інвестицій підприємства є дані бізнес-плану, фінансова й статистична звітність підприємства, інформація про кон'юнктуру товарного й фондового ринків.

Основну увагу в процесі аналізу реальних інвестицій підприємства приділяють оцінці їх економічної ефективності.

Сучасна методика оцінки ефективності реальних інвестиційних проектів для визначення доцільності їх реалізації передбачає використання системи критеріальних показників. Основними з них є:

- чистий грошовий потік (NCF);
- чистий, приведений до теперішньої вартості дохід від реалізації інвестиційного проекту (NPV);
- внутрішня норма прибутковості інвестиційного проекту (IRR);
- період окупності інвестиційного проекту (DPP);
- індекс рентабельності інвестиційного проекту (PI).

В практиці інвестиційного аналізу застосовуються два методичні підходи для обчислення критеріальних показників ефективності реальних інвестицій – традиційний і за схемою власного капіталу (табл. 12.1)

Суттєвою відмінністю цих підходів є те, що традиційна схема розрахунку показників ефективності при прогнозуванні грошових потоків не враховує відсоткових платежів і погашення основної частки кредитної інвестиції, а схема власного капіталу – враховує. Зазвичай розрахунки за цими схемами дозволяють зробити однаковий висновок. Однак підхід, який передбачає оцінку ефективності використання власного капіталу, є більш гнучким і наочним для кредитного інвестора.

Повнота повернення інвестованого капіталу оцінюється на основі показника **чистого грошового потоку** (NCF), який, залежно від обраного методичного підходу і економічної суті показників, визначається як сума чистого прибутку, амортизаційних відрахувань, змін робочого капіталу, ліквідаційної вартості обладнання та додаткових грошових потоків, або як сума чистого прибутку, амортизаційних відрахувань, змін робочого капіталу, ліквідаційної вартості обладнання, додаткових грошових потоків і повернення основної суми позики. Формування величини "чистого грошового потоку" (NCF) за різних методичних підходів наведено в табл. 12.2.

Кінцевий ефект від здійснення реальних інвестицій характеризує показник є **чистий, приведений до теперішньої вартості дохід від реалізації інвестиційного проекту** (NPV). Він визначається в абсолютній сумі шляхом порівняння сучасних значень всіх вхідних і вихідних грошових потоків, обумовлених капітальними вкладеннями для реалізації проекту, і служить для обґрунтування доцільності прийняття рішень з інвестування.

Таблиця 12.1 – Порівняння існуючих методичних підходів до оцінки ефективності реальних інвестицій

Характерні особливості	Підходи до оцінки ефективності реальних інвестицій	
	традиційний	за схемою власного капіталу
Розрахунковий обсяг інвестицій	вся сума інвестиційних ресурсів	власні інвестиційні ресурси
Прийняття до уваги відсоткових платежів і погашення основної частки кредитної інвестиції	не враховуються	враховуються
Величина дисконту, що використовується під час наведення до теперішньої вартості сум грошового потоку і інвестиційних ресурсів, і порівнюється з показником внутрішньої норми доходності за проектом	середньозважена вартість інвестованого капіталу	вартість власних інвестиційних ресурсів

Таблиця 12.2– Прогноз чистих грошових потоків за існуючих методичних підходів до оцінки ефективності реальних інвестицій

Традиційний підхід		За схемою власного капіталу	
Виручка від реалізації продукції		Виручка від реалізації продукції	
<i>Мінус</i>	Поточні витрати на виробництво продукції	<i>Мінус</i>	Поточні витрати на виробництво продукції
= Прибуток до амортизації, відсоткових виплат і податку на прибуток		= Прибуток до амортизації, відсоткових виплат і податку на прибуток	
<i>Мінус</i>	Амортизація	<i>Мінус</i>	Амортизація
		<i>Мінус</i>	Відсоткові платежі за позиковими коштами
= Прибуток до оподаткування		= Прибуток до оподаткування	
<i>Мінус</i>	Податок на прибуток	<i>Мінус</i>	Податок на прибуток
= Чистий прибуток		= Чистий прибуток	
<i>Плюс</i>	Амортизація	<i>Плюс</i>	Амортизація
<i>Плюс</i>	Додаткові грошові потоки, які пов'язані зі зміною робочого капіталу	<i>Плюс</i>	Додаткові грошові потоки, які пов'язані зі зміною робочого капіталу
<i>Плюс</i>	Звільнення робочого капіталу	<i>Плюс</i>	Звільнення робочого капіталу
<i>Плюс</i>	Залишкова вартість обладнання	<i>Плюс</i>	Залишкова вартість обладнання
		<i>Мінус</i>	Виплата основної частки позики
= Чистий грошовий потік (NCF)		= Чистий грошовий потік (NCF_{BK})	

Обчислення сучасних значень вхідних і вихідних грошових потоків конкретного періоду (рік t) протягом терміну дії інвестиційного проекту передбачає наведення до теперішньої вартості суми майбутніх грошових надходжень та інвестиційних витрат, і пов'язано з дисконтуванням грошових потоків. В якості ставки дисконтування за традиційного підходу використовується середньозважена вартість капіталу підприємства, або середній рівень доходності проектів реальних інвестицій, а за схеми власного капіталу – вартість власних інвестиційних ресурсів.

Отже, процедурна сторона застосування показника чистого, приведенного до теперішньої вартості доходу від реалізації інвестиційного проекту передбачає декілька етапів:

1 етап – визначення сучасного значення кожного грошового потоку, як вхідного так і вихідного;

2 етап – відповідне сумування дисконтованих значень елементів грошових потоків і знаходження різниці між ними;

3 етап – прийняття рішення. Так, для окремого проекту, якщо NPV більше нуля – проект приймається, якщо NPV менше нуля – проект відхиляється, а якщо NPV дорівнює нулю – проект не приносить ні прибутку не збитку і його можна прийняти до реалізації лише за додаткових умов.

Чистий, приведений до теперішньої вартості дохід від реалізації інвестиційного проекту обчислюється на підставі формул:

➤ згідно традиційного підходу:

$$NPV = \sum_{t=0}^{t=n} (NCF_t) \times \frac{1}{1+r} - \sum_{t=0}^{t=n} (Inv_t) \times \frac{1}{1+r} \quad (12.1)$$

де NCF_t – чистий грошовий потік, який формується у році t , грн.;

Inv_t – загальна сума всіх інвестицій (як вкладення власного капіталу, так і запозичених коштів), що здійснюються в році t , грн.;

t – порядковий номер року від початку реалізації проекту (дати початку інвестицій);

n – кількість років у періоді, за який розглядається проект;

r – необхідна норма доходності вкладеного капіталу, коеф. (а саме WACC).

➤ згідно схеми власного капіталу:

$$NPV_{BK} = \sum_{t=0}^{t=n} (NCF_{BK})_t \times \frac{1}{1+r} - \sum_{t=0}^{t=n} (Inv_{BK})_t \times \frac{1}{1+r} \quad (12.2)$$

де $(NCF_{BK})_t$ – чистий грошовий потік у році t , визначений без урахування здійснених вкладень капіталу, але з відсотковими платежами та виплатою основної частини боргу, грн.;

$(Inv_{BK})_t$ – вкладення власного капіталу в році t від дати початку здійснення інвестицій, грн.;

t – порядковий номер року від початку реалізації проекту (дати початку інвестицій);

n – кількість років у часовому інтервалі, за який розглядається ефективність інвестицій;

r – необхідна норма доходу на вкладений власний капітал, коеф. ($r = k_{BK}$ – вартість власного капіталу при його альтернативному використанні).

Вищенаведені формули використовуються в процесі обчислення сучасної вартості реального інвестиційного проекту з поетапними інвестиційними витратами. Якщо ж проект реалізується за рахунок одноразових вкладень, то суми інвестиційних витрат не підлягають дисконтуванню:

➤ згідно традиційного підходу:

$$NPV = \sum_{t=0}^{t=n} NCF_t \times \frac{1}{1+r} - Inv_0 \quad (12.3)$$

де NCF_t – чистий грошовий потік, який формується у році t , грн.;

Inv_0 – загальна сума всіх інвестицій (як вкладення власного капіталу, так і запозичених коштів), що здійснюються одноразово, грн.;

t – порядковий номер року від початку реалізації проекту (дати початку інвестицій);

n – кількість років у періоді, за який розглядається проект;

r – необхідна норма дохідності вкладеного капіталу, коеф. (WACC);

➤ згідно схеми власного капіталу:

$$NPV_{BK} = \sum_{t=0}^{t=n} (NCF_{BK})_t \times \frac{1}{1+r} - Inv_{BK_0} \quad (12.4)$$

де $(NCF_{BK})_t$ – чистий грошовий потік у році t , визначений без урахування здійснених вкладень капіталу, але з відсотковими платежами та виплатою основної частини боргу, грн.;

Inv_{BK_0} – одноразове вкладення власного капіталу на початку здійснення проекту реальних інвестицій, грн.;

t – порядковий номер року від початку реалізації проекту (дати початку інвестицій);

n – кількість років у часовому інтервалі, за який розглядається ефективність інвестицій;

r – необхідна норма доходу на вкладений власний капітал, коеф. ($r = k_{BK}$ – вартість власного капіталу при його альтернативному використанні).

Співвіднести обсяг інвестиційних витрат з майбутнім чистим грошовим потоком по проекту дозволяє також **індекс рентабельності інвестиційного проекту (PI)**. Цей показник характеризує доходність інвестицій у відсотках, і свідчить про величину доходу, отриманого на одиницю вкладених інвестиційних ресурсів.

Рентабельність інвестиційного проекту з поетапними інвестиційними витратами за різних методичних підходів визначається наступним чином:

➤ згідно традиційного підходу:

$$PI = \sum_{t=0}^{t=n} NCF_t \times \frac{1}{1+r} : \sum_{t=0}^{t=n} Inv_t \times \frac{1}{1+r} \quad (12.5)$$

де $\sum_{t=0}^{t=n} NCF_t \times \frac{1}{1+r}$ – віддача вкладеного капіталу – сума дисконтованих

чистих грошових потоків за роками, починаючи від дати здійснення перших інвестицій, грн.;

$\sum_{t=0}^{t=n} Inv_t \times \frac{1}{1+r}$ – сума приведених до теперішньої вартості інвестицій у

проект, грн.

➤ згідно схеми власного капіталу:

$$PI_{BK} = \sum_{t=0}^{t=n} (NCF_{BK})_t \times \frac{1}{1+r} : \sum_{t=0}^{t=n} (Inv_{BK})_t \times \frac{1}{1+r} \quad (12.6)$$

де $\sum_{t=0}^{t=n} (NCF_{BK})_t \times \frac{1}{1+r}$ – віддача власного капіталу, вкладеного в

інвестиційний проект, грн.;

$\sum_{t=0}^{t=n} (Inv_{BK})_t \times \frac{1}{1+r}$ – сума приведенного до теперішньої вартості власного

капіталу, вкладеного в інвестиційний проект, грн.

Якщо ж проект реалізується за рахунок одноразових вкладень, то суми інвестиційних витрат, як і при визначенні сучасної вартості інвестиційного проекту не підлягають дисконтуванню:

➤ згідно традиційного підходу:

$$PI = \sum_{t=0}^{t=n} NCF_t \times \frac{1}{1+r} : Inv_0 \quad (12.7)$$

де $\sum_{t=0}^{t=n} NCF_t \times \frac{1}{1+r}$ – віддача вкладеного капіталу – сума дисконтованих

чистих грошових потоків за роками, починаючи від дати здійснення перших інвестицій, грн.;

Inv_0 – загальна сума всіх інвестицій (як вкладення власного капіталу, так і запозичених коштів), що здійснюються одноразово, грн.

➤ згідно схеми власного капіталу:

$$PI_{BK} = \sum_{t=0}^{t=n} (NCF_{BK})_t \times \frac{1}{1+r} : Inv_{BK_0} \quad (12.8)$$

де $\sum_{t=0}^{t=n} (NCF_{BK})_t \times \frac{1}{1+r}$ – віддача власного капіталу, вкладеного в

інвестиційний проект, грн.;

Inv_{BK_0} – одноразове вкладення власного капіталу на початку здійснення проекту реальних інвестицій, грн.

Якщо значення індексу рентабельності інвестицій менше одиниці або дорівнює їй, інвестиційний проект слід відхилити у зв'язку з тим, що він не принесе додатковий доход на інвестовані кошти. Якщо ж значення цього показника вище одиниці, проект слід прийняти до реалізації.

Найбільш складним показником оцінки ефективності реальних інвестиційних проектів є **внутрішня норма прибутковості інвестиційного проекту (IRR)**. Вона характеризує рівень доходності конкретного інвестиційного проекту, і виражається дисконтною ставкою, за якою майбутня вартість чистого грошового потоку приводиться до теперішньої вартості інвестиційних витрат. Внутрішню норму прибутковості можна охарактеризувати і як дисконтну ставку, за якою чистий приведений дохід (NPV) у процесі дисконтування буде наведений до нуля.

Процедура обчислення показника внутрішньої норми прибутковості інвестиційного проекту базується на методі послідовних ітерації ставки дисконтування членів потоку грошових надходжень і витрат за проектом. Практично це зводиться до того, що в процесі оцінки обирається два значення ставки дисконту (найліпшими вважаються значення, які різняться на 1%) таким чином, щоб розрахований на їх основі показник чистого, приведенного до теперішньої вартості доходу від реалізації інвестиційного проекту змінював своє значення з позитивної на негативну величину, або з негативної – на позитивну.

Залежно від обраного методичного підходу, внутрішня норма прибутковості може бути визначена наступним чином:

➤ згідно традиційного підходу:

$$IRR = r_1 + \frac{NPV_{r_1}}{NPV_{r_1} - NPV_{r_2}} \times (r_2 - r_1) \quad (12.9)$$

де r_1 – значення табульованої ставки дисконтування, за якої $NPV_{r_1} < 0$ чи $NPV_{r_1} > 0$;

r_2 – значення табульованої ставки дисконтування, за якої $NPV_{r_2} > 0$ чи $NPV_{r_2} < 0$;

➤ згідно схеми власного капіталу:

$$IRR_{BK} = r_1 + \frac{NPV_{r_1}^{BK}}{NPV_{r_1}^{BK} - NPV_{r_2}^{BK}} \times (r_2 - r_1) \quad (12.10)$$

де r_1 – значення табульованої ставки дисконтування, за якої $NPV_{r_1}^{BK} < 0$ чи $NPV_{r_1}^{BK} > 0$;

r_2 – значення табульованої ставки дисконтування, за якої $NPV_{r_2}^{BK} > 0$ чи $NPV_{r_2}^{BK} < 0$;

Проект приймається до реалізації, якщо IRR вище вартості інвестиційних ресурсів (загальних чи власних). Якщо ж IRR нижче вартості інвестиційних ресурсів (загальних чи власних) проект слід відхилити, оскільки його потужності недостатньо для забезпечення необхідного повернення грошових вкладень. Аналогічний висновок робиться і у випадку, якщо IRR дорівнює вартості інвестиційних ресурсів.

Найбільш зрозумілим і поширеним показником оцінки ефективності інвестиційного проекту є **періоду окупності**. Він зазвичай використовується для порівняльної оцінки ефективності проектів, але може бути прийнятий й як критеріальний (у цьому випадку інвестиційні проекти з більш високим періодом окупності будуть підприємством відхилятися).

Розрахунок цього показника може бути виконаний з урахуванням і без урахування зміни вартості вхідних і вихідних грошових потоків у часі. Тобто можна обчислити недисконтований ($NDPP$) і дисконтований період окупності інвестиційних витрат (DPP).

Процедура визначення дисконтованого періоду окупності передбачає декілька етапів:

1 етап – обчислення сучасного значення кожного елементу грошового потоку, як вхідного так і вихідного;

2 етап – сумування дисконтованих значень елементів вихідного і вхідного грошових потоків;

3 етап – порівняння дисконтованих сум накопичених чистих грошових потоків із інвестиційними витратами, і знаходження тієї частки інвестиційних витрат, що підлягає поверненню у наступному році реалізації проекту;

4 етап – визначення дисконтованого періоду окупності і прийняття рішення.

Дисконтований період окупності для поетапних інвестиційних витрат (залежно від обраного методичного підходу) визначається на підставі формул:

➤ згідно традиційного підходу:

$$DPP = j + \frac{\sum_{t=0}^{t=n} Inv_t \frac{1}{1+r} - K_j}{NCF_{j+1} \frac{1}{1+r}} \quad (12.11)$$

$$K_j < \sum_{t=0}^{t=n} Inv_t \frac{1}{1+r} < K_{j+1} \quad (12.12)$$

$$K_j = \sum_{t=0}^j NCF_t \frac{1}{1+r} \quad (12.13)$$

$$K_{j+1} = \sum_{t=0}^{j+1} NCF_t \frac{1}{1+r} \quad (12.14)$$

де n – кількість років у часовому інтервалі, за який розглядається ефективність інвестицій;

j – кількість послідовних членів ряду чистих грошових потоків, дисконтованих за ставкою r ($r=WACC$);

K_j , K_{j+1} – сума членів ряду дисконтованих за ставкою r ($r=WACC$) чистих грошових потоків, грн.;

$\sum_{t=0}^{t=n} Inv_t \frac{1}{1+r}$ – сума приведених до теперішньої вартості за ставкою r ($r=WACC$) інвестицій у проект, грн.;

$\sum_{t=0}^{t=n} Inv_t \frac{1}{1+r} - K_j$ – величина інвестиційних витрат, що підлягає поверненню у році $t=j+1$, грн.;

$NCF_{(j+1)} \frac{1}{(1+r)^t}$ – величина дисконтованого грошового потоку, що очікується у році $t=j+1$, грн.

➤ згідно схеми власного капіталу:

$$DPP_{BK} = j + \frac{\sum_{t=0}^{t=n} (Inv_{BK})_t \frac{1}{1+r} - \sum_{t=0}^j NCF_{BK} \frac{1}{1+r}}{(NCF_{BK})_{j+1} \frac{1}{1+r}} \quad (12.15)$$

$$\sum_{t=0}^j \frac{NCF_{BK}}{1+r} < \sum_{t=0}^{t=n} \frac{Inv_{BK}}{1+r} < \sum_{t=0}^{t=j+1} \frac{NCF_{BK}}{1+r} \quad (12.16)$$

де n – кількість років у часовому інтервалі, за який розглядається ефективність інвестицій;

$\sum_{t=0}^j \frac{NCF_{BK}}{1+r}$ – сума дисконтованих за ставкою r ($r = k_{BK}$) чистих грошових потоків, кількість яких дорівнює j , грн.;

$\sum_{t=0}^{t=n} \frac{Inv_{BK}}{1+r}$ – сума приведених до теперішньої вартості за ставкою r ($r = k_{BK}$) власних інвестицій у проект, грн.;

$\sum_{t=0}^{t=j+1} \frac{NCF_{BK}}{1+r}$ – сума дисконтованих за ставкою r ($r = k_{BK}$) чистих грошових потоків, кількість яких дорівнює $j+1$, грн.;

$\sum_{t=0}^{t=n} \frac{Inv_{BK}}{1+r} - \sum_{t=0}^j \frac{NCF_{BK}}{1+r}$ – величина інвестиційних витрат, що підлягає поверненню у році $t=j+1$, грн.;

$(NCF_{BK})_{j+1} \frac{1}{(1+r)^t}$ – величина дисконтованого грошового потоку, що очікується у році $t=j+1$.

Якщо ж проект реалізується за рахунок одноразових вкладень, то при обчисленні дисконтованого періоду окупності інвестицій сума дисконтованих чистих грошових доходів порівнюється з сумою інвестиційних витрат за проектом.

Критерії, якими слід користуватися при визначенні доцільності здійснення реальних інвестицій на підставі вищенаведених показників, представлені в табл. 12.3.

Всі розглянуті показники оцінки ефективності реальних інвестиційних проектів перебувають між собою в тісному взаємозв'язку й дозволяють оцінити цю ефективність із різних сторін, але лише комплексний підхід дозволяє прийняти правильне рішення з доцільності реалізації того чи іншого проекту.

Таблиця 12.3 – Критерії прийняття рішень щодо доцільності реалізації інвестиційних проектів і програм

Назва показника	Умовне позначення	Прийняття рішень щодо проекту		
		приймається	відхиляється	не доцільний
➤ чистий, приведений до теперішньої вартості дохід від реалізації інвестиційного проекту	<i>NPV</i>	> 0	< 0	$= 0$
➤ індекс рентабельності інвестиційного проекту	<i>PI</i>	> 1	< 1	$= 1$
➤ внутрішня норма прибутковості інвестиційного проекту	<i>IRR</i>	$> r$	$< r$	$= r$
➤ період окупності інвестиційного проекту	<i>DPP</i>	прийнятний термін окупності	не прийнятний термін окупності	не прийнятний термін окупності

12.3 Аналіз фінансових інвестицій підприємства

Фінансові інвестиції – кошти, які вкладаються у фінансові інструменти з метою одержання доходу (прибутку) у майбутньому.

Згідно П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», під **фінансовими інструментами** розуміють грошові контракти, які одночасно призводять до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства й фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.

Мета аналізу фінансових інвестицій – комплексна і системна оцінка доцільності реалізації проектів фінансових інвестицій і розробка заходів щодо виявлення і впровадження в практичну діяльність підприємств потенційних резервів підвищення їх доходності та ліквідності і мінімізації ризику.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- аналіз стану фінансового інвестування у попередньому періоді;
- визначення форм і загального обсягу фінансового інвестування у майбутньому періоді;
- оцінка економічної ефективності фінансових інвестицій;
- оцінка інвестиційних якостей фінансових інструментів інвестування;
- виявлення потенційних резервів підвищення економічної ефективності фінансових інвестицій;

– розробка заходів щодо забезпечення мінімізації інвестиційних ризиків і підвищення доходності та ліквідності окремих фінансових інструментів інвестування.

Джерелами інформації для проведення аналізу стану й ефективності здійснення фінансових інвестицій служать дані фінансової й статистичної звітності підприємства, інформація про кон'юнктуру фондового й фінансового ринків.

Відповідальним завданням аналізу фінансових інвестицій є оцінка їх ефективності.

Оцінка економічної ефективності окремих фінансових інструментів інвестування базується на принципі зіставлення обсягу інвестиційних витрат і сум зворотного грошового потоку за ними, і залежить від рівня очікуваної інвестором доходності.

Основу поточного зворотного грошового фінансових інструментів інвестування становлять суми відсотків, що періодично виплачуються за ними, (на депозитні внески в банках; по облігаціях й іншим борговим цінним паперам) і дивідендів (за акціями й іншими дольовими цінними паперами), а також вартість реалізації фінансового інструменту по закінченні терміну його використання (фіксована вартість боргових фінансових активів і поточна курсова вартість дольових фінансових активів).

Оскільки очікувана норма інвестиційного прибутку задається самим інвестором, то цей показник формує й суму інвестиційних витрат у той або інший інструмент фінансового інвестування, яка повинна забезпечити йому очікувану суму прибутку. Ця розрахункова сума інвестиційних витрат являє собою реальну вартість фінансового інструменту інвестування, що складається в умовах очікуваної норми прибутку за ним з урахуванням відповідного рівня ризику.

Відтак, оцінка економічної ефективності того або іншого фінансового інструменту інвестування передбачає вибір методичного апарату та визначення теперішньої вартості і доходності фінансових інструментів з урахуванням їх особливостей і умов функціонування на фондовому ринку (рис. 12.1).

В практиці інвестиційного аналізу для **оцінки поточної ринкової вартості звичайних акцій** (V_{nom}^{3A}), залежно від умов їх випуску і обертання на фондовому ринку, використовуються моделі:

➤ з невизначеним періодом обертання:

$$V_{nom}^{3A} = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{D_n}{(1 + k_{3A})^n} \quad (12.17)$$

де D_n – сума дивідендів, що очікується до отримання за акцією у кожному періоді n , грн.;

k_{3A} – норма доходності за звичайною акцією (середньо ринкова або інша прийнятна), коеф.

Рисунок 12.1 – Система основних моделей оцінки реальної вартості акцій та облігацій залежно від їх виду та умов випуску

➤ з визначеним періодом обертання:

$$V_{nom}^{3A} = \sum_{t=1}^n \left(\frac{D_n}{(1 + k_{3A})^n} \right) + \frac{KB_{3A}}{(1 + k_{3A})^t} \quad (12.18)$$

де D_n – сума дивідендів, що очікується до отримання за акцією у кожному періоді n , грн.;

k_{3A} – норма дохідності за звичайною акцією (середньо ринкова або інша прийнятна), коеф.;

KB_{3A} – очікувана курсова вартість акції у кінці періоду її реалізації, грн.

➤ зі стабільним рівнем дивідендів:

$$V_{nom}^{3A} = \frac{D_{3A}}{k_{3A}} \quad (12.19)$$

де D_{3A} – розмір щорічного дивіденду на одну звичайну акцію, грн.;
 k_{3A} – норма дохідності за звичайною акцією (середньо ринкова або інша прийнятна), коеф.

➤ з постійно зростаючими дивідендами:

$$V_{nom}^{3A} = \frac{D_{3A_{t+1}}}{k_{3A} - g} = \frac{D_{3A_{t-1}} \times (1 + g)}{k_{3A} - g} \quad (12.20)$$

де g – очікуваний темп приросту дивідендів, коеф.;
 k_{3A} – норма дохідності за звичайною акцією (середньо ринкова або інша прийнятна), коеф.;

$D_{3A_{t-1}}$ – сума дивідендів на акцію, отриманих у попередньому періоді, грн.;

$D_{3A_{t+1}}$ – очікувана сума дивідендів на акцію через рік, грн.

➤ зі змінним темпом приросту дивідендів:

$$V_{nom}^{3A} = \sum_{t=1}^n \frac{D_t}{(1 + k_{3A})^t} + \frac{D_{n+1}}{k_{3A} - g} \times \left(\frac{1}{1 + k_{3A}} \right)^n \quad (12.21)$$

де n – очікувана кількість років непостійного зростання дивідендів;

D_t – очікувана сума дивідендів у році t фази непостійного росту, грн.;

D_{n+1} – перша очікувана сума дивідендів фази постійного росту, грн.

Для *оцінки поточної ринкової вартості привілейованих акцій* ($V_{nom}^{ПА}$) з невизначеним періодом обертання використовують модель зі стабільним рівнем дивідендів:

$$V_{nom}^{3A} = \frac{D_{3A}}{k_{3A}} \quad (12.22)$$

де $D_{ПА}$ – розмір щорічного фіксованого дивіденду на акцію, грн.;

$k_{ПА}$ – очікувана норма інвестиційного прибутку за привілейованою акцією (вартість акції), коеф.

Поряд із ринковою вартістю в процесі оцінки ефективності інвестицій в акції обчислюють дохідність цієї фінансової операції. Загалом *дохідність інвестицій в акції* відображає рівень прибутковості інвестора у певному інвестиційному періоді, який урахує умови випуску акцій і виплати

дивідендів за ними, можливості придбання (реалізації) акцій на фондовому ринку за визначеною ціною. Розрізняють поточну, кінцеву і сукупну доходність.

Поточна доходність акцій відображає рівень прибутковості інвестора у певному інвестиційному періоді (як правило – протягом року), і залежить від можливості виплати дивідендів за результатами діяльності їх емітента.

Для *оцінки поточної ринкової доходності звичайних і привілейованих акцій* (k_{nom}^A), залежно від умов виплати дивідендів в інвестиційному періоді, використовуються моделі:

- виплати дивідендів в інвестиційному періоді:

$$k_{nom}^A = \frac{D}{V_{nom}^A} \cdot 100 \quad (12.23)$$

де D – розмір річних дивідендів, що виплачуються за акцією, грн.;

V_{nom}^A – поточна ринкова вартість акції, грн.;

- відсутності виплати дивідендів в інвестиційному періоді:

$$k_{nom}^A = \frac{V_{prod}^A - V_{prid}^A}{V_{prid}^A} \times \frac{365}{t} \times 100 \quad (12.24)$$

де V_{prod}^A – ціна продажу акції, у відсотках до номіналу або грн.;

V_{prid}^A – ціна придбання акції, у відсотках до номіналу або грн.;

t – кількість днів із дня покупки до продажу акції, дні

Кінцева доходність акцій відображає рівень прибутковості інвестора протягом інвестиційного періоду, і формується з урахуванням реалізації акцій та виплати дивідендів за результатами діяльності їх емітента в окремих інтервалах протягом періоду інвестування.

Для *оцінки кінцевої доходності звичайних і привілейованих акцій* (k_{kin}^A), залежно від умов виплати дивідендів протягом інвестиційного періоду, використовуються моделі:

- виплати дивідендів в окремих інтервалах інвестиційного періоду:

$$k_{kin}^A = \frac{\bar{D} + ((V_{prod}^A - V_{prid}^A) : n)}{V_{prid}^A} \cdot 100 \quad (12.25)$$

де \bar{D} – розмір дивідендів, виплачених за акцією в середньому за рік, грн.;

$V_{прод}^A$ – вартість продажу акції, грн.;

$V_{прид}^A$ – вартість придбання акції, грн.;

n – кількість років, протягом яких інвестор володів акціями.

➤ відсутності виплати дивідендів в інвестиційному періоді:

$$k_{кінець}^A = \frac{V_{прод}^A - V_{прид}^A}{V_{прид}^A} \cdot 100 \quad (12.26)$$

де $V_{прод}^A$ – вартість продажу акції, грн.;

$V_{прид}^A$ – вартість придбання акції, грн.

Сукупна доходність акцій відображає загальний рівень прибутковості інвестора протягом інвестиційного періоду (періоду володіння цінним папером), і формується з урахуванням накопиченої протягом періоду інвестування суми дивідендів за акцією та цін її придбання і реалізації інвестором.

Для *оцінки сукупної доходності звичайних і привілейованих акцій* ($k_{сук}^A$), використовують формулу:

$$k_{сук}^A = \frac{\sum_{i=1}^n D_i + (V_{прод}^A - V_{прид}^A)}{V_{прид}^A} \cdot 100 \quad (12.27)$$

де D_i – величина дивідендів, виплачених за акцією в i -му році, грн.;

$V_{прод}^A$ – вартість продажу акції, грн.;

$V_{прид}^A$ – вартість придбання акції, грн.

В практиці інвестиційного аналізу для *оцінки поточної ринкової вартості облігацій* (V_i^O), залежно від умов їх випуску (з правом викупу, безвідсоткові або безкупонні, відсоткові або купонні) і обертання на фондовому ринку, використовуються моделі:

➤ викупної ціни (викупною вважається ціна, яку компанія повинна заплатити у разі довгострокового погашення облігації):

$$V_t^O = \sum_{t=1}^n D \times \left(\frac{1}{1+d} \right)^t + V_{\text{вук}}^O \times \left(\frac{1}{1+d} \right)^n \quad (12.28)$$

де D – річний купонний доход за облигацією, грн.;

$V_{\text{вук}}^O$ – викупна ціна облигації, грн.;

d – доходність облигації на момент її довгострокового погашення, коеф.;

n – кількість періодів, протягом яких облигація була в обігу.

➤ реалізації з дисконтом без виплати відсотків:

$$V_t^O = \frac{N}{1+d} \quad (12.29)$$

де N – номінальна вартість облигації, грн.;

d – очікувана норма валового інвестиційного прибутку за облигацією (середня ставка доходності на ринку або дисконтна ставка), коеф.;

n – число періодів до погашення облигації, років.

➤ періодичної виплати відсотків за фіксованою купонною ставкою:

$$V_t^O = \sum_{t=1}^n \frac{k \times N}{(1+d)^t} + \frac{N}{1+d} \quad (12.30)$$

де N – номінальна вартість облигації, грн.;

k – купонна ставка за облигацією, коеф.;

d – очікувана норма валового інвестиційного прибутку за облигацією (середня ставка доходності на ринку або дисконтна ставка), коеф.;

n – число періодів до погашення облигації, років.

➤ виплати відсотків за плаваючою купонною ставкою:

$$V_t^O = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+d_t)^t} + \frac{N}{1+d_n} \quad (12.31)$$

де N – номінальна вартість облигації, грн.;

d_t – без ризикова доходність за період між $(t-1)$ -й t -й виплатами, коеф.;

d_n – без ризикова доходність на момент погашення облигації, коеф.;

C_t – грошові потоки, які генерує облигація за період t , грн.;

n – число періодів, які залишилися до погашення облигації, років.

➤ виплати всієї суми відсотків при погашенні облигації:

$$V_k^O = \frac{N + D_k}{1 + d^{-n}} \quad (12.32)$$

де N – номінальна вартість облігації, грн.;

D_k – сума доходу (відсотків) за облігацією, що підлягає виплаті в кінці терміну її обігу, грн.;

d – очікувана норма валового інвестиційного прибутку за облігацією (середня ставка доходності на ринку або дисконтна ставка), коеф.;

n – число періодів до погашення облігації, років.

Як і у випадку з акціями, для оцінки ефективності інвестицій в облігації обчислюють доходність цієї фінансової операції. Загалом доходність інвестицій в облігації визначається рівнем валового інвестиційного прибутку за ними, який обчислюється з урахуванням умов випуску облігацій, виплати відсотків за ними, і можливості придбання (реалізації) облігацій на фондовому ринку за визначеною ціною. Розрізняють поточну і кінцеву доходність облігацій.

Поточна доходність облігацій відображає рівень прибутковості інвестора у певному інвестиційному періоді, і залежить від умов емісії облігацій і виплати доходу за ними.

Для *оцінки поточної ринкової доходності безвідсоткових облігацій* (d_{nom}) використовується формула:

$$d_{nom} = \left(\sqrt[n]{\frac{N}{V_t^O}} - 1 \right) \times 100 \quad (12.33)$$

де N – номінальна ціна облігації, грн.

V_t^O – поточна вартість облігації у періоді t (ціна, за якою вона реалізується на ринку у цьому періоді), грн.;

n – кількість років обігу облігації, що залишились до її погашення років.

Для *оцінки поточної ринкової доходності відсоткових облігацій* (d_{nom}) використовуються моделі:

➤ періодичної виплати відсотків за фіксованою купонною ставкою:

$$d_{nom} = \frac{N \times k}{V_{прид}^O} \times 100 \quad (12.34)$$

де k – купонна ставка за облігацією, коеф.;

N – номінальна ціна облігації, грн.

$V_{прид}^O$ – вартість придбання облігації (ціна, за якою облігація реалізується на ринку), грн.

► виплати відсотків при погашенні облігації:

$$d_{nom} = \frac{1 + k_{noz}^O}{\left(\frac{V_t^O}{N}\right)^{1/n}} - 1 \quad (12.35)$$

де N – номінальна ціна облігації, грн.

k_{noz}^O – ставка, за якою буде нарахована сума відсотків за облігацією при її погашенні, коеф.;

V_t^O – поточна вартість облігації у періоді t (ціна, за якою вона реалізується на ринку у цьому періоді), грн.;

n – кількість років обігу облігації, що залишились до її погашення років.

Кінцева доходність облігацій відображає загальний рівень прибутковості інвестора протягом інвестиційному періоду (періоду володіння цінним папером), і формується з урахуванням накопиченої протягом періоду інвестування суми відсотків за облігацією та цін її придбання і реалізації (продажу) інвестором.

Для *оцінки кінцевої доходності облігацій* ($d_{кінц}^O$) використовується наступна формула:

$$d_{кінц}^O = \frac{D + ((V_{prod}^O - V_{прид}^O) : n)}{V_{прид}^O} \cdot 100 \quad (12.36)$$

де D – сукупний дохід (сума накопичених відсотків) за облігацією, грн.;

V_{prod}^O – ціна продажу облігації, у відсотках до номіналу або грн.;

$V_{прид}^O$ – ціна придбання облігації, у відсотках до номіналу або грн.;

n – кількість років, протягом яких інвестор володів облігацією, років.

Вищевикладені методи оцінки облігацій можливо застосовувати до обчислення аналогічних показників за ощадними сертифікатами та іншими видами кредитних цінних паперів.

Оскільки отримання доходу від фінансових інвестицій очікується у майбутньому періоді, для обґрунтування рішень відносно доцільності вкладення вільних коштів, необхідна його оцінка в порівнянні з теперішньою вартістю.

Отже, здійснення фінансових інвестицій вважається доцільним, якщо реальна поточна вартість фінансових інструментів (обчислена за допомогою

формул 12.17–12.22 та 12.28–12.32) більша за поточну їх вартість на фондовому ринку, а поточна доходність (обчислена за допомогою формул 12.23, 12.24, 12.33–12.35) перевищує очікувану норму прибутковості від цих інвестицій.

Питання для самоконтролю

1. Сутність і мета інвестиційної діяльності підприємства.
2. Інвестиційний аналіз як складова інвестиційного менеджменту та його роль у визначенні резервів підвищення ефективності інвестиційної діяльності.
3. Методика аналізу інвестиційної діяльності підприємства.
4. Предмет і об'єкт аналізу інвестиційної діяльності.
5. Зміст системи організаційного забезпечення аналізу інвестиційної діяльності.
6. Організаційна структура управління інвестиційною діяльністю для малих, середніх, крупних та великих підприємств.
7. Зміст системи інформаційного забезпечення аналізу інвестиційної діяльності.
8. Характеристика показників інформаційного забезпечення інвестиційного аналізу, що формуються із зовнішніх джерел.
9. Характеристика показників інформаційного забезпечення інвестиційного аналізу, що формуються з внутрішніх джерел.
10. Характеристика існуючих методів і систем інвестиційного аналізу.
11. Економічна сутність реальних інвестицій та їх характерні особливості і напрями реалізації.
12. Класифікація реальних інвестицій підприємства.
13. Мета і завдання аналізу реальних інвестиційних проектів і програм.
14. Принципи оцінки економічної ефективності реальних інвестицій.
15. Система показників для оцінки доцільності реалізації проектів реальних інвестицій.
16. Характеристика методичних підходів (традиційного та схеми власного капіталу) при обчисленні критеріальних показників ефективності реального інвестування.
17. Методика обчислення чистого грошового потоку проекту за різних методичних підходів.
18. Технологія обґрунтування інвестиційного рішення на основі чистого, приведенного до теперішньої вартості доходу від реалізації інвестиційного проекту.
19. Техніка обчислення і обґрунтування інвестиційного рішення на основі індексу рентабельності інвестиційного проекту.

20. Техніка обчислення і обґрунтування інвестиційного рішення на основі внутрішньої норми прибутковості проекту.

21. Техніка обчислення і обґрунтування інвестиційного рішення на основі періоду окупності інвестиційних витрат за проектом.

22. Роль фінансових інвестицій в розвитку підприємства та особливості їх здійснення.

23. Основні фондові інструменти ринку цінних паперів України і характеристика їх інвестиційних якостей

24. Характеристика дольових цінних паперів у вигляді акцій: вітчизняний і зарубіжний досвід.

25. Сутність і види облігацій, дозволених до обігу в Україні і за кордоном.

26. Мета і завдання аналізу фінансових інвестицій підприємства.

27. Принципи оцінки ефективності фінансових інвестицій.

28. Методика оцінки ефективності здійснення фінансових інвестицій.

29. Моделі оцінки ефективності фондових інструментів, їх класифікація.

30. Характеристика показників і моделей оцінки ефективності окремих інструментів фондового ринку України.

31. Показники оцінки рівня доходності та реальної ринкової вартості цінних паперів.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Метою інвестиційної діяльності є

а) забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства на окремих стадіях його життєвого циклу, а також формування перспективної організаційної структури та інвестиційної культури;

б) формування перспективної організаційної структури та інвестиційної культури підприємства;

в) забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства;

г) максимізація прибутку за результатами здійснення інвестицій.

2. У системі управління підприємством аналіз інвестиційної діяльності являє собою:

а) процес дослідження інвестиційної активності й ефективності інвестиційної діяльності підприємства з метою виявлення резервів їх зростання;

б) оцінку інвестиційних ресурсів і результатів інвестиційної діяльності; інвестиційній активності і з метою виявлення резервів їх зростання.

в) оцінку і прогнозування ефективності інвестиційної діяльності підприємства;

г) процес оцінки результатів інвестиційної діяльності підприємства.

3. Метою аналізу інвестиційної діяльності є:

а) пошук шляхів прискорення реалізації інвестиційної програми підприємства, що діє, і розробка заходів щодо поліпшення результатів інвестиційної діяльності в майбутньому;

б) здійснення ефективного контролю за реалізацією ухвалених рішень у сфері інвестиційної діяльності;

в) забезпечення обґрунтування найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства на окремих етапах його розвитку, які б сприяли підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства та ефективності господарювання;

г) комплексна і системна оцінка результатів інвестиційної діяльності підприємства і пошук можливостей їх поліпшення.

4. Система показників інформаційного забезпечення інвестиційного аналізу, сформованих із зовнішніх джерел складається з показників, що характеризують:

а) загальноекономічний розвиток країни і кон'юнктуру інвестиційного ринку;

б) діяльність конкурентів і контрагентів і нормативно-регулюючі показники;

в) все вище зазначене;

г) рівень розвитку країни та результати діяльності підприємств згідно встановлених нормативів.

5. Система показників інформаційного забезпечення інвестиційного аналізу, сформованих із внутрішніх джерел, поділяється на показники, що характеризують:

а) рівень інвестиційної активності підприємства в цілому, фінансові результати інвестиційної діяльності окремих структурних підрозділів підприємства, нормативно-планові показники, пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства;

б) рівень інвестиційної активності і фінансові результати інвестиційної діяльності окремих структурних підрозділів і підприємства в цілому;

в) фінансові результати інвестиційної діяльності окремих структурних підрозділів і підприємства в цілому, а також нормативно-планові показники, пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства;

г) все вище перелічене.

6. Економічні ресурси, які вкладаються у матеріальні і нематеріальні активи, і сприяють розширенню виробничого процесу, збільшенню прибутку підприємства і реального капіталу суспільства в цілому, являють собою інвестиції:

- а) реальні;
- б) фінансові;
- в) інноваційні;
- г) матеріальні.

7. Метою аналізу реальних інвестицій є:

- а) вибір найбільш ефективних з позиції ризику, прибутковості і ліквідності реальних інвестиційних проектів і програм і забезпечення їх реалізації;
- б) формування оптимального портфеля реальних інвестицій підприємства;
- в) пошук резервів підвищення ефективності реальних інвестиційних проектів і програм;
- г) комплексна і системна оцінка доцільності реалізації реальних інвестиційних проектів і програм, розробка заходів щодо виявлення і впровадження в практичну діяльність підприємств внутрішніх резервів підвищення їх доходності і ліквідності, мінімізації ризику.

8. Оцінка економічної ефективності реальних інвестицій передбачає:

- а) визначення рівня прибутковості проектів і програм;
- б) обчислення основних критеріальних показників доцільності реалізації проектів реальних інвестицій
- в) підготовку, оцінку реальних інвестиційних проектів і реалізацію найбільш ефективних з них;
- г) визначення рівня окупності проектів і програм реального інвестування.

9. Повнота повернення інвестованого капіталу оцінюється на основі показника:

- а) чистого грошового потоку;
- б) чистого приведенного доходу;
- в) чистого потоку інвестицій;
- г) індексу прибутковості.

10. Різниця між приведеними до теперішньої вартості сумою чистого грошового потоку за період експлуатації інвестиційного проекту і сумою інвестиційних витрат на його реалізацію – це показник:

- а) чистого грошового потоку;
- б) чистого приведенного доходу;
- в) чистого потоку інвестицій;
- г) чистої грошової вигоди.

11. Як змінюється значення чистого приведенного доходу при збільшенні показника дисконтного множника:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) визначити неможливо.

12. Внутрішня норма прибутковості інвестиційного проекту характеризує:

- а) дисконтну ставку, за якою майбутня вартість чистого грошового потоку приводиться до теперішньої вартості інвестиційних витрат
- б) рівень доходності інвестицій, за якого підприємству однаково вигідно інвестувати свій капітал у будь які фінансові інструменти чи реальні активи;
- в) ставку дисконту, використання якої забезпечує рівність поточної вартості очікуваних інвестиційних витрат та грошових надходжень за проектом.
- г) рівень доходності конкретного інвестиційного проекту.

13. Дисконтований термін окупності інвестицій – це:

- а) термін, за який окупляться первинні витрати на реалізацію проекту за рахунок доходів, дисконтованих по заданій процентній ставці (нормі прибутку) на даний момент часу;
- б) показник, що характеризує максимально припустимий відносний рівень витрат, які можуть бути зроблені при реалізації даного проекту;
- в) різниця між величиною грошових потоків, які надходять у процесі експлуатації проекту, дисконтованих за прийнятою ставкою прибутковості й сумою інвестицій;
- г) сума доходів, дисконтованих по заданій процентній ставці (нормі прибутку) на сучасний момент часу.

14. Дозволяє співвіднести обсяг інвестиційних витрат з майбутнім чистим грошовим потоком за проектом і використовується в процесі ухвалення рішень про інвестування:

- а) коефіцієнт ефективності;
- б) індекс прибутковості.
- в) індекс рентабельності;
- г) внутрішня норма прибутковості.

15. Для позитивної оцінки інвестором проекту чистий приведений дохід проекту повинен бути:

- а) більшим від 1;
- б) більшим від 0;
- в) в інтервалі від 1-5 або від 5-10%;
- г) від 5-10%.

16. Якому кількісному рівню повинен відповідати показник терміну окупності для позитивної оцінки інвестором проекту:

- а) до 1 року;
- б) до 2 років;
- в) 2-4 років;
- г) менше від економічно обґрунтованого строку.

17. Оцінка ефективності окремих фінансових інструментів інвестування здійснюється на основі:

- а) зіставлення обсягу інвестиційних витрат і сум зворотного грошового потоку по них;
- б) порівняння обсягу передбачуваних інвестицій і майбутніх грошових надходжень;

в) оцінки реальної їх вартості, яка забезпечує отримання очікуваної норми інвестиційного прибутку по ньому.

г) оцінки майбутньої їх вартості, яка забезпечує отримання очікуваної норми інвестиційного прибутку по ньому.

18. Оцінка ефективності окремих фінансових інструментів інвестування здійснюється на основі:

а) зіставлення обсягу інвестиційних витрат і сум зворотного грошового потоку по них;

б) порівняння обсягу передбачуваних інвестицій і майбутніх грошових надходжень;

в) оцінки реальної їх вартості, яка забезпечує отримання очікуваної норми інвестиційного прибутку по ньому.

г) оцінки майбутньої їх вартості, яка забезпечує отримання очікуваної норми інвестиційного прибутку по ньому.

19. Прибутковість (доходність) реалізації фінансових інвестицій визначається:

а) рівнем майбутнього операційного прибутку, який формується в умовах об'єктивно існуючих галузевих обмежень;

б) середнім рівнем доходності фондового ринку;

в) середнім рівнем доходності фондового ринку з урахуванням ризику здійснення вкладень в умовах невизначеності;

г) самим інвестором, який обирає очікувану норму прибутку з урахуванням рівня ризику вкладень у різні фінансові інструменти.

20. Обережний (або консервативний) інвестор віддасть перевагу вибору фінансових інструментів з:

а) невисоким рівнем ризику і невисокою нормою прибутку;

б) високою нормою інвестиційного прибутку;

в) високою нормою інвестиційного прибутку і невисоким рівнем ризику;

г) невисокою нормою інвестиційного прибутку і високим рівнем ризику.

21. Якщо фактична сума інвестиційних витрат буде нижче реальної вартості фінансового інструмента, то ефективність фінансового інвестування:

а) не зміниться;

б) зменшиться;

в) збільшиться;

г) буде залежати від доходності ринку.

22. Якщо фактична сума інвестиційних витрат за фінансовим інструментом буде перевищувати його реальну вартість, то ефективність фінансового інвестування:

а) не зміниться;

б) зменшиться;

в) збільшиться;

г) буде залежати від доходності ринку.

23. Відображає рівень прибутковості інвестицій у акції протягом

інвестиційному періоду, і формується з урахуванням вартості реалізації акцій та виплати дивідендів за результатами діяльності їх емітента в окремих інтервалах протягом періоду інвестування:

- а) сукупна доходність акцій;
- б) кінцева доходність акцій;
- в) поточна доходність акцій;
- г) ставка дивідендів на акцію.

24. Відображає загальний рівень прибутковості інвестора протягом інвестиційному періоду (періоду володіння цінним папером), і формується з урахуванням накопиченої протягом періоду інвестування суми відсотків за облігацією та цін її придбання і реалізації (продажу) інвестором:

- а) сукупна доходність облігації;
- б) кінцева доходність облігації;
- в) поточна доходність облігації;
- г) ставка відсотків за облігацією.

25. Якщо ставка відсотка на фінансовому ринку зростає через посилення інфляції, зростання попиту на кредитні ресурси або з інших причин, то ціна облігацій підприємства:

- а) не змінюється;
- б) збільшується;
- в) зменшується;
- г) істотно падає.

Практичні завдання

Завдання № 1. На підставі інформації про основні показники здійснення проекту реальних інвестицій, яка наведена в табл. 12.4, необхідно:

1. Відтворити механізм розрахунку і обчислити величину "чистого грошового потоку" (NCF) за умов застосування схеми власного капіталу до його визначення;
2. Відтворити механізм розрахунку і обчислити величину "чистого грошового потоку" (NCF) за умов застосування традиційного підходу до його визначення;
3. Порівняти обчислені показники і зробити висновки.

Завдання № 2. ПП «Ласунка» активно завойовує позиції на товарному ринку. З метою подальшого розширення сфери діяльності керівництво підприємства вирішило інвестувати тимчасово вільні кошти в придбання нового обладнання для виробництва продуктів харчування. Об'єктами інвестування обрані електричний гриль (проект А) і духовий шафа (проект Б).

На основі інформації, представленої в табл. 12.5, Вам, як відповідальному за розробку інвестиційної стратегії підприємства, необхідно:

Таблиця 12.4 – Основні показники здійснення проекту реальних інвестицій
(тис. грн.)

Показники	Значення показника
Відсоткові платежі за позиковими коштами	698,0
Амортизація	1750,0
Прибуток до амортизації, відсоткових виплат і податку на прибуток	10275,0
Звільнення робочого капіталу	-
Залишкова вартість обладнання	500,0
Виплата основної частки позики	2000,0
Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	19295,0
Додаткові грошові потоки, які пов'язані зі зміною робочого капіталу	-100,0
Ставка податку на прибуток, %	25,0

Таблиця 12.5 - Вихідна інформація для прийняття рішень про інвестування
(тис. грн.)

№ п/п	Показники	Проект А	Проект Б
1	Обсяг інвестиційних ресурсів усього, тис. грн.	700,0	670,0
2	Період експлуатації проекту, роки	3	5
3	Сума чистого грошового потоку всього, тис. грн., у т.ч.	1000,0	1100,0
	1-й рік	400,0	100,0
	2-й рік	300,0	250,0
	3-й рік	300,0	250,0
	4-й рік	-	250,0
	5-й рік	-	250,0
4	Очікувана прибутковість від використання власних коштів, %	14	15

1. Використовуючи традиційний підхід обчислити чистий, наведений до справжньої вартості доход (*NPV*), рентабельність (*PI*) і період окупності (*DPP*) інвестицій (за обома проектами).

2. Порівняти обчислені показники і зробити висновки про доцільність цих придбань для підприємства.

Завдання № 3. ПрАТ «Кентуки» прагнуть завоювати вигідні позиції на товарному ринку. Для досягнення стратегічної мети керівництво підприємства вирішило інвестувати кошти в будівництво нової технологічної лінії по виробництву товарів народного споживання. Увазі керівництва пропонується два варіанти реалізації проекту - А и Б. Через дефіцит власних інвестиційних

ресурсів для реалізації цього проекту вибрана змішана схема фінансування (в обох випадках) з поетапним вкладенням власних і позикових коштів на початку року. Рівень очікуваної прибутковості від використання власних коштів становить 20%.

Вам, як відповідальному за розробку інвестиційної стратегії підприємства необхідно вибрати один із запропонованих варіантів фінансування проекту на основі інформації, представленої в табл. 12.6 та табл. 12.7, Для цього необхідно:

1) за допомогою схеми власного капіталу оцінити ефективність здійснення проекту (по обох варіантах) на підставі показників чистого, наведеного до справжньої вартості доходу (*NPV*), рентабельності (*PI*) і періоду окупності (*DPP*) інвестицій;

2) зробити висновки.

Таблиця 12.6 – Вихідна інформація для прийняття рішень про інвестування коштів по варіанті А (тис. грн.)

№ п/п	Роки Показники	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	6-й	7-й
		рік	рік	рік	рік	рік	рік	рік
1	Інвестиційні ресурси всього, у т.ч.	1200,0	600,0	300,0	100,0			
1.1	Власні	800,0	400,0	200,0	100,0			
1.2	Позикові (кредит)	400,0	200,0	100,0				
2	Чистий грошовий потік	-51,0	499,3	-66,2	812,5	1187,5	1262,5	1037,5

Таблиця 12.7 – Вихідна інформація для прийняття рішень про інвестування коштів по варіанті Б (тис. грн.)

№ з/п	Роки Показники	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	6-й	7-й
		рік	рік	рік	рік	рік	рік	рік
1	Інвестиційні ресурси всього, у т.ч.	1200,0	600,0	300,0	50,0			
1.1	Власні	500,0	200,0	100,0	50,0			
1.2	Позикові (кредит)	700,0	400,0	200,0				
2	Чистий грошовий потік	-74,4	295,9	-319,7	295,4	477,2	422,8	289,5

Завдання № 4. Визначте поточну ціну безстрокової облигації, якщо річний дохід, що сплачується за нею, складає 100 тис. грн., а ринкова прибутковість – 12%

Завдання № 5. Ви розглядаєте можливість придбання бескупонної державної облигації номіналом \$5000, що погашається через 25 років. Яка її поточна ціна, якщо ставка банківського відсотка дорівнює 15%?

Завдання № 6. Обчисліть поточну вартість облигації з нульовим купоном номінальною вартістю 100 грн. і терміном погашення 12 років, якщо прийнятна норма прибутку складає 14%.

Завдання № 7. Розрахуйте поточну вартість привілейованої акції номіналом 100 грн. і величиною дивіденду 9% річних, якщо ринкова норма прибутку складає 12%.

Завдання № 8. Останній сплачений дивіденд по акції дорівнює \$1. Очікується, що він зростатиме протягом наступних трьох років з темпом 14%; потім темп приросту стабілізується на величині 5%. Якою є поточна ціна акції, якщо ринкова норма прибутку складає 15%.

Завдання № 9. Куплена акція за \$50; прогнозований дивіденд поточного року складе \$2. Очікується, що в подальші роки цей дивіденд зростатиме з темпом 10%. Якою буде прийнятна норма прибутку, що буде використана інвестором при ухваленні рішення про покупку акції?

Завдання № 10. Чотири роки тому компанія А платила дивіденд у розмірі \$0,80 на акцію. Останній виплачений дивіденд склав \$1,66. Очікується, що такий же середньорічний темп приросту дивідендів збережеться в подальші п'ять років, після чого темп приросту стабілізується на рівні 8%. Поточна ринкова ціна акції \$30. Чи слід купувати цю акцію, якщо необхідна норма прибутку складає 18%?

Завдання № 11. Підприємство А в день емісії придбало за ціною 82 грн. за штуку пакет дисконтних державних облигацій з періодом звернення 365 днів і номінальною вартістю до погашення 100 грн. За 200 днів до погашення облигаційної позики керівництво підприємства А вирішило реалізувати на ринку цей пакет цінних паперів за ціною 89,26 грн. за шт. Визначити доцільність такого придбання інституційним інвестором за умови, що на момент продажу прибутковість по аналогічних фінансових ресурсах складала 23%.

Завдання №12. Облігацію номіналом \$500 з піврічним нарахуванням відсотків і купонною ставкою 10% річних будуть погашено через 6 років. Яка її поточна ціна, якщо ринкова норма прибутку дорівнює 12%?

Зміст

13.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства

13.2 Аналіз ступеня виконання плану і динаміки експортно–імпортних операцій підприємства за загальним обсягом, складом та структурою

13.3 Аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства

Рекомендована література: [35, с. 591–617], [48, с. 353-397], [70, с. 505–525], [74, с. 147-266].

13.1 Значення, задачі та інформаційне забезпечення аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність економічних суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється на території України або за її межами. ЗЕД відтворюється через зовнішньоекономічні зв'язки суб'єктів господарювання.

Об'єктами ЗЕД є процеси обміну товарами, послугами, результатами творчої діяльності та іншими видами ЗЕД.

Зміна масштабу, форм, характеру міжнародного економічного співробітництва, необхідність забезпечення його розвитку, розширення складу учасників висувають підвищені вимоги до аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств, і потребують відповідного його методичного забезпечення.

Метою аналізу ЗЕД є виявлення резервів підвищення ефективності ЗЕД і розробка заходів щодо їх освоєння.

Основними завданнями аналізу ЗЕД є:

- оцінка результатів ЗЕД підприємства по виконанню бізнес–планів;
- характеристика досягнутих кількісних і вартісних рівнів експорту, реекспорту й імпорту товарів (послуг), оцінка їх динаміки;
- оцінка ступеню і якості виконання зобов'язань за експортними, реекспортними і імпортними операціями;
- оцінка раціональності використання коштів для здійснення зовнішньоекономічних зв'язків;
- аналіз фінансових результатів, фінансового стану і рентабельності підприємств, що здійснюють ЗЕД.

Інформаційне забезпечення аналізу ЗЕД включає:

- нормативно–довідкову інформацію (законодавчі й нормативні акти з питань договірних відносин ЗЕД (у т.ч. правила інтерпретації комерційних

термінів – ГНКОТЕРМС), ціноутворенню у зовнішньоекономічних відносинах, регулюванню експортно–імпортних операцій та іноземного інвестування; документи, що регулюють дотримання спеціальних режимів при експорті і імпорті продукції, її види, та що встановлюють, відповідальність суб'єктів ЗЕД; методичні рекомендації із застосування чинного законодавства;

– обліково-звітну інформацію (на макрорівні – офіційна інформація Державного комітету статистики України "Зовнішньоекономічна діяльність"; статистика Платіжного балансу України Національного банку України; на мікрорівні – облікові реєстри (картки оперативного обліку контрактів; журнали реєстрації рахунків, виписаних іноземним покупцям; журнали–ордера тощо; контракти, договори, імпортні доручення, сертифікати якості, дублікати квитанцій грузосполучення, коносамент, транспортні накладні, приймальні акти, гарантійні листи банків, векселя, тратти тощо; Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість (ф. № 1–Б), "Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування" (ф. №5–ЗЕЗ), "Звіт про експорт (імпорт) послуг" (ф. №9–ЗЕЗ), "Звіт про іноземні інвестиції в Україну" (ф. №10–ЗЕЗ), "Звіт про інвестиції з України в економіку країн світу" (ф. №13–ЗЕЗ), "Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу" (ф. №14–ЗЕЗ), "Декларація про валютні цінності, доходи й майно, що належить резидентові України і знаходиться за її межами", тощо);

– позаоблікову інформацію (документи, що фіксують ухвалені рішення (накази, розпорядження, постанови, інструкції, протоколи); результати наукових, маркетингових досліджень, передового досвіду).

Аналіз ЗЕД здійснюється із використання статистичних, економіко-математичних та традиційних прийомів економічного аналізу.

13.2 Аналіз ступеня виконання плану і динаміки експортно–імпортних операцій підприємства за загальним обсягом, складом та структурою

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки експортно–імпортних операцій підприємства за загальним обсягом, складом та структурою має за мету виявлення недоліків виконання договірних зобов'язань підприємства і розробку заходів щодо їх усунення.

В процесі аналізу виконання зобов'язань за експортно–імпортними операціями вирішують *наступні завдання*:

– оцінка ступеня виконання плану і динаміки експортно–імпортних операцій за їх вартістю, фізичним обсягом, кількістю товарів, термінами поставки товарів, якістю, тощо;

– встановлення факторів, що вплинули на ці показники та вимір розміру їх впливу;

– з'ясування причин недовиконання зобов'язань по досліджуваним позиціям.

Напрямами аналізу ступеня виконання плану і динаміки експортно-імпортних операцій є оцінка:

- виконання зобов'язань за товарами і товарними групами;
- виконання зобов'язань за країнам експорту (імпорту) товарів і окремо за обсягом експорту (імпорту) у країни СНД і інші країни;
- узагальнення результатів у цілому по фірмі або об'єднанню.

Інтерпретація обробленої аналітичної інформації проводиться у зворотному порядку: оцінка роботи в цілому по об'єднанню (фірмі); потім за країнами (групами країн); на завершення – за товарами і товарними групами.

Аналіз виконання зобов'язань за експортом і імпортом товарів і послуг починають з визначення відсотку виконання зобов'язань за їх вартістю і фізичним обсягом (за окремими товарами і в цілому за їх сукупністю), і встановлення факторів, що обумовили недовиконання планових завдань.

На невиконання зобов'язань за експортом (імпортом) товарів за вартістю впливають два основних фактори: фізичний обсяг (простий) і ціни (складний).

Фактор цін може суттєво впливати на виконання зобов'язань за експортом або імпортом товарів, оскільки на ціни впливають ряд інших факторів, зокрема: продуктивність праці, співвідношення попиту та пропозиції товарів на ринку, зміна курсу валют, зміна кон'юнктури ринку, правильність вибору ринку, часу виступу на ринок, розмір партії товарів та ціна на товар, умови поставки і реалізації товару.

Причинами невиконання зобов'язань за фізичним обсягом товарів можуть бути: порушення умов поставки товарів на експорт з боку постачальників, затримки в транспортуванні товарів, труднощі, пов'язані з реалізацією товарів у конкретній країні у зв'язку з ростом конкуренції, якісні характеристики товару, валютні обмеження, тощо.

Всі причини встановлюються в процесі аналізу і ретельно вивчаються в процесі подальшого факторного аналізу.

Далі аналіз поглиблюється в напряму оцінки виконання зобов'язань за торговельними угодами. Інформацію для таких досліджень одержують з оперативних звітів про поставки товарів за угодами з певними країнами. В процесі аналізу з'ясовують:

- обсяг реалізації за товарними групами за угодою;
- рівень виконання зобов'язань за контрактом;
- недотримання умов виконання контракту (невиконання плану реалізації, порушення термінів поставок, претензії щодо якості товарів, формування цін тощо);
- причини порушення контрактних умов.

Для більш повної характеристики роботи підприємства на даній ділянці доцільно розрахувати показник протермінування поставок товарів (виражене у відсотках співвідношення вартості експорту (імпорту) товарів за всіма просроченими протягом року контрактами та вартості контрактів за договором). Показник протермінування визначають по всьому експорту (імпорту) за рік, за країнами і за товарами.

Якщо експортно-імпортні операції здійснюються на умовах кредиту, то доцільним є дослідження поставок експортних і імпортних товарів на умовах комерційного кредиту (з розстрочкою платежу).

Інформацію для аналізу такого роду експортних (імпортних) операцій можна одержати: з оперативних звітів про виконання зобов'язань за експортом (імпортом) товарів; із даних бухгалтерського звіту про стан дебіторської і кредиторської заборгованості; а також із самих контрактів.

При аналізі цієї ділянки експортної (імпортної) роботи підприємства, необхідно встановити наступні дані за звітний період і зіставити з минулим періодом, а саме - обсяг комерційного кредиту, його питому вагу у загальному обсязі експорту (імпорту) підприємства, країни, що користується зазначеною формою кредиту, середні строки кредиту: у цілому; за окремими країнами, за окремими товарами (визначаються за формулою середньої арифметичної зваженої), стан заборгованості іноземних покупців за комерційними кредитами і перспективи її погашення.

При імпорті товарів з економічно розвинених країн, вітчизняні підприємства, у ряді випадків, також купують товари на умовах комерційного кредиту.

Кредити можуть надаватися в різному обсязі і на різні строки. Величина відсотка, що стягується за кредит, залежить від багатьох факторів, основними з яких є: розмір процентної ставки на грошовому ринку країни продавця і величина компенсації банку за гарантію по кредиту.

При аналізі поставок імпортних товарів на умовах комерційного кредиту визначають - вартість цих кредитів, розмір і динаміку заборгованості підприємства за комерційними кредитами, середні терміни погашення кредитів.

Джерелами інформації для аналізу є: звіт про виконання зобов'язань за імпортом, звіт про реалізацію імпортних товарів, звіт про стан іноземної дебіторської й кредиторської заборгованості, дані поточного обліку.

Середній термін кредитів розраховується за формулою середньої арифметичної зваженої, де в якості вагів виступає термін кредиту.

Укладанню контракту з іноземними фірмами по придбанню ними товару передують підготовча робота, у ході якої порівнюються пропозиції різних фірм. Найкраща пропозиція приймається у якості базової для переговорів із зазначеною фірмою. При закупівлі товару на умовах комерційного кредиту керівництву доводиться враховувати велику кількість факторів, передусім, інфляцію.

Якість експортних і імпортних товарів повинна відповідати технічним умовам замовлень (контрактів), а також сертифікатам якості товарів. Якщо якість не відповідає технічним умовам замовлень, то іноземні покупці пред'являють рекламації, що завдає шкоди авторитету підприємствам і знижує обсяг реалізації на суму задоволених рекламацій. Аналіз даної ділянки роботи доцільно проводити на підставі зіставлення даних звітного періоду з аналогічними показниками минулих періодів. Це стосується і імпорту товарів.

Крім динаміки реклаमाцій вивчаються й самі рекламації. При цьому з'ясовують: які міри приймалися підприємствами – експортерами по підвищенню якості товарів і наскільки вони виявилися ефективними?

Для поліпшення якості імпортованих товарів необхідно підсилити контроль за приймачами товарів за якістю, провести переговори з підприємствами – постачальниками.

Під конкурентоспроможністю товарів і послуг розуміється наявність переваг порівняно з аналогічними товарами і послугами інших виробників за техніко–економічними факторами, а саме: якістю і собівартістю товарів; формами і методами торгівлі; цінами; умовами і строками поставки і транспортування; відповідністю вимогам моди і умовам місцевого ринку; видами і формами розрахунків і платежів з покупцям, престижем товарів (товарний знак), ефективністю реклами та ін.

Аналіз конкурентоспроможності товарів, експортованих фірмою, повинен супроводжуватися розробкою відповідних рекомендацій вітчизняним виробникам, спрямованих на підвищення рівня їх конкурентоспроможності.

Для повної оцінки зовнішньоекономічної діяльності підприємства, експорт (імпорт) товарів і послуг за звітний рік та квартали, порівнюють із експортом (імпортом) за попередні роки або квартали. Мета аналізу – встановити зміни, які відбулися в товарній структурі експорту (імпорту), нових видів експортних товарів та його географічного напрямку. Дані про експорт (імпорт) за досліджуваний період групуються за обсягом і товарними групами, при цьому розраховують:

- абсолютний приріст і темпи приросту за кожний період;
- середньорічний темп приросту експорту (імпорту) за весь період, який вивчають;
- індекси вартості, фізичного обсягу, кількісної структури і цін.

Завершується аналіз розробкою заходів щодо покращення виконання договірних зобов'язань з експортно-імпортних операцій.

13.3 Аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства

Основним джерелом доходу у зовнішньоторговельних операціях є зовнішня торгівля, тобто експорт і імпорт товарів і послуг. У цьому зв'язку для підприємств, здійснюючих зовнішньоекономічну діяльність, необхідною умовою розвитку є якісна оцінка ефективності експорту та імпорту.

Аналіз ефективності експорту і імпорту товарів доцільно здійснювати за методикою, запропонованою Янковським Н.О. [74]. Концептуальним в цій методиці є визначення і порівняння доходів та витрат від експортних чи імпортних операцій. Розглянемо основні теоретичні положення цієї методики більш докладно.

При експорті товарів підприємство продає товари за кордон з метою одержання прибутку. У цьому випадку підприємство несе наступні витрати:

- собівартість експортованого товару;

- накладні витрати;
- організаційні витрати.

Під собівартістю товару розуміються витрати підприємства на виробництво товару. Накладні витрати містять у собі витрати на транспортування товару, що несе підприємство–експортер. Ці витрати залежать від ціни контракту (CIF, FOB і тощо). При експорті, як правило, прийнято використовувати ціну FOB товару. Організаційні витрати – це витрати підприємства на укладання контракту, митні збори та ін.

Таким чином, експортні витрати дорівнюють сумі собівартості товару, накладних і організаційних витрат.

Експортний дохід підприємства від експорту товарів – це валютний обсяг реалізації, що надходить на поточний рахунок підприємства. У більшості випадків експортний дохід виражений у гривневому еквіваленті. Перерахунок у гривню може здійснюватися за курсом Національного банку України на день одержання валютного виторгу або на день укладання контракту (це залежить від умов контракту), або за курсом продажу іноземної валюти на центральних біржах України.

Для того, щоб експорт товару був ефективний, необхідно, щоб експортний дохід перевищував експортні витрати. Однак, ця умова не є достатньою. Експорт товару є доцільним, якщо експортний прибуток перевищує внутрішній прибуток підприємства від продажу товару усередині країни. Експортний прибуток дорівнює експортному доходу за винятком експортних витрат, а внутрішній прибуток – внутрішньому валовому доходу за винятком собівартості товару. При цьому внутрішній валовий дохід – це гривневий виторг від продажу товару, призначеного на експорт, в Україні.

При операціях імпорту товарів підприємство прагне вигідно закупити товари за рубежем. У зв'язку з цим, велике значення має подальше призначення імпортних товарів. Підприємство може закупити товари з метою їх подальшого продажу на території України. Такі товари можна класифікувати як товари споживання (ТС). Підприємство може також придбати товари з метою їх використання у власному виробничому циклі (устаткування, сировина та ін.). Такі товари можна класифікувати як товари виробництва (ТВ).

При імпорті товарів споживання підприємство має наступні витрати:

- вартість товару;
- накладні витрати;
- організаційні витрати.

Вартість товару – це контрактна ціна імпортованого товару. Накладні і організаційні видатки аналогічні експортним.

Імпортні витрати дорівнюють сумі вартості товару, накладних і організаційних витрат.

Імпортний дохід – це гривневий обсяг реалізації імпортних товарів.

Як і у випадку з експортом товару, імпорт товару вигідний, якщо імпортний дохід перевищує імпортні витрати. Однак ця умова також не є достатньою. Необхідно з'ясувати, чи вигідна закупівля товарів за кордоном. Якщо імпортний прибуток перевищує внутрішній прибуток, то імпортувати

товари вигідно. Імпортний прибуток являє собою різницю імпортного доходу і імпортних витрат. Внутрішній прибуток, відповідно, це різниця внутрішнього доходу і внутрішньої вартості товару. У цьому випадку, ціни на імпортний і аналогічний вітчизняний товар передбачаються однаковими. Тоді, імпортний дохід дорівнює внутрішньому доходу, а внутрішня вартість – це оптова ціна на цій товар усередині країни.

При імпорті товарів виробництва ситуація ускладнюється. У цьому випадку необхідно враховувати дохід від використання імпортованого товару, який одержує підприємство, а також витрати, пов'язані з його використанням. Таким чином, дохід від імпорту товарів виробництва дорівнює гривневому обсягу реалізації (без витрат на реалізацію). Витрати на товар виробництва – це сума вартості сировини і енергії, витрати на обслуговування і робочу силу.

Далі дохід від імпорту товарів виробництва додається до сукупного доходу від імпорту товарів, а, відповідно, витрати від імпорту товарів виробництва – до імпортних витрат. Подальші розрахунки будуть аналогічні розрахункам при визначенні доходу від імпорту товарів споживання.

Витрати на збереження товару, його реалізацію та ін. не враховуються. При необхідності вони можуть бути враховані у складі експортних або імпортних витрат. Крім того, зазначені витрати необхідно врахувати і у складі внутрішніх витрат, тобто у собівартості товару (при експорті) і його внутрішній вартості (при імпорті).

Враховуючи вищевикладене Яновський Н.О. [74] пропонує для оцінки ефективності зовнішньоекономічних операцій використовувати базові і альтернативні коефіцієнти ефективності експорту та імпорту товарів (споживання і виробництва).

Ефективність експорту оцінюється на підставі наступних показників:

➤ базовий коефіцієнт ефективності експорту товарів ($E_E^{баз}$) - свідчить про ступінь перевищення експортного доходу над витратами і визначається за формулою:

$$E_E^{баз} = \frac{OP_E}{CB_E + HB_E + OB_E}, \quad (13.1)$$

де OP_E - обсяг реалізації товарів на експорт, грн.;

CB_E - собівартість експортованого товару, грн.;

HB_E - накладні витрати на експорт товару, грн.;

OB_E - організаційні витрати на експорт товару, грн.

Якщо $E_E^{баз} > 1$, то експорт є ефективним, і навпаки, якщо $E_E^{баз} < 1$ – експорт неефективний. Чим вище значення коефіцієнту, тим вище ефективність експорту товарів.

➤ альтернативний коефіцієнт ефективності експорту товарів ($E_E^{альт}$) - дозволяє оцінити ступінь вигідності експорту товару у порівнянні з його продажем всередині країни:

$$E_E^{альт} = \frac{OP_E - CB_E - HB_E - OB_E}{OP_K - CB_E}, \quad (13.2)$$

де OP_E - обсяг реалізації товарів на експорт, грн.;

CB_E - собівартість експортованого товару, грн.;

HB_E - накладні витрати на експорт товару, грн.;

OB_E - організаційні витрати на експорт товару, грн.;

OP_K - обсяг реалізації товарів усередині країни, грн.;

Якщо $E_E^{альт} > 1$, то експорт є ефективним, і навпаки, якщо $E_E^{альт} < 1$ – експорт неефективний.

Якщо значення $E_E^{баз} < 1$, а $E_E^{альт} > 1$, то експорт товарів не є ефективним, тому що експортні витрати перевищують експортний дохід. Якщо значення $E_E^{баз} > 1$, а $E_E^{альт} < 1$, то і у цьому випадку експорт не є ефективним, тому що прибуток від продажу товару усередині країни буде вище, ніж від його експорту.

Перевагою цієї методики оцінки є те, що, крім аналізу базової ефективності експорту (тобто покриття витрат на експорт товарів обсягом експортної реалізації), вона дає змогу провести альтернативний аналіз ефективності експорту (тобто дає можливість оцінити чи є експорт товарів за рубіж більш вигідним, чим їх продаж усередині країни).

На підставі цієї методики, підприємство має можливість виявити найбільш ефективні шляхи використання отриманих від експорту валютних коштів.

При аналізі ефективності імпорту товарів важливе значення має призначення імпортованого товару – для споживання чи виробництва. В залежності від цього застосовуються наступні показники:

➤ базовий коефіцієнт ефективності імпорту товарів споживання ($E_{ITC}^{баз}$) – свідчить про ступінь перевищення доходу за імпортованими товарами, призначеними для споживання, над витратами за їх імпорт, і визначається за формулою:

$$E_{ITC}^{баз} = \frac{OP_K^{ITC}}{B_{ITC} + HB_{ITC} + OB_{ITC}}, \quad (13.3)$$

де OP_K^{ITC} - обсяг реалізації імпортного товару всередині країни, грн.;

B_{ITC} - вартість імпорту товарів споживання, грн.;

HB_{ITC} - накладні витрати на імпорт товарів споживання, грн.;

OB_{ITC} - організаційні витрати на імпорт товарів споживання, грн.

Якщо $E_{ITC}^{баз} > 1$, то імпорт є ефективним, і навпаки, якщо $E_{ITC}^{баз} < 1$ – імпорт неефективний. Чим вище значення коефіцієнту, тим вище ефективність імпорту товарів.

➤ альтернативний коефіцієнт ефективності імпорту товарів споживання ($E_{ITC}^{альт}$) - дозволяє оцінити ступінь вигідності імпорту товару у порівнянні з його продажем всередині країни:

$$E_{ITC}^{альт} = \frac{OP_K^{ITC} - CB_{ITC} - HB_{ITC} - OB_{ITC}}{OP_K^{ITC} - B_{BT}}, \quad (13.4)$$

де OP_K^{ITC} - обсяг реалізації імпортного товару всередині країни, грн.;

B_{ITC} - вартість імпорту товарів споживання, грн.;

B_{BT} - вартість вітчизняного товару, аналогічного імпортованому, грн.;

HB_{ITC} - накладні витрати на імпорт товарів споживання, грн.;

OB_{ITC} - організаційні витрати на імпорт товарів споживання, грн.

Якщо $E_{ITC}^{альт} > 1$, то імпорт товарів споживання є ефективним, і навпаки, якщо $E_{ITC}^{альт} < 1$ – неефективний.

Якщо значення $E_{ITC}^{баз} < 1$, а $E_{ITC}^{альт} > 1$, то імпорт товарів споживання не є ефективним, тому що витрати на імпорт перевищують дохід від імпорту. Якщо значення $E_{ITC}^{баз} > 1$, а $E_{ITC}^{альт} < 1$, то і у цьому випадку імпорт товарів споживання не є ефективним, тому що прибуток від продажу товару у середині країни буде вище, ніж від його імпорту.

Для оцінки ефективності імпорту товарів виробництва застосовують наступні показники:

➤ базовий коефіцієнт ефективності імпорту товарів для виробництва ($E_{ITB}^{баз}$) – свідчить про ступінь перевищення доходу за імпортованими товарами, призначеними для виробництва, над витратами за їх імпорт, і визначається за формулою:

$$E_{ITB}^{баз} = \frac{OP^{ITB}}{B_{ITC} + HB_{ITC} + OB_{ITC} + BB_{TB}}, \quad (13.5)$$

де OP^{ITB} - обсяг реалізації від використання товару виробництва, грн.;

V_{ITC} - вартість імпорту товарів споживання, грн.;

HB_{ITC} - накладні витрати на імпорт товарів споживання, грн.;

OB_{ITC} - організаційні витрати на імпорт товарів споживання, грн.;

VB_{TB} - витрати на використання товару виробництва, грн.

Якщо $E_{ITB}^{баз} > 1$, то імпорт товарів виробництва є ефективним, і навпаки, якщо $E_{ITB}^{баз} < 1$ – імпорт неефективний. Чим вище значення коефіцієнту, тим вище ефективність імпорту товарів.

➤ альтернативний коефіцієнт ефективності імпорту товарів виробництва ($E_{ITB}^{альт}$):

$$E_{ITB}^{альт} = \frac{OP^{ITB} - V_{ITC} - HB_{ITC} - OB_{ITC} - VB_{TB}}{OP^{ITB} - V_{ITC} - VB_{TB}}, \quad (13.6)$$

де OP^{ITB} - обсяг реалізації від використання товару виробництва, грн.;

V_{ITC} - вартість імпорту товарів споживання, грн.;

HB_{ITC} - накладні витрати на імпорт товарів споживання, грн.;

OB_{ITC} - організаційні витрати на імпорт товарів споживання, грн.;

VB_{TB} - витрати на використання товару виробництва, грн.

Якщо $E_{ITB}^{альт} > 1$, то імпорт товарів виробництва є ефективним, і навпаки, якщо $E_{ITB}^{альт} < 1$ – неефективний.

Критерії визначення ефективності імпорту товарів виробництва аналогічні критеріям визначення ефективності імпорту товарів споживання.

Слід зазначити, що ефективність експортних (імпортних) операцій досягається тільки в тому випадку, якщо прискорення оборотності відбувається у тісному зв'язку з певним рівнем рентабельності продажу.

Рентабельність експорту товарів визначається вираженим у відсотках співвідношенням прибутку від експорту товарів та собівартості експорту, і показує скільки копійок прибутку отримує підприємство на кожну гривню, витрачену на експорт товарів.

Рентабельність імпорту товарів визначається вираженим у відсотках співвідношенням прибутку від імпорту товарів та вартості імпортованих товарів, і показує скільки копійок прибутку отримує підприємство на кожну гривню вартості імпортованих товарів.

В процесі аналізу рентабельності імпортно-експортних операцій порівнюються показники звітного періоду з даними попередніх періодів, і кількісно оцінюються причини їх зміни, визначаються резерви підвищення.

Завершується аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства розробкою заходів щодо прискорення оборотності та підвищення рентабельності експортно-імпортних операцій підприємства.

Питання для самоконтролю

1. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства; сутність, об'єкти, суб'єкти, система органів управління.
2. Організація аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства.
3. Методика аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства: мета, завдання, напрями аналізу, система показників, прийоми і способи обробки інформації, джерела даних.
4. Характеристика інформаційного забезпечення аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства.
5. Послідовність аналізу виконання зобов'язань за експортом і імпортом товарів і послуг.
6. Методика аналізу виконання зобов'язань за торговельними угодами.
7. Як визначити середні строки та вартість комерційного кредиту?
8. Методика оцінки якості експортних та імпортних товарів.
9. Оцінка виконання плану поставок за експортно-імпортними операціями
10. Як проаналізувати структуру експорту та імпорту підприємства?
11. Оцінка виконання плану асортименту експортно-імпортних операцій.
12. Методика оцінки ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства.
13. Система показників аналізу ефективності експортних операцій.
14. Система показників аналізу ефективності імпортних операцій.
15. методика пошуку резервів прискорення оборотності та підвищення рентабельності експортно-імпортних операцій підприємства.

Тестові завдання

Серед наведених відповідей на запитання обрати одну правильну.

1. Під зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) розуміють:

- а) операції, пов'язані із обігом товарів, послуг, грошових коштів між різними валютними зонами;
- б) діяльність економічних суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється на території України або за її межами;
- в) експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- г) підприємницьку діяльність пов'язану з наданням ліцензій, торгових марок з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності.

2. Зовнішньоекономічні зв'язки це:

- а) операції, пов'язані із обігом товарів, послуг, грошових коштів між різними валютними зонами;
- б) це діяльність економічних суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється на території України або за її межами;
- в) експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- г) підприємницька діяльність пов'язана з наданням ліцензій, торгових марок з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності.

3. До суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності відносяться:

- а) фізичні особи, які мають цивільну правоздатність і дієздатність та постійно проживають на території України;
- б) юридичні особи, які мають постійне місце проживання на території України;
- в) суб'єкти господарської діяльності, що відносяться до усіх форм власності, та самостійно здійснюють зовнішньоекономічні операції із зарубіжними партнерами;
- г) суб'єкти господарської діяльності, що здійснюють зовнішньоекономічні операції із зарубіжними партнерами.

4. Об'єктами зовнішньоекономічної діяльності виступають:

- а) процеси обміну товарами, послугами, результатами творчої діяльності та іншими видами ЗЕД;
- б) причинно-наслідкові зв'язки процесів здійснення ЗЕД;

в) суб'єкти господарської діяльності, що відносяться до усіх форм власності, та самостійно здійснюють зовнішньоекономічні операції із зарубіжними партнерами;

г) економічні результати ЗЕД, які формуються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, що відображаються в системі макроекономічних показників.

5. Предмет аналізу зовнішньоекономічної діяльності вивчає:

а) процеси обміну товарами, послугами, результатами творчої діяльності та іншими видами ЗЕД;

б) причинно-наслідкові зв'язки процесів здійснення ЗЕД;

в) суб'єкти господарської діяльності, що відносяться до усіх форм власності, та самостійно здійснюють зовнішньоекономічні операції із зарубіжними партнерами;

г) економічні результати ЗЕД, які формуються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, що відображаються в системі макроекономічних показників.

6. Об'єктами аналізу зовнішньоекономічної діяльності є:

а) процеси обміну товарами, послугами, результатами творчої діяльності та іншими видами ЗЕД;

б) причинно-наслідкові зв'язки процесів здійснення ЗЕД;

в) суб'єкти господарської діяльності, що відносяться до усіх форм власності, та самостійно здійснюють зовнішньоекономічні операції із зарубіжними партнерами;

г) економічні результати ЗЕД, які формуються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, що відображаються в системі економічних показників.

7. Метою аналізу ЗЕД є:

а) оцінка ступеню і якості виконання зобов'язань за експортними, реекспортними і імпорнтними операціями;

б) аналіз фінансових результатів, фінансового стану і рентабельності підприємств, що здійснюють ЗЕД;

в) виявлення резервів підвищення ефективності ЗЕД і розробка заходів щодо їх освоєння;

г) оцінка результатів ЗЕД підприємства по виконанню бізнес-планів.

8. Інформаційне забезпечення аналізу ЗЕД включає:

а) нормативно-довідкову та обліково-звітну інформацію;

б) поза облікову інформацію;

в) а і б;

г) в і а..

9. Основними завдання аналізу виконання зобов'язань за експортно-імпорнтними операціями є:

а) оцінка ступеня виконання плану і динаміки експортно-імпортних операцій за їх вартістю, фізичним обсягом, кількістю товарів, термінами поставки товарів, якістю, тощо;

б) встановлення факторів, що вплинули на ці показники та вимір розміру їх впливу;

в) з'ясування причин недовиконання зобов'язань по досліджуваним позиціям;

г) усе перераховане вище.

10. На невиконання зобов'язань за експортом (імпортом) товарів за вартістю безпосередньо впливають наступні фактори:

а) фізичний обсяг і ціни;

б) розмір партії товарів та ціна на товар;

в) зміна курсу валют;

г) співвідношення попиту та пропозиції товарів на ринку.

11. При експорті товарів підприємство несе наступні витрати:

а) собівартість експортованого товару;

б) накладні витрати;

в) організаційні витрати;

г) усе перераховане вище.

12. При імпорті товарів поряд з їх вартістю до складу витрат підприємства включаються:

а) управлінські витрати;

б) накладні витрати;

в) організаційні витрати;

г) б і в.

13. Під собівартістю товару розуміють витрати підприємства на:

а) транспортування товару, що несе підприємство-експортер;

б) виробництво товару;

в) укладання контракту, митні збори та ін.;

г) усе перераховане вище.

14. Накладні витрати містять у собі витрати на:

а) транспортування товару, що несе підприємство-експортер;

б) виробництво товару;

в) укладання контракту, митні збори та ін.;

г) усе перераховане вище.

15. Під організаційними витратами розуміють витрати підприємства на:

а) транспортування товару, що несе підприємство-експортер;

б) виробництво товару;

в) укладання контракту, митні збори та ін.;

г) усе перераховане вище.

16. Експорт товару вважається ефективним якщо:

а) експортний дохід перевищував експортні витрати;

- б) експортний прибуток перевищує внутрішній прибуток підприємства від продажу товару усередині країни;
- в) експортний прибуток не перевищує внутрішній прибуток підприємства від продажу товару усередині країни;
- г) експортний дохід дорівнює експортним витратам.

17. Експортний дохід підприємства від експорту товарів це:

- а) валютний обсяг реалізації, що надходить на поточний рахунок підприємства;
- б) гривневий виторг від продажу товару, призначеного на експорт;
- в) експортний прибуток за винятком експортних витрат;
- г) внутрішній валовий дохід за винятком собівартості товару.

18. Експортний прибуток підприємства це:

- а) валютний обсяг реалізації, що надходить на поточний рахунок підприємства;
- б) гривневий виторг від продажу товару, призначеного на експорт;
- в) експортний дохід за винятком експортних витрат;
- г) внутрішній валовий дохід за винятком собівартості товару.

19. Внутрішній прибуток підприємства це:

- а) валютний обсяг реалізації, що надходить на поточний рахунок підприємства;
- б) гривневий виторг від продажу товару, призначеного на експорт;
- в) експортний дохід за винятком експортних витрат;
- г) внутрішній валовий дохід за винятком собівартості товару.

20. Внутрішній валовий дохід це:

- а) валютний обсяг реалізації, що надходить на поточний рахунок підприємства;
- б) гривневий виторг від продажу товару, призначеного на експорт;
- в) експортний дохід за винятком експортних витрат;
- г) внутрішній валовий дохід за винятком собівартості товару.

21. Імпорт товару вважається ефективним якщо:

- а) імпорتنний дохід перевищує імпортні витрати;
- б) імпорتنний прибуток перевищує внутрішній прибуток;
- в) імпорتنний прибуток не перевищує внутрішній прибуток;
- г) імпорتنний дохід дорівнює імпортним витратам.

22. Імпорتنний прибуток являє собою:

- а) різницю імпортного доходу і імпортних витрат;
- б) різницю внутрішнього доходу і внутрішньої вартості товару;
- в) різницю внутрішнього і імпортного доходу;
- г) оптову ціну на цей товар усередині країни.

23. Внутрішній прибуток являє собою:

- а) різницю імпортного доходу і імпортних витрат;
- б) різницю внутрішнього доходу і внутрішньої вартості товару;
- в) різницю внутрішнього і імпортного доходу;
- г) оптову ціну на цей товар усередині країни.

24. Внутрішня вартість являє собою:

- а) різницю імпортного доходу і імпортних витрат;
- б) різницю внутрішнього доходу і внутрішньої вартості товару;
- в) різницю внутрішнього і імпортного доходу;
- г) оптову ціну на цей товар усередині країни.

25. Ефективність зовнішньоекономічних операцій з експорту (імпорту) товарів у звітному періоді оцінюється на підставі розрахунку коефіцієнтів ефективності:

- а) базових і фактичних;
- б) базових і альтернативних;
- в) альтернативних та фактичних;
- г) звітних;

26. Базовий коефіцієнт ефективності експорту товарів розраховується:

а) відношенням різниці між обсягом реалізації товарів на експорт, собівартістю, накладними та організаційними витратами до різниці між обсягом реалізації товарів усередині країни і собівартістю експортованого товару;

б) відношенням різниці між обсягом реалізації товарів на експорт, собівартістю, накладними та організаційними витратами до алгебраїчної суми між обсягом реалізації товарів усередині країни і собівартістю експортованого товару;

в) відношенням обсягу реалізації товарів на експорт до алгебраїчної суми собівартості експортованого товару, накладних та організаційних витрат на експорт товару;

г) відношенням обсягу реалізації товарів на експорт до добутку собівартості експортованого товару, накладних та організаційних витрат на експорт товару.

27. Альтернативний коефіцієнт ефективності експорту товарів розраховується:

а) відношенням різниці між обсягом реалізації товарів на експорт, собівартістю, накладними та організаційними витратами до різниці між обсягом реалізації товарів усередині країни і собівартістю експортованого товару;

б) відношенням різниці між обсягом реалізації товарів на експорт, собівартістю, накладними та організаційними витратами до алгебраїчної суми між обсягом реалізації товарів усередині країни і собівартістю експортованого товару;

в) відношенням обсягу реалізації товарів на експорт до алгебраїчної суми собівартості експортованого товару, накладних та організаційних витрат на експорт товару;

г) відношенням обсягу реалізації товарів на експорт до добутку собівартості експортованого товару, накладних та організаційних витрат на експорт товару.

28. Базовий коефіцієнт ефективності імпорту товарів споживання розраховується:

а) відношенням обсягу реалізації імпортного товару всередині країни до алгебраїчної суми вартості імпорту товарів споживання, накладних та організаційних витрат;

б) відношенням різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни, вартістю імпорту товарів споживання, накладними та організаційними витрати на імпорт до різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю вітчизняного товару, аналогічного імпортованому;

в) відношенням обсягу реалізації від використання товару виробництва до алгебраїчної суми вартості імпорту товарів споживання, накладними, організаційними витратами на імпорт та витратами на використання товару виробництва;

г) відношенням різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю імпорту товарів споживання до різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю вітчизняного товару, аналогічного імпортованому.

29. Базовий коефіцієнт ефективності імпорту товарів для виробництва розраховується:

а) відношенням обсягу реалізації імпортного товару всередині країни до алгебраїчної суми вартості імпорту товарів споживання, накладних та організаційних витрат;

б) відношенням різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни, вартістю імпорту товарів споживання, накладними та організаційними витрати на імпорт до різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю вітчизняного товару, аналогічного імпортованому;

в) відношенням обсягу реалізації від використання товару виробництва до алгебраїчної суми вартості імпорту товарів споживання, накладними, організаційними витратами на імпорт та витратами на використання товару виробництва;

г) відношенням різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю імпорту товарів споживання до різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю вітчизняного товару, аналогічного імпортованому.

30. Альтернативний коефіцієнт ефективності імпорту товарів виробництва розраховується:

а) відношенням обсягу реалізації імпортного товару всередині країни до алгебраїчної суми вартості імпорту товарів споживання, накладних та організаційних витрат;

б) відношенням різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни, вартістю імпорту товарів споживання, накладними та організаційними витрати на імпорт до різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю вітчизняного товару, аналогічного імпортованому;

в) відношенням обсягу реалізації від використання товару виробництва до алгебраїчної суми вартості імпорту товарів споживання, накладними, організаційними витратами на імпорт та витратами на використання товару виробництва;

г) відношенням різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю імпорту товарів споживання до різниці між обсягом реалізації імпортного товару всередині країни і вартістю вітчизняного товару, аналогічного імпортованому.

31. Рентабельність експорту товарів визначається вираженням у відсотках співвідношенням;

а) прибутку та собівартості;

б) прибутку та витрат;

в) собівартості та прибутку;

г) прибутку та вартості товарів.

32. Рентабельність імпорту товарів визначається вираженням у відсотках співвідношенням;

а) витрат та прибутку;

б) прибутку та витрат;

в) прибутку та вартості товарів;

г) прибутку та собівартості.

33. Розмір прибутку (у коп.), що отримує підприємство за результатами ЗЕД на кожну витрачену при вивозі товарів гривню, показує рентабельність:

а) імпорту товарів ;

б) експорту товарів;

в) ЗЕД;

г) обороту товарів.

34. Розмір прибутку (у коп.), що отримує підприємство за результатами ЗЕД на кожну витрачену при ввозі товарів гривню, показує рентабельність:

а) експорту товарів ;

б) обороту товарів;

в) імпорту товарів;

г) ЗЕД.

35. Якщо прибуток від імпорту (експорту) перевищує внутрішній прибуток підприємства, то результати ЗЕД вважаються:

а) ефективними ;

б) обґрунтованими;

в) задовільними;

г) неефективними.

Практичні завдання

Завдання № 1. На підставі додаткової інформації та даних ТОВ «Дігма», наведених в табл. 13.1, необхідно:

1. Визначити обсяг реалізації продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.
2. Порівняти обчислені показники і зробити висновки щодо вигідності реалізації продукції.

Таблиця 13.1 – Інформація щодо оцінки ефективності експорту

№ з/п	Показники	I варіант	II варіант
1	Обсяг продажу, одиниць	1000	1000
2	Виробнича собівартість одиниці виробу, грн.	4000	4000
3	Ціна одиниці виробу, грн.		
	- на внутрішньому ринку	5000	5000
	- на зовнішньому ринку	1000	1000
4	Комерційні витрати, пов'язані з реалізацією		
	- на внутрішньому ринку	350	350
	- на зовнішньому ринку	200	200
5	Курс валюти, грн./у.од.	8,0	8,4

Додаткова інформація. Можливості підприємства щодо реалізації продукції визначаються в обсязі 1000 одиниць.

Завдання № 2. Підприємство в результаті здійснення угоди з експорту товару А отримало виручку в розмірі 750 тис. доларів. Витрати на виробництво і реалізацію товару при цьому склали 15800 тис. грн. Обов'язковому продажу державі підлягає 50% валютної виручки. Визначити доцільність такої угоди.

Завдання № 3. Підприємству необхідно прийняти рішення про закупівлю обладнання для потреб виробництва. Є два варіанти закупівлі обладнання: всередині країни і за кордоном.

На підставі додаткової інформації та даних, наведених в табл. 13.2, необхідно визначити ефективність імпортування обладнання.

Таблиця 13.2 – Інформація щодо оцінки ефективності імпорту обладнання

№ з/п	Показники	Імпортне обладнання (у.од.)	Вітчизняне обладнання (грн.)
1	Ціна обладнання (контрактна ціна)	10000	50000
2	Витрати, пов'язані з закупівлею, доставкою обладнання	5000	5000

Додаткова інформація:

1. Термін служби імпортного обладнання – 5 років, а вітчизняного – 3 роки.
2. Річні витрати, пов'язані з експлуатацією імпортного обладнання – 50000, а вітчизняного - 60000 грн.
3. Курс валюти складає 8,32 грн./у.од.

Завдання № 4. Підприємство-виробник постачає продукцію на експорт та реалізує її в середині країни. У звітному періоді витрати підприємства на виробництво продукції склали 120 тис. грн.. При цьому витрати на укладання контракту та митні збори становили 60 та 40 тис. грн. відповідно, а витрати, що понесло підприємство-експортер у зв'язку з перевезенням товару, склали 75 тис. грн.. Загальний обсяг реалізації продукції у середині країни склав 260 тис. грн., а обсяг реалізації товарів на експорт – 440 тис. грн.

На підставі наведеної інформації необхідно оцінити ефективність експортних операцій.

Завдання № 5. Оцінити ефективність імпортних операцій якщо відомо, що контрактна ціна імпортованих товарів споживання становить 90 тис. грн., витрати на транспортування товарів дорівнюють 25 тис. грн, а витрати понесені в результаті укладання угоди та сплати митних зборів склали 40 тис. грн.. При цьому обсяг реалізації імпортного товару всередині країни становить 280 тис. грн., а вартість вітчизняного товару, аналогічного імпортованому – 165 тис. грн.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Законодавчі та інструктивні матеріали

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80_>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003г. № 435 (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ng.gov.ua/ru/npa/law/1603-civilniy-kodeks-ukraini.html>>
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>>.
5. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18.09.1991 року № 1560-XII (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>>.
6. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002 року № 40-IV (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>>.
7. Про цінні папери та фондовий ринок. Закон України від 23.02.2006 року № 3480-IV (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>>.
8. Про банки та банківську діяльність. Закон України від 7.12.2000 року № 2121-III (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>>.
9. Про акціонерні товариства. Закон України від 17.09.2008 року № 514-VI (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/514-17>>.
10. Положення “Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації”, затверджене Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001р. №49/121 та зареєстрованого у Міністерстві Юстиції України 08.02.2001р. №121/5312. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0121-01>>.
11. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO.aspx>>.
12. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження N 3-ПВ (термінова, піврічна) "Звіт про використання робочого часу". Наказ державного комітету статистики України від 24.12.2007 № 467, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 січня 2008 р. за № 15/14706 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0015-08>>.

13. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1–Б "Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість". Наказ державного комітету статистики України від 04.08.2008 № 265, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 серпня 2008 р. за № 780/15471 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0780-08>>.

14. Про затвердження форми державної статистичної звітності із статистики основних засобів та Інструкції про порядок її складання. Наказ державного комітету статистики України від 27.08.01 № 365, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2001 р. за № 799/5990 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0799-01>>.

15. Про затвердження Змін до Інструкції щодо складання форми державного статистичного спостереження № 11–ОЗ "Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)". Наказ державного комітету статистики України від 08.09.2008 № 314, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 23 вересня 2008 р. за № 887/15578 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0887-08>>.

16. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1–опт "Звіт про продаж і запаси товарів (продукції) в оптовій торгівлі", затверджена наказом державного комітету статистики України від 27.10.2005 № 331, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2005 р. за № 1281/11561 (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1281-05>>.

17. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 3–торг "Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства", затверджена наказом державного комітету статистики України від 26.07.2005 № 209, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2005 р. за № 941/11221 (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0941-05>>.

18. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень № 2–інвестиції (річна) "Капітальні інвестиції" та № 2–інвестиції (квартальна) "Капітальні інвестиції". Наказ державного комітету статистики України від 10.11.2008 № 436, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 2 грудня 2008 р. за № 1154/15845 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1154-08>>.

19. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень зі структурної статистики № 1–підприємництво (річна), № 1–підприємництво (коротка)–річна, № 1–підприємництво (квартальна). Наказ державного комітету статистики України від 27.08.2007 № 321, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 вересня 2007 р. за № 1056/14323 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z1056-07>>.

20. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження N 1–РС "Звіт про витрати на утримання робочої сили". Наказ державного комітету статистики України від 20.11.2006 № 524 , зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30 листопада 2006 р. за № 1249/13123 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1249-06>>.

21. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження N 1–ПВ термінова–квартальна "Звіт з праці", затверджена наказом державного комітету статистики України від 05.10.2006 № 463, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1135/13009 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1135-06>>.

22. Інструкція зі статистики кількості працівників, затверджена наказом Держкомстату від 28.09.2005 № 286, зареєстрована в Міністерстві юстиції 30.11.2005 за № 1442/11722 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1442-05>>.

23. Інструкція зі статистики заробітної плати, затверджена наказом Держкомстату від 13.01.2004 №5, зареєстрована в Міністерстві юстиції 27.01.2004 за № 114/8713 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0114-04>>.

24. Про затвердження інструкції щодо заповнення форм державного статистичного спостереження № 1–П (термінова) "Терміновий звіт про виробництво промислової продукції (робіт, послуг)" наказ державного комітету статистики України від 30.04.2004 № 261 , Зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27 травня 2004 р. за № 674/9273 (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0674-04>>.

25. Про затвердження інструкцій щодо заповнення форм державних статистичних спостережень зі статистики роздрібною торгівлі та ресторанного господарства наказ державного комітету статистики України від 26.07.2005 № 209 , Зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2005 р. за № 939/11219 (зі змінами і доповненнями) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0939-05>>.

Підручники, навчальні посібники, монографії, автореферати дисертацій

26. Андреева Г. І. Економічний аналіз [Текст]: навч.-метод. посібник / Г. І. Андреева. - К. : Знання, 2008. - 263 с. -

27. Баканов М.И., Мельник М.В., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник. / Под ред. М.И. Баканова. – 5–е изд., перераб. и доп. –М.: Финансы и статистика, 2006. – 536 с.

28. Барнгольц С.Б., Мельник М.В. Методология экономического анализа деятельности хозяйствующего субъекта: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 240 с.

29. Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Євдокимов В.В., Легенчук С.Ф. Інформаційні системи і технології в обліку: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – 3-є вид., перероб. і доп. – Житомир: ПП "Рута", 2007. – 468 с.
30. Бутко А.Д. Теорія економічного аналізу: Підручник. — К.: КНТЕУ, 2005.– 411 с.
31. Ващенко Л. О. Інформаційне та методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04 [Текст] / Л. О. Ващенко; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. - К., 2005. - 20с. : іл.
32. Внедрение сбалансированной системы показателей. / Horvath & Partners; Пер. с нем. – 2-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 478 с.
33. Гаркуша Н.М. Аналіз інвестиційної діяльності. Г-20 [Текст]: навч. посібник / Н.М. Гаркуша, Н.Б. Кащена. - Харк. держ. ун-т харч. та торг. - Харків, 2009. – 382 с.
34. Головка Т.В., Сагова С.В. Стратегічний аналіз: Навч.–метод, посібник для самостійного вивчення дисципліни. / За ред. д.е.н., проф. М.В. Кужельного. –К.: КНЕУ, 2002.– 198 с.
35. Економічний аналіз: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» за ред. проф. Ф.Ф.Бутинця.– Житомир: ПП «Рута». 2003.– 680 с.
36. Єпіфанов А.О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А.О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т.М. Мельник, І.О. Школьник та ін. / За ред. доктора економічних наук А.О. Єпіфанова. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - 286 с.
37. Житная И.П. и др. Теория экономического анализа. – Луганск, 2004. – 366 с.
38. Измерение результативности компании. / Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 220 с.
39. Каплан Роберт С, Нортон Дейвид. Стратегическое единство: создание синергии организации с помощью сбалансированной системы показателей: Пер. с англ. – М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2006. – 384 с.
40. Кащена Н.Б. Облік та аналіз корпоративних цінних паперів. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Н.Б. Кащена; Харк. держ. акад. технології та орг. харчування. — Х., 2000. — 19 с.
41. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз [Текст] : підручник / Г. І. Кіндрацька [и др.]. — 3-те вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 487 с.
42. Кіндрацька Г.Ш., Білик М.С., Загородній А.Г., Економічний аналіз: теорія і практика: Підручник / За ред. проф., А.Г. Загороднього. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Львів: “Магнолія 2006”, 2008. – 440 с.
43. Коваленко, А.Г. Облік і аналіз фінансових інвестицій (на прикладі промислових підприємств України): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / А. Г. Коваленко; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. - К., 2006. - 18 с.

44. Ковальчук Т.М. Теорія економічного аналізу [Текст]: навч.-метод. посіб. / уклад. Т. М. Ковальчук; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2008.
45. Кожанова Є. П. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. / Є. П. Кожанова [и др.] ; Харківський національний економічний унт. - 3-є вид., допр. і доп. -. Х.: ВД "ИНЖЕК", 2009. - 344 с.
46. Козак І. І. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Козак; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2-ге вид. - Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2010. - 217 с.
47. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація : [моногр.] / М.Д. Корінько - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2007. - 429 с.
48. Косова Т.Д. та ін. Організація і методика економічного аналізу. Навч. посіб. / Косова Т.Д., Сухарєв П.М., Ващенко Л.О. та ін. – К.% Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
49. Кравченко Л.И. Анализ хозяйственной деятельности в торговле: Учебник – Л.И.Кравченко.– 6–е изд., перераб.– М.: Новое знание, 2003.– 526 с.
50. Купалова ГЛ. Теорія економічного аналізу [Текст]: навч. посібник / Г. І. Купалова. - К: Знання, 2008. - 639 с.
51. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика. – Рівне: НУВГП, 2005. – 369 с.
52. Лазаришина І. Д. Методологія та організація економічного аналізу: [моногр.] / І.Д. Лазаришина. / Український держ. ун-т водного господарства та природокористування. — Рівне : УДУВГП, 2004. — 112 с.
53. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2001.–387 с.
54. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2009. – 471 с.
55. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст]: підручник / Є. В. Мних; Київський національний торговельно-економічний ун-т. — К., 2008.
56. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / За ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф.Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2007. – 704 с.
57. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах ін-ституційних змін. [Електронний ресурс] / О. В. Олійник. - Житомир: ЖДТУ, 2008. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
58. Організація і методика економічного аналізу: Навчальний посібник / Автори і уклад. Г.І. Андрєєва, В.А. Андрєєва. - Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. - 353 с.
59. Петряєва З. Ф. Організація і методика економічного аналізу [Текст]: навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисципліни/ З. Ф. Петряєва, Г. Г.

Хмеленко; Харківський національний економічний ун-т. — Х. : ХНЕУ, 2009. — 236 с.

60. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання [Текст]: підручник / П. Я. Попович. - 3-тє вид., пере-роб. і доп. - К. : Знання, 2008. - 630 с. - (Серія "Вища освіта ХХІ століття").

61. Прокопенко І.Ф. Методика і методологія економічного аналізу [Текст]: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін. - . К. : ПУЛ, 2008. - 430 с.

62. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 654с.

63. Савчук В.П., Прилипко С.И., Величко Е.Г. Анализ и разработка инвестиционных проектов. – Учебное пособие. – Киев: Абсолют–В. Эльга. 1999.—304с.

64. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник [Текст] / В.В. Сопко, В.П. Завго-родній. / Київський національний економічний ун-т. - К. : КНЕУ, 2004. - 411с.

65. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. закладів освіти / Н. В. Тарасенко. -ж 4-те вид., стер. - Л. : Новий Світ-2000, 2008. - 344 с.

66. Фаріон І. Д. Організація обліку, контролю й аналізу: навч. посібник [Текст] / І. Д. Фаріон, І.В. Перезовова. / Тернопільський національний економічний ун-т. - Т.: Економічна думка, 2007. - 714 с.

67. Цал–Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: Підручник. – Київ: ЦУЛ. 2008.– 566 с.

68. Чепурда Л. М. Методичні вказівки, завдання для контрольної роботи з дисципліни “Особливості аналізу в галузях економіки” / Черкас. інж.–технол. ін–т, 2001. – 18 с.

69. Черваньов Д.М. Менеджмент інвестиційної діяльності підприємств: Навч. посіб. – К.: Знання–Прес, 2003. – 622 с. – (Київському національному університету імені Тараса Шевченка 170 років)

70. Чигринська О.С. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. [Текст] / О.С. Чигринська, Т.М. Власюк. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 232 с.

71. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз [Текст]: навч. посібник / М. А. Болюх [та ін.]; ред. М. Г. Чумаченко; Київський національний економічний ун-т. - 2.вид., перероб. і доп. - К.: КНЕУ, 2003. - 555 с.

72. Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник. – 2–е изд., доп. – М.: ИНФРА–М, 2005. – 366 с.

73. Шкарабан С.І. Організація і методика економічного аналізу (Збірник задач) [Текст]: для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / С. І. Шкарабан [та ін.]; Тернопільський національний економічний ун-т. Кафедра економічного аналізу. - Т. : ТНЕУ, 2009. - 176 с.

74. Янковский Н.А. Повышение эффективности внешнеэкономической деятельности крупного производственного комплекса: монографія. [Текст] / Янковский Н.А.; Донецк: ДонГУ. - Донецьк, 2000. - 430 с.

Зміст проекту організації етапів аналізу реальних і фінансових інвестицій

№ з/п	Етап аналітичного процесу	Характеристика етапу	Коментар щодо реалізації процесу аналізу	
			реальних інвестицій	фінансових інвестицій
1	2	3	4	5
1.	Підготовчий	1.1. Уточнення об'єктів, мети і завдання аналізу	Об'єкт	
			реальні інвестиції (модернізація, реконструкція, придбання цілісних майнових комплексів, об'єктів основних засобів, тощо)	фінансові інвестиції (придбання цінних паперів, вкладення на депозитні рахунки, тощо)
			Мета	
			комплексна і системна оцінка доцільності реалізації інвестиційних проектів і програм та розробка заходів щодо виявлення і впровадження в практичну діяльність підприємств потенційних резервів підвищення їх доходності та ліквідності і мінімізації ризику	
			Завдання	
			– аналіз стану інвестицій у попередньому періоді	
			– визначення форм і загального обсягу інвестицій у майбутньому періоді	
			розробка бізнес-планів реальних інвестиційних проектів	
			– оцінка економічної ефективності інвестицій	
			– оцінка ефективності інвестицій в умовах інфляції	
– оцінка ефективності інвестицій в умовах ризику				

1	2	3	4	5
			– аналіз чутливості реагування та визначення безбитковості реальних інвестиційних проектів	
				– оцінка інвестиційних якостей фінансових інструментів інвестування
			– виявлення потенційних резервів підвищення економічної ефективності інвестицій	
			– розробка заходів щодо забезпечення мінімізації інвестиційних ризиків і підвищення доходності та ліквідності інвестицій	
		1.2. Розробка системи оціночних і аналітичних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт дослідження	Оціночні показники	
			– інвестиційні витрати, власні інвестиційні ресурси, запозичені інвестиційні ресурси, доход від інвестицій, ставка дисконтування, середньоринкова доходність, тощо	
			– чистий приведений дохід	– ринкова вартість цінних паперів
			– період окупності інвестицій	– поточна доходність цінних паперів
			– внутрішня норма прибутковості	– кінцева доходність цінних паперів
			– індекс рентабельності інвестицій	

1	2	3	4	5
			Аналітичні показники	
			структура інвестиційних ресурсів, динаміка оціночних показників, структурна динаміка, середньорічний темп росту, абсолютне значення одного відсотку приросту, тощо.	
		1.3. Збір і підготовка до аналізу необхідної інформації (перевірка її точності, забезпечення порівнянності даних та ін.)	Узагальнення даних зовнішніх і внутрішніх джерел інформації щодо здійснення інвестицій за їх напрямками, обсягом, структурою інвестиційних ресурсів, очікуваними доходами, тощо. Залежно від потреб аналізу можуть використовуватися дані бухгалтерського і статистичного обліку підприємства, засобів масової інформації, даних фондового ринку, тощо.	
		1.4. Вибір методів дослідження	Розрахунок оціночних показників, порівняння, аналіз рядів динаміки, індекси, методи факторного аналізу, тощо.	
		1.5. Призначення відповідальних осіб та виконавців	Залежить від організаційної структури управління підприємством	
		1.6. Вибір технічних засобів та форм представлення результатів аналізу	Технічні засоби – ПЕВМ, програмне забезпечення, калькулятор, тощо Форми представлення результатів аналізу – види таблиць, їх кількість, порядок групування та реквізити	
		1.7. Складання плану аналітичної роботи з означенням термінів її проведення	Розробка плану і програми аналізу	

1	2	3	4	5
2.	Основний	2.1. Детальний аналіз сформованої інформації щодо інвестицій та основних показників господарювання підприємства обраними методами аналізу	Обчислення оціночних показників доцільності здійснення реальних і фінансових інвестицій з урахуванням інфляції, ризику і ліквідності, складання відповідних аналітичних таблиць, тощо	
		2.2. Оцінка динаміки показників інвестицій (за складом та структурою)	Порівняння фактичних значень показників інвестування (обсяг, склад, структура інвестиційних ресурсів, очікуваних доходів, тощо) з даними бізнес-плану, фактичними результатами минулих років (періодів), показниками альтернативних проектів інвестування, середньо ринковою доходністю тощо	
		2.3. Виявлення причин зміни кількісних і якісних показників інвестування в динаміці, та їх кількісна оцінка	Проведення факторного аналізу показників ефективності реальних і фінансових інвестицій, тощо	
		2.4. Підготовка висновків за результатами аналітичної роботи	Формування попередніх висновків за результатами аналізу і представлення їх керівництву підприємства	
3.	Кінцевий	3.1. Експертна оцінка результатів аналізу	Перевірка і підтвердження достовірності результатів аналізу відповідальною особою. Формування аналітичного висновку	
		3.2. Розробка на підставі результатів аналізу рекомендацій щодо управління інвестиціями підприємства	Рекомендації відносно доцільності здійснення інвестицій і поліпшення рівня використання інвестиційних ресурсів підприємства	

**Звіт про фінансові результати ТОВ «Тріада»
за _____ 20AA р.**

Форма № 2

Код за ДКУД 1801003

1. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попе – редній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	40250,4	37820,5
Податок на додану вартість	015	6708,4	6303,4
Акцизний збір	020		
Інші вирахування з доходу	030		
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	33542,0	31517,1
Собівартість реалізованих продукції (товарів, робіт, послуг)	040	24310,0	22630,1
Валовий:			
прибуток	050	9232,0	8887,0
збиток	055		
Інші операційні доходи	060	445,0	490,1
Адміністративні витрати	070	4125,7	3990,5
Витрати на збут	080	2236,9	1684,3
Інші операційні витрати	090	761,7	1000,0
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	2552,7	2702,3
збиток	105		
Доход від участі в капіталі	110		40,3
Інші фінансові доходи	120	126,6	
Інші доходи	130	224,5	210,4
Фінансові витрати	140	25,0	20,0
Втрати від участі в капіталі	150		24,0
Інші витрати	160	850,3	932,8
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	165		
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	2028,5	1976,2
збиток	175		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	504,7	498,8
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185		

1	2	3	4
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	1523,8	1477,4
збиток	195		
Надзвичайні:			
доходи	200		
витрати	205		
Податки з надзвичайного прибутку	210		
Чистий:			
прибуток	220	1523,8	1477,4
збиток	225		
Забезпечення матеріального заохочення	226		

2. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні затрати	230	1149,1	1146,6
Витрати на оплату праці	240	4147,2	3939,8
Відрахування на соціальні заходи	250	940,9	838,8
Амортизація	260	935,4	833,7
Інші операційні витрати	270	761,7	1000,0
Разом	280	7934,3	7758,9

3. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310		
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	320		
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	330		
Дивіденди на одну просту акцію	340		

Керівник

Головний бухгалтер

ФОРМИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТОВ «СИРІУС»

Підприємство	ТОВ «Сиріус»	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ
Територія	Харківська	за ЄДРПОУ	01
Форма власності		за КОАТУУ	
Орган державного управління		за КФВ	
Галузь	Маслоробна, сироробна і молочна промисловість	за СПОДУ	
Вид економічної діяльності	Виробництво молочних продуктів	за ЗКГНГ	
Одиниця виміру: тис. грн.	тис. грн.	за КВЕД	
Адреса	м. Харків, вул. Войнаренка, 124	Контрольна сума	

Баланс

Форма N 1

Код за ДКУД

1801001

Актив	Код рядка	На початок минулого періоду	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4	5
I Необоротні активи				
Нематеріальні активи:				
залишкова вартість	010	1,6	1,9	4,2
первісна вартість	011	2,3	1,9	5,4
знос	012	0,7	-	1,2
Незавершене будівництво	020		206,0	161,8
Основні засоби:				
залишкова вартість	030	3611,0	4102,7	17372,4
первісна вартість	031	5900,3	7660,3	36566,1
знос	032	2289,3	3557,6	19193,7
Довгострокові біологічні активи				
справедлива (залишкова) вартість	035			
первісна вартість	036			
накопичена амортизація	037			
Довгострокові фінансові інвестиції:				
які обліковуються згідно з участю в капіталі інших підприємства	040	25,1		
інші фінансові інвестиції	045	2,0	25,1	73,0
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	116,1		
Інвестиційна нерухомість:				
справедлива (залишкова) вартість	055			
первісна вартість	056			
знос	057			
Відстрочені податкові активи	060	0,0	-	
Гудвіл	065			
Інші необоротні активи	070	0,5		
Усього за розділом I	080	3756,3	4335,7	17611,4

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
II. Оборотні активи				
Запаси:				
виробничі запаси	100	8,2	1923,0	3054,0
поточні біологічні активи	110	0,0		
незавершене виробництво	120	0,0	66,3	105,4
готова продукція	130	0,0	1084,0	1014,7
товари	140	1673,9	70,0	99,9
Векселі одержані	150	7,5	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:				
чиста реалізаційна вартість	160	984,4	1011,6	1170,3
первісна вартість	161	999,4	1026,6	1190,4
резерв сумнівних боргів	162	15,0	15,0	20,1
Дебіторська заборгованість за розрахунками:				
з бюджетом	170	129,1	-	70,4
за виданими авансами	180	97,8	-	25,4
з нарахованих доходів	190	86,6	-	-
із внутрішніх розрахунків	200	25,7	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	1245,9	1105,7	1565,1
Поточні фінансові інвестиції	220	850,0	-	300,0
Грошові кошти та їх еквіваленти:				
в національній валюті	230	391,7	409,8	195,6
в іноземній валюті	240	162,8	161,6	245,0
Інші оборотні активи	250	416,4	-	-
Усього за розділом II	260	6080,0	5832,0	7845,8
III. Витрати майбутніх періодів	270	0,5	-	5,7
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275			
Баланс	280	9836,8	10167,7	25462,9
Пасив	Код рядка	На початок минулого періоду	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
I. Власний капітал				
Статутний капітал	300	138,9	138,9	138,9
Пайовий капітал	310		-	-
Додатковий вкладений капітал	320		-	-
Інший додатковий капітал	330	5680,9	5412,2	18185,7
Резервний капітал	340	25,8	34,7	34,7
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	114,9	72,7	3316,0
Неоплачений капітал	360		(-)	(-)
Вилучений капітал	370		(-)	(-)
Усього за розділом I	380	5960,5	5658,5	21675,3
II. Забезпечення майбутніх витрат і платежів				
Забезпечення витрат персоналу	400	237,7	332,3	339,0
Інше забезпечення	410	483,2	375,8	542,5
Цільове фінансування	420		-	-
Усього за розділом II	430	720,9	708,1	881,5

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
III. Довгострокові зобов'язання				
Довгострокові кредити банків	440	200,0	-	-
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	28,0	100,	40,0
Відстрочені податкові зобов'язання	460		179,1	65,8
Інші довгострокові зобов'язання	470		-	-
Усього за розділом III	480	228,0	279,1	105,8
IV. Поточні зобов'язання				
Короткострокові кредити банків	500	100,0	400,0	300,0
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	95,0	85,5	60,0
Векселі видані	520	205,0	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	1084,8	1225,2	642,0
Поточні зобов'язання за розрахунками:				
з одержаних авансів	540	120,2	977,2	673,3
з бюджетом	550	60,4	375,0	386,4
з позабюджетних платежів	560	123,0	19,7	53,5
зі страхування	570	57,6	28,0	41,7
з оплати праці	580	44,7	142,4	138,1
з учасниками	590	62,8	241,8	464,4
із внутрішніх розрахунків	600	3,6	-	-
Поточні зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття	605			
Інші поточні зобов'язання	610	964,5	27,2	40,9
Усього за розділом IV	620	2921,6	3522,0	2800,3
V. Доходи майбутніх періодів	630	5,8	-	-
Баланс	640	9836,8	10167,7	25462,9

Керівник підприємства _____

Головний бухгалтер _____

Звіт про фінансові результати

Форма N 2

Код за ДКУД

1801003

1. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попе – редній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	38533,4	36849,6
Податок на додану вартість	015	4632,9	6141,6
Акцизний збір	020	-	-
Інші вирахування з доходу	030	-	-
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	33900,5	30708,0
Собівартість реалізованих продукції (товарів, робіт, послуг)	040	22710,0	19630,1
Валовий:			
прибуток	050	11190,5	11077,9
збиток	055		
Інші операційні доходи	060	44,0	490,1
Адміністративні витрати	070	3125,7	3790,5
Витрати на збут	080	1536,9	1484,3
Інші операційні витрати	090	1061,7	1000,0
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	5510,2	5293,2
збиток	105		
Доход від участі в капіталі	110	-	40,3
Інші фінансові доходи	120	26,6	-
Інші доходи	130	224,5	210,4
Фінансові витрати	140	25,0	20,0
Втрати від участі в капіталі	150	-	24,0
Інші витрати	160	50,3	632,8
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	165		
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	5686,0	4867,1
збиток	175		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	1994,7	1460,1
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185		
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	3691,3	3407,0
збиток	195		
Надзвичайні:			
доходи	200	-	-
витрати	205	-	-

Продовження додатку В

1	2	3	4
Податки з надзвичайного прибутку	210	-	-
Чистий:			
прибуток	220	3691,3	3407,0
збиток	225		
Забезпечення матеріального заохочення	226		

2. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні затрати	230	23868	21578
Витрати на оплату праці	240	4165	3556
Відрахування на соціальні заходи	250	1541	1336
Амортизація	260	5830	5335
Інші операційні витрати	270	416	245
Разом	280	35820	32050

3. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310		
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	320		
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	330		
Дивіденди на одну просту акцію	340		

Керівник підприємства _____

Головний бухгалтер _____

Звіт про рух грошових коштів

Форма N 3

Код за ДКУД

1801004

Стаття	Код	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від:			
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	38065,7	36743,7
Погашення векселів одержаних	015		
Покупців і замовників авансів	020		
Повернення авансів	030		
Установ банків відсотків за поточними рахунками	035		
Бюджету податку на додану вартість	040		
Повернення інших податків і зборів (обов'язкових платежів)	045		
Отримання субсидій, дотацій	050		
Цільового фінансування	060		
Боржників неустойки (штрафів, пені)	070		
Інші надходження	080	37,1	482,5
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)	090	21714,8	24348,0
Авансів	095	20,0	25,0
Повернення авансів	100	113,8	51,6
Працівникам	105	3861,9	3982,2
Витрат на відрядження	110	8,5	10,4
Зобов'язань з податку на додану вартість	115	6244,9	4709,4
Зобов'язань з податку на прибуток	120	1896,6	2013,4
Відрахувань на соціальні заходи	125	1985,2	1298,5
Зобов'язань з інших податків і зборів (обов'язкових платежів)	130		
Цільових внесків	140		
Інші витрачання	145	1250,5	300,0
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	150	1006,6	487,7
Рух коштів від надзвичайних подій	160		
Чистий рух коштів від операційної діяльності	170	1006,6	487,7
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Реалізація:			
фінансових інвестицій	180		
необоротних активів	190	224,5	86,5
майнових комплексів	200		150,4
Отримані:			
відсотки	210	26,6	
дивіденди	220		50,6
Інші надходження	230		

Продовження додатку В

1	2	3	4
Придбання:			
фінансових інвестицій	240	347,9	150,3
необоротних активів	250	619,9	300,0
майнових комплексів	260		45,1
Інші платежі	270		8,5
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	280	(716,7)	(216,4)
Рух коштів від надзвичайних подій	290		
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	300	(716,7)	(216,4)
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження власного капіталу	310		200,0
Отримані позики	320		120,0
Інші надходження	330		
Погашення позик	340	100,0	80,2
Сплачені дивіденди	350	241,1	50,3
Інші платежі	360	85,5	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	370	(426,6)	(189,5)
Рух коштів від надзвичайних подій	380		
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390	(426,6)	(189,5)
Чистий рух коштів за звітний період	400	(136,7)	460,8
Залишок коштів на початок року	410	571,4	120,3
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420	5,9	(9,7)
Залишок коштів на кінець року	430	440,6	571,4

Керівник підприємства _____

Головний бухгалтер _____

Звіт про власний капітал

Форма N 4

Код за ДКУД

1801005

Стаття	Код	Статут- ний капітал	Пайо- вий капітал	Додат- ковий вкладе- ний	Інший додат- ковий капіта л	Резерв- ний капітал	Нероз- поділе- ний при- буток	Неоп- лачени й капітал	Вилу- чений капітал	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Залишок на початок року	010	138,9	-	-	5412,2	34,7	72,7	-	-	5658,5
Коригування										
Зміна облікової політики	020									
Виправлення помилок	030						15,7			15,7
Інші зміни	040									
Скоригований залишок на початок року	050	138,9	-	-	5412,2	34,7	88,4			5674,2
Переоцінка активів:										
Дооцінка основних засобів	060				12773,5					12773,5
Уцінка основних засобів	070									
Дооцінка незавершеного будівництва	080									
Уцінка незавершеного будівництва	090									
Дооцінка нематеріальних активів	100									
Уцінка нематеріальних активів	110									
	120									
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	130						3691,3			3691,3

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розподіл прибутку:										
Виплати власникам (дивіденди)	140						463,7			463,7
Спрямування прибутку до статутного капіталу	150									
Відрахування до резервного капіталу	160									
	170									
Внески учасників:										
Внески до капіталу	180									
Погашення заборгованості з капіталу	190									
	200									
Вилучення капіталу:										
Викуп акцій (часток)	210									
Перепродаж викуплених акцій (часток)	220									
Анулювання викуплених акцій (часток)	230									
Вилучення частки в капіталі	240									
Зменшення номінальної вартості акцій	250									
Інші зміни в капіталі:										
Списання невідшкодованих збитків	260									
Безкоштовно отримані активи	270									
	280									
Разом змін в капіталі	290									
Залишок на кінець року	300	138,9				18185,7	34,7	3316,0		21675,3

Керівник підприємства _____

Головний бухгалтер _____

Навчальне видання

КАЩЕНА Наталія Борисівна
ГАРКУША Надія Миколаївна
СІДОРОВА Тамара Олександрівна
ЛИСАК Галина Георгіївна

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний посібник

Авторська редакція

Підписано до друку Формат 60x84 1/16. Папір офс. Друк. офс.
Умов. друк. арк. 24,7 Тираж Зам. №

Видавець і виготовлювач

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4417 від 10.10.2012 р.